

UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI

EUROPA REGIONUM

TOM XXII

SZCZECIN 2015

Rada Wydawnicza

Adam Bechler, Tomasz Bernat, Anna Cedro, Paweł Cięższyk
Piotr Michałowski, Małgorzata Ofiarska, Aleksander Panasiuk
Grzegorz Wejman, Dariusz Wysocki, Renata Ziemińska
Marek Górski – przewodniczący Rady Wydawniczej
Radosław Gaziński – redaktor naczelny Wydawnictwa Naukowego

Rada Naukowa

Hubert Bronk, Eberhard Drechsel, Beata Filipiak, Krystyna Gawlikowska-Hueckel
Mirosława Klamut, Wojciech Kosiedowski, Irena Pietrzyk, Janusz Ruskowski
Włodzimierz Stępiński, Jacek Szlachta, Hermann Witte
Edward Włodarczyk, Zbigniew Zychowicz

Redaktor Naukowy

Stanisław Flejterski – redaktor naczelny

Redaktorzy tematyczni

Bartosz Mickiewicz, Wojciech Downar

Sekretarze redakcji

Ireneusz Jaźwiński, Marlena Prochorowicz

**Lista recenzentów znajduje się na stronie internetowej czasopisma
www.europa.wzieu.pl i w wersji papierowej tomu XXI**

Projekt okładki

Maria Radomska-Tomczuk, Andrzej Maciejewski

Korektor

Renata Bacik

Skład komputerowy

Jacek Jezierski

Wersja papierowa jest wersją pierwotną
Pełna wersja publikacji www.europa.wzieu.pl
ADRES REDAKCJI

Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego
71-004 Szczecin, ul. Cukrowa 8
tel. 91 444 31 77, faks 91 444 31 16
e-mail stanislaw.flejterski@wzieu.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów zamieszczane są online w międzynarodowej bazie
danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities
<http://cejsh.icm.edu.pl>

Streszczenia opublikowanych artykułów zamieszczane są w adnotowanej bibliografii zagadnień
ekonomicznych BazEkon; http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2015

ISSN 1428-278X

WYDAWNICTWO   NAUKOWE   UNIwersYTETU   SZCZECIŃSKIEGO

Ark. wyd. 14,5. Ark. druk. 19,0. Format B5. Nakład 73 egz.

Spis treści

Bartosz Mickiewicz

Analiza zmiany poziomu produkcji towarowej w rolnictwie w ujęciu regionalnym pomiędzy 2002 a 2010 r.....	7
Analysis of changes in commodity production in agriculture between 2002 and 2010.....	23

Ewa Badzińska

Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w środowisku akademickim.....	25
Conditions of regional development of entrepreneurship in academic environment	36

Milena Anna Bera

Obszary chronione Natura 2000 z perspektywy społeczności lokalnych w Polsce północno-wschodniej.....	39
Natura 2000 European protected areas from the perspective of local communities in north-eastern Poland.....	47

Jacek Witkowski

Rozwój lokalny a ochrona przyrody – wybrane problemy na przykładzie gmin lubelskich.....	49
Local development and nature conservation – some problems by the example of the communes of the Lublin Province	59

Wioletta Knapik

Zmiany na polskiej wsi w perspektywie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.....	61
Changes in rural areas of Poland on the basis of Rural Development Programme 2014–2020.....	73

Alina Kulczyk-Dynowska

Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania Wigierskiego Parku Narodowego w kontekście obszarów wiejskich	75
Spatial and financial aspects of functioning of the Wigry National Park in the context of rural areas	86

Małgorzata Zajdel, Małgorzata Michalcewicz-Kaniowska

Rozwój regionu kujawsko-pomorskiego w aspekcie funkcjonowania pdmiotów Ekonomii Społecznej – wyniki z badań.....	87
Development of Kuyavian-Pomeranian Province in the context of the functioning of social economy entities – results of research	95

Joanna Julia Sienkiewicz

Przewaga konkurencyjna w ujęciu szkoły zasobów (RBV) a możliwości jej zastosowania w zarządzaniu polskim przedsiębiorstwem uzdrowskowym.....	97
Competitive advantage school approach resources (RBV) a possibility of its application in polish enterprise management spa.....	110

Dagmara K. Zuzek

Strategie małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w działalności innowacyjnej w województwie małopolskim	111
Strategies for small and medium-sized enterprises (SMEs) in innovation activity in the Malopolska province.....	124

Monika Ziolo, Monika Jaworska

Pozarolnicza działalność gospodarcza rolników w krajach Unii Europejskiej w ujęciu wielowymiarowej analizy statystycznej.....	125
Multivariate statistical analysis of non-agricultural business activity of farmers in the European Union Members States	138

Piotr Nowaczyk

Znaczenie integracji europejskiej w rozwoju działalności rybackiej małych portów morskich w Polsce	141
The significance of European integration in the development of small fishing ports in Poland	155

Marianna Greta, Ewa Tomczak-Woźniak

Wpływ euroregionalizacji na dezagrarnizację wsi i rolnictwa.....	157
The influence of the euroregionalization on deagrarianization of villages and farmings	169

Dawid Olewnicki

Zmiany w szkółkarstwie ozdobnym w ujęciu ogólnopolskim i wojewódzkim.....	171
Changes in the nursery of ornamental plants in Poland and the provinces.....	182

Wioleta Sobczak, Lilianna Jabłońska, Lidia Gunerka

Zmiany strukturalne w produkcji ogrodniczej w trzech makroregionach Polski	183
Structural changes in the horticultural production in the three Polish macroregions.....	193

Monika Śpiewak-Szyjka, Małgorzata Saar

Analiza bieżącego stanu sektora innowacyjności w województwie zachodniopomorskim oraz perspektywy rozwoju w świetle nowego programowania finansowego Unii Europejskiej 2014–2020.....	195
Analysis of the current state of the innovation sector in Western Pomerania and development prospects of the new financial programming of the European Union 2014–2020	210

Bartosz Mickiewicz, Piotr Prus, Antoni Mickiewicz

Analiza porównawcza instrumentów wsparcia WPR w ramach wieloletniej perspektywy finansowej 2014–2020 w stosunku do WPR 2007–2013	211
Comparative analysis of support instruments of CAP in period of long- term financial perspective 2014–2020 towards to CAP 2007–2013.....	226

Magdalena Wojarska, Renata Marks-Bielska, Karolina Babuchowska

Instytucje otoczenia biznesu w województwie warmińsko-mazurskim – próba typologii z uwzględnieniem konkurencyjności i innowacyjności	227
Business environment institutions in Warmia-Mazury Province – attempt of topology in terms of competitiveness and innovation	245

Adam Zydroń, Ryszard Walkowiak

Analiza czynników wpływających na wartość nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane na przykładzie gminy Czerwonak	247
Analysis of factors affecting the value of the undeveloped property for construction purposes on the example of Czerwonak.....	256

Aneta Zaremba

Marketingowe instrumenty w gospodarce nieruchomościami gmin	257
Marketing tools in the economy real estate municipalities	265

Jarosław Klimczak, Małgorzata Klimczak, Aneta Omelan, Kamil Klimczak

Lotnisko regionalne szansą rozwoju turystyki na Warmii i Mazurach.....	267
A Regional Airport as a Chance for Tourism Development in Warmia and Masuria	287

Piotr Godlewski

Znaczenie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich	289
On the importance of developments in tourism and leisure in the growth of tourism in rural areas	299

Nota o autorach	301
------------------------------	-----

BARTOSZ MICKIEWICZ

Szczecin

Analiza zmiany poziomu produkcji towarowej w rolnictwie w ujęciu regionalnym pomiędzy 2002 a 2010 r.

Wprowadzenie

W rolnictwie bardzo ważną rolę odgrywa kategoria cen produktów rolnych, która obrazuje wartość towaru, za którą można nabyć jednostkę innego towaru. Podstawą wszelkiego rodzaju cen jest wartość produktów, obrazująca koszty produkcji oraz spodziewany zysk. Pod wpływem zjawiska podaży i popytu ceny danego towaru różnią się nie tylko w skali roku, ale także w mniejszych przedziałach czasowych. W krótkich okresach czasu ceny artykułów rolnych ulegają znacznie częstszymi silniejszym wahaniom niż przemysłowych środków produkcji. Do ważniejszych przyczyn tego zjawiska można zaliczyć zmiany w strukturze produkcji, postęp technologiczny, pojawienie się nowych produktów o innych parametrach, które zastępują środki wypierane z użytku.

Cena ma dla rolnika przede wszystkim funkcję informacyjną, pozwala bowiem na ukierunkowanie produkcji i podjęcia decyzji co do dalszych losów produkcyjnych. Funkcja ta jest formą wyrażania i przekazywania producentom informacji dotyczących preferencji ustalonych przez konsumentów. Kształtuje więc decyzje producentów rolnych o poziomie i strukturze produkcji oraz pożądate relacje z otoczeniem zewnętrznym. Z kolei funkcja stymulacyjna ceny jest sposobem oddziaływania na rolnika zmierzająca do skłonienia go do zwiększe-

nia rozmiaru produkcji. Zjawisko stymulacji polega na tym, że w miarę wzrostu poziomu cen, występuje zjawisko większej opłacalności produkcji rolniczej.

Z punktu widzenia opłacalności produkcji rolniczej ważne są „nożyce” cen rolnych, które informują o odchyleniu proporcji między cenami artykułów rolnych a cenami artykułów przemysłowych. W przypadku występowania zjawiska „nożyc” cen rolnych oznacza to brak ekwiwalentności wymiany między przemysłem a rolnictwem. W związku z trudnościami ścisłego określenia warunków ekwiwalentności wymiany, przyjmuje się zwykle za punkt odniesienia pewien okres czasu i obowiązujący w nim układ cen, w stosunku do których mierzy się zmiany wskaźników cen otrzymywanych przez rolników i płaconych przez nich za nabywane środki produkcji.

Cena jest instrumentem rachunku ekonomicznego, wyrażającego społecznie akceptowane nakłady pracy wydatkowane na wytworzenie danego produktu. Stanowi jeden z ważniejszych instrumentów oddziaływania na producenta rolnego¹.

1. Materiał i zakres badań

W okresie poprzedzającym nasze wstąpienie do Unii Europejskiej, przeprowadzono spis rolny (2002), który miał duże znaczenie poznawcze, ponieważ pozwolił na śledzenie zmian relacji między różnymi zjawiskami występującymi w sferze agrobiznesu. Porównanie okresu wyjściowego w stosunku do kolejnego spisu rolnego z 2010 r, pozwoliło na określenie tendencji wpływających na kształtowanie cen produktów rolnych oraz ogólnie biorąc dochodów i opłacalności produkcji rolniczej. W omawianym okresie pojawiły się nowe czynniki stymulujące wzrost produkcji rolniczej, poprzez dostęp do opłat bezpośrednich, otwarcia rynku europejskiego oraz wzrost możliwości eksportowych.

Przy opracowaniu analizy wykorzystano głównie z materiałów GUS, w którym określono, że wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych obliczano przy przyjęciu systemu wag z roku poprzedzającego rok badany. Z kolei system wag opracowano na podstawie struktury wydatków, bez spożycia naturalnego, gospodarstw domowych na zakup towarów i usług konsumpcyjnych. Z kolei skup produktów rolnych dotyczył ilości i wartości produktów rolnych skupio-

---

¹ J. Seremak-Bulga, *Zmiany cen i marż cenowych na poszczególnych poziomach podstawowych rynkach rolnych*, IERiGŻ, Pułtusk 2009.

nych przez podmioty gospodarcze bezpośrednio od producentów. Przy przeliczaniu skupu produktów rolnych na jednostki zbożowe uwzględniono wyliczenia na podstawie przeciętnej wartości skupu obliczonej w oparciu o odpowiednie współczynniki tych jednostek.

2. Charakterystyka rolników jako przedsiębiorców

Na obszarach wiejskich występuje największa grupa zawodowa, którymi są rolnicy traktowani jako przedsiębiorcy. Za przyjęciem tezy, że rolnika należy traktować jako przedsiębiorcę należy uznać fakt, że prowadzi działalność gospodarczą, jest do tego profesjonalnie przygotowany (wymagane kwalifikacje), praca w rolnictwie ma charakter zarobkowy, przy czym tę działalność prowadzi w sposób ciągły i systemowo zorganizowany. Jest to największa, a przy tym jednolita grupa zawodowa, nie mająca swego odpowiednika w kraju, której działalność jest skoncentrowana, ogólnie biorąc na produkcji żywności. Część produkcji rolniczej przybiera postać towaru lub jest konsumowana w ramach gospodarstwa domowego. Wewnątrz natomiast rolnicy jako przedsiębiorcy stanowią zbiorowość znacznie zróżnicowaną pod względem obszaru, zasobów siły roboczej, potencjału produkcyjnego, stopnia powiązania z rynkiem, kontaktu ze światem zewnętrznym, itp. Rolnik występuje w roli pracodawcy, przy tym jest równocześnie pracobiorcą dla siebie i swojej rodziny².

W kontekście obszarów wiejskich definiowanych jako tereny leżące poza obrębem miast, przedsiębiorstwa rolne zajmują ponad 60% tych obszarów. Specyfiką działalności rolniczej jest prowadzenie jej na ogół na przestrzeniach otwartych, pozostającą pod wpływem warunków przyrodniczych.

Tak więc w ostatnich latach nastąpiła ewolucja statusu zawodowego, polegająca na przejściu z pozycji rolnika na pozycję przedsiębiorcy, który dokonał się w dobie gospodarki rynkowej. Co prawda działalność rolnicza nie podlega pod prawo o działalności gospodarczej, ale pojęcie rolnika znalazło odzwierciedlenie w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego z 2003 r. Ponadto rolnik chcący korzystać z dopłat bezpośrednich, musiał uzyskać wpis do ewidencji producentów i uzyskać numer identyfikacyjny. Rolnik-przedsiębiorca może płacić podatek VAT.

---

² R. Budzinowski, *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 3.

Do pozytywnych zjawisk, jakie odnotowano w okresie między spisami rolnymi należy zaliczyć spadek liczby gospodarstw rolnych, co należy interpretować jako proces umacniania rolników w roli przedsiębiorców, poprzez zwiększenie powierzchni użytków przypadających na jednego rolnika, wzrost potencjału produkcyjnego w oparciu o fundusze europejskie oraz stopniowe odmładzanie głównych użytkowników (renty strukturalne) i skierowanie produkcji na tory gospodarki rynkowej.

Tabela 1

Zmiana liczby gospodarstw rolnych powyżej 1 ha między 2002 a 2010 r.

Województwo	2002	2010	Różnica 2010/2002 w liczbach	Różnica 2010/2002 w %	Rolnicy korzystający z dopłat bezpośrednich	Procent w stosunku do 2010 r.
Dolnośląskie	83 343	63 462	-19 881	76,1	56 377	88,8
Kujawsko-pomorskie	79 520	67 914	-11 606	85,4	65 227	96,1
Lubelskie	223 342	189 674	-33 668	84,9	176 516	93,1
Lubuskie	32 020	23 516	-8504	73,4	19 905	84,6
Łódzkie	165 012	134 448	-30 564	81,5	122 280	90,9
Małopolskie	216 891	162 275	-54 616	74,8	121 082	74,6
Mazowieckie	291 783	237 658	-54 125	81,5	206 368	86,8
Opolskie	41 906	28 479	-13 427	67,9	27 597	96,9
Podkarpackie	198 620	145 172	-53 448	73,1	116 568	80,3
Podlaskie	99 837	86 013	-13 824	86,1	80 888	94,1
Pomorskie	53 904	42 840	-11 064	79,5	38 397	89,6
Śląskie	110 944	77 627	-33 317	70	47 346	60,9
Świętokrzyskie	125 750	103 130	-22 620	82	84 957	82,4
Warmińsko-mazurskie	52 072	44 403	-7669	85,3	41 117	92,6
Wielkopolskie	139 615	123 893	-15 722	88,7	120 957	97,3
Zachodniopomorskie	41 582	31 901	-9681	76,7	28 544	89,5
Razem	1 956 141	1 562 405	-393 736	79,9	1 354 126	86,7

Źródło: Powszechny Spis Rolny z 2002 i 2010 r.

Według danych z 2010 r. liczba gospodarstw rolnych spadła o 393,7 tys. w stosunku do 2002 r. (o 20,1%), przy czym największy spadek nastąpił w woj. opolskim (32,1%), śląskim (30,0%) oraz lubuskim (26,2%). Nie wszyscy rolnicy chcieli przekształcić się w przedsiębiorców o czym świadczy liczba gospodarstw rolnych sięgających po dopłaty bezpośrednie.

Tabela 2

Przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych według grup obszarowych (w ha)

Grupy obszarowe użytków rolnych	2002	2010	Różnica 2010/2002 w ha	Różnica 2010/2002 w procentach
1–2 ha	1,73	1,89	+0,16	109,2
2–3	2,96	3,08	+0,12	104,1
3–4	4,11	4,25	+0,14	102,9
4–5	5,24	5,39	+0,15	102,9
5–7	6,93	7,00	+0,07	101,0
7–10	9,53	9,63	+0,10	101,0
10–15	13,74	13,72	–0,02	99,8
15–20	19,26	19,84	+0,58	103,0
20–30	26,66	26,55	–0,11	99,6
30–50	40,73	40,67	–0,06	99,8
50 i więcej ha	243,46	123,30	–120,16	50,6
Kraj	9,6	9,78	+0,18	101,9

Źródło: Powszechny Spis Rolny z 2002 i 2010 r.

Zmiany struktury agrarnej między spisami rolnymi nie przyczyniły się do znacznego powiększenia gospodarstw dysponujących małymi powierzchniami użytków rolnych. Co prawda każda grupa wielkościowa, spośród gospodarstw małych, zmieniła swój obszar, ale zmiany były minimalne, niewpływające w sposób istotny na wywołanie produkcji towarowej.

Przedsiębiorstwa rolne w Polsce charakteryzują się dużym rozdrobieniem agrarnym, co nie pozwalało na podjęcie działalności rolniczej z myślą o produkcji towarowej. Gospodarstwa małe liczące sobie od 1–5 ha stanowiły 55,1% ogółu jednostek produkcyjnych występujących w 2010 r., a dodatkowo gospodarstwa od 5–10 ha obejmowały 22,5% ogółu liczby gospodarstw rolnych. Natomiast gospodarstwa wysokotwarowe o liczbie zaledwie 27,1 tys. (1,7%) nie dominowały na obszarach wiejskich, nie wyznaczały więc trendów produkcji rolniczej pod względem towarowości.

3. Gospodarstwa rolne według celu produkcji rolniczej

Według klasyfikacji stosowanej przez GUS, podstawowe grupowanie gospodarstw rolnych dokonuje się w oparciu o cel produkcji, który definiowany jest poprzez kryterium towarowej produkcji rolniczej. Z kolei towarowa produkcja rolnicza traktowana jest jako wartość produkcji rolniczej sprzedanej na

rynek. W ujęciu statystycznym wyodrębniono trzy grupy gospodarstw, a mianowicie a) produkujące wyłącznie na własne potrzeby, w których nie występuje zjawisko wartości produkcji rolniczej; b) produkujące głównie na własne potrzeby, tj. wykazujące wartość towarowej produkcji rolniczej poniżej 3 tys. zł oraz c) produkujące głównie na rynek, tj. o wartości sprzedaży 3 tys. zł i więcej.

Według danych spisu rolnego z 2002 r. zanotowano 2933,2 tys. gospodarstw rolnych, w tym 1956,1 (66,7%) jednostek o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. Spośród ogółu gospodarstw rolnych 2177,6 tys. jednostek realizowało produkcję rolniczą, 443,2 tys. (20,4%) produkowało wyłącznie na własne potrzeby, 790,8 tys. (36,3%) produkowało głównie na własne potrzeby oraz 943,6 tys. (43,3%) produkowało głównie na rynek. Gospodarstwa produkujące głównie na rynek były gospodarstwami największym obszarem, ich średnia powierzchnia wynosiła 13,3 ha użytków rolnych. Cechą charakterystyczną było, że odsetek analizowanych gospodarstw wzrastał wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych, do ponad 90% począwszy od grupy 10–15 ha. Inaczej ta kwestia wyglądała w przypadku gospodarstw małych obszarem. Wśród gospodarstw najmniejszych o powierzchni do 3 ha, odsetek jednostek produkujących głównie na własne potrzeby przekraczał 50%. Odsetek ten malał wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych, osiągając wielkość poniżej 2% począwszy od grupy obszarowej 20–30 ha³.

Interpretując te dane można powiedzieć, że dominujący kierunek produkcji rolniczej związany był z własnymi potrzebami rodziny, zaś dysponowanie małymi gospodarstwami rolnymi nie pozwalało na realizację produkcji towarowej, co stało w sprzeczności z podstawowymi funkcjami gospodarstw rolnych.

Według kolejnego Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. zanotowano w Polsce ogółem 2277,6 tys. gospodarstw rolnych, w tym 1562,6 tys. (68,6%) powyżej 1 ha użytków rolnych. W okresie międzyspisowym wystąpiła tendencja zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni ogólnej. Średnia powierzchnia ogólna gospodarstwa rolnego prowadzącego działalność rolniczą wzrosła z 7,84 ha do 9,13 ha, a średnia powierzchnia użytków rolnych z 6,98 ha do 7,95 ha. Dalszą tendencją było zmniejszenie ogólnej liczby gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą, głównie na skutek zaniechania prowadzenia tej działalności przez jednostki najmniejsze. W tym samym okresie zwiększyła się liczba gospo-

---

³ *Cele produkcji w gospodarstwach rolnych*, GUS, Warszawa 2004.

darstw o powierzchni użytków rolnych 30 ha i więcej. Jednocześnie wzrósł udział w ogólnej liczbie gospodarstw tych podmiotów, które prowadzili działalność rolniczą. W przypadku 723,6 tys. gospodarstw indywidualnych, w tym 503,4 tys. gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha UR zużywało więcej niż 50% wartości wytworzonej końcowej produkcji rolniczej, a więc produkowało głównie na samozaopatrzenie. Odsetek omawianych gospodarstw malał wraz z rosnącą powierzchnią gospodarstwa: z 54,1% w grupie obszarowej 0–1 ha i 48,3% w grupie 1–2 ha do 0,2% wśród gospodarstw o powierzchni 30 ha UR i więcej. Wśród gospodarstw produkujących głównie na samozaopatrzenie 463,7 tys. gospodarstw indywidualnych, w tym w ponad 260 tys. gospodarstw indywidualnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha (17,7% ogółu gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha UR prowadzących działalność rolniczą) produkowało wyłącznie na samozaopatrzenie gospodarstwa domowego użytkownika⁴.

Z analizy wynika, że tylko część spośród ogółu gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą utrzymywała się głównie z rolnictwa w takim rozumieniu, iż ponad połowa dochodu stanowiącego źródło utrzymania gospodarstwa domowego pochodzi z gospodarstwa rolnego. Wyniki PSR 2010 wykazały, że na obszarach wiejskich takich gospodarstw było 37,7% ogółu. Oznacza to, że dla 62,3% gospodarstw indywidualnych prowadzona działalność rolnicza miała charakter pomocniczy, zapewniający jedynie dodatkowe źródło utrzymania. Odsetek gospodarstw indywidualnych, dla których dochód z działalności rolniczej stanowił powyżej 50% ogólnego dochodu gospodarstwa domowego był zróżnicowany w zależności od celu produkcji. O ile wśród gospodarstw produkujących wyłącznie na samozaopatrzenie tylko co dziesiąte zadeklarowało jako główne źródło utrzymania dochód z rolnictwa, to wśród gospodarstw produkujących głównie na rynek było to co drugie gospodarstwo. W grupie gospodarstw produkujących wyłącznie na sprzedaż gospodarstwa z przeważającym dochodem z rolnictwa stanowiły 21,8%, a w grupie produkujących głównie na własne potrzeby – 37,2%.

W grupie jednostek produkujących głównie na sprzedaż, wyłącznie na sprzedaż produkowało 331,2 tys. gospodarstw, tj. 17,6% ogółu gospodarstw indywidualnych. Najwyższy odsetek omawianych gospodarstw odnotowano

---

⁴ *Charakterystyka gospodarstw rolnych*, GUS, Warszawa 2012.

w grupie obszarowej 100 ha i więcej UR – 37,7%, a najniższy w grupie 15–20 ha – 10,1%⁵.

4. Gospodarstwa rolne według poziomu produkcji towarowej

Kategoria produkcji towarowej w rolnictwie odgrywa dużą rolę przy ocenie zmian poziomu tej produkcji w określonym czasie. Poziom towarowej produkcji rolniczej jest wskaźnikiem charakteryzującym sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych. Poziom ten można zobrazować w oparciu o różne wskaźniki, w tym przykładowo według cen bieżących netto, w przeliczeniu na 1 mieszkańca czy w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Według danych GUS globalna produkcja rolnicza wzrosła z 55,7 mld zł w 2002 r. do 84,5 mld zł w 2010 r. (51,7%), w tym odpowiednio produkcja roślinna z 29,4 mld zł do 44,9 mld zł (52,7%) oraz produkcja zwierzęca z 26,3 mld zł do 39,6 mld zł (50,6%). W omawianym okresie zanotowano jeszcze wyższy wzrost produkcji towarowej, co obrazuje poniższe zestawienie (ceny bieżące w mld zł):

	2002	2010	Procent
Ogółem produkcja towarowa	34,7	59,5	71,5
Produkcja roślinna	13,5	26,3	94,8
Produkcja zwierzęca	21,3	33,2	55,9

Biorąc pod uwagę występującą inflację wzrost ten należy ocenić w kontekście występujących zjawisk w sferze podaży i popytu, wskaźników cen produktów rolnych sprzedawanych w stosunku do cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwa, możliwości eksportowych, itp. Z tej konfrontacji rolnicy nie zawsze wychodzili zadowoleni, ponieważ ceny środków produkcji zawsze wyprzedzały ceny produktów i surowców rolniczych. Dodatkowych informacji na temat poziomu wzrostu produkcji towarowej w rolnictwie otrzymamy, poprzez analizę wzrostu towarowej produkcji rolniczej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (ceny bieżące w zł):

	2002	2010	Procent
Ogółem produkcja towarowa	2056	3840	86,7

⁵ Ibidem.

	2002	2010	Procent
Produkcja roślinna	797	1696	112,8
Produkcja zwierzęca	1259	2144	70,3

Również w tym przypadku wzrost roślinnej produkcji towarowej wyprzedził wzrost produkcji zwierzęcej. Wynikało to z przyjęcia zasad wspólnej polityce rolnej, która doprowadziła do zmian w strukturze zasiewów (głównie zboża), wprowadzenia reformy rynku cukru (spadek okopowych), kwotowania mleka, czy konieczności przestrzegania zasad wzajemnej zgodności (*cross compliance*).

Analiza wskazuje, że głębsze zmiany zaszły w strukturze towarowej produkcji rolniczej, jeśli na ten problem spojrzeć poprzez pryzmat województw. W latach 2002–2010 w skali kraju udział produkcji roślinnej w strukturze towarowej spadł z 46,7% do 37,7%, przy wzroście produkcji zwierzęcej z 53,3% do 62,3% (o 9,0 punktów procentowych). W produkcji roślinnej dominującą pozycję zajmują co prawda nadal zboża, lecz ich udział spadł o 13,4 punktów procentowych, zaś w produkcji zwierzęcej dotychczasowa przewaga produkcji żywca wieprzowego spadła o 3,5 punktów procentowych.

Tabela 3

Struktura towarowej produkcji rolniczej według produktów i województw

Województwo	Rok	Ogółem	Produkcja roślinna w tym						Produkcja zwierzęca w tym				
			Razem	Zboża	Przemysłowe	Ziemniaki	Warzywa	Owoce	Razem	Żywiec wołowy	Żywiec wieprzowy	Mleko krowie	Jaja kurze
Dolnośląskie	2002	100,0	55,7	32,5	10,9	2,5	6,2	2,7	44,3	2,1	11,9	8,8	7,3
	2010	100,0	65,3	33,6	16,0	2,9	7,5	2,5	34,7	3,0	7,3	6,0	8,2
	2002	100,0	38,0	10,8	11,7	2,8	8,9	2,9	62,0	3,8	32,5	13,5	2,9
Kujawsko-pomorskie	2010	100,0	38,7	11,1	13,7	2,0	9,2	1,9	61,3	4,8	25,1	17,6	3,2
	2002	100,0	48,5	9,7	10,4	2,5	9,3	16,0	51,5	3,0	21,0	18,0	2,6
	2010	100,0	54,0	6,9	9,5	2,7	12,5	19,8	46,0	4,8	15,2	12,6	3,6
Lubuskie	2002	100,0	30,5	13,0	4,5	1,9	6,7	3,4	69,5	3,0	19,1	12,1	6,5
	2010	100,0	42,3	12,1	7,9	1,0	9,4	2,5	57,7	2,2	12,9	7,8	6,1
	2002	100,0	38,1	3,2	1,9	6,4	11,7	13,8	61,9	4,6	27,0	16,8	3,0
Łódzkie	2010	100,0	42,6	4,0	1,9	11,9	12,6	10,9	57,4	6,1	20,9	15,1	3,9
	2002	100,0	40,2	4,2	1,4	3,1	18,4	9,9	59,8	6,5	15,0	18,5	6,6
	2010	100,0	38,2	4,4	2,1	3,2	19,7	5,8	61,8	12,4	15,2	13,8	7,6
Mazowieckie	2002	100,0	44,6	7,5	2,1	4,7	9,3	19,6	55,4	3,8	16,4	18,7	4,2
	2010	100,0	41,9	7,3	2,0	6,4	10,7	11,4	58,1	6,3	11,4	18,9	5,6
	2002	100,0	47,5	29,4	12,9	0,8	2,6	1,1	52,5	3,2	21,5	14,9	5,7
Opolskie	2010	100,0	47,5	27,7	14,7	0,9	2,1	1,1	52,5	3,4	19,4	15,3	3,7
	2002	100,0	24,7	4,8	5,1	0,9	6,7	6,6	75,9	4,0	20,5	30,6	6,4
	2010	100,0	31,6	7,4	6,7	1,2	8,7	5,5	68,4	5,2	16,7	21,3	7,5
Podkarpackie	2002	100,0	13,1	4,7	1,8	2,6	2,2	1,6	86,9	6,0	22,8	45,6	2,6
	2010	100,0	10,1	3,9	0,9	1,7	2,2	1,1	89,9	13,4	12,6	49,9	1,7
	2002	100,0	49,6	21,2	8,5	5,8	7,9	4,1	50,4	1,9	24,4	17,2	4,4
Pomorskie	2010	100,0	40,2	14,8	9,4	7,2	4,5	1,0	59,8	4,2	28,9	10,0	4,0
	2002	100,0	39,0	10,2	2,0	3,9	10,1	9,1	61,0	3,5	20,9	15,6	10,6
	2010	100,0	31,4	7,6	3,5	2,9	8,4	2,1	68,6	7,6	15,1	11,3	12,5

Województwo	Rok	Ogółem	Produkcja roślinna						Produkcja zwierzęca					
			Razem	w tym						Razem	w tym			Jaja
				Zboża	Przemysłowe	Ziemniaki	Warzywa	Owoce	Żywiec		Żywiec	Mleko		
Świętokrzyskie	2002	100,0	51,9	4,3	3,8	16,9	20,2	48,1	3,5	14,6	18,1	3,5	3,5	
	2010	100,0	45,6	3,8	2,7	18,3	13,4	54,4	7,3	13,4	18,7	4,1	4,1	
	2002	100,0	28,5	4,4	1,4	2,1	1,5	71,5	4,1	19,8	27,1	1,6	1,6	
Wielkopolskie	2010	100,0	23,1	5,1	1,3	1,9	1,1	76,9	4,2	16,2	28,8	1,5	1,5	
	2002	100,0	24,0	5,4	1,8	4,6	1,9	76,0	5,8	38,7	14,1	6,8	6,8	
	2010	100,0	25,3	4,9	1,2	5,3	1,0	74,7	6,2	26,4	12,6	14,5	14,5	
Zachodniopomorskie	2002	100,0	46,7	8,3	5,4	4,1	3,9	53,3	2,2	21,6	9,9	4,1	4,1	
	2010	100,0	50,2	15,8	4,2	2,9	2,1	49,8	2,3	15,1	6,5	5,7	5,7	
	2002	100,0	46,7	8,3	5,4	4,1	3,9	53,3	2,2	21,6	9,9	4,1	4,1	
Kraj	2010	100,0	37,7	6,5	3,7	8,2	5,8	62,3	6,0	18,1	17,0	6,5	6,5	

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa z wymienionych lat.

W ramach 16 województw występowały różne tendencje w proporcjach w ramach struktury towarowej produkcji rolniczej, polegające na tym, że przy ogólnym spadku produkcji roślinnej w skali kraju w tworzeniu towarów na rynek, wzrost zanotowano 6 województwach, w tym przykładowo w woj. dolnośląskim o 9,6 punktów procentowych, w woj. Lubelskim o 5,5 p.p., łódzkim o 4,5 p.p. oraz zachodniopomorskim o 3,5 p.p. Na znaczeniu zyskały uprawy związane z owocami i warzywami, wymagającymi większych nakładów siły roboczej. W produkcji zwierzęcej wzrosło znaczenie mleka krowiego (o 7,1 punktów procentowych), przy czym wzrost najwyższy odnotowano w woj. kujawsko-pomorskim (4,1 p.p.), podlaskim (4,3 p.p.) oraz zachodniopomorskim (3,4 p.p.).

5. Analiza plonów roślin uprawnych i obsady zwierząt gospodarskich w stosunku skupu produktów rolnych

Plony roślin uprawnych informują nas o potencjale wzrostu poziomu wydajności produkcji roślinnej. W okresie badanym zanotowano wzrost plonów wszystkich ziemiopłodów, przy czym jeśli to zjawisko badać między tymi latami, to wówczas występowały lata spadku, spowodowane złymi warunkami atmosferycznymi w postaci suszy, przymrozków, nadmiernych opadów, itp.

Tabela 4

Porównanie plonów głównych ziemiopłodów (w dt/ha)

Województwo	Zboża		Rzepak i rzepik		Ziemniaki		Buraki cukrowe	
	2002	2010	2002	2010	2002	2010	2002	2010
Dolnośląskie	43,6	46,5	21,8	20,7	216	207	413	539
Kujawsko-pomorskie	35,6	37,6	25,2	28,5	204	229	455	479
Lubelskie	29,9	31,5	22,5	22,1	189	266	433	479
Lubuskie	29,8	36,4	16,3	23,1	213	202	490	535
Łódzkie	27,2	31,3	22,3	23,7	176	210	365	421
Małopolskie	31,0	30,9	24,1	20,7	184	146	438	283
Mazowieckie	26,3	28,3	21,7	18,7	183	219	439	449
Opolskie	46,2	50,9	25,3	24,3	225	251	433	499
Podkarpackie	31,1	31,5	18,9	21,8	203	188	434	381
Podlaskie	24,2	29,1	19,4	23,9	185	203	372	472
Pomorskie	34,4	36,6	19,7	22,8	246	246	507	514
Śląskie	34,3	32,1	23,0	18,0	204	172	506	452
Świętokrzyskie	27,5	25,9	21,4	24,0	168	164	436	516

Województwo	Zboża		Rzepak i rzepik		Ziemniaki		Buraki cukrowe	
	2002	2010	2002	2010	2002	2010	2002	2010
Warmińsko-mazurskie	30,8	41,0	19,6	20,9	193	233	466	518
Wielkopolskie	35,4	38,2	21,2	24,4	198	231	471	490
Zachodniopomorskie	35,0	43,7	20,8	25,7	219	233	428	459
Kraj	32,4	35,6	21,7	23,6	193	211	443	483
2002 = 100%	100,0	109,9	100,0	108,7	100,0	109,3	100,0	109,1

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa z 2004 i 2011 r.

Obsada zwierząt gospodarskich informuje nas z kolei o natężeniu występowania zwierząt w przeliczeniu na sztuki duże w poszczególnych województwach oraz o zmianach w obsadzie między spisami rolnymi. Obsada zwierząt gospodarskich wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne i regionalne. Największą obsadę bydła w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych wykazuje woj. podlaskie i tam również wystąpił najwyższy przyrost stada (+22,2 sztuk). Do województw charakteryzujących się dużą obsadą bydła na 100 ha UR można zaliczyć woj. mazowieckie (52,5 sztuk), wielkopolskie (47,2), kujawsko-pomorskie (42,9) oraz łódzkie (45,3).

Tabela 5

Zwierzęta gospodarskie w sztukach na 100 ha użytków rolnych

Województwo	Bydło		Zmiana 2010/2002 w sztukach	Trzoda chlewna		Zmiana 2010/2002 w sztukach
	2002	2010		2002	2010	
Dolnośląskie	13,6	11,4	-2,2	64,8	31,2	-33,6
Kujawsko-pomorskie	37,6	42,9	+5,3	228,0	164,8	-63,2
Lubelskie	27,9	27,5	-0,4	108,4	70,6	-37,8
Lubuskie	15,2	15,5	+0,3	77,9	36,6	-41,3
Łódzkie	39,3	45,3	+6,0	150,3	130,5	-19,8
Małopolskie	36,7	30,4	-6,3	104,1	54,2	-49,9
Mazowieckie	40,6	52,5	+11,9	123,7	71,4	-52,3
Opolskie	24,3	23,7	-0,6	148,9	116,3	-32,6
Podkarpackie	24,7	16,8	-7,9	67,8	43,3	-24,5
Podlaskie	59,9	82,1	+22,2	125,0	51,7	-73,3
Pomorskie	23,1	24,2	-1,1	146,9	104,7	-42,2
Śląskie	27,5	28,3	+0,8	102,0	77,1	-24,9
Świętokrzyskie	32,4	33,1	+0,7	101,7	69,6	-32,1
Warmińsko-mazurskie	34,7	41,3	+6,6	110,8	63,5	-47,3
Wielkopolskie	39,6	47,2	+7,6	310,2	269,3	-59,1
Zachodniopomorskie	12,1	11,0	-1,1	75,2	40,0	-35,2
Ogółem	32,7	37,2	+4,5	142,6	98,5	-44,1

Źródło: Powszechny Spis Rolny z 2002 i 2010 r.

Analizując obsadę trzody chlewnej należy stwierdzić, że wykazała ona we wszystkich województwach znaczny spadek, który był najwyższy w woj. podlaskim (-73,3%) przy jednoczesnym utrzymywaniu wysokiego poziomu chowu bydła oraz w regionach charakteryzujących się przedtem wysokim poziomem produkcji, jak przykładowo w woj. kujawsko-pomorskim (-63,2 sztuki) oraz w woj. wielkopolskim (-59,1).

O poziomie produkcji rolniczej stanowi jej wartość skupu wyrażona między innymi w cenach w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Skup bowiem odzwierciedla rzeczywisty potencjał gospodarstw rolnych, zdolny do wygenerowania produktów, które po zaspokojeniu własnych potrzeb znajduje miejsce na rynku. Analiza wartości skupu produktów rolnych w układzie poszczególnych województw, wskazuje na istnienie istotnych różnic między regionami. Do województw mających duży potencjał produkcyjny zarówno w 2002, jak i w 2010 r. należy zaliczyć woj. wielkopolskie (4346 zł na 1 ha), kujawsko-pomorskie (3258 zł/ 1 ha), opolskie (3042 zł/1 ha) oraz mazowieckie (3001 zł/1 ha), przy średniej krajowej wynoszącej w 2010 r. 2666 zł z 1 ha użytków rolnych. Do kolejnych cech analizowanych danych należy zaliczyć, że skup produktów rolnych wzrósł we wszystkich województwach, zarówno przy rozpatrywaniu tego problemu z punktu widzenia produkcji ogółem, w tym również produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, za wyjątkiem produktów roślinnych w woj. podlaskim.

Tabela 6

Wartość skupu produktów rolnych na 1 ha użytków rolnych (wg cen bieżących w zł)

Województwo	2002	2010	Procent	2002	2010	Procent	2002	2010	Procent
	Ogółem			Produkty roślinne			Produkty zwierzęce		
Dolnośląskie	1378	2190	58,9	929	1588	70,9	449	602	34,1
Kujawsko-pomorskie	1991	3258	63,6	756	1284	69,8	1235	1974	59,8
Lubelskie	1212	2129	75,7	554	1057	90,8	658	1072	62,9
Lubuskie	1175	2181	85,6	274	789	187,9	901	1392	54,5
Łódzkie	1582	2722	72,1	263	617	134,6	1319	2105	59,6
Małopolskie	799	1488	86,2	163	375	130,1	636	1113	57,0
Mazowieckie	1299	3001	131,1	288	799	177,4	1011	2203	117,9
Opolskie	1570	3042	93,7	823	1608	95,3	747	1434	91,9
Podkarpackie	656	976	48,8	192	326	69,8	464	650	40,0
Podlaskie	1540	2922	89,7	155	156	0,0	1385	2767	99,8
Pomorskie	926	2488	168,6	434	999	130,2	492	1489	202,6
Śląskie	939	2231	137,6	190	491	158,4	749	1740	32,3

Województwo	2002	2010	Procent	2002	2010	Procent	2002	2010	Procent
	Ogółem			Produkty roślinne			Produkty zwierzęce		
Świętokrzyskie	773	1564	102,3	281	464	65,1	492	1100	123,6
Warmińsko-mazurskie	1579	2685	70,0	409	649	58,7	1170	2037	74,1
Wielkopolskie	2298	4346	89,1	621	1271	104,7	1677	3074	83,3
Zachodniopomorskie	1136	2103	85,1	595	1088	82,8	541	1015	87,6
Kraj	1394	2666	91,2	445	889	99,8	949	1777	87,2

Źródło: Powszechny Spis Rolny z 2002 i 2010 r.

Nie występuje zjawisko zbieżności statystycznej między wzrostem plonów głównych ziemiopłodów czy zmianami w pogłowie zwierząt gospodarskich a wartością skupu produktów rolnych. W analizowanym okresie spadło w sposób istotny pogłowie trzody chlewnej ($-44,1$ sztuk/100 ha UR), przy umiarkowanym wzroście pogłowia bydła ($+4,5$ sztuk/100 ha UR), gdy natomiast wartość produkcji zwierzęcej wzrosła o 87,2%.

O opłacalności produkcji rolniczej przesądza wartość produkcji sprzedanej w stosunku do wartości zakupu towarów i usług. W omawianych latach były niekorzystne po stronie skupu produktów rolnych, za wyjątkiem produkcji roślinnej w 2010 r, kiedy wartość wyniosła 129,2 w stosunku do poprzedniego roku. Natomiast występuje zjawisko „nożyc cen” polegające na tym, że ceny środków produkcji rosły szybciej od cen produkcji sprzedawanej na rynek.

Tabela 7

Wskaźniki cen produktów rolnych sprzedawanych oraz cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwa rolne (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	2002	2005	2009	2010
Produkty rolne sprzedane	92,6	97,9	97,9	112,1
– roślinne	99,8	94,8	88,7	129,2
– zwierzęce	88,8	99,7	103,7	102,0
Towary i usługi zakupywane	101,9	102,0	102,0	101,8
konsumpcyjne	101,3	102,1	103,0	102,2
– do bieżącej produkcji rolniczej	101,9	101,8	101,9	101,8
– inwestycyjne	102,5	106,8	102,3	101,2
Wskaźniki relacji cen („nożyc cen”) produktów rolnych sprzedawanych do towarów i usług zakupowych	90,9	96,0	96,0	110,1
Wskaźniki relacji cen produktów sprzedawanych do towarów i usług zakupywanych na cele bieżącej produkcji i inwestycje	90,8	96,0	96,1	110,2

Źródło: Powszechny Spis Rolny z 2002 i 2010 r.

Podsumowanie

W okresie lat 2002–2010 spadła liczba gospodarstw rolnych produkujących głównie na rynek z 43,3% w 2002 r. do 37,7% w 2010 r. Oznacza to, że rolników spełniających kryteria przedsiębiorców ubyło o 5,6 punktów procentowych. Dodatkowo zjawisko to należy rozpatrywać w obliczu ogólnego spadku liczby gospodarstw rolnych. Pozostałe gospodarstwa rolne pełnią funkcję bardziej egzystencjonalną i socjalną, jako miejsce bytowania rodziny, bez powiązania z rynkiem. Rolę przedsiębiorców ściśle powiązanych z rynkiem pełniły gospodarstwa duże obszarowe, w tym zwłaszcza gospodarstwa wielkoobszarowe. Tak więc przeważająca liczba gospodarstw rolnych występujących w naszym kraju produkowała głównie na własne potrzeby konsumpcyjne, przeznaczone na wewnętrzne gospodarstwa domowe, poza wyspecjalizowanymi małymi gospodarstwami związanymi z uprawami warzywnymi, sadami czy produkcją drobiarską.

Po wstąpieniu do Unii Europejskiej towarowość rolnictwa wyraźnie wzrosła, pozwalająca na zaspokojenie nie tylko potrzeb konsumpcyjnych kraju, a ponadto na przeznaczanie nadwyżek na eksport. Zmianie uległa struktura towarowej produkcji rolniczej, w kierunku przetwarzania produktów roślinnych na bardziej wartościowe produkty zwierzęce. Występowało zjawisko „nożyc cen” polegające na tym, że ceny środków produkcji rosły szybciej od cen produkcji sprzedawanej na rynek.

Literatura

- Budzinowski R., *Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 3.
- Cele produkcji w gospodarstwach rolnych*, GUS, Warszawa 2004.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych*, GUS, Warszawa 2012.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, GUS, Warszawa 2004.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, GUS, Warszawa, 2011.
- Seremak-Bułga J., *Zmiany cen i marż cenowych na poszczególnych poziomach podstawowych rynkach rolnych*, IERiGŻ, Pułtusk 2009.

Analysis of changes in commodity production in agriculture between 2002 and 2010.

Summary

The article discusses the trend of changes in the level of agricultural production that occurred between 2002 and 2010. The phenomenon analyzed against the background of the number of farms that play business functions. In the years 2002–2010 in the whole country there was an overall increase in the value of commodity production, which generally amounted to 86.7%, with a slightly higher increase in crop production (112.8%), in relation to animal production (70.3%). The provincial system has changed the structure of commercial agricultural production by reducing participation in the formation of agricultural production from 46.7% to 37.7%, with an increase in animal production from 53.3% to 62.3% (up 9.0 percentage points).

Yields of major crops and livestock density showed no correlation with the value of buying per 1 ha of agricultural land.

During the years 2002–2010 the number of farms producing mainly for the market decreased from 43.3% in 2002 to 37.7% in 2010. Specialized farms and larger-area farms play major role in agricultural market.

Keywords: commodity production, commodity structure of agricultural production, the value of agricultural products purchase.

Translated by Bartosz Mickiewicz

EWA BADZIŃSKA

Poznań

Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w środowisku akademickim

Wprowadzenie

Przedsiębiorczość akademicka jest przejawem przedsiębiorczości intelektualnej¹ oraz wyrazem nowych zadań i możliwości stojących przed środowiskiem uczelni i sektora badawczo-rozwojowego. Stanowi ona źródło tworzenia innowacyjnych rozwiązań i podstawę transferu wiedzy do praktyki gospodarczej oddziałując na lokalną, regionalną i globalną gospodarkę. Zdaniem S. Kwiatkowskiego przedsiębiorczość intelektualna to „tworzenie podstaw materialnego bogactwa z niematerialnej wiedzy”².

W pierwszym okresie transformacji ustrojowej ośrodki uczelniane i jednostki badawczo-rozwojowe nie stwarzały dogodnych warunków do „samorealizacji w zakresie kreowania nowych konstrukcji, opracowania współcześnie akceptowanych w gospodarce technologii i ich wdrażania do praktyki przemysłowej”³. Istotnym problemem były także utrudnienia w zakresie polityki po-

---

¹ Termin „przedsiębiorczość intelektualna” wprowadził do języka nauki Stefan Kwiatkowski, por. (Kwiatkowski 2000).

² J. Bogdnienko, W. Piotrowski, *Zarządzanie. Tradycja i nowoczesność*, PWE, Warszawa 2013, s. 66.

³ Z. Chyba, W.M. Grudzewski, *Przedsiębiorczość akademicka w Polsce. Osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w wyniku komercjalizacji technologii*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodakowskiej w Warszawie, Warszawa 2011, s. 113.

datkowej oraz w dostępie do kredytów inwestycyjnych i handlowych. Przeobrażenia, jakie nastąpiły w ostatnich dziesięciu latach w modelu funkcjonowania uczelni i instytucji naukowo-badawczych oraz ich relacji z gospodarką stały się ważnym powodem zwrócenia uwagi na potrzebę tworzenia przedsiębiorstw w środowisku akademickim. Uczelnie zaczęły szerzej interesować się patentami, ich komercyjnym udostępnianiem oraz wdrażaniem do przedsiębiorstw nowoczesnych rozwiązań⁴. Obecnie przedsiębiorstwa akademickie powstają np. w wyniku projektów realizowanych przez pracowników naukowych na etapie badań stosowanych. Szczególną rolę odgrywają w nich pracownicy wiedzy o wysokich kwalifikacjach merytorycznych, których pozyskanie jest bardzo czasochłonne⁵. Konsekwencją pojawienia się na arenie gospodarczej przedsiębiorstw akademickich (*start-ups*) było szerokie zainteresowanie budową programów i infrastruktury mających na celu wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, np. ze strony regionalnych inkubatorów i akceleratorów czy parków naukowo-technologicznych. Problematykę tę podjęła w swoich pracach Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Komisja Europejska⁶.

Głównym celem publikacji jest identyfikacja regionalnych uwarunkowań sprzyjających bądź hamujących rozwój przedsiębiorczości akademickiej ze szczególnym uwzględnieniem procesu pre- oraz inkubacji. W pracy wskazano zakres usług i narzędzia wsparcia oferowane przez regionalne instytucje otoczenia biznesu (IOB). Na potrzeby realizacji celu pracy przeprowadzono badania obserwacyjne, konsultacje eksperckie z pracownikami trzech regionalnych akademickich inkubatorów przedsiębiorczości oraz wywiad pogłębiony z dwoma właścicielami start-upów o rodowodzie akademickim. Obszar ich działalności obejmuje innowacyjne rozwiązania ICT, m.in.: w zakresie informatycznego wsparcia działań związanych z generowaniem, przetwarzaniem i dostarczaniem informacji naukowej oraz innowacyjnego oprogramowania dla firm z sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

---

⁴ Według postanowień art. 86c znowelizowanej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU, nr 164, poz. 1365 ze zm.) regulamin zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi, prawami własności przemysłowej oraz zasadami komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych określa zakres podmiotowy regulacji, a także definiuje prawa i obowiązki uczelni oraz pracownika naukowego związane z zabezpieczeniem i komercjalizacją dóbr intelektualnych.

⁵ *Wiedza jako źródło przewagi konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw*, red. I.K. Hejduk, IFGN SGH, Warszawa 2005, s. 80.

⁶ P. Tamowicz, *Przedsiębiorczość akademicka. Spółki spin-off w Polsce*, PARP, Warszawa 2006, s. 9.

W celu zdiagnozowania zakresu wsparcia przedsiębiorczości akademickiej w badanym regionie dokonano identyfikacji oferty usług świadczonych przez poznańskie instytucje otoczenia biznesu, a mianowicie: Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Poznańskiej, Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości (Businesslink) oraz InQbator Poznańskiego Parku Naukowo-Technologicznego Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Artykuł ma charakter badawczo-analityczny i może stanowić przyczynek do dyskusji nad podjętą problematyką oraz punkt wyjścia do pogłębionych badań empirycznych.

1. Istota przedsiębiorczości akademickiej

Przedsiębiorczość akademicka jest przejawem wspomnianej wcześniej przedsiębiorczości intelektualnej związanej z budowaniem materialnego bogactwa jednostek przedsiębiorczych poprzez umiejętne wykorzystywanie ich niematerialnych zasobów wiedzy. Powstanie terminu przedsiębiorczości akademickiej Z. Chyba i W.M. Grudzewski⁷ przypisują środowiskom, które funkcjonują w ramach sektora badawczo-rozwojowego oraz sektora związanego z administracją nauki. Autorzy podkreślają, że przedsiębiorczość akademicka jest stosunkowo nowym zjawiskiem, które stanowi źródło kreatywnych dążeń i celów, jakie stawiane są przed środowiskami wielu uczelni w Polsce. Brak jednoznacznego aparatu pojęciowego terminów „start-up” i „spin-off” stwarza często trudności interpretacyjne, szczególnie w zakresie powiązań z jednostką macierzystą o charakterze kapitałowym, organizacyjnym i personalnym. Ponadto niesie za sobą wiele niejasności w kwestii gromadzenia statystyk i porównań międzynarodowych⁸.

Zdaniem J. Cięgotury termin „przedsiębiorczość akademicka” oznacza „wszelkie formy zaangażowania w działalność gospodarczą przedstawicieli środowiska naukowego, wliczając studentów, doktorantów, doktorów, profesorów, czy absolwentów uczelni wyższych”⁹. Z kolei W.M. Grudzewski i I.K.

---

⁷ Z. Chyba, W.M. Grudzewski, *Przedsiębiorczość akademicka w Polsce...*, s. 108.

⁸ *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, red. K. Matusiak, PARP, Warszawa 2005, s. 149; *Innowacyjna przedsiębiorczość akademicka – światowe doświadczenia*, red. J. Guliński, K. Zasiadły, PARP, Warszawa 2005, s. 18.

⁹ *Spin off – poradnik przedsiębiorczych naukowców*, red. A. Tomtas-Anders, Fundacja Pro-Regio nr 1, Poznań 2010, s. 14.

Hejduk¹⁰ uznają, że przedsiębiorczość akademicka to „podejmowanie działalności gospodarczej przez ludzi zajmujących się działalnością naukową i posiadających określoną pozycję w środowiskach akademickich. Akademicką przedsiębiorczością zajmują się ludzie na podstawie badań teoretycznych i stosowanych oraz prac rozwojowych, prowadząc działalność gospodarczą”. Przedsiębiorczość akademicka to zatem podejmowanie szeregu przedsiębiorczych działań, które realizowane są przez określone jednostki o rodowodzie akademickim. W opinii M. Klimczuk „przedsiębiorczość akademicka to zespół działań uczelni skierowanych na jej pracowników i studentów, celem zachęcania do podejmowania własnej działalności gospodarczej, czy komercjalizacji wyników badań”¹¹. Podejście to wskazuje na istotną rolę mechanizmów wsparcia realizowanych przez regionalne środowiska akademickie. Przedsiębiorczość akademicka nie zależy wyłącznie od cech charakteru oraz umiejętności pracowników i absolwentów. To właśnie uczelnia ma za zadanie kształtować postawy przedsiębiorcze i tworzyć kulturę wspierającą współpracę jej pracowników i studentów z praktyką gospodarczą.

Przewaga konkurencyjna akademickich start-upów wynika z posiadania unikalnej wiedzy, szczególnych kompetencji i doświadczenia badawczego. Firmy te z sukcesem wypełniają lukę w zakresie produkcji i usług szczególnie w sektorze *high-tech*. Rozwój małych innowacyjnych przedsiębiorstw jest czynnikiem stymulującym przemianę strukturalną, przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy oraz poprawy konkurencyjności gospodarki. Przedsiębiorczość akademicką cechuje wprowadzanie na rynek różnego rodzaju patentów, modeli użytkowych, czy innowacyjnych rozwiązań i pomysłów. W wyniku działań realizowanych w ramach przedsiębiorczości akademickiej powstaje wiele nowych odkryć i wynalazków odnoszących się do różnych obszarów życia ludzkiego¹². Analiza studiów przypadku akademickich start-upów potwierdza, że charakteryzują się one szczególnie wysoką stopą innowacji w branżach wysokich technologii, m.in. w biotechnologii, farmacji, telekomunikacji, infor-

---

¹⁰ *Przedsiębiorstwo przyszłości*, red. W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, Difin, Warszawa 2000, s. 257.

¹¹ *Przedsiębiorczość akademicka – stan, bariery i przesłanki rozwoju*, red. B. Pławgo, Wydawnictwo Tekst sp. z o. o., Łomża 2011, s. 9.

¹² Z. Chyba, W.M. Grudzewski, *Przedsiębiorczość akademicka w Polsce...*, s. 108.

matyce, elektronice czy technologiach energetycznych i inteligentnych materiałach¹³.

Niezbędne jest zatem odpowiednie kształtowanie polityki państwa, mechanizmów i kierunków oddziaływania na środowisko akademickie w celu zwiększenia jego przedsiębiorczości i komercjalizacji dóbr intelektualnych. Wspieranie działań pro-przedsiębiorczych przez uczelnie i inne instytucje otoczenia biznesu pozytywnie oddziałuje nie tylko na gospodarkę lokalną, ale także regionalną danego obszaru. Stymulowanie postaw i zachowań przedsiębiorczych ma niewątpliwie korzystny wpływ na wzrost konkurencyjności regionu, a zatem pośrednio na poprawę konkurencyjności gospodarki kraju.

2. Inkubacja przedsiębiorstw akademickich

Inkubację przedsiębiorczości można podzielić na trzy homogeniczne etapy. Pierwszym z nich jest etap preinkubacji, który obejmuje wsparcie w pierwszym okresie tworzenia przedsiębiorstwa, tzw. załączkowym. W ramach preinkubacji mieszczą się działania, które mają na celu wspieranie młodego przedsiębiorcy w kreacji i prezentacji wyników badań oraz ich biznesowego opracowania, a następnie weryfikacji potencjału komercyjnego. Na tym etapie następuje także opracowanie modelu biznesowego pod kątem wdrożenia¹⁴. Do instrumentów wsparcia w ramach preinkubacji zalicza się również pomoc w budowaniu określonych prototypów, czy przeprowadzaniu eksperymentów i badań nad pomysłem, pomoc w uzyskaniu ochrony patentowej, zdobyciu określonych certyfikatów, czy uzyskiwaniu pożyczek i grantów na rozpoczęcie działalności. Dodatkowo wyróżnia się użyczenie przyszłym przedsiębiorcom osobowości prawnej na potrzeby określonych transakcji. Etap preinkubacji może być realizowany w działających samodzielnie preinkubatorach, bądź akademickich inkubatorach przedsiębiorczości. Zatem preinkubacja to okres, w którym konkretne pomysły czy produkty mają czas na dojrzewanie¹⁵.

---

¹³ H. Jasiński, *Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji*, Difin, Warszawa 2006, s. 43–44.

¹⁴ E. Badzińska, *Perspektywy i bariery rozwoju firm spin-off w Polsce*, w: *Polityka Ekonomiczna*, red. J. Sokołowski, G. Węgrzyn, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 307, Wrocław 2013, s. 29.

¹⁵ A. Sabat, *Przedsiębiorczość akademicka – poradnik*, Fundacja Fundusz Inicjatyw, Lublin 2012, s. 91.

Inkubacja to kolejny etap wspierania przedsiębiorczości, który skupia się szczególnie wokół tworzenia nowego przedsiębiorstwa i obejmuje pomoc w kwestii formalności związanych z zakładaniem i prowadzeniem firmy oraz świadczenie usług szkoleniowych względem jednostek przedsiębiorczych. Do działań realizowanych w zakresie inkubacji zalicza się także specjalistyczne doradztwo dostosowane do zdiagnozowanych potrzeb przedsiębiorcy oraz pomoc w uzyskaniu kapitału finansowego (tzw. fundusze załączkowe). Formą wsparcia młodych przedsiębiorstw są np. korzystne warunki wynajmu określonej powierzchni biurowej. Etap inkubacji realizowany jest przez inkubatory przedsiębiorczości oraz parki naukowo-technologiczne. Inkubacja wiąże się z momentem oficjalnego zarejestrowania przedsiębiorstwa¹⁶.

Akceleracja jest ostatnim etapem inkubacji przedsiębiorczości i obejmuje finansowe oraz merytoryczne wsparcie kompetencji biznesowych na etapie urynkowienia przedsiębiorstwa. Instrumenty wsparcia w tym obszarze to przede wszystkim specjalistyczne doradztwo, *mentoring*, *coaching* i *networking* służące kształtowaniu międzynarodowej sieci kontaktów biznesowych oraz finansowe wsparcie rozwoju przedsiębiorstwa, np. przez fundusze *venture capital*¹⁷. Na etapie akceleracji udzielana jest również pomoc w zakresie transferu technologii i procesów komercjalizacji¹⁸.

3. Instytucje i uwarunkowania stymulujące rozwój przedsiębiorczości akademickiej

Na wejściu do procesu przedsiębiorczości akademickiej należy dokonać oceny zbioru określonych uwarunkowań. W.M. Grudzewski i Z. Chyba¹⁹ wyróżniają dwie podstawowe ich grupy. Pierwszą z nich stanowią uwarunkowania wewnętrzne, które kreowane są przez daną uczelnię. Zdaniem autorów uczelnia powinna dbać o to, by realizowane przez nią działania i zachowania wspierały postawy przedsiębiorcze wśród pracowników i studentów. Z kolei zbiór uwa-

---

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ E. Badzińska, *Perspektywy i bariery rozwoju firm spin-off w Polsce...*, s. 29.

¹⁸ Zdaniem A. Sabat transfer technologii to „proces przystosowywania wyników badań naukowych, patentów lub nowych pomysłów do ich praktycznego zastosowania”, natomiast proces komercjalizacji technologii obejmuje „całokształt działań związanych z przenoszeniem danej wiedzy technicznej lub organizacyjnej i związanego z nią *know-how* do praktyki gospodarczej” (Sabat 2012: 83).

¹⁹ Z. Chyba, W.M. Grudzewski, *Przedsiębiorczość akademicka w Polsce...*, s. 111.

runkowań zewnętrznych jest kształtowany przez otoczenie uczelni. Wpływ środowiska akademickiego na te uwarunkowania jest zatem ograniczony. W ramach rozpatrywanej grupy determinant autorzy wyróżniają uwarunkowania polityczne, prawne oraz społeczne. Regulacje prawne dotyczące szkolnictwa wyższego, postanowienia prawa finansowego, czy innych praw i ustaw istotnie wpływają na rozwój środowiska akademickiego. Ponadto to grupa uwarunkowań społecznych odgrywa ważną rolę w kształtowaniu i rozwijaniu przedsiębiorczości studentów. Panujące w danym społeczeństwie modele, wzorce zachowań i postaw, społeczna akceptacja zmian to zbiór czynników społecznych, które mogą motywować bądź demotywować środowisko akademickie do kreowania postaw przedsiębiorczych wśród studentów.

Niewątpliwie istotny wpływ na rozwój przedsiębiorczości akademickiej ma ekosystemem biznesowy. „Mowa tu o szerokim spektrum współpracy poczynszyszy od konsorcjów lub centrów badawczych, poprzez usługi doradcze, organizacyjne, finansowania i infrastruktury aż po relacje z instytucjami otoczenia biznesu w zakresie inkubacji”²⁰. Zgodnie z Rozporządzeniem ministra rozwoju regionalnego z dnia 20 maja 2009 roku w sprawie udzielania pomocy na wzmocnianie potencjału instytucji otoczenia biznesu w ramach regionalnych programów operacyjnych przyjęto, że: „instytucja otoczenia biznesu to przedsiębiorca, bez względu na formę prawną, który nie działa dla zysku lub przeznaczają go na cele statutowe i prowadzi działalność służącą tworzeniu korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości”²¹. IOB posiadają bazę materiałową, techniczną i zasoby ludzkie, jak również kompetencje niezbędne do świadczenia usług na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Tworzą podatny grunt dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, a ich działania widoczne są m.in.

²⁰ E. Badzińska, *Perspektywy i bariery rozwoju firm spin-off w Polsce...*, s. 30–31.

²¹ T. Dorożyński, W. Urbaniak, *Rola instytucji otoczenia biznesu we wspieraniu inwestorów zagranicznych w województwie łódzkim*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2011, s. 4.

B. Gęca wyróżnia trzy podstawowe typy instytucji otoczenia biznesu (IOB), takie jak: non-profit, non-for-profit oraz for-profit. Zdaniem autora zdecydowana większość IOB prowadzi działalność zarobkową. Tego rodzaju instytucje tworzą rynek, na którym występują przedsiębiorstwa nastawione na działalność szkoleniowo-doradczą. Ponadto instytucje wsparcia biznesu to również banki, firmy leasingowe i inne instytucje finansowe, które dążą do maksymalizacji poziomu swych zysków, B. Gęca, *Zarządzanie i finanse. Analiza form wsparcia instytucji otoczenia biznesu dla sektora MSP na przykładzie województwa lubelskiego*, t. I, nr 2, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2012, s. 233.

we wzroście konkurencyjność tej grupy podmiotów²². Instytucje wsparcia określone są także mianem ośrodków innowacji i przedsiębiorczości²³.

Klasyfikacja IOB opublikowana przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości zawiera jedenaście podstawowych kategorii instytucji. Należą do nich: jednostki administracji rządowej, jednostki samorządu terytorialnego, agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, zaplecze badawczo-rozwojowe, organizacje pracodawców i pracobiorców. Ponadto wymienia się izby i stowarzyszenia producentów, różnego rodzaju instytucje szkoleniowe, doradcze, niepubliczne instytucje rynku pracy, publiczne i niepubliczne szkoły wyższe oraz instytucje wsparcia przedsiębiorczości jak inkubatory, preinkubatory, parki naukowo-technologiczne. Do IOB zalicza się również sieci wsparcia przedsiębiorczości oraz innowacyjności, a także instytucje finansowe typu banki, czy fundusze inwestycyjne²⁴.

Ośrodki przedsiębiorczości powstają na skutek inicjatywy członków środowisk akademickich. Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości (AIP) najczęściej współpracują z uczelnianymi centrami transferu technologii (CTT) bądź biurami karier. Odbiorcami usług oferowanych przez AIP są potencjalni, bądź już funkcjonujący na rynku przedsiębiorcy akademicy²⁵. Działalność inkubatorów skoncentrowana jest przede wszystkim na wspieraniu postaw proprzedsiębiorczych wśród studentów oraz pracowników naukowych.

W niniejszym opracowaniu wskazano zakres usług oferowanych przez regionalne instytucje IOB, szczególnie w fazie pre- oraz inkubacji. Podmiotem przeprowadzonych badań były trzy ośrodki wsparcia przedsiębiorczości akademickiej działające na terenie miasta Poznania, a mianowicie: Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Politechniki Poznańskiej, Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości (Businesslink) oraz InQbator Poznańskiego Parku Naukowo-Technologicznego Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W wyniku przeprowadzonych badań zidentyfikowano szereg usług oferowanych przez regionalne instytucje wsparcia. Wymienić tu można: działalność doradczo-szkoleniową, inkubację powierzchniową, doradztwo indywidualne, pomoc w uzyskaniu dotacji, w nawiązywaniu

---

²² R. Kisiel, K. Babuchowska, R. Marks-Bielska, M. Wojarska, *Analysis of Strengths and Weaknesses of Business Environment Institutions from Warmia-Masurian Voivodeship as Well as Opportunities and Threats for Their Operations*, „Equilibrium” 2011, vol. 6 (1), s. 109–111.

²³ *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, red. A. Bąkowski, M. Mażewska, PARP, Warszawa 2012, s. 11–12.

²⁴ T. Dorożyński, W. Urbaniak, *Rola instytucji otoczenia biznesu...*, s. 3–4.

²⁵ *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, red. A. Bąkowski, M. Mażewska, PARP, Warszawa 2012, s. 57.

kontaktów biznesowych z zagranicznymi firmami, z naukowcami i praktykami z różnych dziedzin, wsparcie w zakresie reklamy i promocji, usługi w zakresie księgowości i obsługi prawnej, wirtualne biuro/użyczenie adresu inkubatora, wynajem sal konferencyjnych. Badane inkubatory mogą efektywnie realizować swoje działania jedynie poprzez budowę sieci współpracy z innymi instytucjami otoczenia biznesu, które stanowią źródło szans dla powstawania nowych przedsiębiorstw. Niezbędne jest jednak umiejętne wykorzystywanie regionalnych i lokalnych programów wspierania postaw przedsiębiorczych.

4. Uwarunkowania hamujące rozwój przedsiębiorczości akademickiej

Pomimo dostrzeżenia przewagi konkurencyjnej start-upów akademickich w zakresie innowacyjnych rozwiązań i kapitału intelektualnego wskazać można liczne bariery w tworzeniu i rozwoju tych przedsiębiorstw. Wśród istotnych przeszkód rozwoju przedstawiciele badanych start-upów z sektora ICT wymie-nili mało skuteczne modele wsparcia ze strony IOB i niskie zaangażowanie czynnika publicznego, a także problemy z wykorzystaniem w fazie pre- i inkubacji zasobów ludzkich i materialnych uczelni. Zdaniem badanych bierność władz środowiska akademickiego skutecznie hamuje rozwój przedsiębiorczości akademickiej. Brak odpowiedniego wsparcia pracowników naukowych przy zakładaniu własnej firmy oraz mało motywujący system premiowania osiągnięć naukowych i wdrożeniowych zniechęca do podejmowania ryzyka. Większe otwarcie uczelnianych ścieżek awansu i tworzenie klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości młodych naukowców powinno przyczynić się do zwiększenia stopnia urynkowienia prac badawczo-rozwojowych. Niezbędne jest zatem tworzenie klimatu pro-przedsiębiorczego na uczelniach.

Kolejną grupę barier stanowią uwarunkowania kompetencyjne, a więc posiadanie odpowiedniej wiedzy, umiejętności i doświadczenia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. Osoby zarządzające ośrodkami przedsiębiorczości akademickiej bądź aktywnie w nich działające posiadają często znikomą wiedzę na temat samego zarządzania i nie są odpowiednio przeszkoleni do pełnienia swych ról²⁶. Niezbędne jest zatem odpowiednie przygotowanie meryto-

---

²⁶ M. Stefański, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, nr 3, seria „Ekonomia”, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2011, s. 77–78.

ryczne pracowników, którzy świadczą usługi pośrednictwa w kontaktach pomiędzy początkującymi przedsiębiorstwami a inwestorami. Brak motywacji do działania ze strony środowiska uczelnianego oraz ze strony otoczenia biznesowego skutkuje zwykle słabą jakością transferu wiedzy między sferą nauki i biznesu.

Istotną przeszkodą w rozwoju start-upów są niewątpliwie bariery natury proceduralnej (zbyt wysokie koszty administracyjne) oraz nieprecyzyjne przepisy prawne regulujące powstawanie akademickich start-upów i ich dalszą współpracę z jednostką macierzystą. Deklaracje ze strony władz na poziomie regionalnym, jak i krajowym, dotyczące wspierania małej przedsiębiorczości, pozostają często jedynie w sferze obietnic.

Bariery finansowe to kolejna grupa czynników hamujących rozwój przedsiębiorczości akademickiej. Trudności w finansowaniu działalności innowacyjnej (problemy z wyceną wartości majątku intelektualnego i z uzyskaniem kredytów bankowych) istotnie ograniczają dostęp do bazy kapitałowej i infrastruktury badawczej. Wśród barier wymienić należy także ograniczenia popytowe, bowiem chłonność polskiego rynku na produkty wysokich technologii jest zbyt mała. Brak odbiorców na rynku krajowym, czy niechęć współpracy firm z otoczenia biznesowego silnie demotywuja jednostki przedsiębiorcze do podejmowania jakichkolwiek działań. Niezbędna jest intensyfikacja aktywności badawczej i wdrożeniowej w układzie międzynarodowych sieci współpracy.

Ważnym pomostem w procesie dyfuzji wiedzy i transferu technologii miały być uczelniane centra transferu technologii. Jednak niedostateczne dostosowanie otoczenia instytucjonalnego i finansowego stanowi istotną barierę sprawnego prowadzenia działań weryfikujących aplikacyjny charakter badań i zakres ich implikacji w gospodarce rynkowej.

Podsumowanie

Problematyka dyfuzji wiedzy i transferu technologii stanowi priorytetowy warunek absorpcji funduszy z Unii Europejskiej. W okresie programowania na lata 2014–2020 ważną rolę odgrywać będzie intensyfikacja kontaktów praktyki gospodarczej ze sferą nauki. Istotne jest zatem wypracowanie skutecznych narzędzi wsparcia w zakresie promowania nowych technologii i kojarzenia biznesu z nauką. Wymaga to dalszych przeobrażeń modelu funkcjonowania uczelni i instytucji naukowo-badawczych oraz ich relacji z gospodarką. Nieodzowny

dla spełnienia obustronnych oczekiwań jest także wzrost świadomości naukowców w zakresie aplikacyjnej przydatności uzyskiwanych przez nich wyników badań i prac rozwojowych w gospodarce.

Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw akademickich w sektorze *high-tech* i akceleracja procesu komercjalizacji dóbr intelektualnych mogą istotnie przyczynić się do wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki. Należy zatem dążyć do zwiększenia współpracy pomiędzy tymi przedsiębiorstwami a instytucjami otoczenia biznesu oraz zbudować system czytelnych zasad i przejrzystych procedur wspierania przedsiębiorczości w środowisku akademickim.

Literatura

- Badzińska E., *Perspektywy i bariery rozwoju firm spin-off w Polsce*, w: *Polityka Ekonomiczna*, red. J. Sokołowski, G. Węgrzyn, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 307, Wrocław 2013.
- Bogdnienko J., Piotrowski W., *Zarządzanie. Tradycja i nowoczesność*, PWE, Warszawa 2013.
- Chyba Z., Grudzewski W.M., *Przedsiębiorczość akademicka w Polsce. Osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w wyniku komercjalizacji technologii*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodakowskiej w Warszawie, Warszawa 2011.
- Dorożyński T., Urbaniak W., *Rola instytucji otoczenia biznesu we wspieraniu inwestorów zagranicznych w województwie łódzkim*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2011.
- Gęca B., *Zarządzanie i finanse. Analiza form wsparcia instytucji otoczenia biznesu dla sektora MSP na przykładzie województwa lubelskiego*, t. I, nr 2, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2012.
- Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, red. K. Matusiak, PARP, Warszawa 2005.
- Innowacyjna przedsiębiorczość akademicka – światowe doświadczenia*, red. J. Guliński, K. Zasiadły, PARP, Warszawa 2005.
- Jasiński H., *Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji*, Difin, Warszawa 2006.
- Kisiel R., Babuchowska K., Marks-Bielska R., Wojarska M., *Analysis of Strengths and Weaknesses of Business Environment Institutions from Warmia-Masurian Voivodeship as Well as Opportunities and Threats for Their Operations*, „Equilibrium” 2011, vol. 6 (1).
- Kwiatkowski S., *Przedsiębiorczość intelektualna. Bogactwo z wiedzy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, red. A. Bąkowski, M. Mażewska, PARP, Warszawa 2012.

- Przedsiębiorczość akademicka – stan, bariery i przesłanki rozwoju*, red. B. Plawgo, Wydawnictwo Tekst sp. z o. o., Łomża 2011.
- Przedsiębiorstwo przyszłości*, red. W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, Difin, Warszawa 2000.
- Rozporządzenie ministra rozwoju regionalnego z 20 maja 2009 r. w sprawie udzielania pomocy na wzmocnienie potencjału instytucji otoczenia biznesu w ramach regionalnych programów operacyjnych (DzU, nr 85, poz. 719).
- Sabat A., *Przedsiębiorczość akademicka – poradnik*, Fundacja Fundusz Inicjatyw, Lublin 2012.
- Spin off – poradnik przedsiębiorczych naukowców*, red. A. Tomtas-Anders, Fundacja ProRegio nr 1, Poznań 2010.
- Stefański M., *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji*, nr 3, seria „Ekonomia”, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2011.
- Tamowicz P., *Przedsiębiorczość akademicka. Spółki spin-off w Polsce*, PARP, Warszawa 2006.
- Ustawa z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU, nr 164, poz. 1365 ze zm.).
- Wiedza jako źródło przewagi konkurencyjnej polskich przedsiębiorstw*, red. I.K. Hejduk, IFGN SGH, Warszawa 2005.

Conditions of regional development of entrepreneurship in academic environment

Summary

Academic companies also known as start-ups and spin-offs created by current or former employees and graduates, now constitute an essential current in academic entrepreneurship and one of the active mechanisms of commercialization of research results. The development of innovative small businesses is a factor stimulating structural changes and contributes to the creation of new jobs and improving the economy's competitiveness. Therefore, it is necessary to accordingly shape government policy, mechanisms and trends that impact the academic community to enhance its entrepreneurial culture.

The main objective of the publication is to identify and analyze regional conditions favoring or inhibiting the development of academic entrepreneurship with an emphasis of the processes of pre-incubation and incubation. The study focused on selected areas through the prism of available literature and the analysis of case studies of start-

ups from the ICT sector. The publication is of research and analysis character and can provide a contribution to the in-depth empirical research.

Keywords: academic entrepreneurship, innovations, knowledge, development, Academic business incubators.

Translated by Ewa Badzińska

MILENA ANNA BERA

Szczecin

Obszary chronione Natura 2000 z perspektywy społeczności lokalnych w Polsce północno-wschodniej*

Wprowadzenie

Sposób postrzegania i ujmowania walorów przyrodniczych – w tym obszarów chronionych Natura 2000 w lokalnej polityce rozwoju zależy od wielu czynników. Do najistotniejszych należy zaliczyć poziom kapitału społecznego, świadomość ekologiczną mieszkańców, lokalnych liderów, aktywność samorządów lokalnych w projektach realizowanych na obszarach cennych przyrodniczo. Nie mniej jednak, 10 lat po wyznaczeniu pierwszych obszarów Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, w Polsce kojarzy się ona z nakazami i zakazami oraz ograniczeniami inwestycyjnymi.

W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród samorządów terytorialnych gmin Polski północno-wschodniej, których obszar co najmniej w 50% został objęty programem Natura 2000. Do badania zakwalifikowano 47 gmin, głównie wiejskich o charakterze rolniczym. Kwestionariusze ankietowe wypełniały osoby mające wpływ na podejmowane w gminie decyzje. Stopień zwrotu ankiet wyniósł 100%.

Obszary chronione Natura 2000 w ocenie samorządów terytorialnych badanych gmin.

---

* Praca naukowa sfinansowana ze środków na naukę w latach 2010–2012 jako projekt badawczy.

Społeczności lokalne, zamieszkujące i gospodarujące na terenach Natura 2000, często formułują zarzut, iż dla spełnienia zasady sprawiedliwości międzygeneracyjnej poświęca się sprawiedliwość wewnątrzpokoleniową, wymagając od mieszkańców tych terenów wyrzeczeń i niższego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego¹. Niewątpliwie zasada sprawiedliwości międzygeneracyjnej jest jedną z podstawowych zasad zrównoważonego rozwoju. Koncepcja ta wiąże nierozdzielnie zachowanie zasobów przyrody dla przyszłych pokoleń z koniecznością wzrostu jakości życia i rozwojem gospodarczym. Składa się z trzech niezależnych od siebie elementów: ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Wymaga zatem działania we wszystkich trzech kierunkach, na różnych poziomach: lokalnym, powiatowym, wojewódzkim, państwowym i światowym².

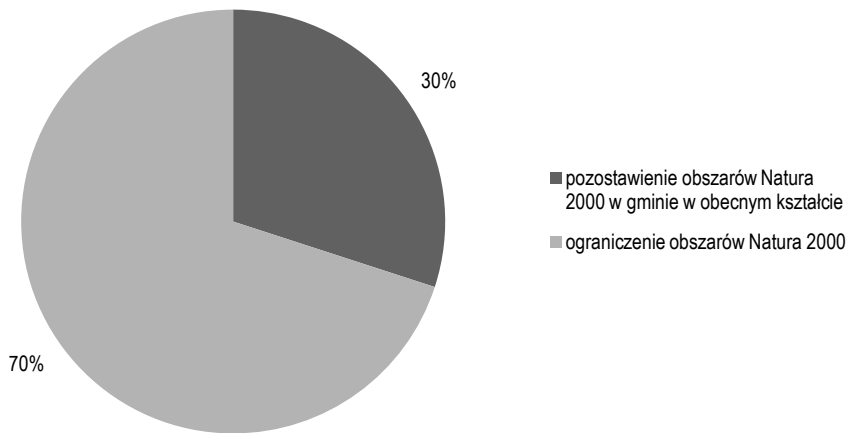
W związku z tym przedstawiciele badanych gmin, których obszar w co najmniej 50% został objęty programem Natura 2000, zostali poproszeni o opowiedzenie się w ankiecie za pozostawieniem lub ograniczeniem na terenie gminy obszarów Natura 2000.

---

¹ P. Legutko-Kobus, *Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza geograficzno-ekonomiczna*, materiały pokonferencyjne „Obszary chronione w gminie: przeszkody we wzroście gospodarczym czy szansa na zrównoważony rozwój”, Supraśl 2012.

² H. Adamska, *Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju*, w: *Wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w gminie Kostomłoty*, red. A. Grabarczyk, Wydawnictwo EkoPress, Wrocław–Białystok 2007, s. 7.

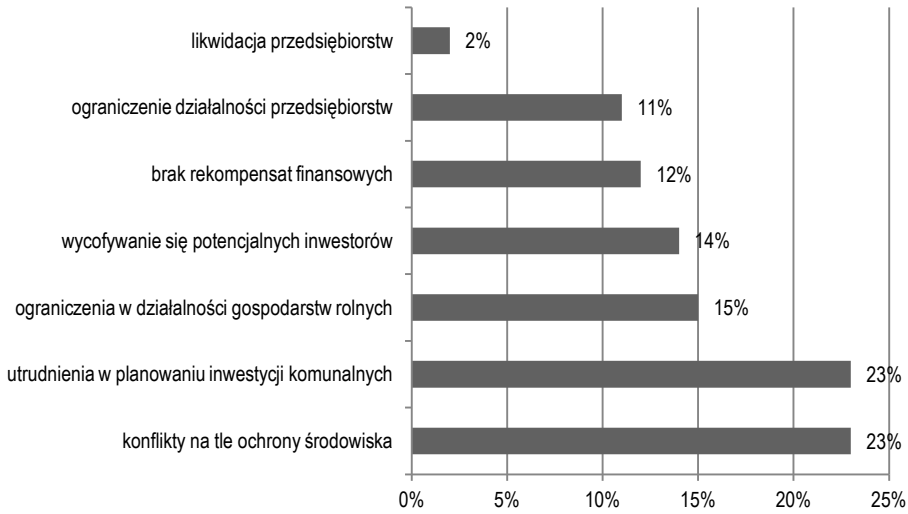
Rys. 1. Opinia władz lokalnych na temat sieci Natura 2000 w badanych gminach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród samorządów lokalnych gmin.

Jak wynika z przeprowadzonych badań większość przedstawicieli samorządów terytorialnych – 70% jest zdania, iż obszary Natura 2000 powinny zostać w gminie ograniczone. Zaledwie 30% badanych postuluje pozostawienie obszarów Natura 2000 w obecnym kształcie. Należy przy tym pamiętać, że tak, jak powołanie obszaru Natura 2000, tak i jego likwidacja może nastąpić tylko i wyłącznie na podstawie argumentów merytorycznych, świadczących o zachodzeniu w granicach danego obszaru naturalnych zmian przyrodniczych, eliminujących przedmioty ochrony danego obszaru Natura 2000. Dane, które to potwierdzą, muszą pochodzić z wieloletniego monitoringu danego obszaru i z informacji związanych z nadzorem nad tym obszarem. Na likwidację obszaru, a nawet na zmianę jego granic musi wyrazić zgodę Komisja Europejska³. Samorządy lokalne zdają sobie sprawę z tego, iż ustanowienie Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest obowiązkiem każdego z krajów członkowskich Unii Europejskiej, mimo to jak pokazało badanie w większości są negatywnie nastawione do sieci Natura 2000. W związku z tym respondenci zostali popro-

³ DzU 2004, nr 92, poz. 880, Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody.

szeni o wskazanie negatywnych efektów funkcjonowania obszarów Natura 2000 w gminie.

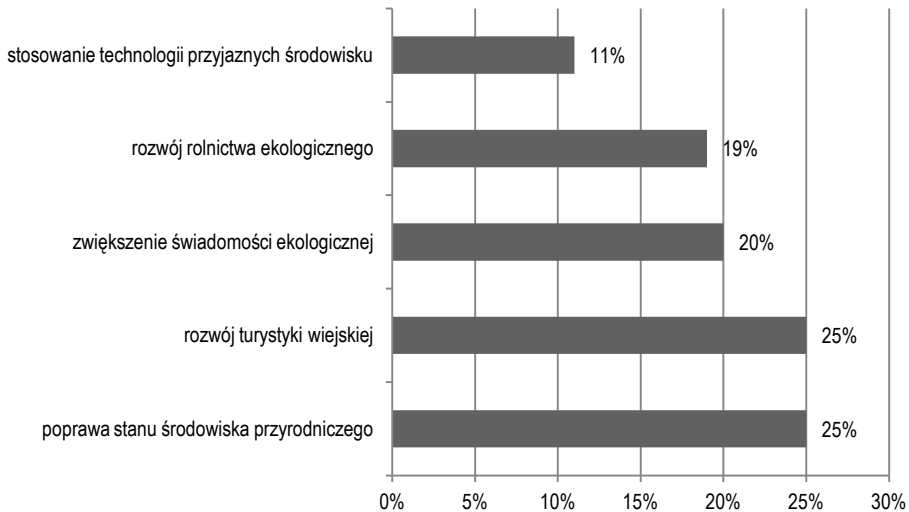

Rys. 2. Negatywne efekty funkcjonowania obszarów Natura 2000 według respondentów (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród samorządów lokalnych gmin.

Negatywnymi efektami, jakie zaobserwowali respondenci na terenie objętym siecią są głównie problemy związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Najczęściej zwracano uwagę na utrudnienia w planowaniu i realizacji inwestycji komunalnych, konflikty na tle ochrony środowiska (23% respondentów) oraz ograniczenia w działalności gospodarstw rolnych – 15%. W dalszej kolejności wskazywano na wycofywanie się potencjalnych inwestorów, brak rekompensat za utracone korzyści z tego tytułu oraz ograniczenie działalności przedsiębiorstw, to główne negatywne aspekty funkcjonowania sieci Natura 2000. Podkreślono również wyraźnie fakt, pojawienia się konfliktów na tle ochrony środowiska (17% respondentów). Konflikty te często są wynikiem braku odpowiedniej informacji na temat funkcjonowania obszarów Natura 2000. W odróżnieniu od innych obszarów chronionych, dozwolona jest tutaj każda

działalność, która nie wpływa znacząco negatywnie na przedmiot ochrony⁴. Jakkolwiek wzrost kosztów planowania i realizacji inwestycji jest nieunikniony, to zasadnym jest optymalizowanie rozwiązań w sposób uwzględniający nie tylko koszty realizacji inwestycji, ale przede wszystkim w sposób pozwalający na optymalny dobór urządzeń i rozwiązań chroniących środowisko. Ostatecznie to właśnie jakość i czas życia rozwiązań, chroniących środowisko przy realizacji inwestycji infrastrukturalnych w Polsce, będzie wyznaczać standard życia przyszłych pokoleń w harmonii człowieka ze środowiskiem. W związku z tym władze lokalne dostrzegają oprócz negatywnych stron również pozytywne efekty funkcjonowania sieci Natura 2000 na terenie gminy.

Rys. 3. Pozytywne efekty funkcjonowania obszarów Natura 2000 według respondentów (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród samorządów lokalnych gmin.

Pozytywnymi aspektami, jakie zaobserwowano są poprawa stanu środowiska przyrodniczego oraz rozwój turystyki wiejskiej (25% respondentów). W mniejszym stopniu zwrócono uwagę na zwiększenie świadomości ekolo-

⁴ J. Jarosik, *Kompendium wiedzy o sieci Natura 2000 dla samorządu*, Wydawca Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa 2013, s. 95.

gicznej mieszkańców – 20% oraz rozwój rolnictwa ekologicznego – 19%. Zaledwie 10% respondentów zaobserwowało wprowadzenie w przedsiębiorstwach technologii przyjaznych środowisku.

Reasumując wypowiedzi respondentów na temat barier i czynników rozwojowych gmin, wynikających z utworzenia na ich terenie obszarów chronionych Natura 2000, można stwierdzić, iż dostrzegają oni z jednej strony pozytywne efekty w postaci właściwego gospodarowania zasobami i walorami środowiska przyrodniczego, z drugiej zaś strony podają wiele zarzutów natury gospodarczej i proceduralnej, co przekłada się na ograniczenie budżetów gmin i trudności w zaspokajaniu potrzeb inwestycyjnych. 74% ankietowanych twierdzi, że objęcie gminy siecią Natura 2000 nie miało wpływu na sytuację finansową gminy, natomiast 36% ankietowanych uważa przeciwnie. Co ciekawe, ci sami ankietowani zapytani o to, czy ich zdaniem z tytułu objęcia części gminy siecią Natura 2000 powinny być przyznane gminie dodatkowe środki finansowe aż w 95% byli zdania, że jak najbardziej tak. Cel, na jaki zostałyby one wydatkowane, to w przeważającej większości, infrastruktura ochrony środowiska.

Respondenci widzą ograniczenia związane z objęciem części gminy siecią Natura 2000 głównie w odniesieniu do lokalnej gospodarki, wymieniając przede wszystkim ograniczenia w działalności gospodarczej, takie jak zwiększenie kosztów prowadzenia działalności, ograniczenie inwestycji na terenach turystycznych. Z drugiej strony 97,5% badanych nie stwierdziło po wprowadzeniu sieci Natura 2000 na obszarze gminy, sytuacji w której lokalne podmioty gospodarcze zlikwidowały bądź przenieśli swoją działalność. 32% respondentów widzi ograniczenia odnośnie możliwości działań samorządu terytorialnego. Wskazują oni na wydłużenie procedur administracyjnych, zwiększenie wymagań w zakresie Oceny Oddziaływania na Środowisko, ograniczenie samodzielności władz gminnych.

W stosunku do lokalnej społeczności, 24,5% przedstawicieli gmin zauważa trudności w korzystaniu z gruntów i ograniczenia w dysponowaniu własnością. Jednocześnie tylko połowa badanych angażuje się w wyjaśnianie mieszkańcom spraw związanych z funkcjonowaniem sieci Natura 2000, organizując spotkania indywidualne i grupowe. W związku z tym większość ankietowanych opowiada się z ograniczeniem obszarów Natura 2000 w gminie. Za ważny argument podają brak uwzględnienia uwag władz lokalnych zgłaszanych w konsultacjach społecznych dotyczących wyznaczenia obszarów Natura 2000. Za pozytywny aspekt funkcjonowania sieci Natura 2000 podają głównie poprawę

stanu środowiska przyrodniczego, rozwój rolnictwa ekologicznego, wprowadzanie przez przedsiębiorców technologii produkcji przyjaznych środowisku oraz rozwój turystyki wiejskiej.

Czynniki niezbędne do prawidłowego funkcjonowania sieci Natura 2000.

Na podstawie analizy dostępnej literatury oraz przeprowadzonych badań można wskazać cztery główne czynniki niezbędne do prawidłowego funkcjonowania sieci Natura 2000 w przestrzeni społeczno-gospodarczej⁵:

1. Instrumenty prawne.
2. Rozwiązania organizacyjne i zarządzanie na różnych poziomach.
3. Akceptacja społeczna.
4. Środki finansowe.

Na tle poziomu prawa stanowionego w Polsce legislacja dotycząca Natury 2000 przedstawia się zadowalająco, chociaż wydaje się, że krajowe akty prawne implementują rozwiązania unijne z przesadną zachowawczością. Unia Europejska w dyrektywach dotyczących Natury 2000 zawarła bowiem jedynie bardzo ogólne zapisy, wytyczające pewne kierunki, a nie zobowiązujące do przyjęcia konkretnych rozwiązań. Może to być jednak źródłem pewnych wątpliwości w procesie interpretacji i stosowania prawa. Pod względem organizacyjnym, zarówno instytucje zarządzające ochroną przyrody, jak i narzędzia planistyczne dla obszarów sieci, tworzone są z dużym opóźnieniem w stosunku do wprowadzenia Natury 2000 w Polsce. Nadal niejasna jest kwestia rzeczywistego, a nie tylko formalnego podziału kompetencji, obowiązków i odpowiedzialności w procesie zarządzania obszarami Natura 2000. Ponadto zaniedbana sfera komunikacji społecznej, owocuje nieufnością, obawami i niechęcią wobec nowej formy przyrody. Należy rozważyć szersze wdrożenie instrumentów rekompensat oraz wskazanie jednostkom samorządowym i podmiotom gospodarczym nowych możliwości rozwoju. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że realizacja celów ochrony przyrody jedynie drogą zakazów i ograniczeń jest mało skuteczna w przeciwieństwie do połączenia rozwiązań prawnych z systemem zachęt ekonomicznych na zasadach dobrowolności, popartych edukacją. To zintegrowane podejście do zagadnienia ochrony wymaga jednak większych nakładów m.in. na rekompensaty i zarządzanie siecią.

---

⁵ A. Boltromiuk, *Możliwości i problemy rozwoju obszarów wiejskich objętych siecią ekologiczną Natura 2000 – podsumowanie i rekomendacje*, w: *Europejska sieć ekologiczna Natura 2000 jako nowy element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, red. A. Boltromiuk, Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa 2010, s. 254–282.

Podsumowanie

Szans dla rozwoju badanych gmin należy upatrywać w zmianie sposobu myślenia o obszarach ochrony przyrody i udziale społeczeństwa w podejmowaniu istotnych decyzji ich dotyczących. Często wymienianą barierą jest ogólna dezinformacja i niepewność co do obowiązujących przepisów i konkretnych ograniczeń związanych z siecią Natura 2000.

Obszary chronione powinny być postrzegane nie tylko jako obszary nakierowane na ochronę przyrody, ale również służące celom społecznym, ekonomicznym i kulturowym. Na pierwszy plan wysuwa się tutaj modelową rolę obszarów chronionych jako wzoru zrównoważonego rozwoju, łączącego w sobie ochronę cennych ekosystemów, odtwarzanie ekosystemów całkowicie lub częściowo zniszczonych lub możliwie najmniej szkodzący rozwój społeczno-gospodarczy stymulowany przez istniejące walory przyrodnicze. Powinno podkreślać się dużą rolę współdziałania różnych podmiotów w zarządzaniu obszarami ochrony przyrody: samorządów lokalnych, przedsiębiorców, rządu, organizacji samorządowych. Lokalne społeczności nie powinny być traktowane jako bierni odbiorcy odgórnych wytycznych i zakazów, a raczej jako ekonomiczni i kulturalni beneficjenci obszarów chronionych oraz aktywni partnerzy włączający się w funkcjonowanie obszaru chronionego.

Zmiany legislacyjne w Polsce spowodowały, że bez zgody lokalnych samorządów, niemożliwe jest utworzenie lub rozszerzenie obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000. Wiąże się to z większym niż dotychczas uwzględnieniem potrzeb i wymagań lokalnych społeczności w funkcjonowaniu, w tym zwróceniem większej uwagi na ekonomiczną i kulturotwórczą rolę tych obszarów. Z drugiej strony istnieje obawa, że uwzględniając wymagania lokalnych społeczności, dotyczące głównie rozwoju ekonomicznego, zagrozi to dobrom przyrodniczym. Aby pogodzić obie tendencje należy zastanowić się, jak powinny być kształtowane relacje pomiędzy obszarami chronionymi a lokalnymi społecznościami oraz wpływ tych obszarów na zrównoważony rozwój.

Bardzo ważny jest stopień świadomości ekologicznej i akceptacja obszarów chronionych przez mieszkańców gmin. Jeżeli społeczeństwo nie widzi korzyści dla siebie z istnienia obszarów chronionych, nie ma dostatecznej świadomości konieczności ochrony przyrody, ich ochrona jest utrudniona.

Literatura

- Adamska H., *Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju*, w: *Wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w gminie Kostomłoty*, red. A. Grabarczyk, Wydawnictwo EkoPress, Wrocław–Białystok 2007.
- Bołtromiuk A., *Możliwości i problemy rozwoju obszarów wiejskich objętych siecią ekologiczną Natura 2000 – podsumowanie i rekomendacje*, w: *Europejska sieć ekologiczna Natura 2000 jako nowy element otoczenia polskiej wsi i rolnictwa*, red. A. Bołtromiuk, Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa 2010.
- Jarosik J., *Kompendium wiedzy o sieci Natura 2000 dla samorządu*, Wydawca Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa 2013.
- Legutko-Kobus P., *Możliwość gospodarowania na obszarach chronionych – analiza geograficzno-ekonomiczna*, materiały pokonferencyjne „Obszary chronione w gminie: przeszkody we wzroście gospodarczym czy szansa na zrównoważony rozwój”, Supraśl 2012.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody (DzU 2004, nr 92, poz. 880).

Natura 2000 European protected areas from the perspective of local communities in north-eastern Poland

Summary

The perception of natural values – including the Nature 2000 protected areas in the local development policy depends on many factors. The most important are the level of social capital, environmental awareness of inhabitants, local leaders, local government activity in projects carried in areas of high natural value. Nevertheless, 10 years after determining the first areas of the European ecological network Natura 2000 in Poland still associate it with the commands and prohibitions and restrictions of investment. The article presents the results of surveys conducted among local governments municipalities in north-east, Poland where the area of at least 50% is covered by the Nature 2000 program. The study included 47 municipalities, mostly rural of agricultural character. Survey questionnaires filled people who have influence on the decisions taken in the community, The degree of survey return was 100%.

Keywords: protected areas Nature 2000, local self-government, sustainable development, environmental awareness.

Translated by Milena Anna Bera

JACEK WITKOWSKI

Lublin

Rozwój lokalny a ochrona przyrody – wybrane problemy na przykładzie gmin lubelskich

Wprowadzenie

Rozwój obszarów wiejskich powinien nieść ze sobą poprawę wskaźników społeczno-ekonomicznych, ale również szeroko rozumianych warunków życia miejscowej ludności. Z tego względu istotne jest, aby realizacja rozmaitych zadań korzystnych z punktu widzenia interesu społecznego odbywała się z poszanowaniem wymagań środowiska przyrodniczego, a nawet, w myśl koncepcji rozwoju zrównoważonego, przy właściwej ich eksploatacji. Podstawowe obowiązki w tym zakresie spoczywają rzecz jasna na barkach samorządów, które w najbliższym czasie będą poddane swoistemu sprawdzianowi ze zdolności do godzenia ze sobą celów nierzadko względem siebie konkurencyjnych. Celem niniejszej pracy jest identyfikacja niektórych zagrożeń dla egzystencji cennych przyrodniczo ekosystemów, które mogą wynikać z działań oraz decyzji podejmowanych przez gminne władze samorządowe na rzecz rozwoju zarządzanych przez nie obszarów. Wnioski zostaną sformułowane przede wszystkim opierając się na wynikach badań przeprowadzonych przez Autora na terenie województwa lubelskiego. Wykorzystano w nich między innymi metodę kwestionariuszową, którą zastosowano w celu uzyskania informacji oraz opinii samorządów gminnych, jak również omówiono wybrane przypadki dotyczące konkretnych jednostek administracyjnych. Badania ankietowe zrealizowano dwukrotnie, tj.

w 2008 i 2012 roku, przy czym we wcześniejszej ankiecie wzięło udział 127 wójtów, zaś w ostatniej – 105.

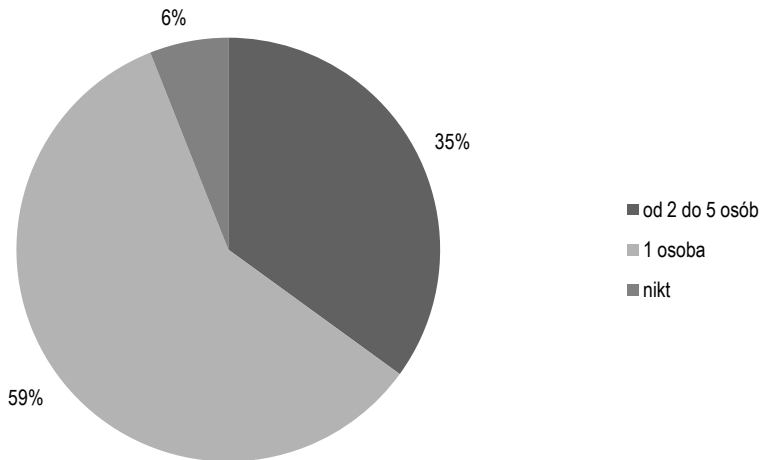
1. Wykorzystanie walorów przyrodniczych dla potrzeb rozwoju

Obecnie, większość gminnych władz samorządowych deklaruje gotowość do eksploatacji zasobów przyrody, co jest także nierzadko zapisane w odpowiednich dokumentach zawierających założenia dla rozwoju oraz wynikające z nich zadania do realizacji w najbliższych latach. Do ważniejszych dokumentów tego rodzaju należy zaliczyć przede wszystkim studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które należy uznać za podstawowe miejsca dla zawierania koncepcji związanych z ochroną środowiska¹. Odpowiednią do przedstawienia tych treści jest także strategia rozwoju, która zwykle obejmuje okres najbliższych kilku lat. Z ankiety przeprowadzonej w 2012 roku wynika, że około 75% badanych samorządów lokalnych Lubelszczyzny (77 ze 105) zdefiniowało wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego jako jedno z podstawowych zadań na drodze do poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej miejscowej ludności (najczęściej chodzi o rozwój turystyki na danym terenie). Jednocześnie jednak gminy bardzo sporadycznie przyjmują do realizacji bardziej zorientowaną na środowisko strategię rozwoju zrównoważonego (ewentualnie strategię ekorozwoju). Podobnie, jak w badaniu zrealizowanym kilka lat wcześniej, zostało ponadto stwierdzone, że nadal brakuje w urzędach osób, których wykształcenie lub przeszkolenie dawałoby rękojmię tego, że zasoby naturalne będą służyć celom rozwojowym w sposób, który nie zagraża ich uszczupleniu bądź degradacji. Okazuje się, że tylko 20 urzędów nie utworzyło w ramach istniejącej struktury organizacyjnej odrębnego wydziału lub analogicznej komórki zajmującej się na co dzień problemami ochrony środowiska. Z odpowiedzi wynika jednak, że przeważnie zatrudniona jest tam tylko jedna osoba o właściwym wykształceniu tj. w dziedzinie ochrony środowiska lub w tym zakresie przeszkolona (62 wskazania czyli 59% ogólnej ich liczby – rys. 1). Warto nadmienić, że władze lubelskich gmin widzą potrzebę podnoszenia kwalifikacji przez swoich pracowników, a wśród proponowanej tematyki ewentualnych

---

¹ Zob. m.in.: M. Nowak, *Ochrona środowiska jako jeden z celów zarządzania przestrzenią na szczeblu lokalnym i regionalnym*, „Ekonomia i Środowisko” 2013, nr 1 (44), s. 195–200.

szkoleń temat „planowanie i realizacja polityki zrównoważonego rozwoju” znalazł się na drugim miejscu (49 zaznaczeń) za tematem „odnawialne źródła energii w gminie”.

Rys. 1. Liczba osób zatrudnionych w urzędach gmin o wykształceniu z zakresu ochrony środowiska lub w tym kierunku przeszkolonych

Źródło: opracowanie własne.

Zainteresowani rozwojem na bazie istniejących dóbr natury są już obecnie nie tylko władarze pojedynczych gmin, lecz także ich związki. W granicach województwa lubelskiego funkcjonują już takie organizacje, których działalność opiera się na mniej lub bardziej formalnej współpracy wójtów i jest ukierunkowana na rozwój turystyki bazującej na istniejących walorach przyrodniczych okolicy. Przykładem takiego przedsięwzięcia jest chociażby Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania (LGD) „Doliną Wieprza i leśnym szlakiem” powołane do życia pod koniec 2008 roku i opierające się na kooperacji samorządowców, przedsiębiorców oraz innych podmiotów z terenu siedmiu gmin (Lubartów, Firlej, Kamionka, Kock, Niedźwiada, Ostrówek i Serniki) albo inicjatywa pod nazwą „Dolina Zielawy” grupująca pięć jednostek administracyjnych (Wisznice, Sosnówka, Rossosz, Jabłoń i Podedwórze). Pierwszy z wymienionych projektów dotyczy głównie rozbudowy infrastruktury agroturystycznej,

a jego cele opisane w lokalnej strategii rozwoju wydają się mieć ekorozwojowy wymiar jedynie w ograniczonym zakresie (kładzie się nacisk przede wszystkim na rozwój przedsiębiorczości)². Zainteresowanie autorów drugiego projektu idzie bardziej w kierunku rozwoju bardziej niszowej formy wypoczynku, a mianowicie ekoturystyki, co jest uzasadnione między innymi względną bliskością cennych przyrodniczo obszarów chronionych. Z wywiadów przeprowadzonych z lokalnymi urzędnikami wynika jednak, że występuje tam wciąż wiele zaniechań lub niedociągnięć, które mogą zaważyć na jakości proponowanej oferty i tym samym zmniejszyć skuteczność niewątpliwego celu głównego, jakim musi być wzrost popytu ze strony potencjalnych turystów ceniących ekologiczne sposoby spędzania wolnego czasu. Można tu wymienić między innymi niedoceniającą rolę edukacji ekologicznej mieszkańców, pewną opieszałość przy usuwaniu szkodliwych substancji (azbest) czy też brak gotowości do tworzenia nowych obiektów i obszarów chronionych (rady gmin mają pewne kompetencje w tym zakresie).

Nieprzypadkowo, przedstawione wyżej przykłady współpracy gmin dotyczą projektów turystycznych. Faktem jest, że turystyka jest tym działem gospodarki lokalnej, który naturalną koleją rzeczy bazuje na zasobach przyrodniczych. Niestety wcale nie musi to oznaczać większej dbałości o nie ze strony włodarzy gmin. Może tak się stać zwłaszcza, gdy przesadnie wyeksponowane cele ekonomiczne przesłonią rzeczywiste potrzeby środowiska. W przypadku wielu dokumentów strategicznych za ich mankamenty odpowiadają osoby, których znajomość turystyki i problematyki przekształceń obszarów przyrodniczo cennych jest jedynie ogólna. Problemem jest również brak realnych powiązań pomiędzy walorami przyrodniczymi a proponowanymi produktami turystycznymi³. Nawet jeśli te ostatnie są w odpowiedni sposób wykreowane, to często swoistą barierę niemożności stanowi sfera wykonawcza, a więc podjęcie realnych działań w kierunku wcielania w życie przyjętych uprzednio założeń. Dotyczy to również turystyki na obszarach prawnie chronionych, gdzie nieodzowna, obok zaangażowania służb ochrony, jest aktywność miejscowych samorządów lokalnych. Taka sytuacja ma przynajmniej częściowo miejsce na przykład na terenie Puszczy Białowieskiej w granicach gmin Białowieża i Hajnówka. Na

---

² Dokument dostępny dnia 19 marca 2014 roku pod adresem internetowym: http://www.lgdlubartow.org.pl/UserFiles/File/LSR/LSR_%2013_12_2013.pdf.

³ A. Cieszewska, *Strategia rozwoju turystyki na terenach przyrodniczo cennych*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 2009, R. 11, z. 4 (23), s. 47.

podstawie analiz dokumentów określających politykę tamtejszych władz samorządowych wobec tego terenu na lata 2005–2015 stwierdzono, że dominują w nich trafne diagnozy problemów i potrzeb związanych z ekoturystyką, jednak pewnej ich części jak dotychczas nie zrealizowano, a te rozwiązania, które udało się wprowadzić, funkcjonują najczęściej dzięki włączeniu się w ich realizację organizacji społecznych⁴. Z kolei na kanwie innego badania, którym objęto gminy z terenu tzw. Zielonych Płuc Polski, a w którym autorzy przeanalizowali między innymi plany rozwoju lokalnego, strategię zrównoważonego rozwoju oraz programy ochrony środowiska, wywnioskowano, że generalnie w opracowaniach tych nie podano działań, które będą podejmowane w związku z obecnością szczególnie cennych zasobów przyrodniczych (w tym przypadku: obszarów Natura 2000)⁵.

2. Egzekwowanie przepisów przez podmioty zarządzające gminami

Realizując określoną politykę społeczną i gospodarczą władze samorządowe mogą same podejmować działania prorozwojowe, lecz częściej występujące w roli organu decyzyjnego przy przedsięwzięciach firmowanych i finansowanych przez podmioty prawne. Spektrum regulacji, których wykorzystywanie ma wpływ na kondycję lokalnych zasobów przyrodniczych jest tu dość szerokie. Wydaje się, że szczególnie ważne są te dotyczące ocen oddziaływania inwestycji na środowisko, które zostały zawarte w ustawie z 2008 roku⁶. Wspomniany akt prawny wyposażył gminny organ wykonawczy (wójta, burmistrza lub prezydenta miasta) w kompetencję wydawania pozwoleń na realizację większości inwestycji (tzw. decyzja środowiskowa) z wyłączeniem tych największych oraz bardzo uciążliwych dla środowiska. Zgodnie z obowiązującymi przepisami to gminni urzędnicy najczęściej decydują o tym, czy dany projekt

---

⁴ Więcej na ten temat w: A. Snopek, *Teoria i praktyka rozwoju ekoturystyki w Puszczy Białowieskiej – przykład gmin Białowieża i Hajnówka*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 2013, R. 15, z. 37 (4), s. 294–297.

⁵ Na podstawie: W. Gotkiewicz, B. Mickiewicz, *Analiza strategii rozwoju wybranych gmin objętych siecią Natura 2000 położonych na terenie Zielonych Płuc Polski*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2009, nr 41, s. 531.

⁶ Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (DzU, nr 199, poz. 1227 ze zm.).

w ogóle wymaga przeprowadzenia odpowiedniej oceny, czy w ramach takiego postępowania inwestor musi sporządzić i dostarczyć specjalny raport oraz jaki powinien być ewentualnie zakres tematyczny tego ostatniego.

Badania w tej materii są generalnie dopiero w fazie wstępnej, niemniej z analiz już przeprowadzonych wynika, że pracownicy urzędów często w sposób niewłaściwy wykorzystują literę prawa, czego skutkiem mogą być zarówno błędy polegające na dopuszczaniu do realizacji projektów poważnie szkodzących środowisku, jak również nadmiernie ostrożne postępowanie z wnioskami nie mające tak naprawdę uzasadnienia merytorycznego. Jedną z takich prac poświęconych wynikom badań aktywności samorządowców w procesie kwalifikowania planowanych przedsięwzięć do oceny oddziaływania na środowisko opublikowali kilka lat temu pracownicy Stowarzyszenia Pracownia na rzecz Wszystkich Istot (A. Kula, R.T. Kurek, K. Okrasiński). Na podstawie próby badawczej, którą stanowiły urzędy miast i gmin (78), starostwa powiatowe (19), powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne (19) oraz urzędy wojewódzkie (śląski, podkarpacki, małopolski) wywnioskowano, że osoby zajmujące się wnioskami inwestycyjnymi nie biorą często pod uwagę względów merytorycznych przez co ich decyzje mają charakter uznaniowy, do czego jeszcze dochodzi bezkrytyczne zawieranie opinii zewnętrznych jednostek doradczych (w przypadku urzędów gmin to dotyczy na przykład opinii starostw)⁷.

U podstaw nieprawidłowości przy wydawaniu decyzji administracyjnych, które mogą następnie negatywnie odbić się na kondycji lokalnych zasobów przyrody może leżeć wygodnictwo kadry urzędniczej, ale także niewiedza i wynikający z niej strach przed podejmowaniem jednoznacznych decyzji. Znamienne, że od samego początku wdrażania w Polsce programu Natura 2000, władze gmin były nastawione generalnie nieprzychylnie do kwestii wytyczania na ich terenie obszarów chroniony w ramach sieci ekologicznej. Bardzo wyraźnie problem ten został zasygnalizowany przez autorów raportu pt. „Natura 2000 – dobro publiczne, problem prywatny” opracowanego pod auspicjami Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej. Spośród 118 wójtów lub burmistrzów poproszonych o wypełnienie stosownej ankiety, 38% uznało, że wpływ programu na rozwój gminy jest zdecydowanie niekorzystny albo raczej niekorzystny, a tylko 20% było przeciwnego zdania. Ankietowani postrzegali Natura 2000 ja-

---

⁷ *Kwalifikowanie przedsięwzięć do oceny oddziaływania na środowisko. Teoria i praktyka na podstawie wyników monitoringu procesów inwestycyjnych w Karpatach*, Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Bystra 2008, s. 25–27.

ko hamulec rozwoju gminy właśnie przede wszystkim z uwagi na niepewność co do obowiązujących przepisów oraz brak precyzyjnych ich zdaniem wytycznych co do dopuszczalnych rodzajów i skali działalności gospodarczej⁸.

Na podstawie ankiety przeprowadzonej przez Autora na grupie wójtów działających w województwie lubelskim, można stwierdzić, że sposób ich podejścia do przepisów dotyczących ochrony środowiska i przyrody nie jest jednoznaczny, ale przynajmniej w odniesieniu do części urzędników może budzić pewne wątpliwości w kontekście przyszłego umiejętnego godzenia interesów społeczno-ekonomicznych i ekologicznych. Połowa respondentów uważa, że przepisy te i wynikające z nich kompetencje są dostatecznie jasno sprecyzowane, ale niemal co trzeci ankietowany (29 wskazań) chciałby na przykład, aby sfera decyzyjna w tym zakresie była raczej domeną władz państwowych. Z drugiej strony niemały odsetek samorządowców miałby oczekiwania odwrotne, tzn. pragnąłby zwiększenia własnych uprawnień (38 odpowiedzi – 36% ogólnej liczby odpowiedzi), przy czym co druga z osób tak uważających należy do grupy mających trudności ze zrozumieniem bieżących regulacji. Niezależnie od tego w jaki sposób może być to zinterpretowane (brak wiedzy lub dobrej woli), faktem jest, że pewne przepisy pozostają dla urzędów gmin martwe. Tak wydaje się być chociażby z artykułem 96 ustawy z 3 października, który nakłada na gminne organy obowiązek rozważenia przed wydaniem decyzji środowiskowej czy dane przedsięwzięcie proponowane do realizacji przez inwestora może potencjalnie znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000. Na Lubelszczyźnie włodarze gmin zachowują daleko idącą powściągliwość jeśli chodzi o kierowanie z własnej inicjatywy projektów do rozpatrzenia regionalnemu dyrektorowi ochrony środowiska, a odpowiednia dokumentacja pozwalająca poznać częstotliwość tej praktyki właściwie nie istnieje. Samorządy nie ingerują ponadto w treść raportów o oddziaływaniu inwestycji na środowisko, a same raporty są zlecane wnioskodawcom do przedłożenia stosunkowo rzadko (oczywiście poza przypadkami, które w świetle ustawy takiego raportu bezwzględnie wymagają).

---

⁸ *Natura 2000 – dobro publiczne, problem prywatny*, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi, Warszawa, 30 czerwca 2011 r., s. 2–3 materiał prasowy dostępny na stronie: http://www.cbr.edu.pl/Natura2000_30.06.2011.pdf (5.12.2013).

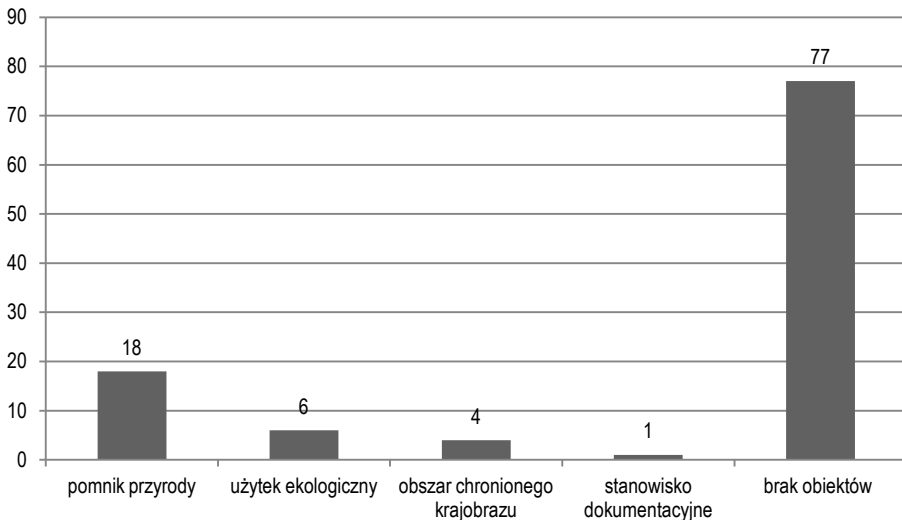
3. Aktywność na rzecz ochrony przyrody

Z uwagi na to, że w przypadku obszarów wiejskich ich potencjał w zakresie dóbr natury może stanowić jeden z podstawowych atutów możliwych do wykorzystania na rzecz awansu społeczno-gospodarczego, władze samorządowe gmin nie powinny całkowicie odżegnywać się od aktywności na polu ochrony i wzmacniania walorów przyrodniczych, a nawet w wielu przypadkach śmielej i na szerszą skalę wykorzystywać swoje umocowania jako organów ochrony przyrody. Mowa tutaj w szczególności o tworzeniu nowych form ochrony, które mogłyby potencjalnie odgrywać rolę magnesu przyciągającego osoby przyjezdne zainteresowane obcowaniem z przyrodą. W myśl ustawy o ochronie przyrody do takich form zalicza się: pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu. Powoływanie do życia obiektów tego typu miałyby oczywiście znaczenie nie tylko z formalnego punktu widzenia, ale także stanowiłyby pewien sygnał dla miejscowej ludności. Z analizy przeprowadzonej przez Autora w 2008 roku wynikało, że w lubelskim spośród 127 gmin zaledwie mniej niż co siódmy lokalny urząd kiedykolwiek angażował się w taki proces i miało to niemal zawsze charakter jednorazowej aktywności (w ten sposób utworzono po kilka pomników przyrody i użytków ekologicznych)⁹. Pięć lat później sytuacja w tym względzie niewiele się zmieniła, jako że na pytanie o ustanowienie na drodze oddolnej inicjatywy nowych obiektów i obszarów chronionych nadal zdecydowana większość ankietowanych samorządów odpowiada negatywnie (rys. 2).

---

⁹ J. Witkowski, *Zaangażowanie samorządów gminnych w działania na rzecz ochrony przyrody na przykładzie gmin województwa lubelskiego*, „*Ekonomia i Środowisko*” 2008, nr 1 (33), s. 128.

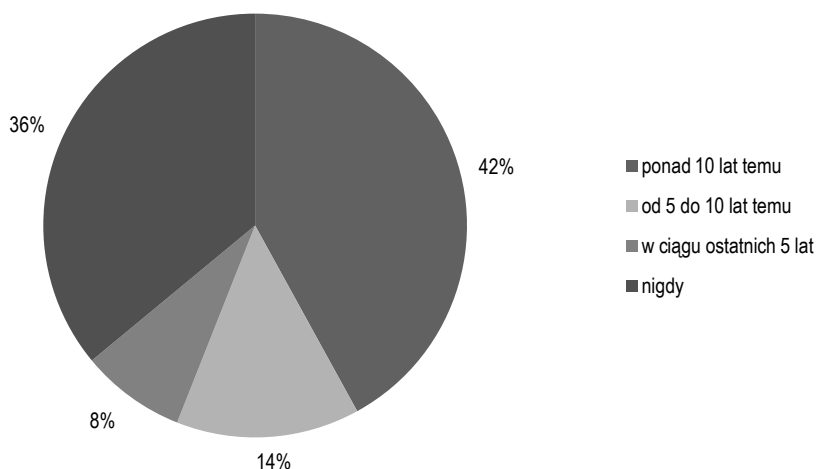

Rys. 2. Liczba obiektów utworzonych uchwałą rad gmin w ciągu ostatnich 10 lat

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiadając na pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy należałoby w pierwszym rzędzie zwrócić uwagę na istotne niedoskonałości jeśli chodzi o rozpoznanie walorów przyrodniczych. Drogą ku temu może być rzetelnie, ale i systematycznie przeprowadzana inwentaryzacja przyrodnicza. Faktem jest, że wiele samorządów lokalnych wciąż nie docenia tego ważnego z ekorozwojowego punktu widzenia instrumentu zarządzania. Przykład gmin położonych na Lubelszczyźnie pokazuje ponadto, że problemem jest także ponawianie tego działania w celu bieżącego monitorowania stanu zasobów środowiska. W badanej grupie wójtów 36% stwierdziło, że nigdy dla ich terenu nie wykonano stosownego opracowania, ale kolejne 42% respondentów przyznało, że po raz ostatni inwentaryzację przyrodniczą na obszarze gminy przeprowadzono ponad 10 lat (przy okazji można domniemywać, że jeśli nie we wszystkich przypadkach, to przynajmniej w ich zdecydowanej większości był to akt jednorazowy). Z drugiej strony mniej niż co dziesiąta gmina (8) dysponuje w miarę aktualną dokumentacją w tym zakresie (rys. 3).

Rys. 3. Czas przeprowadzenia ostatniej inwentaryzacji przyrodniczej w gminie

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Należy oczekiwać, że samorzady gminne będą coraz częściej traktować zasoby naturalne jako bazę, na której można zbudować lepszą przyszłość dla społeczności lokalnej. Bez odpowiedniego przygotowania merytorycznego kadry urzędniczej, jak również wiarygodnej dokumentacji wspomagającej podejmowanie codziennych decyzji administracyjnych oraz tych strategicznych może jednak przyczynić się do pewnych konfliktów pomiędzy efektywnym zarządzaniem a ochroną cennych ekosystemów przyrodniczych. W niniejszym tekście przedstawiono niektóre potencjalne źródła takich konfliktów, przy czym lista możliwych problemów nie jest tu oczywiście zamknięta. Bez wątpienia badania w tym kierunku powinny być kontynuowane, tym bardziej, że w najbliższym czasie zaczną wchodzić w życie plany ochrony obszarów Natura 2000, stanowiąc dla władz lokalnych kolejne bardzo istotne wyzwanie.

Literatura

- Cieszewska A., *Strategia rozwoju turystyki na terenach przyrodniczo cennych*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 2009, R. 11, z. 4 (23).
- Gotkiewicz W., Mickiewicz B., *Analiza strategii rozwoju wybranych gmin objętych siecią Natura 2000 położonych na terenie Zielonych Płuc Polski*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2009, nr 41.
- Kwalifikowanie przedsięwzięć do oceny oddziaływania na środowisko. Teoria i praktyka na podstawie wyników monitoringu procesów inwestycyjnych w Karpatach*, Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Bystra 2008.
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2008–2015. Obszar Lokalnej Grupy Działania „Dolina Wieprza i leśnym szlakiem*, materiał dostępny na stronie http://www.lgdlubartow.org.pl/UserFiles/File/LSR/LSR_%2013_12_2013.pdf 19.03.2014.
- Natura 2000 – dobro publiczne, problem prywatny*, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi, Warszawa, 30 czerwca 2011 r. materiał prasowy dostępny na stronie: http://www.cbr.edu.pl/Natura2000_30.06.2011.pdf (5.12.2013).
- Nowak M., *Ochrona środowiska jako jeden z celów zarządzania przestrzenią na szczeblu lokalnym i regionalnym*, „Ekonomia i Środowisko” 2013, nr 1 (44).
- Snopek A., *Teoria i praktyka rozwoju ekoturystyki w Puszczy Białowieńskiej – przykład gmin Białowieża i Hajnówka*, „Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej” 2013, R. 15, z. 37 (4).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (DzU, nr 199, poz. 1227 ze zm.).
- Witkowski J., *Zaangażowanie samorządów gminnych w działania na rzecz ochrony przyrody na przykładzie gmin województwa lubelskiego*, „Ekonomia i Środowisko” 2008, nr 1 (33).

Local development and nature conservation – some problems by the example of the communes of the Lublin Province

Summary

In the article the problem of reconciliation the development of rural areas with the conservation of natural resources was discussed. By analysis made in the lubelskie voivodship the Author has indicated some potential conflicts that can appear in the nearest future.. The question of the use of natural values for local development in the context of the deficiencies existing in official staff was mentioned, especially including small number of people who work in municipalities and have sufficient knowledge for

making right decisions in the area of exploration of nature. The considerations are also about the daily law enforcement, among others the assessment of the environmental impact of investment projects. In the last part of work some results of research that show little activity of the local governments in the process of creation of new forms of nature protection were presented.

Keywords: development, nature, local government, gmina.

Translated by Jacek Witkowski

WIOLETTA KNAPIK

Kraków

**Zmiany na polskiej wsi w perspektywie Programu Rozwoju
Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020**

Wprowadzenie

Rozwój obszarów wiejskich, rozumiany jako rozwój społeczny, łączy w sobie wiele elementów, które współwystępują, przenikają się i nawzajem na siebie oddziałują. Najważniejszym obszarem jest gospodarka, ale nie mniej istotne są zmiany zachodzące w sferze społeczno-kulturowej. Rozwój ten musi uwzględniać realia demograficzne, procesy urbanizacyjne zachodzące na wsi, jak również cele i standardy, które narzuca Unia Europejska. Jaka jest zatem perspektywa rozwoju polskich obszarów wiejskich? Próba określenia kierunków tego rozwoju podjęta została na podstawie polityki UE, realizowanej w ramach m.in. Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Przyszłość obszarów wiejskich jest ściśle związana z podmiotową rolą lokalnych społeczności, które inicjują zmiany i przyczyniają się do bardziej efektywnego wykorzystania zasobów, zgodnie z zasadą neoendogennego rozwoju.

1. Rozwój obszarów wiejskich na tle koncepcji neoendogennego rozwoju

Neoendogenny rozwój ukierunkowany jest na realizację potrzeb społeczności lokalnych i opiera się na zaangażowaniu i współdziałaniu różnych aktorów społecznych, reprezentujących sektory: publiczny, gospodarczy, społeczny. Dzięki decentralizacji oraz delegacji odpowiedzialności na szczebel regionalny i lokalny możliwe jest kreowanie i wspieranie oddolnego procesu decyzyjnego. Koncentracja na problemach lokalnych oraz włączanie społeczności do polityki zarządzania rozwojem regionalnym powoduje, iż procedury biurokratyczne są mniej skomplikowane, ukierunkowane na specyficzne potrzeby mikroregionów. Warta podkreślenia jest inicjatywa lokalnych wspólnot w zakresie absorpcji środków unijnych na etapie tworzenia procedur oraz monitorowania i ewaluacji wniosków o przyznanie funduszy. Neoendogenny rozwój, dzięki transferowi wiedzy naukowej, połączonej z lokalnymi doświadczeniami, sprzyja wielofunkcyjnemu rozwojowi, a w szczególności przyczynia się do: kreowania zrównoważonego systemu zarządzania gruntami rolnymi, budowania społeczeństwa obywatelskiego, planowania strategii zrównoważonego zarządzania zasobami, ochrony środowiska naturalnego i utrzymania bioróżnorodności, rozwoju nierolniczej gospodarki i produkcji regionalnej żywności¹.

Zdaniem Christophera Ray'a wyzwaniem dla neoendogennego rozwoju w krajach UE jest stworzenie koherentnej teorii oraz „sposobu działania” (*modus operandi*) we współczesnych warunkach społeczno-gospodarczych. Obszary wiejskie nie są jednolite (C. Ray nazwał je „mozaiką obszarów/regionów” – *„a mosaic of local/regional territories”*), dlatego wymagają zróżnicowanego podejścia, decentralizacji polityki i scedowania na lokalne społeczności części odpowiedzialności za własny rozwój. Neoendogenny rozwój jest alternatywnym podejściem wobec polityki centralnej zakładającej, że wszelkie problemy natury społecznej lub gospodarczej mogą być rozwiązywane z użyciem standardowych środków, nieuwzględniających lokalnych uwarunkowań. Po pierwsze: rozwój powinien być zorientowany na maksymalizację zysków konkretnego regionu/obszaru dzięki wykorzystaniu lokalnych zasobów; po drugie: powinien mieć

---

¹ T. Adamski, K. Górlach, *Koncepcja rozwoju neoendogennego, czyli renesans znaczenia wiedzy lokalnej*, w: *Socjologia jako służba społeczna*, red. K. Górlach, M. Niezgodna, Z. Seręga, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

kontekstualny charakter, co oznacza skupienie się na potrzebach, zasobach i perspektywach rozwoju lokalnych wspólnot².

2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich: ocena efektywności PROW 2007–2013 oraz perspektywa na lata 2014–2020

Kierunki rozwoju polskiej wsi, w najbliższej przyszłości, będą silnie powiązane, podobnie jak w ostatnim dziesięcioleciu, z dotacjami unijnymi, które przeznaczone są na konkretne działania mające na celu wspomaganie i promowanie wielofunkcyjnego rozwoju, przedsiębiorczości oraz aktywizacji społeczności lokalnych. Działania te realizowane są w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), której jednym z instrumentów jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

PROW to unijny program, który oferuje wsparcie rozwoju europejskich obszarów wiejskich w zakresie: a) inwestycji w rolnictwie i przetwórstwie poprawiających konkurencyjność sektora rolno-spożywczego; b) udzielania pomocy inwestorom, którzy tworzą nowe miejsca pracy na obszarach wiejskich; c) rozwoju ekologicznych metod gospodarowania oraz przedsięwzięć chroniących naturalne środowisko i walory wiejskiego krajobrazu; d) „odnowy wsi”, na działania poprawiające jakość życia jej mieszkańców oraz wdrażanie zespołowych inicjatyw rozbudzających aktywność lokalnych społeczności³.

Wszystkie działania są finansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz współfinansowane z krajowego budżetu. Środki, którymi dysponowała Polska w ramach PROW na lata 2007–2013, wyniosły ok. 28,6 mld euro⁴.

A jaka była efektywność PROW mierzona absorpcją tych środków i ich inwestycją?

- a) w pierwszych trzech latach zostało wydatkowanych jedynie 9% środków;
- b) prawie połowa środków została wydatkowana dopiero po 2011 roku;

---

² C. Ray, *Neo-endogenous rural development in the EU*, w: *Handbook of Rural Studies*, red. P. Cloke, T. Marsden, P. Mooney, SAGE Publications Ltd, London 2006, s. 278.

³ <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013>.

⁴ J. Misiąg, W. Misiąg, M. Tomalak, *Ocena efektywności wykorzystania pomocy finansowej Unii Europejskiej jako instrumentu polityki spójności społeczno-gospodarczej oraz poprawy warunków życia*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2013.

- c) sektor, na który PROW wpłynął najbardziej to budownictwo (względem bazowego scenariusza: wzrost zatrudnienia wyższy o 4,6% oraz PKB wyższy o 3,75%);
- d) relatywnie duże korzyści dla PKB w handlu oraz przemyśle lekkim;
- e) najslabsze oddziaływanie środków alokowanych w ramach PROW 2007–2013 – w przypadku przemysłu paliwowego oraz wydobywczego;
- f) największe korzyści z realizacji PROW mierzone PKB *per capita* (ogółem) zostaną zaobserwowane w 2014 roku i wyniosą prawie 120 euro (w cenach stałych z 2000 roku); w ostatnim okresie prognozy wartość realnego PKB *per capita* (ogółem) wyniesie ponad 8,7 tys. euro i będzie wyższa od scenariusza bazowego o 65 euro – dzięki wpływowi PROW;
- g) realizacja PROW 2007–2013 przyczyni się do zwiększenia liczby miejsc pracy w gospodarce; docelowy poziom zatrudnienia w gospodarce zostanie osiągnięty z nawiązką; największy wpływ środków PROW 2007–2013 odnotowano dopiero w ostatnim roku realizacji (dodatkowe 220 tys. miejsc pracy);
- h) do końca okresu wydatkowania funduszy ceny w rolnictwie będą rosły wolniej, a już po alokacji wszystkich środków tempo tychże cen będzie wyższe w porównaniu do CPI (*Consumer Price Index*); jednak w perspektywie 2020 roku łączny wzrost cen w rolnictwie w latach 2007–2020 będzie niższy o niespełna 0,4 p.p. w stosunku do wszystkich dóbr konsumenckich⁵.

W kolejnej perspektywie finansowej, w latach 2014–2020, publiczne wsparcie finansowe adresowane do polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich ukierunkowane będzie na realizację celów określonych w „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa”. Strategia wyznacza także pięć celów szczegółowych: a) wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich; b) poprawa warunków życia na obszarach wiejskich; c) bezpieczeństwo żywnościowe; d) wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego; e) ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

Wyznaczone cele na lata 2014–2020 są w zasadzie kontynuacją polityki poprzedniego PROW. Elementem różnicującym obie perspektywy programowania jest przyjęty na kolejne lata cel dotyczący adaptacji do zmian klimatu na

---

⁵ Ocena wpływu realizacji PROW 2007–2013 na gospodarke Polski, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, listopad 2011.

obszarach wiejskich, jako reakcja na problemy związane z katastrofami naturalnymi i ich wpływem na infrastrukturę wsi oraz problemy w rolnictwie.

PROW na lata 2014–2020, jako II filar WPR, jest spójny z założeniami neoendogennego rozwoju oraz wpisuje się w ideę, a zwłaszcza w jeden z pięciu celów szczegółowych: „Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”. Można założyć, że podobnie jak w poprzednim okresie programowania, tak i w nowym – na lata 2014–2020, jeżeli Polska utrzyma się na pozycji lidera realizacji tego programu w Unii Europejskiej, wyeliminuje błędy i wykorzysta zdobyte doświadczenia, rozwój obszarów wiejskich będzie relatywnie dynamiczny, oparty na wzroście jakości kapitału ludzkiego, podniesieniu jakości życia na wsi oraz poprawieniu konkurencyjności sektora rolnego. W nowej perspektywie wyższa będzie pomoc na modernizację gospodarstw rolnych oraz będzie więcej pieniędzy dla młodych rolników niż w PROW 2007–2013. W stosunku do ubiegłego okresu Polska w ramach PROW będzie dysponowała kwotą wyższą o ok. 3,5 mld euro.

3. Kierunki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

Rolnictwo europejskie na tle rozwoju obszarów wiejskich, zgodnie z Europejskim Modelem Rolnictwa – MFA (*Multifunctional Agriculture*), rozwija się w dwóch, zupełnie rozbieżnych kierunkach. Pierwszy z nich powiązany jest z realiami ekonomicznymi, skoncentrowany na konkurencyjności tego sektora, zarówno na kontynencie europejskim, jak i na rynkach międzynarodowych. Druga opcja nakreśla kierunki rozwoju rolnictwa wielofunkcyjnego na tle koncepcji zintegrowanego rozwoju wsi i rolnictwa. Oznacza to zrównoważone gospodarowanie oparte na racjonalnym wykorzystaniu zasobów, łączącym interesy ludzi i przyrody⁶.

Wielofunkcyjność obszarów wiejskich powinna ogniskować się na przekształcaniach w źródłach dochodów mieszkańców wsi, przy czym za najbardziej optymalną uznaje się sytuację, która wiąże się z zarobkowaniem poza rolnictwem. Termin „wielofunkcyjność” bywa traktowany synonimicznie z takimi pojęciami, jak: „dywersyfikacja” oraz „wielozawodowość” (lub „wieloaktyw-

---

⁶ A. Kołodziejczak, *Modele rolnictwa a zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010, s. 69–70.

ność”). Dywersyfikacja powiązana jest z miejscem pracy i produkcji, co oznacza wytwarzanie więcej produktów i usług. Z kolei wielofunkcyjność zawiera w sobie zarówno elementy dywersyfikacji, jak i aktywizacji oraz przedsiębiorczości społeczności wiejskiej w zakresie pozyskiwania dochodów w innych sektorach gospodarki (poza rolnictwem)⁷. Sytuację na polskiej wsi utrudnia mała liczba gospodarstw rozwojowych. Już teraz, w wielu wsiach województw: lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego obserwuje się brak gospodarstw na tyle mocnych i stabilnych ekonomicznie, aby mogły one przejąć ziemię sąsiadów nieprowadzących już działalności gospodarczo-rolniczej⁸.

Rozwój wielofunkcyjny umożliwia pozostawanie na wsi ludzi, zwłaszcza młodych i wykształconych, którzy nie muszą emigrować za pracą z powodu braku możliwości znalezienia zatrudnienia w rolnictwie. Główne cele, jakie realizuje rozwój wielofunkcyjny to: wspieranie przedsiębiorczości (zauważyć jednak należy, że „Rozwój zespołowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich zależy nie tylko od cech poszczególnych ludzi, ale również od społeczności lokalnych, mentalności czy wzorów społecznych”⁹); stymulowanie odpływu ludności z rolnictwa, przy równoczesnym zapobieganiu depopulacji wsi; wspomaganie procesu transformacji rolnictwa, które musi podołać wymogom konkurencji; powiązanie rozwoju gospodarczego z dbałością o środowisko¹⁰.

---

⁷ G. Krzyminiewska, *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – Przekształcenia – Wyzwania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 97–99.

⁸ W. Michna, B. Chmielewska, A. Mierosławska, *Zasięg i konsekwencje zróżnicowania funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym*, w: *Zróżnicowanie regionalne w rozwoju rolnictwa oraz jego wpływ na problemy ekonomiczne i społeczne obszarów wiejskich (synteza)*, red. A. Sikorska, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2010, s. 37.

⁹ A.J. Parzonko, *Współczesne znaczenie przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie*, w: *Społeczno-ekonomiczne determinanty rozwoju obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2012, s. 42.

¹⁰ M. Wieruszewska, *Wieś polska. Konteksty. Kontrasty. Strategie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 1997, s. 104.

4. Sytuacja polskiej wsi

Rozważania nad perspektywą rozwoju obszarów wiejskich poprzedzę wnioskami wyłaniającymi się z raportu „Polska wieś 2012”¹¹ odnoszącymi się do obecnego stanu polskiej wsi. Na podkreślenie zasługuje fakt, że polska wieś staje się coraz bardziej atrakcyjna dla tych, którzy wybierają ją jako miejsce swojego zamieszkania. Autorzy raportu stwierdzają, że wieś staje się coraz mniej rolnicza wskutek rosnącej populacji wsi (obecnie ok. 60%), nie mającej żadnego związku z produkcją rolniczą i użytkowaniem ziemi rolniczej. W odniesieniu do roli rolnictwa, jakie pełni ono w krajowej gospodarce – zmniejsza się jego udział w PKB (ok. 3%). Wszystko wskazuje na to, że szanse na przetrwanie mają gospodarstwa znacznie większe od średnich w kraju (obecnie średnia ta wynosi ok. 10 ha). Liczba gospodarstw systematycznie maleje, zwłaszcza tych najmniejszych (do 2 ha), aczkolwiek należy zauważyć, że nadal wielu mieszkańców polskiej wsi, najczęściej ze względów sentymentalnych, nie pozbywa się swoich małych, kilkuhektarowych gospodarstw. Ostatnie dziesięciolecie, związane z dotacjami unijnymi, było najlepsze dla polskiej wsi w całej powojennej historii naszego kraju, w odniesieniu do dochodów w rolnictwie, które były dwukrotnie wyższe niż przed akcesją. Dotacje stanowią ponad 50% dochodów rolników. Autorzy raportu zauważają jednak, że w wykorzystaniu środków unijnych ważniejsza jest ich absorpcja od odpowiedniej alokacji i efektywności zaangażowanych środków finansowych. Wspieranie przez UE rolnictwa i rolników, powiązane jest z koniecznością przestrzegania przez tych ostatnich, środowiskowych standardów produkcji rolnej (które są coraz ostrzejsze). Szczególnie promowane jest rolnictwo i rozwój zrównoważony, w którym istotnym czynnikiem jest stan środowiska naturalnego. Taki kierunek rozwoju, spójny z polityką unijną, w niektórych przypadkach generuje pewne konflikty interesów – potrzeby rolników versus potrzeby środowiska naturalnego. Przykładem może być program „Natura 2000”. Obecnie, procesy demograficzne na wsi przebiegają podobnie jak w mieście, tzn. mieszkańcy wsi żyją coraz dłużej, podobne są również wskaźniki: dzietności, współczynniki urodzeń, umieralności niemowląt, wieku, w którym kobiety rodzą dzieci itp. Pomimo, iż od 2008 roku migracja ludności polskiej za granicę spada, to nadal poza krajem przeby-

---

¹¹ *Polska wieś 2012. Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju*, Biuletyn Forum Debaty Publicznej, nr 23, luty 2013.

wa ok. 2 mln naszych rodaków, z których ok. jedną trzecią stanowią mieszkańcy wsi. Pomimo problemu starzejącego się społeczeństwa, wskaźnik starości ludności wiejskiej w Polsce należał w 2010 roku do najniższych w Unii Europejskiej. Natomiast statystyki dotyczące wskaźników bezrobocia na wsi nie prezentują się już tak optymistycznie. Powoduje to, większe niż w mieście, narażenie na życie w ubóstwie i wykluczenie społeczne. Zjawiska te mają różne natężenie ze względu na silny wpływ dziedzictwa historycznego, które – jako jeden z czynników – przyczyniło się do podziału terenów wiejskich naszego kraju na mniej lub bardziej rozwinięte. Najlepiej sytuacja przedstawia się w północnej i zachodniej części kraju, a najgorzej w części wschodniej, gdzie występuje proces depopulacji mający trwały charakter¹².

5. Perspektywy rozwoju polskiej wsi

Zasady polityki rozwoju obszarów wiejskich UE na kolejną dekadę stanowią kontynuację rozwoju tychże obszarów według zasad zrównoważonego rozwoju, w oparciu o ideę rozwoju neoendogennego.

Wspólna Polityka Rolna, jako instrument kreowania rozwoju europejskich obszarów wiejskich, uwzględnia specyfikę rolnictwa, jako kluczowego sektora gospodarki w kontekście zaspokajania podstawowych potrzeb; aczkolwiek z ekonomicznego punktu widzenia – nieefektywnego – jeśli chodzi o wielkość PKB. Zatem „Jest czymś oczywistym, że polityka wobec obszarów wiejskich musi się różnić od większości innych polityk publicznych, które do niedawna miały charakter przede wszystkim polityk sektorowych, czego najlepszym przykładem jest polityka rolna. Polityka rozwoju obszarów wiejskich ma charakter polityki horyzontalnej, wielopłaszczyznowej, wielokryterialnej i przede wszystkim bardzo złożonej”¹³.

Przyszłość polskiej wsi, według prognoz GUS na 2030 rok, wiąże się ze znacznym wzrostem liczby jej ludności, spowodowanym szybką urbanizacją te-

---

¹² O szczególnie trudnej sytuacji mieszkańców terenów wiejskich wschodniej Polski wspomniano również w książce: W. Knapik, *Typy więzi społecznych a wzory współdziałania mieszkańców wsi w sytuacji ryzyka, zagrożenia i katastrofy powodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego, Kraków 2013.

¹³ J. Wilkin, *Cele i zasady koordynacji polityk wspierających zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, w: *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej. Stare problemy i nowe wyzwania (ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego)*, red. K. Heffner, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2013, s. 26.

renów wiejskich. Dotyczy to przede wszystkim terenów na obszarze do pięćdziesięciu kilometrów od granic większych miast. Przyrost ludności wiejskiej zanotują także inne, oddalone od wielkich miast tereny wiejskie, o przyjaznym i atrakcyjnym klimacie w wymiarze środowiskowo-wizualnym¹⁴. W tej perspektywie przyszłość polskiego rolnictwa związana jest z jego dywersyfikacją, która często łączona jest z wielozawodowością. W rolnictwie, oprócz zróżnicowania struktury produkcji i dochodów w gospodarstwie rolnym, dywersyfikacji ulegają również metody gospodarowania. Zgodnie z unijną perspektywą rozwoju obszarów wiejskich – metody te powinny być przyjazne dla środowiska naturalnego. Dywersyfikacja wyznacza kierunek rozwoju polityki rolnej, zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym. Polityka ta uwzględnia szerszy kontekst odnoszący się do obszarów wiejskich – aktywizację społeczności lokalnej, działania na rzecz ograniczania bezrobocia oraz polepszania jakości życia mieszkańców wsi¹⁵.

Szansą dla efektywniejszego rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniając potrzebę jego wielofunkcyjności oraz dywersyfikacji, jest wsparcie się na endogennym potencjale lokalnych społeczności wykorzystującym miejscowe zasoby, np. walory krajobrazowe, lokalne produkty, marki służące kreowaniu specyfiki i wzmacnianiu przewagi konkurencyjnej mikroregionu, bazującej na „wspólnych zasobach dóbr” (*common-pool resources*). W oparciu o „zakorzenione rynki” (*nested markets*) funkcjonują np. Lokalne Grupy Działania (LGD), wspierane poprzez dotacje unijne. Przyczyniają się do rozwoju lokalnego, zarówno w wymiarze społecznym, jak i ekonomicznym. Nowy okres programowania PROW na lata 2014–2020 stwarza równie atrakcyjne, jak w poprzednim okresie (2007–2013), warunki dla rozwoju LGD. Równie dynamicznie rozwijający się sektor usług agroturystycznych może być, w większym niż dotychczas stopniu, powiązany z „zakorzenionymi rynkami” i wykorzystywać lokalny potencjał.

Prężnie rozwijająca się w ostatnich latach agroturystyka bazuje nie tylko na walorach turystyczno-krajobrazowych danego obszaru, które zapewnią zdrowy wypoczynek, ale również na regionalnym dziedzictwie, do którego na-

¹⁴ J. Wilkin, *Lepszy świat – polska wieś za 25 lat*, w: *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, red. J. Wilkin, Fundusz Współpracy, Warszawa 2005, s. 42.

¹⁵ Ibidem, s. 154.

leży zaliczyć regionalną żywność i produkty tradycyjne¹⁶. Z racji tego, że polskie produkty regionalne są dostępne tylko na danym obszarze, wymagają stworzenia i wprowadzenia strategii marketingu regionalnego, aby wspomóc stworzenie marki nie tylko wśród obecnych, jak i potencjalnych odbiorców, co zapewni stały zbyt usług i dóbr na przynajmniej wystarczającym poziomie¹⁷. Warto jednak inwestować w promocję produktów i atrakcji regionalnych, które są szansą utrzymania, na względnie optymalnym poziomie, standardu życia mieszkańców wsi, zwłaszcza tych terenów, które zagrożone są depopulacją. Jak wspomniano wcześniej do takich regionów zalicza się polska „ściana wschodnia”. Odwołując się do badań przeprowadzonych w lipcu i sierpniu 2012 roku, w których wzięło udział 761 turystów odpoczywających w 75 ośrodkach agroturystycznych wybranych gmin wiejskich Lubelszczyzny i Podlasia, można skonstruować, że respondenci podczas wypoczynku, oprócz podejmowanej aktywności fizycznej, zainteresowani byli także bliższym poznaniem sfery kulturowej danego miejsca, poprzez np. uczestnictwo w festynach czy jarmarkach oraz degustację produktów lokalnej kuchni. Dodatkowo wśród młodszych badanych występowała też chęć poznania lokalnego rękodzieła, nie tylko poprzez zapoznanie się, ale także poprzez udział w prowadzonych, specjalnych warsztatach¹⁸.

Podsumowanie

Rozwój polskich obszarów wiejskich jest determinowany wpływem dwóch, głównych czynników: globalizacji oraz integracji wynikającej z przynależności do Unii Europejskiej. Globalizacja narzuca szybkie tempo zmian, które nie zawsze przebiegają zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, opartego na godzeniu ze sobą interesów gospodarczych, społecznych oraz ekologicznych. Polska, jako członek UE, przede wszystkim jest zobligowana do realizacji polityki wspólnotowej, która w przypadku rozwoju obszarów wiejskich, ukierun-

---

¹⁶ E. Świsłak i in., *Produkty regionalne jako element budowania konkurencyjności obszarów wiejskich*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013, s. 140.

¹⁷ A. Sieczko, *Produkty tradycyjne i regionalne a marketing terytorialny*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013, s. 158.

¹⁸ J. Zawadka, *Zachowania turystów wypoczywających na wsi i czynniki je warunkujące*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013, s. 181.

kowana jest na zrównoważony rozwój oraz wykorzystanie potencjału ekonomicznego i społecznego mikroregionów. Oddolne inicjatywy oraz partycypacja społeczeństwa lokalnego sprzyja nie tylko efektywniejszemu wykorzystaniu wszelkich zasobów, ale przyczynia się do budowania społeczeństwa obywatelskiego, w myśl idei neoendogenego rozwoju.

Jak podkreślił C. Ray – dla Europy neoendogenny rozwój oznacza nową jakość skoordynowanego zarządzania, wzrost znaczenia organizacji pozarządowych, co może – z jednej strony – oznaczać oportunistyczny wobec oficjalnej polityki, zaś z drugiej – wzrost oddolnych inicjatyw. Mechanizm neoendogeny powoduje, że zacierają bądź poszerzają się granice obszarów dzięki podejmowaniu inicjatyw wykraczających poza terytorium danej społeczności; może to również oznaczać ponadnarodową kooperację¹⁹.

Cele strategii UE w zakresie rozwoju obszarów wiejskich są zawarte we Wspólnej Polityce Rolnej, a jednym z jej instrumentów jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Z analizy realizacji zadań w ramach PROW na lata 2007–2013 wynika, iż Polska jako lider w zakresie absorpcji środków, zyskała wiele – zarówno w sferze inwestycji, tworzenia nowych miejsc pracy, rozwoju usług i sektorów związanych ze wsią i rolnictwem, jak i w sferze społecznej związanej z budowaniem kapitału społecznego. PROW wpłynął również na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, który aktywizuje społeczności lokalne w zakresie przedsiębiorczości skupiającej się na pozyskiwaniu dochodów poza rolnictwem. Taka polityka umożliwi dostosowanie się wsi do wymogów zglobalizowanej gospodarki, dając szansę mieszkańcom wsi na utrzymanie lub nawet wzrost jakości życia. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich to model, który powinien wyznaczać główny kierunek rozwoju w nadchodzących latach. Znajduje to uzasadnienie w malejącej populacji wsi zajmującej się rolnictwem, odwrotnie do zainteresowania wsią jako miejscem zamieszkania. Dywersyfikacja rozwoju oraz jego wsparcie na lokalnych zasobach jest w dużym stopniu wymuszona przez UE, ale dla Polski jako dotychczasowego lidera w absorpcji środków unijnych, oznacza to wymierne korzyści, zarówno gospodarcze, jak i społeczne. Można mieć nadzieję, że kolejne lata przyczynią się do dalszego rozwoju, a wspólne działania różnych aktorów społecznych oraz połączenie ich potencjału spowoduje efekt synergii.

---

¹⁹ C. Ray, *Culture economies: a perspective on local rural development in Europe*, Centre for Rural Economy, Dept. of Agricultural Economics and Food Marketing, University of Newcastle upon Tyne, 2001, s. 82–83.

Literatura

- Adamski T., Górlach K., *Koncepcja rozwoju neoendogennego, czyli renesans znaczenia wiedzy lokalnej*, w: *Socjologia jako służba społeczna*, red. K. Górlach, M. Niezgodna, Z. Seręga, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
- <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013>.
- Knapik W., *Typy więzi społecznych a wzory współdziałania mieszkańców wsi w sytuacji ryzyka, zagrożenia i katastrofy powodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego, Kraków 2013.
- Kołodziejczak A., *Modele rolnictwa a zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010.
- Krzyminiewska G., *Kultura ekonomiczna mieszkańców obszarów wiejskich. Problemy – Przekształcenia – Wyzwania*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Michna W., Chmielewska B., Mierosławska A., *Zasięg i konsekwencje zróżnicowania funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym*, w: *Zróżnicowanie regionalne w rozwoju rolnictwa oraz jego wpływ na problemy ekonomiczne i społeczne obszarów wiejskich (synteza)*, red. A. Sikorska, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2010.
- Misiąg J., Misiąg W., Tomalak M., *Ocena efektywności wykorzystania pomocy finansowej Unii Europejskiej jako instrumentu polityki spójności społeczno-gospodarczej oraz poprawy warunków życia*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2013.
- Ocena wpływu realizacji PROW 2007–2013 na gospodarkę Polski*, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, listopad 2011.
- Parzonko A.J., *Współczesne znaczenie przedsiębiorczości zespołowej w rolnictwie*, w: *Społeczno-ekonomiczne determinanty rozwoju obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2012.
- Polska wieś 2012. Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju*, Biuletyn Forum Debaty Publicznej, nr 23, luty 2013.
- Ray C., *Culture economies: a perspective on local rural development in Europe*, Centre for Rural Economy, Dept. of Agricultural Economics and Food Marketing, University of Newcastle upon Tyne, 2001.
- Ray C., *Neo-endogenous rural development in the EU*, w: *Handbook of Rural Studies*, red. P. Cloke, T. Marsden, P. Mooney, SAGE Publications Ltd, London 2006.
- Sieczko A., *Produkty tradycyjne i regionalne a marketing terytorialny*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013.
- Świstak E. i in., *Produkty regionalne jako element budowania konkurencyjności obszarów wiejskich*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013.

- Wieruszewska M., *Wieś polska. Konteksty. Kontrasty. Strategie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 1997.
- Wilkin J., *Cele i zasady koordynacji polityk wspierających zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, w: *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce a polityka spójności Unii Europejskiej. Stare problemy i nowe wyzwania (ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego)*, red. K. Heffner, Polska Akademia Nauk, Komitet Przemysłowego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2013.
- Wilkin J., *Lepszy świat – polska wieś za 25 lat*, w: *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, red. J. Wilkin, Fundusz Współpracy, Warszawa 2005.
- Zawadka J., *Zachowania turystów wypoczywających na wsi i czynniki je warunkujące*, w: *Budowanie konkurencyjności obszarów wiejskich*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013.

Changes in rural areas of Poland on the basis of Rural Development Programme 2014–2020

Summary

Since 2004 the policy of development of Polish rural areas is connected to European Union (EU) regulations which indicate areas of development, its aims and priorities. The EU policy is realized by various means. One of them is Rural Development Programme (RDP). This paper presents the efficiency of utilizing the financial support from RDP in the previous financial period (2007–2013) as well as the aims of this programme in a new financial period (2014–2020). Concept of neo-endogenous development was used to describe the development of rural areas. This article presents the areas of development of agriculture and rural areas. The outlined perspective of development of Polish rural areas is based on their current situation and projected development connected to the concept of neo-endogenous development which take into account its multifunctionality and diversity.

Keywords: Rural Development Programme, neo-endogenous development, rural areas.

Translated by Wioletta Knapik

ALINA KULCZYK-DYNOWSKA

Wrocław

Przestrzenne i finansowe aspekty funkcjonowania Wigierskiego Parku Narodowego w kontekście obszarów wiejskich

Wprowadzenie

Obszary chronione tworzy się w środowisku jak najmniej przekształconym przez człowieka – stąd ich powiązania z obszarami wiejskimi są często spotykane. Objęcie części powierzchni gminy ochroną obszarową – a szczególnie formą ochrony z własnym zarządem jaką jest m.in. park narodowy – wiąże się nie tylko z możliwością wystąpienia konfliktów przestrzennych, ale i zintensyfikowania ruchu turystycznego. Naturalnie nie w sensie wysoce antropopresyjnej turystyki masowej, ale w wymiarze turystyki zrównoważonej, połączonej z edukacją przyrodniczą, a na obszarach wiejskich także agroturystyką. Rozwój agroturystyki jest bardzo istotny w kontekście dążenia do równoważenia rozwoju obszarów wiejskich. Powstanie nowych miejsc pracy powiązanych z procesem rozszerzania się zakresu usług, czy rzemiosła w związku z obsługą ruchu turystycznego jest ważne z punktu widzenia wzrostu dochodowości i poprawy jakości życia mieszkańców wsi. Łącząca się z powyższym dywersyfikacja źródeł dochodu gospodarstw domowych jest ponadto elementem zapobiegającym migracjom na tereny miejskie¹. Pojawienie się turystów niejednokrotnie zmie-

---

¹ Ł. Popławski, *Uwarunkowania ekorozwoju gmin wiejskich na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 51.

nia nastawienie lokalnych społeczności do otaczającej ją przyrody, a codzienny krajobraz rolniczy nabiera wymiernej wartości. Występowanie zadrzewień śródpolnych, obniżeń terenowych z oczkami wodnymi, enklaw z roślinnością o charakterze naturalnym i półnaturalnym, czy mozaiki pól uprawnych staje się atrakcją turystyczną². Wydaje się, że to swoiste dowartościowanie elementów krajobrazu rolniczego jest jednym z czynników kształtujących przestrzeń wiejską i wpływających na zachodzące w niej zjawiska – m.in. procesy scaleniowe. Akceptacja lub odrzucenie tychże procesów zależy w dużej mierze od postrzegania fragmentacji ziemi. Fragmentacja może być utożsamiana ze źródłem nieefektywności produkcji rolnej, możliwością dywersyfikacji ryzyka (np. zniszczeń na skutek gradu, czy szkodników), ułatwieniem obrotu gruntami rolnymi, ale również elementem zachowania różnorodności biologicznej i czynnikiem atrakcyjności krajobrazu³. Pozytywny wpływ opartej o wartości naturalne turystyki na krajobraz wiejski jest nie do przecenienia – gwarantuje dywersyfikację źródeł dochodu mieszkańców wsi przy poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Jest to szczególnie istotne w kontekście występowania różnorodnych zagrożeń jakie niesie ze sobą wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich dla środowiska przyrodniczego⁴.

Celem artykułu jest przedstawienie parku narodowego nie tylko w kategorii obszaru, ale i w kategorii aktywnej jednostki gospodarującej, oddziałującej czynnie na podległą przestrzeń obejmującą także obszary wiejskie. Badania empiryczne dotyczące finansów Wigierskiego Parku Narodowego przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z ewidencji finansowo-księgowej opisywanego podmiotu. Z uwagi na istniejące w latach 2008–2012 różne formy organizacyjno-prawne badania wykonano w latach 2008–2010 – osobno dla państwowej jednostki budżetowej (JB) oraz gospodarstwa pomocniczego przy Wigierskim Parku Narodowym (GP), w roku 2011 – dla państwowej jednostki budżetowej (z dniem 1 stycznia 2011 r. gospodarstwa pomocnicze zostały zlikwidowane, a ich funkcje, majątek, zobowiązania itp. przejęły macierzyste jednostki budżetowe), a w roku 2012 – dla państwowej osoby prawnej (POP). Natomiast badania dotyczące rozwoju funkcji turystycznej w gminach powiązanych

² B. Żarska, *Ochrona krajobrazu*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011, s. 164.

³ M. Dudzińska, *Szachownica gruntów rolnych jako czynnik kształtujący przestrzeń wiejską*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2015, nr 2 (III), s. 45–54.

⁴ K. Przybyła, B. Warczewska, *Implikacje wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej Wrocławia*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2012, nr 2 (III), s. 91.

z Parkiem wykonano na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – obliczono wskaźnik Baretje’a i Deferta. Przyjęty 5-letni okres badań zapewnia dokonanie obserwacji dla trzech form organizacyjno-prawnych w oparciu o które w ostatnich latach funkcjonowały polskie parki narodowe.

Słowa kluczowe: obszar chroniony, funkcja turystyczna, zarządzanie przestrzenią

1. Wigierski Park Narodowy – ujęcie przestrzenne

Wigierski Park Narodowy (WPN) jest jednym z młodszych polskich parków narodowych – powstał z dniem 1 stycznia 1989 r. na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1988 r. w sprawie utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego⁵. Na przestrzeni lat 1989–2014 granice omawianego parku uległy modyfikacji. Z danych WPN wynika, że aktualna powierzchnia wynosi 15.079,6 ha – z czego lasy stanowią około 63%, wody 19%, grunty rolne 15%, a inne użytki 3% tej powierzchni. Ochroną ścisłą objętych jest 623 ha, w tym 283 ha lasów. Obszary zagospodarowane rolniczo objęte są ochroną krajobrazową. Warto podkreślić, że z dniem 1 stycznia 2012 r. na mocy zmiany ustawy o ochronie przyrody WPN – podobnie jak wszystkie inne parki narodowe w Polsce – nabył prawa użytkowania wieczystego nieruchomości, będących do dnia 31 grudnia 2011 r. w trwałym zarządzie WPN. Zmiana nie dotyczyła nieruchomości będących współwłasnością i łączyła się z nabyciem prawa własności położonych na tych nieruchomościach budynków i innych urządzeń oraz lokali.

Park leży w północno-wschodniej Polsce w Województwie Podlaskim – terytorialnie powiązany jest z czterema wiejskimi gminami położonymi w trzech powiatach. Rozkład powierzchni WPN w poszczególnych gminach prezentuje tabela nr 1.

---

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1988 r. w sprawie utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego (DzU 1988, nr 25, poz. 173).

Tabela 1

Powierzchnia Wigierskiego Parku Narodowego na tle gmin (dane za rok 2012)

Wyszczególnienie	Powiat suwalski	Powiat sejneński		Powiat augustowski
	Gmina Suwałki	Gmina Krasnopol	Gmina Giby	Gmina Nowinka
Powierzchnia gminy w ha	26,461	17,149	32,320	20,408
Powierzchnia WPN w ha	7,974	1,424	3,774	1,907

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych).

Ważne z punktu widzenia rolnictwa ekosystemy lądowe nieleśne obejmują w WPN łąki, pastwiska, pola uprawne i sady. Należy podkreślić, że uprawa gruntów rolnych – a zatem obecność człowieka i ekstensywnego rolnictwa – jest pożądana dla utrzymania różnorodności przyrodniczej. Działalność WPN w zakresie wpływu na rolnictwo znacznie wykracza poza granice obszaru chronionego. Współpracując z lokalną społecznością WPN dąży do odtworzenia rodzimych upraw i hodowli. Wybrane gospodarstwa rolne otrzymały od Parku piskłęta kur zielononózek, gęsi suwalskich, świnie złotnickie, konie rasy konik polski, krowy rasy polska czerwona, a także sadzonki lokalnych odmian drzew owocowych (jabłoni i grusz). Ideą jest wzrost populacji ww. zwierząt, stąd rolnicy zobowiązani zostali do ich rozmnażania i przekazywania do innych gospodarstw. Należy zauważyć, że upowszechnianie wysokopiennych, tradycyjnych sadów nie pozostanie bez wpływu na krajobraz, a tym samym nada mu dodatkową wartość. Sposób gospodarowania przestrzenią parku narodowego jest narzucony przez ustawodawcę treścią ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁶. Uzupełnienie powyższego stanowią zarządzenia dyrektora WPN uszczegółowujące zasady postępowania stosownie do cech przedmiotowego terytorium – dotyczą one m.in. zasad wędkowania, cennika za ryby oraz zasad wydzierżawiania gruntów rolnych Skarbu Państwa w celu użytkowania rolniczego. Aktualnie trwają prace nad planem ochrony WPN – są one realizowane w ramach projektu unijnego finansowanego w 85% ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w ramach działania 5.3 priorytetu V. Realizacja projektu przewidziana jest na lata 2011–2014, a jego wartość całkowita wynosi 2 977 852 PLN.

⁶ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU 2004, nr 92, poz. 880 ze zm.).

Unikatowość ekosystemów, kompleks 42 jezior, liczne atrakcje m.in. punkty widokowe, kąpieliska, Muzeum Wigier, ścieżki edukacyjne, oferta Ośrodka Edukacji Środowiskowej, a także szlaki piesze i rowerowe (łącznie długość 230 km) oraz szlaki wodne powodują, że teren Parku jest cenny z punktu widzenia rozwoju funkcji turystycznej. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt świadomego kształtowania rozwoju funkcji turystycznej przez zarządzających WPN – stworzono hasło „Turystyka na obszarze WPN instrumentem aktywnej ochrony przyrody i nieagresywnego użytkowania środowiska przyrodniczego”. W hasło to wpisuje się działalność Centrum Informacji Turystycznej WPN organizującego m.in.: usługi przewodników, wycieczki rowerowe oraz spotkania i imprezy w obiekcie turystyczno-edukacyjnym „Dziupla”. Ponieważ jednym z celów funkcjonowania parku narodowego jest udostępnianie obszaru kompleksowa charakterystyka przestrzeni Parku, a także późniejsza ocena funkcjonowania Parku jako podmiotu – wymaga zbadania gmin terytorialnie powiązanych przez pryzmat realizowanej przez nie funkcji turystycznej. W tym celu obliczono wskaźnik Baretje’a i Deferta, a wyniki zaprezentowano w tabeli nr 2.

Wzór 1. Wskaźnik Baretje’a i Deferta

$$Tf(t) = \frac{\text{liczba miejsc noclegowych na danym obszarze} \times 100}{\text{liczba ludności na danym obszarze}}$$

Źródło: A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 58.

Tabela 2

Wskaźnik Baretje’a i Deferta dla gmin Giby, Krasnopol, Nowinka, Suwałki oraz obszaru Województwa Podlaskiego w latach 2008–2012.

Wyszczególnienie	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Gmina Giby	3,26	3,28	3,28	3,30	3,07
Gmina Krasnopol	0,90	1,16	0,85	0,63	1,06
Gmina Nowinka	5,49	5,47	6,67	6,87	12,65
Gmina Suwałki	14,25	14,65	9,78	7,64	8,95
Woj. podlaskie	0,92	0,96	0,95	0,92	1,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych).

Wyniki obliczeń wskazują, że turystyka w badanych gminach jest słabo rozwinięta – choć na tle województwa gminy prezentują się korzystnie. Otwartym pozostaje w jaki sposób funkcja ta będzie ewoluować w przyszłości. Warto zauważyć, że jeziora Wigierskiego Parku Narodowego konkurują o turystę z innymi jeziorami mazurskimi posiadającymi z racji nie objęcia ich obszaru ochroną prawną znacznie większe możliwości w zakresie budowy infrastruktury służącej turystyce wodnej. Dla porównania w gminie Ruciane Nida posiadającej dostęp do jeziora Śniardwy wysokość wskaźnika Baretje'a i Deferta w latach 2008–2012 zawierała się w przedziale 24–28 jednostek⁷.

2. Wigierski Park Narodowy – ujęcie podmiotowe

Wigierski Park Narodowy – podobnie jak wszystkie pozostałe 22 parki narodowe w Polsce – posiada odrębność ekonomiczną, organizacyjną i prawną. Chcąc scharakteryzować WPN jako podmiot przeanalizowano aktywa będące w dyspozycji Parku. W związku z chęcią ukazania pracowniczej funkcji WPN i posiadanych przez Park zasobów ludzkich przedstawiono wysokość wynagrodzeń oraz ilość etatów. Analizy wybranych rodzajów kosztów dokonano przez pryzmat ukazania wpływu działań Parku na możliwość realizacji funkcji turystycznej. Ze względu na wspomniane we wstępie zmiany form organizacyjno-prawnych w jakich funkcjonowały parki narodowe badania empirycznie (we wszystkich trzech ww. zakresach) wykonano stosownie do sytuacji istniejącej w danym roku obrotowym. Poprawne wnioskowanie wymagało zsumowania wartości właściwych dla państwowej jednostki budżetowej i funkcjonującego przy niej gospodarstwa pomocniczego (lata 2008–2010). Stąd w tabelach pojawia się wiersz „W dyspozycji WPN” zawierający dane sumaryczne.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że wartość aktywów (suma bilansowa) pozostających w dyspozycji WPN w badanym okresie uległa znacznemu powiększeniu. Zmiany te można podzielić na dwa etapy – lata 2008–2011, gdzie wystąpił przyrost wartości aktywów o 5,6 mln zł oraz rok 2012, w którym przyrost badanej wartości wyniósł niemal 1,5 mld zł. W pierwszym etapie wzrost wartości wynikał z bieżącego gospodarowania prowadzącego do rozszerzenia majątku służącego realizacji celów jednostki. W roku 2012 w konse-

---

⁷ Obliczenia własne autorki na podstawie danych GUS.

kwencji wygaszenia (na mocy wspomnianej już zmiany ustawy o ochronie przyrody) trwałego zarządu parku nad gruntami i ustanowienia w to miejsce użytkowania wieczystego dokonano wyceny grupy składników majątku trwałego „Zasadzenia, melioracje i grunty”, a następnie ujęto ich wartość w bilansie. Wywołało to nieporównywalność badanych kategorii w roku 2012 i latach poprzednich.

Park narodowy – jako pracodawca – wykorzystuje zarówno formę umowy o pracę, jak i umowy cywilnoprawne. W badanym okresie WPN generował liczbę etatów mieszczącą się w przedziale <83–94>. Wysokość wynagrodzeń zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 3

Aktywa Wigierskiego Parku Narodowego oraz Gospodarstwa Pomocniczego przy Wigierskim Parku Narodowym w latach 2008–2012 w zł. Stan na 31.XII danego roku.

Wyszczególnienie	Rok 2008		Rok 2009		Rok 2010		Rok 2011		Rok 2012	
	JB	GP	JB	GP	JB	GP	JB	GP	JB	POP
Aktywa trwałe	10 163 814	5 040 382	1 423 661	14 103 847	5 543 494	13 934 233	21 461 999		21 461 999	1 476 621 840
Rzeczowe aktywa trwałe, w tym:	10 161 315	5 028 812	1 416 183	14 092 277	5 537 016	13 922 663	21 444 451		21 444 451	1 476 607 842
– Środki trwałe (netto)	10 161 315	5 028 812	1 416 183	14 092 277	5 519 881	13 922 663	19 961 467		19 961 467	1 474 190 238
– Środki trwałe w budowie	0	0	0	0	17 135	0	1 482 985		1 482 985	2 417 604
Aktywa obrotowe	482 387	495 500	227 393	233 026	265 718	83 726	402 230		402 230	3 638 246
Suma bilansowa	10 646 201	5 535 882	1 651 054	14 336 872	5 809 211	14 017 959	21 864 229		21 864 229	1 480 260 126
W dyspozycji WPN	16 182 083		15 987 926		19 827 170		21 864 229		21 864 229	1 480 260 126

Legenda: JB – jednostka budżetowa, GP – gospodarstwo pomocnicze, POP – Państwowa Osoba Prawna

Źródło: opracowanie własne na podstawie bilansów Wigierskiego Parku Narodowego oraz Gospodarstwa Pomocniczego przy Wigierskim Parku Narodowym.

Tabela 4

Wynagrodzenia brutto w Wigierskim Parku Narodowym oraz Gospodarstwie Pomocniczym przy Wigierskim Parku Narodowym w latach 2008–2012 w zł. Stan na 31.XII danego roku.

Wyszczególnienie	Rok 2008		Rok 2009		Rok 2010		Rok 2011	Rok 2012
	JB	GP	JB	GP	JB	GP	JB	POP
Wynagrodzenie osobowe pracowników	2 788 751	617 233	2 932 195	525 001	3 053 047	644 241	3 036 342	3 743 261
Wynagrodzenia bezosobowe	0	147 999	22 139	144 501	9213	190 826	115 651	0
Suma wynagrodzeń	2 788 741	765 231	2 954 334	669 501	3 062 260	835 067	3 151 992	3 743 261
W dyspozycji WPN	3 553 982		3 623 835		3 897 326		3 151 992	3 743 261

Legenda – patrz tabela 3.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zestawienia obrotów i sald wg kont syntetycznych i analitycznych Wigierskiego Parku Narodowego oraz Gospodarstwa Pomocniczego przy Wigierskim Parku Narodowym.

Wynagrodzenia osobowe dotyczą pracowników etatowych – w ww. kwotach ujęto również dodatkowe wynagrodzenie roczne. Wynagrodzenia bezosobowe są następstwem umów cywilnoprawnych. W badanym okresie wartość wynagrodzeń brutto ulegała dwukierunkowym wahaniom zawierając się w przedziale od 3,2 mln zł do 3,9 mln zł.

Koszty jakie ponosi WPN są pochodną zadań ustawowych – oznacza to, że związane są z udostępnianiem turystycznym, edukacją przyrodniczą oraz zapewnieniem trwałości przyrodniczych i kulturowych zasobów Parku. Przykładowo w aspekcie ochrony ekosystemów leśnych dąży się do ochrony przeciwpożarowej, eliminowania skutków huraganów, susz, nawału śniegu, prowadzi przebudowę drzewostanu (wprowadzanie gatunków liściastych). W aspekcie ochrony ekosystemów nieleśnych lądowych koszty wiążą się z działaniami nastawionymi m.in.: na zachowanie torfowisk, zapobieganie pożarom łąk i przeciwdziałanie nielegalnemu wydobyciu kruszyw. WPN prowadzi także zarybiańnię akwenów narybkiem własnego wylęgu oraz pochodzącym z hodowli zewnętrznej. Powyższe stanowią jedynie wybrane przykłady działalności WPN i służą zobrazowaniu działań generujących koszty jednostki, których poziom

zaprezentowano w tabeli 5. Należy podkreślić, że działania te w większości wprost związane są z utrzymaniem unikatowości przyrody będącej podstawą atrakcyjności obszaru i rozwoju opartej na tej wartości funkcji turystycznej. Skalę zainteresowania wspomnianą wartością oddaje m.in. liczba turystów odwiedzających WPN – w roku 2011 było to 110 tys. osób⁸.

Tabela 5

Koszty powiązane z możliwością realizacji funkcji turystycznej ponoszone przez Wigierski Park Narodowy w latach 2008–2012 w zł

Wyszczególnienie	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011	Rok 2012
	GP	GP	GP	JB	POP
Ochrona przyrodniczych i kulturowych zasobów WPN	904 483	1 049 319	1 301 416	1 348 665	6 352 941
Udostępnianie parku narodowego dla turystyki wraz z działalnością naukowo-badawczą	158 323	687 818	358 890	130 068	933 812
Działalność edukacyjna	31 455	192 940	362 862	108 061	1 265 074
Suma	1094260	1 930 077	2 023 168	1 586 793	8 551 827

Legenda: patrz tabela nr 3.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zestawienia obrotów i sald wg kont syntetycznych i analitycznych Wigierskiego Parku Narodowego oraz Gospodarstwa Pomocniczego przy Wigierskim Parku Narodowym.

Wyjaśnienia wymaga, że w latach 2008–2010 wszystkie zadania ustawowe parków narodowych realizowały utworzone przy nich gospodarstwa pomocnicze. Jednostki budżetowe pełniły funkcję zarządzającą, a w prowadzonej przez nie ewidencji finansowo-księgowej nie wyodrębniano kont zespołu 5. Z uwagi na powyższe w tabeli 5 za okres 2008–2010 zaprezentowano jedynie dane dotyczące Gospodarstwa Pomocniczego przy WPN.

Z analizy sprawozdań finansowych wynika ponadto, że w badanym okresie WPN wykorzystywał środki pochodzące z różnych źródeł: środki unijne ZPORR 2004–2006, środki Fundacji EkoFundusz, środki NFOŚiGW

⁸ *Ochrona Środowiska, Informacje i opracowania statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 281.

i WFOŚiGW, czy środki Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dowodzi to umiejętności sprawnego wykorzystania środków zewnętrznych i kreatywnego podejścia do zarządzania – trudno przecenić wspomniane umiejętności w kontekście zarządzania przestrzenią.

Podsumowanie

Wykonana analiza zadaniowa oraz dokumentacji finansowo-księgowej pozwala stwierdzić, że Wigierski Park Narodowy wpływa na rozwój gmin terytorialnie powiązanych nie tylko poprzez ustawowe zakazy dotyczące wykorzystania przestrzeni, ale i poprzez prowadzoną działalność. W kontekście rozwoju obszarów wiejskich na szczególne podkreślenie zasługuje aktywność WPN w zakresie popularyzacji tradycyjnych dla przedmiotowego obszaru ras zwierząt i odmian drzew owocowych. Park dysponuje majątkiem o wartości przekraczającej od 2011 r. kwotę 20 mln zł, jest pracodawcą generującym roczne wynagrodzenia brutto w wysokości powyżej 3 mln zł, w badanym okresie poniósł koszty działalności w wysokości ponad 15 mln zł, a prowadzone działania finansował ze środków pochodzących z różnych źródeł – budżetu państwa, środków unijnych, NFOŚiGW itp. Powyższe oznacza, że Wigierski Park Narodowy jest pełnoprawnym uczestnikiem lokalnej sceny życia gospodarczego.

Atrakcyjność przyrody Wigierskiego Parku Narodowego, wciąż uzupełniana przez WPN infrastruktura turystyczna, prowadzona promocja za pomocą m.in. wydawnictw dotyczących przyrody WPN, a także współpraca z lokalną społecznością w zakresie m.in. rolnictwa, daje podstawy sądzić, iż w przyszłości funkcja turystyczna realizowana na obszarze gmin Giby, Nowinka, Krasnopol oraz Suwałki ulegnie rozwinięciu. Sama unikatowość przyrody nie jest wystarczająca dla rozwoju turystyki – niezbędne jest odpowiednie zarządzanie przestrzenią. W tym kontekście działalność WPN obejmująca prowadzenie działań ochronnych, udostępnianie turystyczne oraz – uczącą m.in. zasad turystyki kwalifikowanej – edukację ekologiczną staje się wartością nie do przecenienia.

Literatura

Dane Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych).

- Dokumentacja finansowo-księgową Wigierskiego Parku Narodowym.
- Dudzińska M., *Szachownica gruntów rolnych jako czynnik kształtujący przestrzeń wiejską*, w: „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2012, nr 2 (III).
http://www.wigry.win.pl/glowne/historia_parku.htm (22.04.2014).
- Ochrona Środowiska, Informacje i opracowania statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.
- Popławski Ł., *Uwarunkowania ekorozwoju gmin wiejskich na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Przybyła K., Warczeńska B., *Implikacje wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w strefie podmiejskiej Wrocławia*, w: „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2012, nr 2 (III).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1988 r. w sprawie utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego (DzU 1988, nr 25, poz. 173).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie Wigierskiego Parku Narodowego. (DzU 1997, nr 24, poz. 124).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU 2004, nr 92, poz. 880 ze zm.).
- Żarska B., *Ochrona krajobrazu*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011.

Spatial and financial aspects of functioning of the Wigry National Park in the context of rural areas

Summary

The article represents the national park not only as an area, but also as an active governing unit. Empirical research has been conducted (between 2008–2012) using data from the financial-accounting records of the Wigry National Park (WNP) and from the Central Statistical Office. The study included an analysis of the degree to which the municipalities connected with the WNP through their territory have realised the tourist function, as well as an analysis of overall WNP activity. The scale of activities undertaken by the WNP shows that the impact of the park as a subject is substantial. This is especially important for developing the tourist function in the municipalities connected with the park through their territory.

Keywords: protected area, tourist function, space management.

Translated by Ryszard Chytrowski

MAŁGORZATA ZAJDEL, MAŁGORZATA MICHAŁCEWICZ-KANIOWSKA
Bydgoszcz

Rozwój regionu kujawsko-pomorskiego w aspekcie funkcjonowania pdmiotów Ekonomii Społecznej – wyniki z badań

Wprowadzenie

Pojęcie „ekonomia społeczna” (ang. *social economy*) jest używane zamiennie z terminem „gospodarka społeczna”. Słowo „ekonomia” oznacza naukę o gospodarowaniu posiadanymi czynnikami produkcji dóbr i usług w taki sposób, aby osiągnąć jak największe korzyści¹. Natomiast słowo „społeczny” rozumiane jest, jako działanie na rzecz ludzi w społeczeństwie².

Instytucje ekonomii społecznej stanowią zatem jeden z ważniejszych sektorów gospodarki wspierając poprzez swoje działania korzyści ekonomiczne i społeczne. Europejska Sieć Badawcza EMES (*European Research Network*) sformułowała określenie przedsiębiorstwa społecznego, w którym przyjmuje się działalność nastawioną na osiągnięcie celów społecznych, z której zyski w założeniu są ponownie inwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie skierowane na maksymalizację zysków lub podniesienie dochodu udziałowców bądź właścicieli³. EMES określa kryteria ekonomiczne i społeczne, którymi powinny ce-

---

¹ Z. Dowgiałło, *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, Znicz, Szczecin 2000, s. 75.

² B. Dunaj, *Popularny Słownik Języka Polskiego*, Wilga, Warszawa 2001, s. 656–657.

³ A. Skalec, *Underemployment w przedsiębiorstwach społecznych*, w: „Rocznik XXXIX” nr 9, s. 28.

chować się przedsięwzięcia przypisywane ekonomii społecznej. Kryteria o charakterze ekonomicznym to prowadzenie działalności w sposób możliwie ciągły, niezależność, suwerenność organizacji w odniesieniu do instytucji publicznych, ponoszenie ryzyka ekonomicznego czy występowanie odpłatnego personelu⁴.

Wśród kryteriów o charakterze społecznym wskazuje się m.in. ukierunkowanie na społecznie przydatny cel inicjatywy, oddolny, obywatelski charakter przedsięwzięcia, nietypowy, możliwie demokratyczny system zarządzania, możliwie wspólnotowy styl działania, zawężoną dystrybucję zysku⁵. Należy zwrócić uwagę, że według Komisji Europejskiej pojęcie ekonomii społecznej dotyczy podstawowych typów organizacji spółdzielni, towarzystw bazujących na zasadzie wzajemności, przedsiębiorstw społecznych, stowarzyszeń i fundacji⁶. Według J. Hausera „ekonomia społeczna” jest sektorem gospodarki, w którym zrzeszenia są ukierunkowane na społeczną użyteczność, a wyrobiona przez nie nadwyżka pomaga w realizacji celu społecznego, co związane jest z autonomią zarządzania, demokratycznym podejmowaniem decyzji oraz lokalnym dostosowaniem tych organizacji⁷. I. Rybka opisuje ekonomię społeczną, jako działalność gospodarczą, w której instrumenty rynkowe są stosowane do osiągnięcia celów społecznych, człowiek natomiast i realizowana przez niego praca są ważniejsze od maksymalizacji zysku firmy⁸.

Podmioty ekonomii społecznej wpisują się w realizację zasady solidarności społecznej, działając na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ubóstwem. Problematyka ubóstwa w krajach UE miała istotny wpływ na rozwój ekonomii społecznej. Były to znaczące impulsy do rozwijania i tworzenia inicjatyw w ramach organizacji związków, fundacji, stowarzyszeń oraz spółdzielni i firm społecznych biorących udział w tworzeniu nowych miejsc pracy dla osób bez kwalifikacji, oraz w dziedzinie indywidualnych usług socjalnych dla młodzieży, osób starszych czy dzieci (ofiary przemocy, imigranci, uchodźcy). W wielu krajach europejskich pojawiły się nowe formy przedsiębiorstw na

---

⁴ M. Siromski, *Ekonomia społeczna dla początkujących*, w: *Ekonomia Społeczna w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne, Toruń 2010, s. 5–6.

⁵ Ibidem.

⁶ P. Sałustowicz, *Pojęcie, koncepcja i funkcje ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna”. Teksty 2007, nr 2, s. 4–5.

⁷ J. Hauser, *Ekonomia społeczna, jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 6.

⁸ I. Rybka, *System pomocy społecznej w Polsce wobec nowej fali ekonomii społecznej: szanse i bariery*, w: *Trzeci Sektor*, Fundacja Inicjatywy Ekonomiczno-Społecznych, nr 2, Warszawa 2005.

przestrzeni minionego dwudziestolecia⁹. Państwem, które jest przykładem silnie rozwijającego się sektora ekonomii społecznej są Włochy, gdzie w sposób wzorcowy prowadzona jest działalność spółdzielni socjalnych, natomiast doświadczenia Finlandii są bardzo ważne w budowaniu sektora ekonomii społecznej na tle pozostałych państw europejskich. Obecnie w Finlandii organizacje społeczne stanowią 4% ogółu zatrudnionych, w tym 1500 osób to osoby niepełnosprawne. Członkami spółdzielni socjalnych w Finlandii są lokalne władze, parafie, oddziały związków zawodowych, przedsiębiorcy i lokalne oddziały banków. Spółdzielnie, które powstały w latach dziewięćdziesiątych przynoszą wymierne efekty ekonomiczne, społeczne oraz psychologiczne. Szacuje się, że spółdzielnie socjalne tworzą nowe miejsca pracy dla 19 tys. osób rocznie. Osoby długotrwale bezrobotne chcące założyć spółdzielnię socjalną mogą skorzystać z bezpłatnych szkoleń organizowanych przez Ministerstwo Pracy¹⁰.

W krajach Unii Europejskiej podmioty ekonomii społecznej stanowią około 900tys. przedsiębiorstw wytwarzających ok. 10% produktu krajowego brutto i dają zatrudnienie 10% osób w tzw. wieku produkcyjnym. Ekonomia społeczna jest jednym z głównych priorytetów polityki UE i integralną częścią modelu społecznego i gospodarczego dla przyszłej Unii Europejskiej¹¹.

1. Cel i metodyka badań

Celem głównym badania było dokonanie diagnozy funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w oparciu o wcześniej sformułowane założenia badawcze. W przeprowadzonym badaniu jako technikę badawczą zastosowano ankietę, a narzędziem badawczym, za pomocą którego realizowano technikę zbierania materiału badawczego był kwestionariuszem ankiety obejmujący katalog pytań, które koncentrowały się m.in. na: formie prawnej organizacji, współpracy z innymi podmiotami, pozyskiwaniu środków finansowych, obszarze działalności, potrzebach i problemach, a także na aktywności organizacji.

Do celów badawczych sformułowano kilka kluczowych pytań:

---

⁹ M. Rymśa, *Trzeci Sektor*, Ekonomia Społeczna, Warszawa 2005, s. 79.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ B. Roelants, *Ekonomia Społeczna 2012*, Pierwsza Europejska Konferencja na temat Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej, dokument przygotowawczy, CECOP, Praga 2012, s. 3.

- jaka jest sytuacja instytucjonalno-kadrowa podmiotów ekonomii społecznej w województwie kujawsko- pomorskim?
- jakie są potrzeby podmiotów ekonomii społecznej w zakresie wsparcia merytorycznego ich funkcjonowania i od kogo oczekują pomocy?
- jakie są główne obszary działalności i zakres usług oferowany przez podmioty ekonomii społecznej?

W badaniu wzięło łącznie udział 99 podmiotów ekonomii społecznej (tabela 1).

Tabela 1

Zestawienie badanych podmiotów ekonomii społecznej

Podmioty Ekonomii Społecznej	Liczba funkcjonujących podmiotów w woj. kujawsko-pomorskim (WK-P)	Liczba badanych podmiotów w WK-P	Udział przebadanych podmiotów (%)
Centrum Integracji Społecznej	3	1	33
Spółdzielnie Socjalne	13	9	69
Warsztaty Terapii Zajęciowej	33	32	97
Zakłady Aktywizacji Zawodowej	5	5	100
NGO	697	52	7

Źródło: badania własne.

2. Wyniki badań

Spośród badanych podmiotów blisko 1/3 ma lokalny zasięg działania, natomiast 26% obejmuje swoim zasięgiem teren powiatu. Warto zwrócić uwagę, że blisko 1/5 badanych zadeklarowała, że swoim zasięgiem działania obejmuje cały kraj, a kolejne 16% działa w wymiarze regionalnym. Oczywiście zasięg działania związany jest bezpośrednio z głównymi obszarami działalności statutowej badanych podmiotów, do których badani zaliczyli: działalność na rzecz osób niepełnosprawnych (21%) oraz działalność w zakresie integracji i aktywizacji społecznej (24%). Część badanych organizacji to członkowie innych stowarzyszeń lub federacji, co na pewno wpływa również na ich zasięg działania (krajowy, regionalny). Dodatkowo członkostwo 22% badanych podmiotów w innych instytucjach stwarza możliwość pozyskiwania informacji, partnerów,

środków na rozwój dotychczasowej działalności. Ponadto zrzeszanie się daje możliwość profesjonalizacji działalności i rozszerzenia zakresu np. usług. Stałą współpracę z innymi podmiotami i organizacjami bez względu na ich zasięg działania deklaruje 90% badanych podmiotów. Tylko 10% organizacji nie współpracuje z innymi organizacjami.

Biorąc pod uwagę obecne tendencje do budowania różnego rodzaju partnerstw i form współpracy powyższy wynik badania potwierdza taką sytuację również w województwie kujawsko-pomorskim. Dodatkowo współpraca z innymi podmiotami jest elementem wspierającym oraz umożliwia dzielenie się doświadczeniami i dobrymi praktykami. Spośród badanych 72% zadeklarowało, że zapisało się do bazy organizacji pozarządowych (NGO) prowadzonej przez Kujawsko-Pomorski Urząd Marszałkowski w Toruniu. Oznacza to więc, że przedstawiciele badanych podmiotów posiadają wiedzę na temat funkcjonowania takiej bazy NGO, a skoro się do niej zapisali można uznać, że otrzymują także drogą elektroniczną informacje przydatne w ich działalności (np. Newsletter dla NGO).

Spośród wszystkich badanych podmiotów tylko 17% prowadzi działalność gospodarczą uzyskując w ten sposób dodatkowe dochody na swoją działalność statutową. Z nieformalnych informacji wynika, że głównie stowarzyszenia (54% badanych w populacji) nie prowadzą działalności gospodarczej z powodu obaw związanych z dodatkowymi formalnościami oraz braku odpowiedniej kadry do prowadzenia spraw księgowo-podatkowych. Badania wykazały, że zdecydowana większość podmiotów – 80% korzysta ze środków zewnętrznych na prowadzoną działalność. Źródła pozyskiwania środków finansowych są bardzo różnorodne i mogą to być np: dotacje z urzędów gmin i innych instytucji publicznych, środki unijne, granty itp. Warto zwrócić uwagę, że 17% badanych pozyskuje środki zewnętrzne z innych wcześniej nie wymienionych źródeł, co związane jest także ze specyfiką i głównym obszarem działalności badanych podmiotów. Wśród źródeł pozyskiwania środków badani wskazali: oferty konkursowe, środki z subwencji oświatowej, środki UE, środki od sponsorów, składki członkowskie oraz środki finansowe z innych fundacji.

Okazuje się, że najczęściej badani korzystają ze środków pochodzących z samorządu lokalnego i wojewódzkiego (57%), natomiast zdecydowanie w mniejszym zakresie badani korzystają ze środków unijnych, tylko 14% z nich skorzystało z tej formy. Szczegółowa analiza wskazuje, że część z badanych wskazało właśnie na potrzebę nabycia umiejętności tworzenia projektów i po-

zyskiwania środków unijnych. Analizując źródła pozyskiwania funduszy należy również wskazać, że 11% badanych podmiotów pozyskuje środki również z grantów przydzielanych przez ministerstwa.

Działalność podmiotów ekonomii społecznej związana jest dość blisko czyli z dobrowolną, bezpłatną i świadomą pracą na rzecz innych lub całego społeczeństwa, wykraczająca poza związki rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie. Forma wolontariatu początkowo nie miała ram instytucjonalnych, z czasem jednak zafunkcjonowała w organizacjach kościelnych, samopomocowych, a wreszcie organizacjach pozarządowych, w których od 1990 roku wolontariat zaczął rozwijać się bardzo intensywnie. Szacuje się, że obecnie około 2 mln Polaków jest lub bywa wolontariuszami¹². 45% badanych podmiotów zadeklarowało, że w realizację swoich działań angażuje wolontariuszy. Wspieranie działalności organizacji poprzez pracę wolontariuszy jest na pewno podyktowane brakiem wystarczających środków finansowych na działalność części podmiotów i organizacji oraz zatrudnianie etatowych pracowników. Pozytywnym efektem zaangażowania się wolontariuszy w działalność na rzecz innych osób jest możliwość kontynuacji i rozszerzania zakresu prowadzonej działalności przez organizacje i instytucje. Inną formą pozyskiwania pracowników bez konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów jest zatrudnienie stażystów i stażystek za pośrednictwem urzędów pracy. Z tej formy zatrudnienia skorzystało 26% badanych. Biorąc pod uwagę odsetek zatrudnionych wolontariuszy i stażystów łącznie można stwierdzić, że ponad 80% badanych organizacji wspiera się pracą osób bez ponoszenia dodatkowych kosztów ich wynagrodzenia.

Dominującym obszarem działalności statutowej w badanych podmiotach była: integracja i aktywizacja społeczna – 24% oraz działalność na rzecz osób niepełnosprawnych – 21%. W dalszej kolejności najbardziej popularnymi obszarami była: kultura fizyczna i sport – 12% oraz działalność na rzecz dzieci i młodzieży – 11%. Poniżej 10% badanych prowadzi działalność w zakresie pomocy osobom bezrobotnym i wykluczonym społecznie, a na rzecz społeczeństwa obywatelskiego – 7% oraz po 5% badanych prowadzi działania na rzecz kobiet i rynku pracy. Analizując wskazane wyżej obszary wymagające, według badanych, wsparcia można stwierdzić, że nadal istnieje potrzeba realizacji m.in. projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, które byłyby odpowiedzią na rzeczywiste potrzeby organizacji na przykład

---

¹² Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (DzU 2003, nr 96, poz. 873).

w zakresie usług prawniczych, księgowych, czy odpowiednich szkoleń merytorycznych.

Warto zaznaczyć, że porównanie potrzeb poszczególnych badanych grup z deklarowanym zakresem świadczonych usług wskazuje, że pomiędzy niektórymi podmiotami mógłby następować transfer usług oraz wymiana informacji. Jednym z celów badania było także zdiagnozowanie rodzaju oferowanych usług świadczonych przez badane podmioty na terenie swojego działania.

W pytaniu otwartym badani wskazali jakiego typu świadczą usługi na rzecz społeczności lokalnych i klientów zewnętrznych (osoby zgłaszające się indywidualnie po pomoc). Naturalnym etapem rozwoju każdej organizacji i podmiotu jest rozszerzanie prowadzonej działalności oraz świadczonych usług zgodnie z rodzącymi się potrzebami. Zamiar rozszerzenia dotychczasowego zakresu swoich usług deklaruje 39% badanych, ale prawie tyle samo – 40% nie dostrzega takiej potrzeby. Kolejne 18% nie jest jeszcze zdecydowane w tym zakresie. Należy zauważyć, że na decyzje badanych mogą mieć wpływ takie czynniki jak: brak środków finansowych, brak wykwalifikowanej kadry oraz zdiagnozowane wcześniej obszary wymagające wsparcia zewnętrznego.

Badani mogli samodzielnie wskazać z jakich źródeł internetowych najczęściej korzystają w poszukiwaniu informacji i wiedzy merytorycznej w swojej działalności. Badanie wykazało na średnią znajomość dostępnych portali internetowych i stron, na których można poszukiwać przydatnych informacji. Jednak należy wziąć po uwagę, że jednym z kryteriów wyboru stron jest charakter i zakres działania podmiotu ekonomii społecznej.

pozytywnym wynikiem badania jest fakt, że 79% badanych ma wiedzę na temat funkcjonowania w urzędach gmin lub miast komórki lub osoby odpowiedzialnej za współpracę z organizacjami pozarządowymi, co może oznaczać, że część z badanych wcześniej już korzystała z tej instytucji.

Podsumowanie

Badania wykazały, że podmioty ekonomii społecznej funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego posiadają bardzo zróżnicowany potencjał instytucjonalno-kadrowy, ale z możliwością dalszego rozwoju i rozszerzania zakresu świadczonych usług.

Istotnym elementem i niezbędnym do dalszego rozwoju badanych podmiotów jest dostarczenie im odpowiednich narzędzi, specjalistycznych usług, ale

również pozyskiwania środków finansowych na bieżącą działalność. Zdiagnozowane potrzeby w trakcie badania jednoznacznie wskazują, jakie są bariery i ograniczenia w poszczególnych typach jednostek. Ich zaspokojenie jest możliwe, przynajmniej w części poprzez wymianę dobrych praktyk i transfer wiedzy z instytucjami i organizacjami, które posiadają już znaczne doświadczenie w danym obszarze.

Kolejnym czynnikiem budującym potencjał podmiotów ekonomii społecznej jest także ich właściwa promocja i upowszechnianie informacji o zakresie świadczonych usług. Sami badani wskazali na potrzebę właściwego marketingu swoich usług oraz na działania na rzecz pozyskiwania nowych klientów na lokalnym i regionalnym rynku. Należy podkreślić, że projekty realizowane w ramach PO KL są dla przedstawicieli tego sektora ich klientów lub członków istotnym elementem umożliwiającym im rozwój osobisty i zawodowy oraz integrację środowiska i nie tylko. Ta forma wsparcia jak wskazują wyniki badania jest odpowiedzią na część zdiagnozowanych potrzeb i wpisują się w podnoszenie poziomu profesjonalizacji działań i zwiększania poziomu wiedzy mieszkańców regionu na temat idei ekonomii społecznej.

Literatura

- Dowgiałło Z., *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, Znicz, Szczecin 2000.
- Dunaj B., *Popularny Słownik Języka Polskiego*, Wilga, Warszawa 2001.
- Hauser J., *Ekonomia społeczna, jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
- Kwiatkowska B., Chrzczonowicz M., *Jak założyć spółdzielnie socjalną*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2008.
- Roelants B., *Ekonomia Społeczna 2012*, Pierwsza Europejska Konferencja na temat Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej, dokument przygotowawczy, CECOP, Praga 2012.
- Rybka I., *System pomocy społecznej w Polsce wobec nowej fali ekonomii społecznej: szanse i bariery*, w: *Trzeci Sektor*, Fundacja Inicjatyw Ekonomiczno-Społecznych, nr 2, Warszawa 2005.
- Rymsza M., *Trzeci Sektor*, Ekonomia Społeczna, Warszawa 2005.
- Sałustowicz P., *Pojęcie, koncepcja i funkcje ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 2.
- Siromski M., *Ekonomia społeczna dla początkujących*, w: *Ekonomia Społeczna w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne, Toruń 2010.

Skalec A., *Underemployment w przedsiębiorstwach społecznych*, „Rocznik XXXIX”, nr 9.

Development of Kuyavian-Pomeranian Province in the context of the functioning of social economy entities – results of research

Summary

The main objective of the study was to diagnose the functioning of the social economy entities in the Kuyavian-Pomeranian. An assessment of institutional and human resources economy entities, and also pointed out the need for professional support. An analysis of the areas of activity and range of services offered. Research has shown that social economy entities have very different potential institutional and human resources, but with the possibility of further development and expansion of the scope of services provided.

Keywords: regional policy, social economy entities, services in the social economy.

Translated by Małgorzata Michalcewicz-Kaniowska

JOANNA JULIA SIENKIEWICZ
Szczecin

**Przewaga konkurencyjna w ujęciu szkoły zasobów (RBV)
a możliwości jej zastosowania w zarządzaniu polskim
przedsiębiorstwem uzdrowiskowym**

Wprowadzenie

Na powstanie i zawartość niniejszego artykułu, przy świadomości istnienia ogromnej bazy literaturowej poświęconej szkole zasobów (RBV), wpłynęły trzy fundamentalne przesłanki:

- konstatacja zespołu I. Nanaki stwierdzająca, iż nauka bardziej koncentruje się na własnych problemach teoretyczno-metodologicznych niż na rzeczywistości gospodarczej, co powoduje **małą przydatność teoretycznych modeli konkurencyjności przedsiębiorstw dla potrzeb funkcjonowania firm i małe (znikome) zainteresowanie firm tymiż modelami**¹,
- ustalenia badawcze J.J. Sienkiewicz nad pozycją konkurencyjną przedsiębiorstw uzdrowiskowych, w myśl których kierownictwa badanych kurortów relatywnie dobrze posługują się narzędziami budowania konkurencyjności na poziomie operacyjnym, podczas gdy na poziomie strategicznym dominuje intuicyjne rozumienie mechanizmów kreujących własną konkurencyjność

---

¹ I. Nonaka i zespół, *A Firm as a Knowledge – Creating Entity: A new Perspective on the Theory of the Firm*, „Industrial & Corporate Change” 2000, vol. 9, no. 1.

i pozycję konkurencyjną – pośrednie potwierdzenie przytoczonego powyżej wniosku²,

- rezultaty i przemyślenia wynikające ze studiów literaturowych – styk makroekonomia i nauki o turystyce – wskazujące na powszechne stosowanie aparatury pojęciowej wprowadzonej do obiegu naukowego przez znaczących przedstawicieli szkoły zasobów (RBV), takich jak: kompetencje, kluczowe kompetencje, wiązka zasobów itd.

O tym jak ważnym jest zagadnienie dyfuzji ustaleń nauki akademickiej nad pozycją konkurencyjną na poziom realnego przedsiębiorstwa – w rozumieniu determinant i barier – świadczą ustalenia badań Scotta L. Newberta (profesora w Villanova University w stanie Pensylwania USA) w przedmiocie empirycznej weryfikacji koncepcji RBV odnośnie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa w ramach ekonomii i nauk o zarządzaniu. Analiza zmiennych – artykuły w najbardziej znaczących periodykach w różnych przekrojach badawczych – pozwala zrozumieć dlaczego wniosek I. Nonaki mimo upływu tylu lat nie jest kontestowany i dlaczego nauka sama „zapętiła się” i „zasklepiła się” we własnej problematyce³.

Przyjmując jako wytyczne kierunkowe wnioski z badań S.L. Newberta w artykule wyeksponowane zostaną najważniejsze (aplikacyjne) wskazania szkoły zasobów RBV, które mogą być wykorzystane dla potrzeb zarządzania strategicznego zasobami polskich przedsiębiorstw uzdrowiskowych w budowie trwałej pozycji konkurencyjnej, co jest jednym z najistotniejszych zadań na obecnym etapie restrukturyzacji polskiego sektora uzdrowiskowego.

---

² J.J. Sienkiewicz, *Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw sektora turystyki uzdrowiskowej na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, niepublikowana praca doktorska, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin 2012, s. 167.

³ S.L. Newbert, *Empirical research on the Resource-Based View of the Firm: an assessment and suggestion for future research*, „Strategic Management Journal” 2007, nr 28.

1. Próba konceptualizacji wskazań szkoły zasobów dla potrzeb zarządzania strategicznego konkurencyjnością – czyli co menedżerowie najwyższego szczebla polskich przedsiębiorstw uzdrowiskowych (top management) wiedzieć powinni

1.1. Warunki brzegowe

Studia literaturowe przekonują, iż dyskusja nad problematyką konkurencyjności przedsiębiorstw firm toczy się w pierwszej kolejności w literaturze anglojęzycznej, rzadziej w literaturze niemiecko- i francuskojęzycznej. Transmisja (dyfuzja) najbardziej znaczących poglądów do środowisk naukowych innych państw odwzorowuje się w postaci różnorodnych prób dostosowawczych (do warunków gospodarki danego kraju, branży, sektora, poziomu lub szczebla odniesienia), jak też oryginalnymi własnymi rozwiązaniami. Potwierdzeniem tego procesu są w polskiej literaturze koncepcje zarówno pomiaru konkurencyjności przedsiębiorstwa⁴, wykorzystania teoretycznych koncepcji konkurencyjności przedsiębiorstwa do badań nad klastrami⁵, jak też potrzeby zastosowania nowych zasad modelowania procesów innowacyjnych jako instrumentu zapewniającego przedsiębiorstwu uzyskiwanie konkurencyjności (przewagi konkurencyjnej)⁶.

Z drugiej strony, o czym świadczą badania J.J. Sienkiewicz, kierownictwa polskich firm uzdrowiskowych nie dostrzegają wpływu nauki na poszukiwanie szans rozwojowych oraz na podejmowanie decyzji na poziomie strategicznym. Ustosunkowując się do dwóch pytań otwartych nawiązujących do zasygnalizowanej powyżej tematyki respondenci podawali szereg czynników mogących, w ich opinii, mieć wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstw sektora uzdrowiskowego w najbliższym dziesięcioleciu, **ale nie było ani jednego wskazania odnośnie potrzeby lub możliwości skorzystania z teoretycznych ustaleń i koncepcji konkurencyjności wypracowanych przez naukę**. Kierownictwa

---

⁴ M.J. Stankiewicz, *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, wyd. II, TNOiK „Dom Organizatora” Toruń 2005.

⁵ M. Gorynia, B. Jankowska, *Klustry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin Warszawa 2008.

⁶ K. Świtalski, *Innowacje i konkurencyjność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

firm uzdrowiskowych swoje szanse na poprawę konkurencyjności upatrywały przede wszystkim w (kolejność malejąca według % wskazań:

- nowe rynki zbytu,
- atrakcyjna cena,
- nowe produkty (usługi),
- rosnący popyt na *spa & wellness* (profilaktykę zdrowia),
- pozyskanie dotacji UE⁷.

Potwierdza to – powtórzmy za M. Gorynią – istnienie luki między teoretycznymi modelami konkurencyjności przedsiębiorstwa a rzeczywistymi zachowaniami kadry kierowniczej polskich przedsiębiorstw uzdrowiskowych.

Wniosek: Zarówno w przytoczonym badaniu, jak u I. Tanaki – trudno znaleźć studium przypadku potwierdzającego zainteresowanie najbardziej znaczącymi rezultatami naukowymi poświęconymi konkurencyjności u kadry kierowniczej polskich przedsiębiorstw, w tym uzdrowiskowych.

1.2. Operacjonalizacja czynników ustrukturyzowania zasobów

Od momentu, gdy Edith T. Penrose podniosła znaczenie zasobów firmy dla jej pozycji konkurencyjnej⁸, a także upowszechnienia definicji zasobów przedsiębiorstwa sformułowanej przez J.B. Barneya⁹ w literaturze przedmiotu sformułowano koncepcje elementów strukturalnych składających się na dwie zasadnicze kategorie według logiki RBV, czyli „zasoby” i „zdolności/kompetencje”.

Wielość zasobów – pamiętając, iż dla RBV nie jest ważna gradacja wpływu poszczególnych elementów zasobów na pozycję konkurencyjną, a przyjęte klasyfikacje traktowane są jako „etykiety” służące odejściu od logiki RBV opartej na aksjomacie 4 cech zasobów¹⁰ – utrudnia nawet wytrawnym badaczom ustalenie empirycznego wpływu elementów składowych zasobów (wiązki zasobów) na rezultat końcowy – konkurencyjność i pozycję konkurencyjną przedsiębiorstwa, jak też testowania, który zespół zasobów – materialne lub niematerialne – wywiera zasadniczy wpływ na pozycję konkurencyjną. Tabela

⁷ J.J. Sienkiewicz, *Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw sektora...*, tabele 4.33 i 4.34.

⁸ E.T. Penrose, *The Growth of the Firm*, Willey, New York 1959, s. 24.

⁹ J.B. Barney, *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, „Journal of Management” 1991, nr 17, s. 101.

¹⁰ J.B. Barney, D.N. Clark, *Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage*, Oxford University Press, Oxford UK 2007.

nr 1 zwiera zestawienie najczęściej analizowanych (łącznie, grupowo lub pojedynczo) elementów zasobów i zdolności składających się na heterogeniczne wnętrze przedsiębiorstwa.

Tabela 1

Podjęcia w operacjonalizacji zasobów i zdolności przedsiębiorstwa

zasoby	zdolności
– kapitał ludzki	– zasobów ludzkich
– wiedza	– innowacyjne
– doświadczenie	– technologii informatycznych
– kapitał społeczny	– technologiczne
– innowacje	– przedsiębiorcze
– renoma	– uczenia się
– czynniki klimatyczne	– redukcji kosztów
– ekonomia skali	– rozwijania produktu (ów)
– finanse	– uzyskiwania jakości
– kultura w przedsiębiorstwie	– utrzymywania klientów
– majątek fizyczny	– budowy relacji z konsumentami
– przedsiębiorczość	– gromadzenia i przetwarzania informacji
– relacje z konsumentami	– tworzenia wiedzy
– organizacyjne	– orientacji na rynek
– tendencje do konfliktów	– negocjacji
– zespół top management	– specjalizacji
– czynniki własnościowe	– budowy łańcucha dostawców
– biznes	– wykorzystania praw własności
– osiągnięcia środowiskowe	– komunikowania się
– czynniki niematerialne	– dystrybucji
– zdolności zarządcze	– planowania i wdrażania rozwoju
– ceny	– podporządkowania
– czynniki materialne	– nastawienia na zmiany
– polityka tworzenia przychylności pracy	– stosowania dźwigni finansowej
– technologie	– do fuzji lub współpracy
– dzierżawy	– oddziaływania cenowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie S.L. Newbert, *Empirical research on the Resource-Based View of the Firm: an assessment and suggestion for future research*, „Strategic Management Journal” 2007, nr 28, s. 130.

Przytoczone zestawienie należałoby poszerzyć o grupę czynników tworzących kluczowe kompetencje (*core competence*), których autorami byli C.K. Prahalad i G. Hamel¹¹, czyli analizowane przez naukę podjęcia:

¹¹ C.K. Prahalad, G. Hamel, *The core competence of the corporation*, „Harvard Business Review” 1990, nr 68 (3).

- marketingowe,
- technologiczne,
- architektury wewnętrznej,
- regulacyjne,
- komponentowe,
- integracyjne.

Łącznie zbiór elementów heterogenicznej struktury zasobów przedsiębiorstwa liczący 60 elementów ($2 \times 27 + 6$) ma swoją bogatą literaturę, która może być podstawą do formułowania wniosków natury ogólniejszej, ale dla praktycznego funkcjonowania przedsiębiorstwa nadmiernie rozbudowane struktury pojęciowe są nieprzydatne. Firma turystyki uzdrowskiej oczekiwać może na wskazania, które z elementów zasobów i kompetencji należy uwzględnić przy konstrukcji strategii zarządzania zasobami pod kątem zajęcia określonej pozycji konkurencyjnej. Identyfikacja i enumeracja kluczowych czynników potencjału i pozycji konkurencyjnej jawi się jako zastosowanie znanej koncepcji V. Pareto głoszącej, iż 20% czynników wywołuje 80% zmian – redukcja merytoryczna zmiennych wpływu.

2. Konceptualizacja teorii wartości TBV w optyce przedsiębiorstwa turystyki uzdrowskiej.

Mają rację ci obserwatorzy formułowania się rdzenia koncepcji RBV – teorii wartości głosząc, iż kierunek ten przeszedł w ostatnich kilkunastu latach długą drogę od pierwotnie względnie sformalizowanej w 1991 r. listy *de facto* **stycznych składników** konkurencyjności do przekształcenia się w **dynamiczne receptury** wyjaśniające proces, w wyniku którego składniki zasobów winny być wykorzystane do osiągnięcia zakładanego celu – pozycji konkurencyjnej i przewagi konkurencyjnej firmy.

Ewolucja stanowiska, o którym mowa, dokonała się etapowo, poprzez:

- sformułowanie w 1991 r. przez Jaya B. Barneya aksjomatu o cenności, rzadkości, niepowtarzalności i niesubstytucyjności zasobów (znanego i używanego powszechnie w literaturze anglojęzycznej jako VRIN – akronim z pierwszych liter angielskich słów)¹²,

---

¹² J.B. Barney, *Firm Resources and Sustained...*

- uwagi J.T. Mahoneya i Pandiana Jra o brakującym ogniwie między faktem posiadania zasobów a ich wykorzystaniem – firma może uzyskać zyski nadzwyczajne (lub czynsze) nie dlatego, że ma lepsze środki, ale charakterystyczne kompetencje tejże firmy umożliwiają lepsze wykorzystanie zasobów¹³,
- krytyki statycznego charakteru koncepcji dokonanej przez R.L. Priema i J.E. Butlera głoszącej, iż środki, które pozwalają na uzyskanie przewagi konkurencyjnej pozostają w „czarnej skrzynce”¹⁴,
- zgody J.B. Barneya, głoszącej iż w 1991 r. przyjął założenie, w myśl którego firma wie jak wykorzystać posiadane zasoby i stąd automatyczne jej działania na rzecz wykorzystania właściwych zasobów stają się oczywiste¹⁵,
- opublikowania szeregu teoretycznych prac, w których zajęto się procesami warunkującymi wykorzystanie „wartości utajonych”, takich jak: możliwości podstawowe¹⁶, kompetencje¹⁷, możliwości kombinacyjne¹⁸, transformacje kompetencji¹⁹, możliwości²⁰ oraz zdolności organizacyjne²¹,
- zaliczenie do umiejętności wykonawczych firmy takich elementów organizacyjnych, jak struktury, systemy kontroli, polityki kompensacyjne²²,

¹³ J.T. Mahoney, Jr. Pandian, *The resource-based view within the conversation of strategic management*, „Strategic Management Journal” 1992, nr 13 (5), s. 365.

¹⁴ R.L. Priem, J.E. Butler, *Is the Resource-Based "View" a Useful Perspective for Strategic Management Research?*, „Academy of Management Review” 2001, nr 26, s. 33.

¹⁵ J.B. Barney, *Is the resource-based „view” a useful perspective for strategic management research? Yes*, „Academy of Management Review” 2001, nr 26 (1), s. 53.

¹⁶ D. Leonard-Burton, *Core capabilities and core rigidities a paradox in managing new product development*, „Strategic Management Journal” 1992, Summer Special Issue 13.

¹⁷ C.M. Fiol, *Managing culture as a competitive resource: an identity-based view of sustainable competitive advantage*, „Journal of Management” 1991, nr 17 (1); R. Reed, R.J. DeFillippi, *Casual ambiguity, barriers to imitation, and sustainable competitive advantage*, „Academy of Management Review” 1990, nr 15 (1).

¹⁸ B. Kogut, U. Zander, *Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology*, „Organization Science” 1992, nr 3 (3).

¹⁹ A.A. Lado, N.G. Boyd, P. Wright, *A competency-based model of sustainable competitive advantage: toward a conceptual integration*, „Journal of Management” 1992, nr 18 (1).

²⁰ R. Amit, P. Schoemaker, *Strategic assets and organizational rent*, „Strategic Management Journal” 1993, nr 14.

²¹ M.V. Russo, P.A. Fouts, *A resource-based perspective on corporate environmental performance and profitability*, „Academy of Management Journal” 1997, nr 40 (3).

²² J.B. Barney, *Gaining and Sustaining Competitive Advantage*, Addison-Wesley, Reading MA 1997; J.N. Barney, T.B. MacKey, (2005), *Testing resource-based Theory. In Research Methodology in Strategy and Management*, vol. 2, Ketchen D.J., Bergh D.D. (eds.), Elsevier, Greenwich CT.

- wprowadzenia przez zespół D.J Teece'a pojęcia „dynamicznego potencjału” określanego jako „...*zdolności przedsiębiorstwa do budowy i konfigurowania wewnętrznych i zewnętrznych kompetencji w celu rozwiązania szybko zmieniających się warunków rynkowych*”²³, rozwiniętego następnie w pojęcie „dynamicznych możliwości”, czyli: „...*procesy przedsiębiorstwa, które korzysta z zasobów, w postaci integracji zasobów, ich rekonfiguracji lub uwolnienia, dzięki którym przedsiębiorstwo jest w stanie dopasować się do rynku lub wpływać na zmiany na rynku*”²⁴. Cechą wspólną obu grup autorów jest przyjęcie, iż dla przedsiębiorstwa w izolacji zasoby nie mają żadnej realnej wartości. Ponadto potwierdzili oni uzewnętrznienie utajonych wartości zasobów za pośrednictwem niepowtarzalnych dla firmy dynamicznych możliwości.

Reasumując, RBV przechodząc ewolucję koncepcji zrozumiała, iż samo posiadanie przez przedsiębiorstwo zasobów spełniających postulaty VRIN jest niewystarczające. Niezależnie od posiadania przez przedsiębiorstwo/firmę przedmiotowych składników w dążeniu do osiągnięcia korzyści w procesie konkurencji muszą one wykazać zdolność do zmian, aby ich potencjał został w pełni zrealizowany.

3. Reasumpcja, czyli odpowiedzi dla kierownictw polskich przedsiębiorstw uzdrowiskowych

Jeśli przyjmiemy istnienie znaku równości między rdzeniem teorii RBV a koncepcjami zarządzania strategicznego przedsiębiorstwem, to ewolucja koncepcji szkoły zasobów oznacza zdynamizowanie tychże koncepcji pod kątem strategicznego dopasowania między otoczeniem zewnętrznym (analiza szans i zagrożeń) a zasobami wewnętrznymi, z naciskiem na poszukiwanie odpowiedzi na zasadnicze pytanie: w jaki sposób firma/przedsiębiorstwo będzie w stanie uzyskać przewagę konkurencyjną na rywalami?

---

²³ D.J. Teece, G. Pisano, A. Shuen, *Dynamic capabilities and strategic management*, „Strategic Management Journal” 1997, nr 18 (7), s. 516.

²⁴ K.M. Eisenhardt, J.A. Martin, *Dynamic Capabilities: What are They?*, „Strategic Management Journal” 2000, nr 21, s. 1107.

W literaturze znane są zalecenia przywoływanego już zespołu D.J. Teece'a, który proces podejmowania strategicznych decyzji (wyborów) ujmował następująco:

- a) jeśli podejmujesz decyzję o wejściu na rynek, to:
- staraj się wybierać branżę opierając się na jej atrakcyjności strukturalnej
    - w warunkach polskich zalecenie to może dotyczyć inwestora strategicznego (polskiego i zagranicznego) zainteresowanego sektorem turystyki uzdrowiskowej. Obserwacja polskiej sceny pokazuje, iż takie procesy mają miejsce, w wyniku czego tzw. komponent turystyczny staje się częścią zróżnicowanego profilu produkcyjno-usługowego relatywnie dużego przedsiębiorstwa z innego sektora – do wątku tego powrócimy w dalszej części,
  - buduj strategię wejścia na podstawie hipotezy o racjonalnych strategiach konkurencji,
  - jeśli nie posiadasz wymaganych aktywów, staraj się je kupić – sam proces identyfikacji i rozwoju wymaganych aktywów nie jest problemem. W praktyce proces ten polega na racjonalnym wyborze spośród zdefiniowanego zbioru inwestycji alternatywnych: jeśli wymagane aktywa nie są już własnością, to można je kupić;
- b) dla firm istniejących i funkcjonujących na rynku – proces decyzyjny, zgodny z zasadami RBV, może być następujący:
- zidentyfikuj w ramach firmy unikalne zasoby,
  - zdecyduj, które zasoby poprzez sprzedaż na rynku, mogą przynieść największe dochody (lub jak chcą autorzy – przynieść największe czynsze),
  - zdecyduj, czy dochody (czynsze) z tych aktywów i najbardziej ich efektywne wykorzystanie może nastąpić poprzez:
    - funkcjonowanie wyłącznie na rynku związanym,
    - wejście pośrednie do powiązanych firm,
    - konsolidacje aktywów o podobnym profilu działalności²⁵.

Przytoczone powyżej rekomendacje ilustrują – niewidoczny, ale jednak istniejący – proces dostosowywania wielkich zagadnień teoretycznych, nie budzących zainteresowania biznesu, do konceptualnych oczekiwań realnego przedsiębiorstwa. Polskie przedsiębiorstwa uzdrowiskowe winny:

---

²⁵ D.J. Teece, G. Pisano, A. Shuen, *Dynamic capabilities and strategic...*, s. 514.

- a) przy konstrukcji strategii rozwojowych skupić się na zasobach na wejściu i wyjściu. Generalnie podstawową słabością wszystkich polskich klasycznych przedsiębiorstw uzdrowiskowych jest mały poziom przychodów połączony z relatywnie niską rentownością. Statystycznie przychody największych polskich firm uzdrowiskowych są 17 (siedemnaście) razy mniejsze od średniego przychodu kurortu niemieckiego²⁶, co utrudnia wykorzystanie zarówno efektu skali jak też synergicznego wykorzystania zasobów;
- b) rozważyć korzyści (lub nie) z zalecanych fuzji między firmami o podobnym profilu działalności, co może przynieść tzw. wartość dodaną w postaci umocnienia pozycji konkurencyjnej. W warunkach polskich takich fuzji nie było, podczas gdy w otoczeniu konkurencyjnym procesy takie mają miejsce, np. połączenie wszystkich kurortów na niemieckiej wyspie Rugii w ramach jednego zarządu. Niemcy prawidłowo odczytują impulsy wychodzące z otoczenia zewnętrznego – powrót planu firmy *Dr Eris* budowy, na wzór istniejącego Centrum Zdrowia i Urody w Krynicy, podobnego centrum w Międzyzdrojach, co będzie miało swoje skutki na określonym obszarze sektorowej konkurencji transgranicznej. Alternatywą dla fuzji – według znanych z literatury koncepcji studialnych – miały być organizacje klastrowe. Jednak ocena prawdopodobieństwa ich powstania i funkcjonowania, dokonana przez ekspertów w ramach sesji delfickiej, wskazuje na minimalne szanse urzeczywistnienia projektu²⁷;
- c) przededagować (uaktualnić) układ analiz SWOT towarzyszących strategiom rozwojowym większości przedsiębiorstw uzdrowiskowych. W znanych strategiach firm uzdrowiskowych Pomorza Zachodniego po stronie „zagrożeń” oraz „słabych stron” nie eksponuje się niskiego poziomu przychodów. Jeśli enuncjacje prasowe mówiące o planach norweskiej firmy budowy na obszarze między Bałtykiem a Jeziorem Jamno centrum SPA (planowany budżet inwestycyjny do 500 mln \$) zostaną zmaterializowane, to zmieni to w sposób zasadniczy sytuację konkurencyjną wszystkich firm sektora SPA & Wellness na obszarze Polski między Bałtykiem a umowną linią Berlin–Poznań–Warszawa–Brześć;
- d) nadać właściwą rangę procesom i możliwościom, a szczególnie **dynamicznym możliwościom** tkwiącym we wnętrzu własnych firm. Przedsiębiorstwa

²⁶ Obliczenia własne na podstawie informacji w: R. Petry 2009.

²⁷ J.J. Sienkiewicz, *Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw sektora...*, s. 169–171.

uzdrowiskowe posiadają zasoby spełniające postulaty VRIN (unikalne zasoby, unikalne procedury lecznicze, unikalne zasoby ludzkie, unikalne walory klimatyczne), ich słabością jest obawa przed nieuchronną koniecznością głębokiej restrukturyzacji produktowej, jako odpowiedzi na kryzys strukturalny całego sektora tzw. tradycyjnej turystyki uzdrowiskowej w Europie. Rekonfiguracja zasobów jako wyraz dynamicznych możliwości, wcześniej czy później, doprowadzi do dwóch odmiennych sytuacji:

- poprzez wymuszone wdrożenie i rozwój koncepcji SPA – upodabnianie się do już istniejących firm SPA w Europie oraz Stanach Zjednoczonych Ameryki,
- poprzez, dokonaną z własnej inicjatywy, restrukturyzację produktową stworzenie komponentu turystyki medycznej mającego duży potencjał rozwojowy, która w Polsce jest oficjalnie traktowana milcząco, podczas gdy w skali globalnej i regionalnej jest ona źródłem znaczących i systematycznie rosnących przychodów firm oraz spełnia stabilizującą rolę w skali makro (przykład Węgier).

Podsumowanie

Przeprowadzony dyskurs wskazuje, iż następuje powolny proces aplikacyjnego zbliżenia między wielką dyskusją na poziomie akademickim nad zasobami przedsiębiorstwa jako warunkiem niezbędnym do osiągnięcia pożądanej pozycji konkurencyjnej a realnymi oczekiwaniami podmiotów w skali mikro. Niezależnie od eksponowanych przez krytyków słabości szkoły zasobów RBV zaletą – eliminująca barierę intelektualną – jest jej ewolucja w kierunku zrozumiałej ekspozycji tych cech składników zasobów i możliwości ich użycia, które mogą być motorem sprawczym kreacji strategii zarządzania, poprzez zasoby, konkurencyjnością zainteresowanego przedsiębiorstwa/firmy.

Wskazania szkoły zasobów mogą być przydatne nie tylko w sektorze przemysłu, ale także dla przedsiębiorstw z innych sektorów, np. przedsiębiorstwa uzdrowiskowe, które niezależnie do swojej specyfiki funkcjonowania, upodabniają się do klasycznych przedsiębiorstw uzdrowiskowych, co potwierdzają przywołane badania autorki na reprezentatywnej próbie z województwa zachodniopomorskiego.

Recepcja teorii i wskazań RBV w sektorze uzdrowiskowym – tonująca wydzwięk konstatacji I. Tanaki – napotykać może na dwie grupy barier:

- intelektualną: opinie części środowiska nauki głoszące, iż sektor samoczynnie poradzi sobie z wyzwaniami konkurencji w skali co najmniej kontynentu należy traktować jako mylne. Nieodzowne staje się dokonanie korekty podejścia (np. przez wzmocnienie programów badawczych nad kondycją i perspektywami sektora),
- merytoryczno-organizacyjną: jedną z większych słabości firm uzdrowiskowych jest powszechnie znany dualizm własnościowy. W odniesieniu do przedsiębiorstw byłych spółek Skarbu Państwa nowym właścicielem stał się marszałek województwa samorządowego, a decydent merytoryczny jest ten sam – minister zdrowia. Widoczna asymetria oddziaływania czynnika władczego może być największym zagrożeniem w przekonaniu przez top management firm uzdrowiskowych tychże ośrodków decyzyjnych do – zgodnej z wymogami i rekomendacjami teorii – rekonfiguracji zasobów oraz nowych strategii produktowych.

Istnieje ponadto jeszcze jeden potencjalny obszar, którego zagospodarowanie może stać się czynnikiem dynamizującym potencjał i pozycję konkurencyjną firm uzdrowiskowych. W perspektywie najbliższego dziesięciolecia takim motywatorem stanie się kompleks gospodarki związany z nieuchronnymi i obiektywnymi procesami starzenia się społeczeństwa polskiego, który w realiach niemieckich już jest realizowany – powstanie w landach Berlin-Brandenburgia i Meklemburgia-Pomorze Przednie „cebulowych” klastrów opieki nad ludźmi w podeszłym wieku. Doniosłość społeczna i ekonomiczna dopasowania potencjału przedsiębiorstw sektora turystyki uzdrowiskowej do zmian struktury demograficznej Polski uzasadnia potrzebę aktywnego monitorowania przyszłych procesów restrukturyzacji produktowej uzdrowisk.

Literatura

- Amit R., Schoemaker P., *Strategic assets and organizational rent*, „Strategic Management Journal” 1993, nr 14.
- Barney J.B., *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, „Journal of Management” 1991, nr 17.
- Barney J.B., *Gaining and Sustaining Competitive Advantage*, Addison-Wesley, Reading MA 1997.
- Barney J.B., *Is the resource-based „view” a useful perspective for strategic management research? Yes*, „Academy of Management Review” 2001, nr 26 (1).

- Barney J.N., MacKey T.B., (2005), *Testing resource-based Theory*. In *Research Methodology in Strategy and Management*, vol. 2, Ketchen D.J., Bergh D.D. (eds.), Elsevier, Greenwich CT.
- Barney J.B., Clark D.N., *Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage*, Oxford University Press, Oxford UK 2007.
- Eisenhardt K.M., Martin J.A., *Dynamic Capabilities: What are They?*, „Strategic Management Journal” 2000, nr 21.
- Fiol C.M., *Managing culture as a competitive resource: an identity-based view of sustainable competitive advantage*, „Journal of Management” 1991, nr 17 (1).
- Gorynia M., Jankowska B., *Klasyfikacja międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin Warszawa 2008.
- Kogut B., Zander U., *Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology*, „Organization Science” 1992, nr 3 (3).
- Lado A.A., Boyd N.G., Wright P., *A competency-based model of sustainable competitive advantage: toward a conceptual integration*, „Journal of Management” 1992, nr 18 (1).
- Leonard-Burton D., *Core capabilities and core rigidities a paradox in managing new product development*, „Strategic Management Journal” 1992, Summer Special Issue 13.
- Mahoney J.T., Pandian Jr., *The resource-based view within the conversation of strategic management*, „Strategic Management Journal” 1992, nr 13 (5).
- Newbert S.L., *Empirical research on the Resource-Based View of the Firm: an assessment and suggestion for future research*, „Strategic Management Journal” 2007, nr 28.
- Nonaka I. i zespół, *A Firm as a Knowledge-Creating Entity: A new Perspective on the Theory of the Firm*, „Industrial & Corporate Change” 2000, vol. 9, no. 1.
- Penrose E.T., *The Growth of the Firm*, Willey, New York 1959.
- Petry R., *Czy w Europie występuje zmierzch uzdrowisk i klasycznego leczenia? Marketing uzdrowiskowy w państwach europejskich*, w: *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, 4–6 czerwca 2009, Muszyna 2009.
- Prahalad C.K., Hamel G., *The core competence of the corporation*, „Harvard Business Review” 1990, nr 68 (3).
- Priem R.L., Butler J.E., *Is the Resource-Based "View" a Useful Perspective for Strategic Management Research?*, „Academy of Management Review” 2001, nr 26.
- Reed R., DeFillippi R.J., *Casual ambiguity, barriers to imitation, and sustainable competitive advantage*, „Academy of Management Review” 1990, nr 15 (1).
- Russo M.V., Fouts P.A., *A resource-based perspective on corporate environmental performance and profitability*, „Academy of Management Journal” 1997, nr 40 (3).

- Sienkiewicz J.J., *Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw sektora turystyki uzdrowiskowej na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, niepublikowana praca doktorska, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Szczecin 2012.
- Stankiewicz M.J., *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, wyd. II, TNOiK „Dom Organizatora” Toruń 2005.
- Świtalski K., *Innowacje i konkurencyjność*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Teece D.J., Pisano G., Shuen A., *Dynamic capabilities and strategic management*, „Strategic Management Journal” 1997, nr 18 (7).

Competitive advantage school approach resources (RBV) a possibility of its application in polish enterprise management spa

Summary

The article focuses on two sets of issues: the first to attempt to answer whether raised by some scholars issues facing the gap between academia and low or zero interest companies created economic models (such as the competitiveness of enterprises) can not be overcome or observed Trailers changes.

Based on literature studies analyzed school approach RBV resources in relation to the core of the research – that links theory with the achievement of competitive advantage . Analysis of the internal dynamics theory suggests that the transition from the static to the dynamic nature of its results in better visibility complex determinants of competitiveness of construction company, and thus can be more easily absorbed by the micro level .

The second group of interest – a response which elements of school resources may be useful in the first place for health tourism sector companies . It has been shown that for the purposes of construction management strategies competitiveness of the spa is first necessary to use dynamic reconfiguration of resources and opportunities inherent in the interior of the company.

Keywords: spa tourism, competition, the learning and the knowledge.

Translated by Joanna Julia Sienkiewicz

DAGMARA K. ZUZEK

Kraków

Strategie małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w działalności innowacyjnej w województwie małopolskim

Wprowadzenie

Potencjał jaki tkwi w małych i średnich przedsiębiorstwach sprawia, że firmy te poszukują innowacji, aby sprostać wymogom jakie stawia przed nimi rynek i konkurencja. Aktywność przedsiębiorstw w tym zakresie daje im największą możliwość rozwoju i wzrostu ich konkurencyjności. Dzieję się tak dlatego, że tylko dzięki wprowadzaniu nowych produktów i usług przedsiębiorstwa z tego sektora będą mogły skutecznie konkurować na rynku krajowym i zagranicznym. Tylko firmy, które dążą do zmian i poszukują możliwości wdrażania innowacji są w stanie osiągnąć sukces.

Działalność innowacyjna staje się kluczowym czynnikiem konkurencyjności tych przedsiębiorstw, jednak jej wzrost nie może być przypadkowy. Powinien wynikać ze ściśle przemyślanej strategii innowacyjnej.

Celem artykułu jest wskazanie działań innowacyjnych, jakie wprowadzają małe i średnie przedsiębiorstwa prowadzące swoją działalność w województwie małopolskim. Materiał empiryczny został zebrany w 2012 roku wśród 250 przedsiębiorstw należących do sektora MSP. Dobór przedsiębiorstw był w pierwszym etapie celowy, a w dalszej części badań miał charakter losowy.

1. Innowacyjność i jej determinanty

Innowacjom przypisuje się istotne znaczenie jako czynnikowi, który determinuje wzrost gospodarczy. Spośród wielu przyczyn wywołujących zmiany innowacyjne, najczęściej wskazuje się na te, które są związane z dążeniem przedsiębiorstw do podniesienia swojej konkurencyjności na rynku. Termin ten należy do jednych z najbardziej złożonych i niejednoznacznie zdefiniowanych pojęć w ekonomii. Pojęcie innowacji do nauk ekonomicznych wprowadził Joseph Schumpeter, który uznał je za kluczowy czynnik rozwoju gospodarczego. Wskazał on, że rozwój gospodarczy uzależniony jest od kombinacji środków produkcji powstających w sposób nieciągły, będącymi właśnie innowacjami¹. Istota działalności innowacyjnej opiera się na koncepcji „twórczej destrukcji”, polegającej na ciągłym niszczeniu starych struktur i nieustannym tworzeniu nowych, coraz bardziej efektywnych. W ocenie Schumpetera bez innowacji wzrost ekonomiczny byłby niemożliwy. Gospodarka, która pozbawiona jest nowości, znalazłaby się w stanie trwałej równowagi, polegającej na permanentnym przepływie tych samych produktów, których podaż nie ulegałaby powiększaniu².

J.A. Schumpeter zidentyfikował innowacje jako³:

- a) wprowadzenie nowego produktu;
- b) zastosowanie nowej, dotychczas niestosowanej metody wytwarzania produktów;
- c) wejście na nowy rynek;
- d) zdobycie nowego źródła surowców i materiałów do procesów produkcyjnych;
- e) stworzenie nowego przedsiębiorstwa;
- f) wprowadzenie nowego sposobu organizacji.

Oprócz zdefiniowania tego zjawiska, Schumpeter wskazał kierunek zależności przyczynowo-skutkowej stwierdzając, że to innowacje są przyczyną ożywienia gospodarczego, a nie odwrotnie⁴.

---

¹ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.

² L.J. Jasiński, *Nowe wymiary gospodarki*, w: *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2010 r.*, red. T. Baczko, INE PAN, Warszawa 2011, s. 32.

³ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju...*

⁴ J.A. Schumpeter, *The Instability of Capitalism*, „The Economic Journal” 1928.

Obecnie innowacje są utożsamiane zarówno z pewną ideą, nowatorskim pomysłem, jak i z rzeczowym efektem i konkretną zmianą w działalności gospodarczej lub też procesem o charakterze przyczynowo-skutkowym, mającym na celu przygotowanie i wprowadzenie do praktyki nowatorskiego rozwiązania⁵.

W literaturze przedmiotu funkcjonują także inne definicje, zgodnie z którymi⁶:

- innowacja stanowi pierwsze zastosowanie wynalazku,
- innowacja to wytworzenie, na podstawie nowej lub dotychczasowej wiedzy naukowej lub technologicznej,
- nowych produktów, procesów wiedzy lub usług, które stanowią nowość z punktu widzenia odkrywcy, sektora przemysłowego, gospodarki krajowej lub gospodarki światowej i odniosły sukces rynkowy,
- innowacja to wprowadzenie na rynek nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (dobra lub usługi) lub wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego procesu, metody do praktyki biznesowej, działalności organizacji czy też w relacjach z otoczeniem,
- innowacja odnosi się do każdego dobra, które jest postrzegane przez kogoś jako nowe.

Innowacje można klasyfikować uwzględniając różne kryteria, takie jak np.: przedmiot innowacji (produktowe, procesowe, organizacyjne, marketingowe), źródła innowacji (obszar B + R, badania rynku).

Związany z pojęciem innowacji jest termin innowacyjności. Najczęściej jest ono utożsamiane z pewnymi zdolnościami organizacji. Według A. Pomykalskiego, innowacyjność to zdolność organizacji do stałego poszukiwania, wdrażania i upowszechniania innowacji⁷.

Innowacyjność to także zdolność przedsiębiorstwa do opanowania i utrzymania wysokiej dynamiki tworzenia wartości, która przejawia się w wy-

---

⁵ M.M. Grzelak, *Innowacyjność przemysłu spożywczego w Polsce. Ocena. Uwarunkowania. Rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 17.

⁶ J. Nazarko, *Regionalny foresight gospodarczy. Scenariusze rozwoju innowacyjności mazowieckich przedsiębiorstw*, ZPWIM, Warszawa 2013, s. 10.

⁷ A. Pomykalski, *Zarządzanie innowacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001.

korzystywaniu okazji do zmian oraz generowaniu, przetwarzaniu i implementacji nowych idei do praktyki⁸.

Innowacyjność jest cechą systemu społeczno-gospodarczego, która wspiera jego działania, zarówno krótkoterminowe, jak i długoterminowe. Skutkuje to wzrostem nie tylko wartości dodanej, lecz także innych korzyści. Efektem innowacyjności jest nie tylko wzrost PKB, ale także wzrost dobrobytu społeczeństwa⁹.

Najważniejsza grupa czynników skupia się w obrębie przedsiębiorstwa i jest określana mianem „dynamia innowacyjnego”. Należą do niego przede wszystkim: potencjał kadrowy, rozumiany jako struktura, kwalifikacje i postawy personelu (pracownicy naukowo-badawczy, kadra zarządzająca, pracownicy na stanowiskach technicznych i wykonawczych), baza materialna przedsiębiorstwa, w szczególności systemy informacyjne i telekomunikacyjne oraz jej potencjał finansowy. Istotną rolę odgrywa również struktura organizacyjna podmiotu oraz strategia marketingowa¹⁰.

Drugim obszarem, w którym należy upatrywać determinant innowacyjności przedsiębiorstw i całej gospodarki jest sfera nauki i techniki. Należą do nich przede wszystkim: potencjał (kadrowy, finansowy, infrastrukturalny) sektora B + R, jego struktura organizacyjna, ze szczególnym uwzględnieniem powiązań z przemysłem, nagromadzone doświadczenie w pracach badawczych, jak również ogólny poziom wiedzy i jej dostępność, na przykład w postaci skodyfikowanej w publikacjach naukowych¹¹.

Trzecią grupą czynników innowacyjności, jest szeroko rozumiane otoczenie. Zaliczyć do niego można czynniki o charakterze ekonomicznym, demograficznym, politycznym, instytucjonalnym, społeczno-kulturowym i ekologicznym. Niespójność i niewydolność systemu instytucjonalnego może stanowić silną barierę dla procesów innowacyjnych¹².

---

⁸ Z. Jin, N. Hewitt-Dundas, N.J. Thompson, *Innovativeness and performance: evidence from manufacturing sectors*, „Journal of Strategic Marketing” 2004, nr 12, s. 10.

⁹ U. Płowiec, *Innowacje potrzeba szerszej ich interpretacji*, w: *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2010 r.*, red. T. Baczko, INE PAN, Warszawa 2011, s. 39.

¹⁰ *Podręcznik Oslo: pomiar działalności naukowej i technicznej, proponowane zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji technologicznych*, KBN/OECD, Warszawa 1999, s. 38.

¹¹ W. Popławski, *Mechanizmy procesów innowacyjnych w rozwoju przemysłów wysokiej techniki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 119.

¹² *Innowacyjność przedsiębiorstw*, red. J. Bogdanieńko, UMK, Toruń 2004.

Innowacyjność jest coraz częściej kluczowym wyznacznikiem metropolitalności. Wśród cech wskazywanych jako charakterystyczne dla metropolii wymienia się, obok dużej liczby ludności, wysokiej jakości usług, instytucji i wyposażenia, wyjątkowości i specyfiki miejsca, także wieloaspektowy potencjał innowacyjny w zakresie technicznym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturalnym¹³.

2. Strategie innowacji

We współczesnych uwarunkowaniach gospodarczych utrzymanie i poprawa pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa wymagają realizacji celów strategicznych opartych na efektywnych i innowacyjnych działaniach, które uwzględniają zarówno potencjał wewnętrzny, jak i zewnętrzny przedsiębiorstwa. Opracowanie takiej strategii ma ogromne znaczenie dla dalszego funkcjonowania tego przedsiębiorstwa szczególnie w odniesieniu do podejmowanych przez niego decyzji.

Wprowadzenie innowacji jest podstawowym celem strategicznym przedsiębiorstwa, a ich brak może negatywnie wpływać na jego funkcjonowanie. Ważne jest jednak, aby działania te były przemyślane, a wdrażanie innowacji związane było z redukcją kosztów czy osiągnięciem przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa.

W strategii innowacji można wyróżnić różne teorie innowacji, z których najważniejsze to¹⁴:

1. Strategiczna teoria innowacji – kreowanie innowacji jest w znacznym stopniu procesem socjologicznym i polega na angażowaniu całego przedsiębiorstwa w te działania, przy czym wytyczne co do możliwości ich wprowadzania określone są w strategii.
2. Teoria przedsiębiorcza – w której czynnikiem determinującym innowacyjność jest przedsiębiorczość zwłaszcza w odniesieniu tworzenia nowych miejsc pracy.

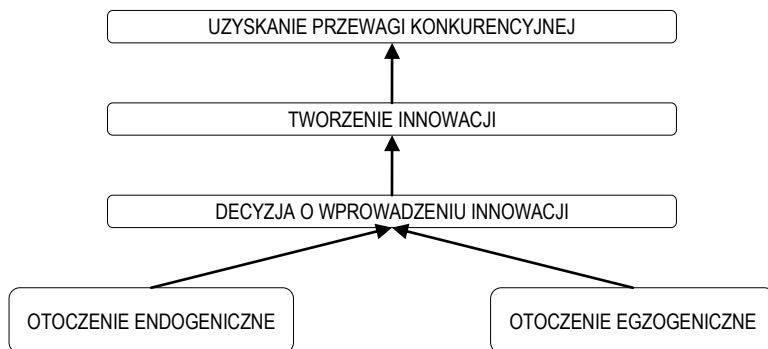
---

¹³ B. Jałowiecki, *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.

¹⁴ J. Sundbo, *The Strategic Management of Innovation*, Edward Elgar Publishing Limited, United Kingdom 2001.

3. Teoria technologiczno-ekonomiczna – związana przede wszystkim z wprowadzeniem nowych, innowacyjnych rozwiązań technologicznych czy prac B + R.

Procesy innowacyjne są na tyle złożone, że uwzględnić należy wzajemne oddziaływanie między czynnikami endo- i egzogennymi. Zależność między nimi a zdolnością tworzenia innowacji oraz przewagą konkurencyjną o charakterze strategicznym zostały przedstawione na rysunku 1.

Rys. 1. Zależność między czynnikami endo- i egzogennymi a zdolnością tworzenia innowacji oraz przewagą konkurencyjną o charakterze strategicznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Lescovar-Spacapon G., Bastic M., *Differences in organizations innovation capability in transition economy: Internal aspects of the organizations strategic orientation*, „Technovation” 2007, no. 27, s. 536.

Skuteczne poszukiwanie i wdrażanie innowacji jako narzędzia wspomagającego konkurencję wymaga rozpoznania rodzaju działalności innowacyjnej, czynników determinujących innowacyjność oraz działań gwarantujących jej uzyskanie¹⁵. Niezbędne jest również uwzględnienie innowacji w procesie zarządzania przedsiębiorstwem, która opisywana jest strategią. Strategia i określający jej zestaw działań mają istotny wpływ na zakres i szybkość wprowadzania innowacji¹⁶. Strategia stanowi podstawowy element sukcesu firmy, gdyż jej istotą jest wykreowanie niepowtarzalnego charakteru firm. Dlatego wprowadzenie in-

¹⁵ J. Wysocki, *Innowacje jako warunek rozwoju współczesnych przedsiębiorstw*, w: *Kapitał ludzki – Innowacje – Przedsiębiorczość. SOIIPP ANNUAL 2008*, red. P. Niedzielski, K. Poznańska, K.B. Matusiak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2009.

¹⁶ N. Stieglitz, K. Heine, *Innovations and the role of complementarities in a strategic theory of the firm*, „Strategic Management Journal” 2007, no. 28, s. 1–15.

nowacji powinno stanowić główny element tworzonej strategii, a tym samym stanowić nowy sposób postrzegania i rozwoju przedsiębiorstwa zwłaszcza tych należących do sektora MSP.

Strategia innowacji jest określana najczęściej jako długoterminowy plan działania przygotowywany na potrzeby przedsiębiorstwa, czyli procesu poszukiwania takich innowacji w oparciu o posiadane zasoby, które zwiększą efektywność rynkową przedsiębiorstwa¹⁷. Proces jej funkcjonowania powinien być poprzedzony analizą czynników, określających zasoby firmy, ryzyko jakie ona ponosi realizując daną strategię, koszty jej wprowadzania oraz oszacowanie szans, jakie może ona uzyskać stosując przyjęte założenia. Strategia innowacji może przyjmować różne poziomy, na których jest realizowana, jednak najczęściej traktowana jest jako element strategii rozwojowe przedsiębiorstwa, która odgrywa istotną rolę nie tylko w przypadku produktów i usług oferowanych przez przedsiębiorstwo, ale także w stosunku do kosztów prowadzonej działalności¹⁸. Często także strategia innowacji związana jest z pracami B + R, gdzie innowacje koncentrują się na nowych technologiach czy produktach.

Istnieje kilka klasyfikacji strategii innowacji, jednak do najczęściej spotykanych zaliczyć można¹⁹:

1. Innowacje w produktach i usługach – polegająca na wprowadzaniu nowych jeszcze niedostępnych na rynku produktów i usług. Wymaga to poniesienia znacznych nakładów na B + R oraz działań marketingowych.
2. Innowacje produkcyjne i organizacyjne – realizowane przez zmiany techniczno-technologiczne czy strukturalne realizowane wewnątrz przedsiębiorstwa, których celem jest wzrost efektywności procesów i struktur, ograniczenie kosztów, pozyskanie przewagi konkurencyjnej na rynku.
3. Innowacje w modelu biznesu – uwzględniające zmiany funkcjonowania przedsiębiorstwa na podstawie tworzenia nowych branż, czy wchodzenia na nowe rynki.

Strategie innowacji powinny stanowić podstawę wszelkich działań podejmowanych przez przedsiębiorstwo i należy je traktować jako element do realizacji określonej działalności operacyjnej²⁰. Właściwe jej wykorzystanie za-

---

¹⁷ A. Pomykalski, *Zarządzanie...*

¹⁸ M.E. Porter, *Competitive Advantage*, The Free Press, New York 1985.

¹⁹ A. Strychalska-Rudzewicz, J. Wysocki, *Strategie małych i średnich przedsiębiorstw w działalności innowacyjnej*, „Organizacja i Zarządzanie” 2013, nr 2, s. 65–84.

²⁰ L. Berliński, *Projektowanie i ocena strategii innowacyjnych. Inżynieria strategii przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza „OPO”, Bydgoszcz 2003, s. 79–89.

pewnia obniżenie kosztów działalności przedsiębiorstwa, uzyskanie przewagi konkurencyjnej czy pozyskanie środków finansowych na rozwiązania technologiczne czy promocyjno-informacyjne.

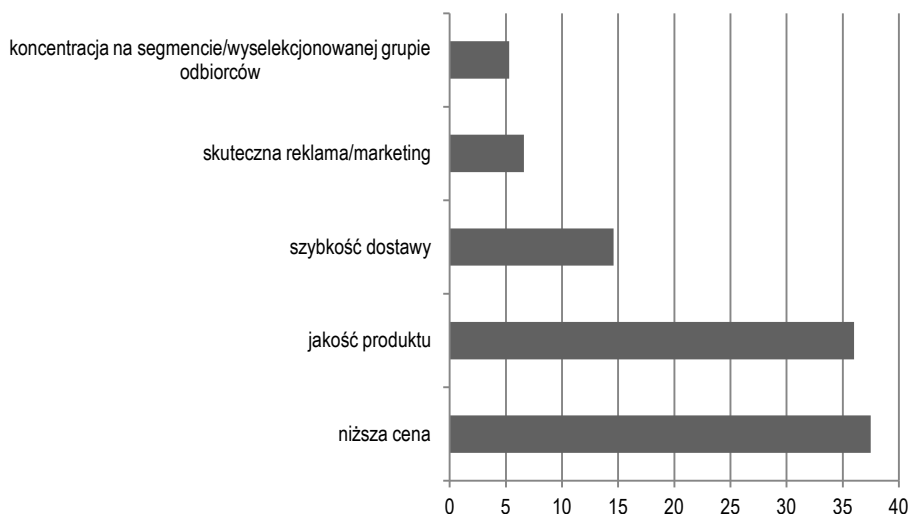
W dużych przedsiębiorstwach najskuteczniejsze są strategie innowacji w zakresie produktów lub procesów oraz strategie, które kreują szansę zostania liderem na rynku. W przypadku małych firm najczęściej wprowadzane strategie związane są z korzystaniem z doświadczeń przedsiębiorstw pionierskich. Pozwala to na odkrywanie nisz rynkowych na nowych rynkach, gdzie mogą konkurować między innymi jakością czy innymi narzędziami marketingowymi²¹.

3. Wyniki badań

Najczęściej wykorzystywanym instrumentem konkurowania na rynku jest cena produktów. Duże znaczenie w walce konkurencyjnej odgrywa także jakość oraz szybkość dostawy produktów do klienta. W przypadku badanych przedsiębiorstw skuteczna reklama czy działania marketingowe były istotniejsze jako czynnik konkurowania od np. wyselekcjonowanej grupy odbiorców czy koncentracji na danym segmencie klientów (rys. 2).

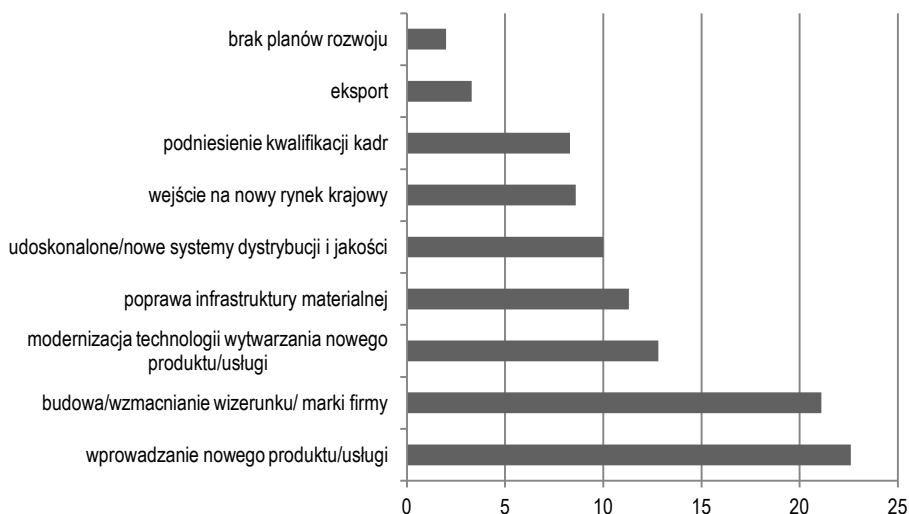
²¹ A. Strychalska-Rudzewicz, J. Wysocki, *Strategie małych i średnich przedsiębiorstw...*, s. 65–84.

Rys. 2. Czynniki wpływające na poprawę konkurencyjności oferowanych produktów/usług (%)

Źródło: badania własne.

Duża część badanych przedsiębiorstw deklaruje podejmowanie przedsięwzięć rozwojowych, które będą zrealizowane w najbliższych 3 latach (rys. 3). Wśród tych działań najczęściej badanych firm (prawie 23%) planuje wprowadzenie nowego produktu czy usługi na rynek. Na dalszym miejscu znajduje się budowanie wizerunku czy marki (21,1%) rozpoznawalnej na rynku zarówno lokalnym, jak i regionalnym czy krajowym (8,6%). Tylko 3,3% analizowanych firm nie posiada planów rozwoju dla swojej firmy.

Rys. 3. Przedsięwzięcia rozwojowe planowane w najbliższych 3 latach w firmach (%)

Źródło: badania własne.

Przedsiębiorstwa reprezentujące różne strategie mogą inaczej postrzegać otoczenie i dlatego w inny sposób mogą postępować w zakresie innowacji. Przedsiębiorstwa zorientowane strategicznie na innowacje ciągle poszukują okazji do ich wprowadzania, stąd w ich przypadku istnieje większe prawdopodobieństwo zaangażowania się w działalność innowacyjną. W konsekwencji mogą osiągać wyższy poziom umiejętności w tworzeniu nowości przez to uzyskać trwałą przewagę konkurencyjną w porównaniu do przedsiębiorstw o jakościowej i kosztowej orientacji strategicznej²².

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że przedsiębiorstwa chcą wprowadzać rozwiązania innowacyjne polegające na udoskonaleniu produktu (43,1%), czy też wdrożeniu nowej lub istotnie zmienionej strategii działania swojego przedsiębiorstwa (ok. 15% badanych przedsiębiorstw). Około 18,0% respondentów wprowadziło inne, istotne zmiany niebędące innowacjami technicznymi, polegające na zmianach o charakterze estetycznym lub inne twórcze modyfikacje przynajmniej jednego ze swoich produktów.

Badane przedsiębiorstwa zdają sobie sprawę, że tworzenie innowacji jest jednym ze sposobów w ich dążeniu do przetrwania i rozwoju. Jest to najbardziej

²² Ibidem.

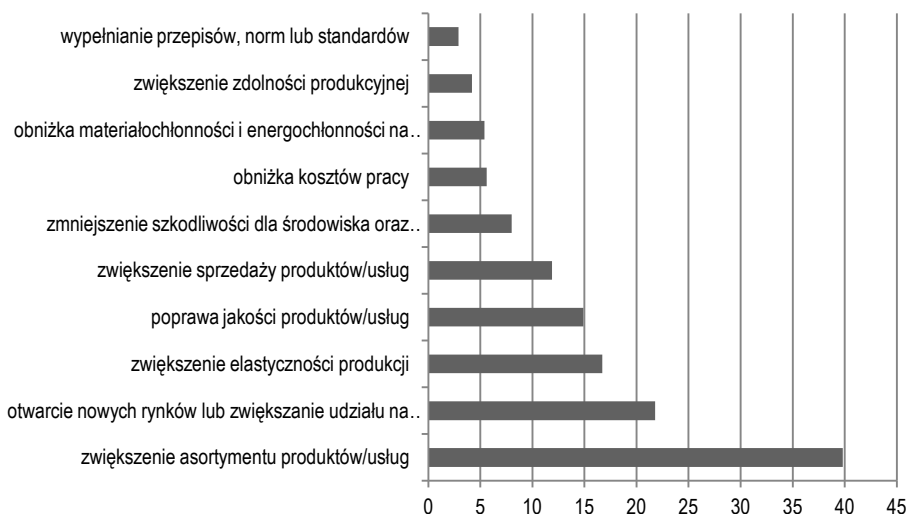
skuteczny i efektywny sposób z punktu widzenia strategii długoterminowej. Inny kierunek działań niż te wyżej wspomniane może być właściwy w sytuacjach, w których przedsiębiorstwo konkuruje ceną lub jakością, ale może to być traktowane jako element uzupełniający. Stosując taką strategię konkurowania przedsiębiorstwa próbują utrzymać w miarę bezpieczną i stabilną pozycję na rynku, oferując względnie niezmienny produkt, niższe ceny, wyższą jakość lub lepsze usługi od innych producentów.

Z badań przeprowadzonych przez Zduńczyka i Blenkinsoppa²³, mających na celu ustalenie stopnia, w jakim firmy w Polsce wspierają innowacje i kreatywność, wynika, że działające w Polsce przedsiębiorstwa z częściowym lub całkowitym kapitałem zagranicznym były znacznie bardziej skłonne do kreatywności i innowacji od przedsiębiorstw z wyłącznie polskim kapitałem. Według tych autorów, typowe polskie przedsiębiorstwo cechuje się wysoce autorytarnym stylem przywództwa, scentralizowanym podejmowaniem decyzji i sztywną strukturą funkcjonalną.

W odniesieniu do analizowanych przedsiębiorstw okazało się, że najczęściej spotykaną innowacją wprowadzaną przez firmy było zwiększenie asortymentu (około 40%), otwarcie nowych rynków (21,8%), czy poprawa jakości oferowanych przez siebie produktów i usług (14,9%) (rys. 4). Zdziwienie może budzić fakt, że tylko około 5,5% przedsiębiorców wprowadza innowacje wpływające na obniżkę materiałochłonności i energochłonności na jednostkę produktu.

---

²³ K. Zduńczyk, J. Blenkinsopp, *Do organizational factors support creativity and innovation in Polish firms?*, „European Journal of Innovation Management” 2007, no. 10 (1), s. 25–40.

Rys. 4. Wprowadzane innowacje w badanych przedsiębiorstwach (%)

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw większość z nich, bo aż 97,1% nie prowadziło prac badawczo-rozwojowych, gdyż wiąże się to z dużymi nakładami finansowymi. Jest to na tyle istotne obciążenie dla tych przedsiębiorstw, że wolą one kopiować pomysły, dokonywać pewnych zmian ich cech oraz pozyskiwać konsultantów z konkurencyjnych przedsiębiorstw. Badane przedsiębiorstwa rzadko też współpracowały z uczelniami wyższymi czy jednostkami B + R, jak również nieczęsto nabywały licencje. Najczęściej działania tych firm polegały na prowadzeniu działalności marketingowej dotyczącej nowych i zmodernizowanych wyrobów, które dotyczyły wydatków na badania wstępne, testy rynkowe czy przystosowanie produktów do wymogów rynkowych.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że małe i średnie przedsiębiorstwa w największym stopniu deklarują konkurowanie na rynku ceną oferowanych przez siebie produktów, dążąc przy tym do obniżenia kosztów prowadzonej przez siebie działalności produkcyjnej. Duże znaczenie w walce konkurencyjnej odgrywa także jakość oraz skuteczne działania marketingowe. W badanych

przedsiębiorstwach wprowadzanie innowacji nie było pierwszoplanowym działaniem mimo że przedsiębiorstwa zdają sobie sprawę, że tylko dzięki takim działaniom mogą uzyskać przewagę konkurencyjną. Jednak w wyniku niewystarczających środków finansowych nie zawsze mogły zrealizować tego typu działania. Dlatego też przedsiębiorstwa te realizują jakościowe lub kosztowe działania w ramach stosowanej strategii działania.

Badania pokazały także, że te przedsiębiorstwa, które posiadały strategiczny plan działania w zakresie innowacji w celu uzyskiwania przewagi konkurencyjnej na rynku wiązały ją z innowacjami technologicznymi czy działaniami marketingowymi.

Na podstawie przeprowadzonych badań można wyciągnąć wnioski, że czynnikami, które skłaniają przedsiębiorców należących do sektora MSP do bardziej ekspansywnych zachowań innowacyjnych są przede wszystkim: funkcjonowanie na bardzo konkurencyjnym rynku, koncentracja na jednej branży czy chęć współpracy z jednostkami badawczo-rozwojowymi.

Literatura

- Berliński L., *Projektowanie i ocena strategii innowacyjnych. Inżynieria strategii przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza „OPO”, Bydgoszcz 2003.
- Grzelak M.M., *Innowacyjność przemysłu spożywczego w Polsce. Ocena. Uwarunkowania. Rozwój*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
- Innowacyjność przedsiębiorstw*, red. J. Bogdanieńko, UMK, Toruń 2004.
- Jałowiecki B., *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Jasiński L.J., *Nowe wymiary gospodarki*, w: *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2010 r.*, red. T. Baczek, INE PAN, Warszawa 2011.
- Lescovar-Spacapon G., Bastic M., *Differences in organizations innovation capability in transition economy: Internal aspects of the organizations strategic orientation*, „Technovation” 2007, no. 27.
- Płowiec U., *Innowacje potrzeba szerszej ich interpretacji*, w: *Raport o innowacyjności gospodarki Polski w 2010 r.*, red. T. Baczek, INE PAN, Warszawa 2011.
- Podręcznik Oslo: pomiar działalności naukowej i technicznej, proponowane zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji technologicznych*, KBN/OECD, Warszawa 1999.
- Pomykański A., *Zarządzanie innowacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001.

- Popławski W., *Mechanizmy procesów innowacyjnych w rozwoju przemysłów wysokiej techniki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.
- Porter M.E., *Competitive Advantage*, The Free Press, New York 1985.
- Schumpeter J.A., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- Schumpeter J.A., *The Instability of Capitalism*, „The Economic Journal” 1928.
- Stieglitz N., Heine K., *Innovations and the role of complementarities in a strategic theory of the firm*, „Strategic Management Journal” 2007, no. 28.
- Sundbo J., *The Strategic Management of Innovation*, Edward Elgar Publishing Limited, United Kingdom 2001.
- Wysocki J., *Innowacje jako warunek rozwoju współczesnych przedsiębiorstw*, w: *Kapitał ludzki – Innowacje – Przedsiębiorczość. SOOIPP ANNUAL 2008*, red. P. Niedzielski, K. Poznańska, K.B. Matusiak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2009.
- Zduńczyk K., Blenkinsopp J., *Do organizational factors support creativity and innovation in Polish firms?*, „European Journal of Innovation Management” 2007, no. 10 (1).

Strategies for small and medium-sized enterprises (SMEs) in innovation activity in the Malopolska province

Summary

The article focuses on finding answers: What factors affect the competitiveness of small and medium-sized enterprises and what they do in terms of innovation. The study shows that small and medium-sized enterprises are trying to take innovative actions. They compete with the quality of its products, aiming at including the reduction of operating expenses. Factors driving companies to innovate are functioning in a highly competitive market, concentration on one industry or wish to cooperate with R & D units.

Keywords: innovation, innovation strategies, small and medium-sized enterprises.

Translated by Dagmara K. Zuzuek

MONIKA ZIOŁO, MONIKA JAWORSKA

Kraków

Pozarolnicza działalność gospodarcza rolników w krajach Unii Europejskiej w ujęciu wielowymiarowej analizy statystycznej

Wprowadzenie

Przemiany w rolnictwie związane ze zmianami warunków produkcji i sprzedaży produktów rolniczych spowodowały konieczność poszukiwania nowych możliwości zarobkowania¹. Dominującym źródłem dochodu w gospodarstwie rolnym jest sprzedaż produktów rolnych, innymi źródłami dochodów wskazywanymi przez Podstawką są np. czynsze za wydzierżawioną ziemię lub budynki, opłaty pobierane za wypożyczenie maszyn². Praca w rolnictwie miała i ma charakter wielofunkcyjny, a pozyskiwaniu dochodów z działalności rolniczej towarzyszy dość powszechnie korzystanie także z innych źródeł dochodów. To zjawisko jest bardzo często nazywane „wielofunkcyjnością”, czy wielozawodowością (pluriactivity) rolnika czy rodziny rolniczej. Wielofunkcyjność stała się więc naczelnym postulatem w procesie rozwoju obszarów wie-

---

¹ A. Otlowska, *Zarobkowanie ludności bezrolnej (w świetle badań IERIGŻ-PIB)*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, t. XI, z. 2.

² M. Podstawka, A. Ginter, *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolniczych w warunkach różnego poziomu rozwoju rolnictwa*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2006, t. VIII, z. 1.

skich³. W tym kontekście pojawia się także termin „dywersyfikacja ekonomiczna gospodarstw rolniczych”⁴. Podstawowym czynnikiem skłaniającym rolników do podejmowania działalności pozarolniczej jest chęć poprawy wyników finansowych, ograniczenie sezonowości dochodów, a więc poprawienie płynności finansowej⁵. Badania przeprowadzone przez Babuchowską i Marks-Bielską wskazywały, że przeszło 50% badanych rolników uzyskiwało dochody poniżej 30 tys. zł rocznie. Zaprezentowane informacje wskazują na potrzebę poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów⁶.

1. Zróżnicowanie pozarolniczej działalności gospodarczej w krajach Unii Europejskiej

Zagadnienie wielozawodowości rolników jest szczególnie istotne w Polsce, gdzie w 2010 roku polscy rolnicy stanowili 13% spośród 9,7 mln osób zatrudnionych w rolnictwie EU27, co odpowiadało 1,9 mln pracowników pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy. Wraz z czterema pozostałymi krajami, Rumunią (19% i 2,1mln), Włochami (odpowiednio 10% i 0,95 mln), Hiszpanią i Francją (po 8% i 0,9 mln), Polska zatrudniała prawie dwie trzecie spośród całej UE-27. Pomimo utrzymującego się nadal wysokiego zatrudnienia, w latach 2000–2009 obserwowano spadek zatrudnienia w rolnictwie we wszystkich państwach członkowskich. Generalnie, największy spadek stwierdzono w Estonii (–55%), Bułgarii (–48%) i Słowacji (–43%). Najmniejsze spadki odnotowano w Grecji (–3%) i Irlandii (–4%)⁷. Wśród pięciu państw członkowskich o największym zatrudnieniu w sektorze rolnym, zatrudnienie spadło o 11% w Polsce, 41% w Rumunii, 16% we Włoszech i 17% w Hiszpanii i Francji.

---

³ J. Bański, *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, w: *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, red. E. Pałka, „Studia Obszarów Wiejskich” 2004, nr 5.

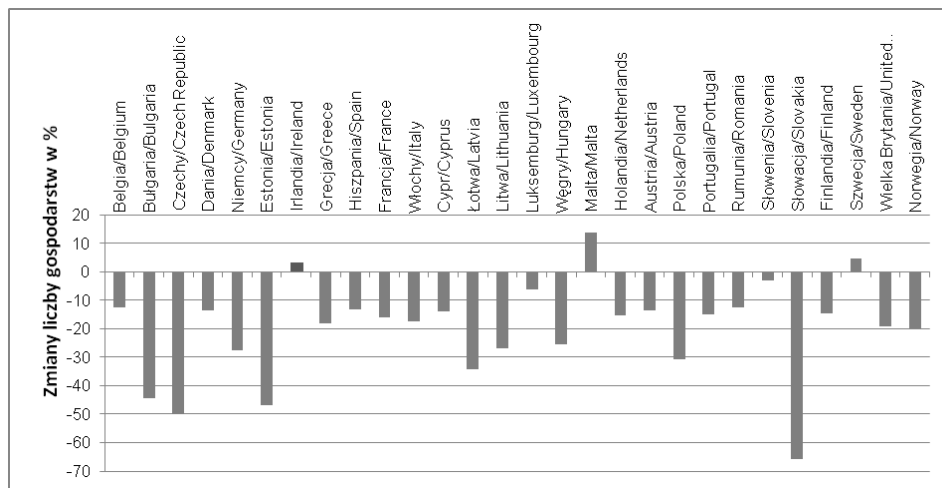
⁴ J. Wilkin, *Czy badanie wielozawodowości rodzin rolniczych ma sens?*, „Więś i Rolnictwo” 2012, nr 2 (155).

⁵ A. Brelik, A. Kurdyś-Kujawska, *Pozarolnicze inicjatywy przedsiębiorczości wśród właścicieli gospodarstw rolnych województwa zachodniopomorskiego*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2011, t. XIII, z. 2.

⁶ R. Kisiel, K. Babuchowska, R. Marks-Bielska, *Gospodarstwa rolne Polski Wschodniej skłonność ich właścicieli do inwestowania z wykorzystaniem instrumentów wspólnej polityki rolnej*, PTE, Toruń 2012.

⁷ O. Olsen, *Employment in the agriculture sector down by 25% between 2000 and 2009*, Eurostat News Releases, 66/2011.

Tendencję spadkową obserwuje się również w przypadku liczby gospodarstw w poszczególnych krajach członkowskich (rys. 1).

Rys. 1. Zmiany w liczbie gospodarstw funkcjonujących w roku 2010 w krajach Unii Europejskiej w porównaniu do roku 2003 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Eurostat, Agricultural holdings, 2000–2010.

Jedynie na Malcie w Irlandii i w Szwecji gdzie liczba gospodarstw wzrosła w okresie 2003–2010, wszystkie inne państwa członkowskie odnotowały spadek liczby gospodarstw (rys. 1). Największe zmiany w liczbie gospodarstw, na podstawie danych Eurostatu, zaobserwowano na Słowacji, i był to spadek z około 72 tys. do 24,5 tys. gospodarstw. W przypadku trzech państwa Europy wschodniej, Bułgarii, Czech i Estonii, liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się między 2003 i 2010 o około 45% (rys. 1). Spadek liczby gospodarstw rolnych może być związany w dużej mierze z postępem technicznym w sektorze rolnym, inną przyczyną może być także starzenie się właścicieli gospodarstwa co często prowadzi do zaniku mniejszych gospodarstw.

Niezależnie od wielkości gospodarstwa czy rodzaju prowadzonej działalności, wielu właścicieli poszukuje dodatkowego źródła dochodu w pozarolniczej działalności, definiowanej przez Danutę Kołodziejczyk⁸, jako wykorzystania

⁸ D. Kołodziejczyk, *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze lokalnego rozwoju gospodarczego*, „Studia i Monografie” 2002, nr 113.

nie zasobów (kapitałowych, siły roboczej, gruntów), którymi dysponuje gospodarstwo rolne, do prowadzenia dodatkowej działalności bezpośrednio niezwiązanej z rolnictwem. Dochód spoza gospodarstwa odgrywa istotne znaczenie w przypadku pogarszającej się sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, ponieważ pozwala na uzyskanie dodatkowych środków. Bański⁹ uważa, że podstawowym warunkiem rozwoju obszarów wiejskich jest wzrost ich różnorodności poprzez wzbogacanie struktury funkcji społeczno-gospodarczych. Niezbędny jest rozwój innych, niż rolnictwo, funkcji gospodarczych. Mogą to być między innymi: usługi, turystyka, mieszkalnictwo, leśnictwo, czy przemysł. Około 33% siły roboczej zatrudnionej w gospodarstwach rolnych podejmuje działalność zarobkową poza gospodarstwem, jednakże dla większości praca w gospodarstwie stanowiła jedyne źródło dochodu¹⁰. Podejmowanie dodatkowej pracy zarobkowej jest bardziej popularne wśród członków rodziny niż wśród właścicieli gospodarstwa. W przypadku 25% osób, które podjęły pozarolniczą działalność stanowiła ona główne źródło dochodu.

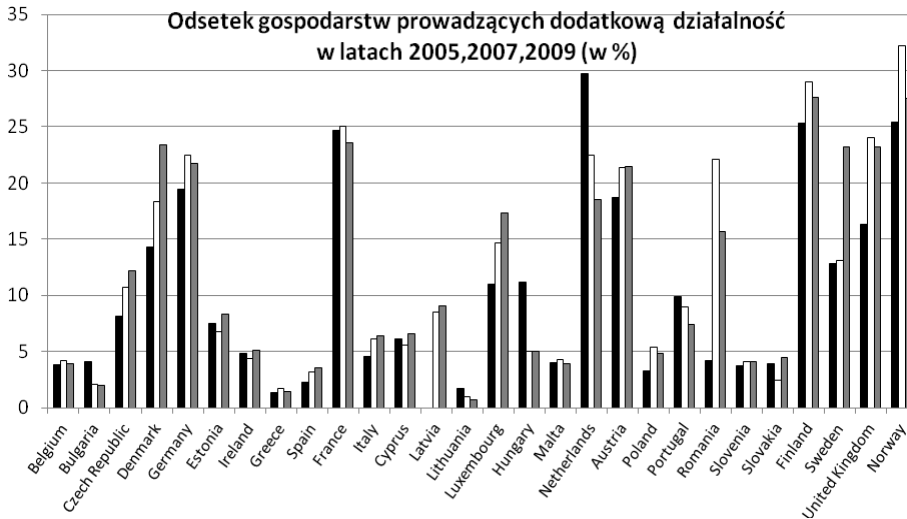
Szansa uzyskania dodatkowego dochodu wykorzystywana jest we wszystkich krajach Unii Europejskiej, różny jest natomiast odsetek gospodarstw podejmujących dodatkową działalność (rys. 2). Największą przedsiębiorczością wykazywali się rolnicy w Norwegii, Finlandii, Francji, Holandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Danii.

---

⁹ J. Bański, *Geografia rolnictwa Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

¹⁰ Eurostat, *The agricultural holdings-structural data*, Brussels 2011.

Rys. 2. Odsetek gospodarstw rolnych prowadzących dodatkową działalność zarobkową inną niż produkcja rolna (% wszystkich gospodarstw) w latach 2005, 2007, 2009

Źródło: own calculation based on M.B. Zolin, *Diversification of Household Income in Rural Areas*, „The Open Geography Journal” 2011, no. 4 (20).

Porównując dane z roku 2009 z danymi z roku 2005, w siedmiu, spośród analizowanych krajów zmniejszył się odsetek gospodarstw, które podejmowały pozarolniczą działalność gospodarczą (rys. 2). W sześciu przypadkach nie był on większy niż 2%, tylko w Holandii ponad 11% gospodarstw zrezygnowała z prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

Analizy przeprowadzone przez Eurostat przewidziały następujące rodzaje działalności pozarolniczej: turystyka, rękodzieło, przetwórstwo produktów rolnych, obróbka drewna, akwakultura, pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych, praca najemna.

Największy odsetek gospodarstw spośród tych, które podjęły pozarolniczą działalność, trudni się turystyką w Wielkiej Brytanii (46,8%), rękodziełem w Estonii (11,2%), przetwórstwem drewna również w Estonii, zajmuje się 27,1% gospodarstw, przetwórstwem spożywczym na Malcie i Cyprze (odpowiednio 93,8% i 92,5% ogółu gospodarstw prowadzących działalność pozarol-

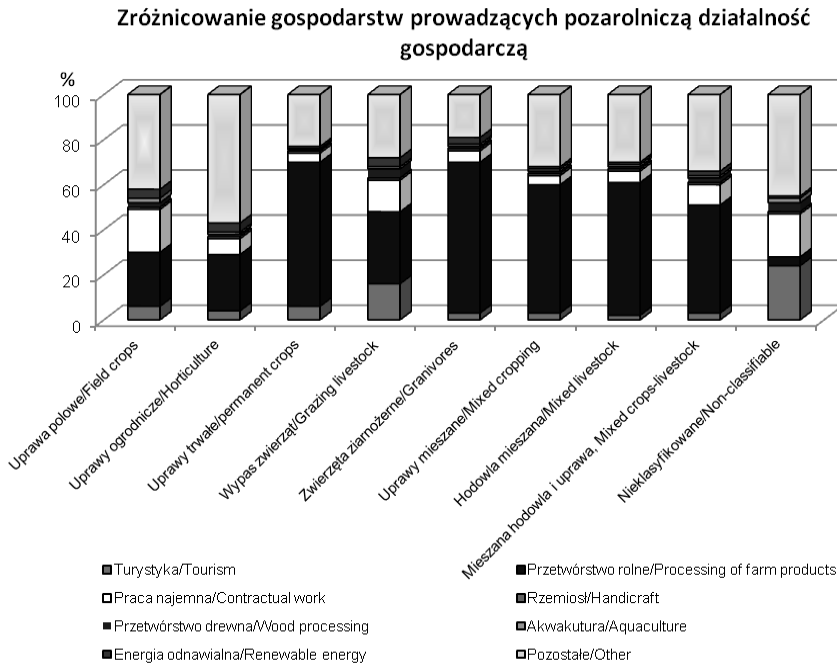
niczą), akwakultura¹¹ spośród wszystkich krajów UE–27 najpopularniejsza jest w Polsce, najpopularniejszą pozarolniczą działalnością w Luksemburgu jest pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych (52,8%), prace najemne najbardziej popularne są w Bułgarii (72,8 %), 71,8% Francuzów podejmuje zajęcia pozarolnicze inne niż wymienione powyżej¹².

Istotne znaczenie podczas podejmowania decyzji o prowadzeniu działalności pozarolniczej ma rodzaj prowadzonej działalności rolniczej. Rodzaj chowu czy też uprawy może również wpływać na decyzje dotyczące dywersyfikacji działalności. Prace zlecone często podejmują rolnicy pracujący w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, przetwórstwo produktów rolnych jest dodatkowym źródłem dochodu w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych. Rozwój turystyki związany jest głównie z gospodarstwami specjalizującymi się w wypasie zwierząt (rys. 3).

---

¹¹ Akwakultura – hodowla ryb, skorupiaków oraz roślin wodnych jest jednym z najszybciej rozwijających się sektorów produkcji żywności. Polska i Republika Czeska są największymi hodowcami karpia i pstrąga, w ramach akwakultury, w krajach Unii Europejskiej. W Polsce w 2009 roku produkcja karpia przekraczała 17 tys. ton w przypadku pstrąga wynosiła 16 tys. ton (Rybołówstwo... 2012).

¹² eurostat.ec.europa.eu (21.04.2014).

Rys. 3. Gospodarstwa prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą według specjalizacji gospodarstw w krajach Unii Europejskiej w 2009 r.

Źródło: Eurostat, Economic analysis of EU agriculture, Other gainful activities: pluriactivity and farm diversification in EU-27, Brullels 2010, 19.

Badając powiązanie działalności pozarolniczej z wielkością gospodarstwa można zaobserwować, iż wielkość gospodarstwa wpływa na rodzaj podejmowanej działalności. Gospodarstwa do 10 ha specjalizują się głównie w przetwórstwie produktów rolnych, natomiast członkowie większych gospodarstw powyżej 10 ha podejmują dodatkową pracę najemną. Większe gospodarstwa dysponują specjalistycznym sprzętem, który podnajmują właścicielom mniejszych gospodarstw. Z wielkością gospodarstwa ściśle związany jest czas przeznaczony na pracę w rolnictwie. W 2009 roku w krajach UE jedynie 15% właścicieli pracowało w rolnictwie w pełnym wymiarze czasu pracy, w porównaniu do czasu pracy osoby zatrudnionej poza rolnictwem. W gospodarstwach poniżej 10 ha więcej niż połowa właścicieli pracowała w wymiarze czasu mniejszym

niż 50% pełnego wymiaru czasu pracy, co stwarzało możliwość podejmowania dodatkowej działalności¹³.

2. Materiał źródłowy i metodyka badań

Celem opracowania jest analiza zakresu i kierunków pozarolniczej działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w krajach Unii Europejskiej. Podstawową metodą badań była analiza porównawcza, zastosowano również wybrane metody statystyki opisowej. Uwzględnione w analizie dane pochodzą z materiałów Eurostatu¹⁴. Zakres pracy obejmuje 27 krajów, członków Unii Europejskiej i działalność pozarolniczą prowadzoną na ich terenie w 2009 roku. W analizie uwzględniono następujące zmienne:

- X_1 – odsetek gospodarstw zajmujących się przetwórstwem produktów rolnych,
- X_2 – odsetek gospodarstw prowadzących działalność usługowa z wykorzystaniem własnego sprzętu,
- X_3 – odsetek gospodarstw oferujących usługi turystyczne,
- X_4 – odsetek gospodarstw wytwarzających energię odnawialną,
- X_5 – odsetek gospodarstw zajmujących się obróbką drewna,
- X_6 – odsetek gospodarstw wytwarzających rękodzieło,
- X_7 – odsetek gospodarstw zajmujących się akwakulturą,
- X_8 – odsetek gospodarstw prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą,
- X_9 – odsetek gospodarstw prowadzących inną działalność pozarolniczą.

Zmienne X_1 – X_7 , X_9 dotyczą gospodarstw, które podjęły pozarolniczą działalność gospodarczą w danym kraju, natomiast zmienna X_8 stanowi odsetek ogółu gospodarstw w danym kraju.

W analizie wskazano państwa, gdzie gospodarstwa podejmują działalność dodatkową w celu powiększenia swojego dochodu. Wyróżniono kraje, które podjęły bardziej zróżnicowaną działalność gospodarczą. W przygotowanym rankingu wyżej znalazły się kraje, gdzie rolnicy zdywersyfikowali działalność

¹³ Eurostat, *Economic analysis of EU agriculture, Other gainful activities: pluriactivity and farm diversification in EU-27*, Brussels 2010.

¹⁴ eurostat.ec.europa.eu (21.04.2014).

pozarolniczą, natomiast niżej kraje, gdzie właściciele gospodarstwa skupiali się na jednym rodzaju działalności pozarolniczej.

Ze względu na założenia zastosowanej metody obliczono współczynnik zmienności w celu wyeliminowania ze zbioru zmiennych cech odznaczających się zbyt małą zmiennością $V(X_j) < 0,1$ (tab. 1).

Tabela 1

Podstawowe charakterystyki zmiennych wybranych do analizy

Zmienna Variable	MAX Maximum (%)	MIN Minium (%)	Średnia Average (%)	Odchylenie standardowe Standard deviation (%)	Współczynnik zmienności Coefficient of variation $V(X_j)$ %
X ₁	93,8	1,6	32,59	30,26	92,9
X ₂	72,8	0	24,19	18,69	77,3
X ₃	46,8	0	12,62	10,61	84,0
X ₄	52,8	0	6,16	12,44	201,9
X ₅	27,1	0	5,45	6,91	127,6
X ₆	11,2	0	2,91	3,05	105,2
X ₇	10,2	0	1,19	2,03	126,8
X ₈	27,6	0,7	11,28	8,61	76,3
X ₉	75,6	0	30,17	23,69	78,5

Źródło: obliczenia własne.

Analiza zróżnicowanych zmiennych wymagała zastosowania metody, która umożliwia porównywanie zmiennych o różnych wartościach i o różnym stopniu zmienności. W tym celu wykorzystano jedną z metod wielowymiarowej analizy porównawczej (WAP), metodę Hellwiga¹⁵.

Jedna z definicji mówi, że zadaniem WAP jest uporządkowanie względnie jednorodnego zbioru obiektów (lub cech) w celu podejmowania decyzji dotyczących wyboru obiektu (lub cechy), według z góry ustalonego kryterium¹⁶. W badaniach ekonomicznych porównuje się różne obiekty i ustala się między nimi określony porządek. W przypadku metody WAP najczęściej wykorzystywanymi obiektami są kraje, regiony ale i jednostki administracyjne, przedsiębiorstwa czy gospodarstwa domowe.

¹⁵ Z. Hellwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, Przegląd Statystyczny 15.4.1968.

¹⁶ T. Borys, *Przedmiot i podział statystyki i ekonometrii – artykuł dyskusyjny*, „Wiadomości Statystyczne” 1982, nr 5.

W literaturze szerokie zastosowanie ma metoda Hellwiga, która pozwala na zbudowanie miary syntetycznej d_i uwzględniającej łączne oddziaływane wielu wskaźników na dany obiekt. Punktem wyjścia jest macierz obserwacji o postaci:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nm} \end{bmatrix}.$$

Następnie cechy X_j w badanej zbiorowości obiektów poddajemy standaryzacji według wzoru:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j},$$

gdzie z_{ij} stanowi standaryzowaną wartość j -ej cechy w i -tym obiekcie. W kolejnym etapie przystępuje się do ustalenia abstrakcyjnego obiektu P_0 o współrzędnych $(z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0m})$ określonych za pomocą następujących relacji:

$$z_{0j} = \max z_{ij}, \text{ gdy } X_j \text{ jest stymulantą } j = 1, 2, \dots, m.$$

Ten obiekt został potraktowany jako wzorzec. W kolejnym punkcie obliczono odległość euklidesową analizowanych obiektów od ustalonego w powyższy sposób wzorca, zgodnie ze wzorem:

$$D_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}.$$

Przeprowadzone obliczenie pozwoliły na otrzymanie ciągu wartości odległości $D_{10}, D_{20}, \dots, D_{n0}$, na podstawie tego ciągu została obliczona średnia odległość od wzorca.

$$\bar{D}_0 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n D_{i0}}{n}} \quad \text{oraz} \quad S_0 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (D_{i0} - \bar{D}_0)^2}{n}}.$$

Następnie została ustalona wartość $D_0 = \bar{D}_0 + 2S_0$ która umożliwiła obliczenie wartości miary rozwoju $d_i = 1 - \frac{D_{i0}}{D_0}$.

Uzyskane wyniki uporządkowano od wartości największej do najmniejszej, co umożliwiło hierarchizację zbioru obiektów analizowanych, a tym samym przeprowadzenie badań porównawczych pod względem zróżnicowania państw Unii Europejskiej ze względu na wybrane rodzaje działalności pozarolniczej, podejmowanej przez gospodarstwa rolne. Im wyższą wartość miary d_i przyjmował obiekt, tym bardziej był rozwinięty.

Tabela 2

Ranking krajów Unii Europejskiej pod względem prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej w 2009 roku, na podstawie metody wzorca

Lp.	Kraj/County	d_i miara rozwoju	Lp.	Kraj/Country	d_i miara rozwoju
1	Estonia /Estonia	0,318	15	Łotwa/ Latvia	0,148
2	Szwecja/Sweden	0,285	16	Węgry/Hungary	0,146
3	Polska/Poland	0,237	17	Czechy/Czech Republic	0,140
4	Litwa /Lithuania	0,230	18	Francja/France	0,127
5	Słowenia/Slovenia	0,220	19	Holandia/Netherlands	0,124
6	Niemcy/Germany	0,212	20	Bułgaria/Bulgaria	0,109
7	Luksemburg/Luxembourg	0,211	21	Hiszpania/Spain	0,095
8	Irlandia/Ireland	0,208	22	Grecja/Greece	0,087
9	Słowacja/Slovakia	0,199	23	Włochy/Italy	0,062
10	Belgia/Belgium	0,198	24	Rumunia/Romania	0,047
11	Wielka Brytania/United Kingdom	0,177	25	Portugalia/Portugal	0,038
12	Austria/Austria	0,177	26	Malta/Malta	0,016
13	Dania /Denmark	0,164	27	Cypr/Cyprus	0,015
14	Finland/ Finland	0,163			

Źródło: obliczenia własne.

Podsumowanie

Rozwój pozarolniczych źródeł zatrudnienia daje przede wszystkim możliwość uzyskania dodatkowych dochodów. Daje również zatrudnienie osobom bezrobotnym na terenach, gdzie pozyskanie pracy stwarza duże problemy. W rodzinach rolniczych wpływa korzystnie na rozwiązanie podstawowych problemów.

Zarówno w Polsce, jak i w pozostałych krajach Unii Europejskiej tylko niektórzy rolnicy bardzo aktywnie poszukują dodatkowych możliwości zwiększenia dochodów.

Zaobserwowano zależność pomiędzy specjalizacją gospodarstwa a rodzajem podejmowanej działalności pozarolniczej. Właściciele większości gospodarstw podejmowali dodatkową pracę najemną związaną głównie z przetwórstwem produktów wytworzonych w gospodarstwie. Właściciele gospodarstw zajmujący się wypasem zwierząt dodatkowo świadczyli usługi turystyczne i trudnili się rzemiosłem.

Przeprowadzona analiza pozarolniczej działalności gospodarstw rolnych wskazuje na jej duże zróżnicowanie w obszarze UE co do rodzaju podejmowanej działalności, jak i odsetka gospodarstw decydujących się podjąć te działania. Odsetek gospodarstw podejmujących ten rodzaj aktywności waha się od 0,7% (na Litwie) do ponad 27% (w Finlandii).

W świetle przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że pozarolnicza działalność gospodarcza stanowi ważny element funkcjonowania gospodarstw rolnych zarówno w Polsce, jak i w pozostałych krajach Unii Europejskiej.

Kraje, w których analizowano pozarolnicze źródła dochodów wykazywały bardzo duże zróżnicowanie od wszechstronnej Estonii z oceną 0,32 po Cypr i Maltę z ocenami odpowiednio 0,015 i 0,016 gdzie właściciele jedynie przetwarzają płody rolne zebrane w gospodarstwie.

Spośród możliwej do uzyskania miary *di* w przedziale 0–1 większość analizowanych krajów uzyskała niską wartość, pomiędzy 0,01 a 0,32 co świadczy o tym, iż rolnicy rozpoczynają niechętnie nową działalność.

Zaangażowanie rolników w działania dodatkowe były największe w Estonii, gdzie rolnicy inwestowali środki w rękodzieło i obróbkę drewna. W Szwecji, Polsce, Słowenii, i na Litwie znaczny odsetek gospodarstw podejmował dodatkowe działania w celu zwiększenia dochodów. W tych krajach podejmowano aktywność w kilku obszarach głównie pracę najemną i przetwórstwo produktów

rolnych. Z kolei w krajach, które uzyskały najniższe pozycje w rankingu niewielki odsetek właścicieli angażował środki w jeden dodatkowy rodzaj działalności, najczęściej przetwórstwo spożywcze. Były to Rumunia, Portugalia, Malta i Cypr, a działalność była ściśle związana z uprawami, a więc gospodarze nie dywersyfikowali źródeł dochodu. W tej grupie powyżej 84% rolników podejmujących dodatkowe działania trudniło się przetwórstwem produktów rolnych.

Rodzaj działalności podejmowanej przez gospodarstwa unijne i polskie znacząco się różni. Najchętniej podejmowaną działalnością w UE jest przetwórstwo produktów rolnych, podczas gdy w Polsce, która jest największym producentem karpia i pstrąga, najwięcej gospodarstw spośród wszystkich krajów UE–27 inwestuje w akwakulturę. Polacy także chętnie podejmują pracę najemną, znacznie mniej gospodarstw inwestuje w turystykę, duży odsetek gospodarstw inwestował w inne działania.

W krajach zachodnich widoczna jest większa aktywność rolników w zakresie podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej, krajowi rolnicy coraz aktywniej, poszukują również dodatkowych źródeł dochodu i różnicują źródła swoich przychodów.

Literatura

- Bański J., *Geografia rolnictwa Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Bański J., *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, w: *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, red. E. Pałka, „Studia Obszarów Wiejskich” 2004, nr 5.
- Błąd M., *Wielozawodowość w rodzinach rolniczych. Przyczyny, uwarunkowania i tendencje rozwoju*, IRWiR PAN, Warszawa 2011.
- Borys T., *Przedmiot i podział statystyki i ekonometrii – artykuł dyskusyjny*, „Wiadomości Statystyczne” 1982, nr 5.
- Brelik A., Kurdyś-Kujawska A., *Pozarolnicze inicjatywy przedsiębiorczości wśród właścicieli gospodarstw rolnych województwa zachodniopomorskiego*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2011, t. XIII, z. 2.
- Eurostat, 2011, *The agricultural holdings-structural data*, Brussels
- Eurostat, *Agricultural holdings, 2000–2010*, Brussels 2012.
- Eurostat, *Economic analysis of EU agriculture, Other gainful activities: pluriactivity and farm diversification in EU–27*, Brussels 2010.
- eurostat.ec.europa.eu (21.04.2014).

- Goraj L., Mańko S., Kambo K., Michalak P., *Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2010 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2012.
- Gralak K., *Turystyka jako forma dywersyfikacji w gospodarstwach rolnych w krajach UE*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2011, t. XIII, z. 2.
- Kisiel R., Babuchowska K., Marks-Bielska R., *Gospodarstwa rolne Polski Wschodniej skłonność ich właścicieli do inwestowania z wykorzystaniem instrumentów wspólnej polityki rolnej*, PTE, Toruń 2012.
- Kołodziejczyk D., *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze lokalnego rozwoju gospodarczego*, Studia i Monografie, IER i GŻ, nr 113, Warszawa 2002.
- Kukuła K., *Metoda unitaryzacji zerowanej*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
- Olsen O., *Employment in the agriculture sector down by 25% between 2000 and 2009*, Eurostat News Releases, 66/2011.
- Ołowska A., *Zarabkowanie ludności bezrolnej (w świetle badań IERiGŻ-PIB)*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2009, t. XI, z. 2.
- Podstawka M., Ginter A., *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolniczych w warunkach różnego poziomu rozwoju rolnictwa*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2006, t. VIII, z. 1.
- Rural development in the European Union statistical and economic information report 2010*, 2010, Brussels, 31.
- Rybolówstwo oraz hodowla ryb w Europie*, 56/2012.
- Wilkin J., *Czy badanie wielozawodowości rodzin rolniczych ma sens?*, „Wieś i Rolnictwo” 2012, nr 2 (155).
- Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014–2020*, red. M. Kłodziński, IRWiR PAN, Warszawa 2008.
- Zegar J.S., *Źródła utrzymania rodzin związanych z rolnictwem*, IERiGŻ, Warszawa 2006.
- Zolin M.B., *Diversification of Household Income in Rural Areas*, „The Open Geography Journal” 2011, nr 4 (20).

Multivariate statistical analysis of non-agricultural business activity of farmers in the European Union Members States

Summary

The main aim of the study is to analyse the non-agricultural business activity of agricultural holdings in Poland compared to other European Union countries. The farmers' economic activity has been investigated in terms of the specificity of the agricultural holdings, its spatial and time diversity. The level of enterprise of agricultural holdings in the EU and in Poland in the period from 2003 to 2009 has been analyzed. The predomi-

nant forms of non-agricultural activity have been indicated. Countries where the non-agricultural activity conducted by agricultural holdings is most diversified have been indicated in the ranking.

The biggest diversified in terms of non-agricultural activity were observed in Estonia, where farmers were mainly handicrafts and wood processing. By contrast, in Sweden, Slovenia, Poland and Lithuania, additional activity was mainly contractual work and processing of agricultural products. A relationship between farm size and type of non-agricultural activities undertaken.

Keywords: rural area, other gainful activity, non-agricultural economic activities.

Translated by Monika Ziolo

PIOTR NOWACZYK

Szczecin

Znaczenie integracji europejskiej w rozwoju działalności rybackiej małych portów morskich w Polsce

Wprowadzenie

Małe porty morskie w Polsce są strukturami o podstawowym znaczeniu dla gospodarki lokalnej. Stanowią jeden z najważniejszych czynników stymulujących rozwój gospodarczo-społeczny gmin portowych¹. Rola małych portów morskich dodatkowo wzrasta w obliczu ponadprzeciętnej stopy bezrobocia charakteryzującej tereny nadmorskie. Znaczną ich część stanowią obszary wiejskie, o ograniczonych możliwościach rozwoju gospodarczego.

Polska, przystępując do Unii Europejskiej, musiała przyjąć jej dorobek prawny, w tym ustawodawstwo dotyczące rybołówstwa. Miało to ogromne znaczenie dla badanych struktur portowych, ponieważ jedną z ich podstawowych funkcji była działalność rybacka.

Dzięki integracji europejskiej nastąpiła intensywne restrukturyzacja polskiego rybołówstwa morskiego. Flota rybacka została zredukowana, a wraz z nią zmniejszyły się połowy ryb. Doprowadziło to do regresu działalności rybackiej małych portów morskich. Z kolei napływające szerokim strumieniem środki unijne przyczyniły się do poprawy ich stanu technicznego. Skala opisa-

---

¹ W. Szczurek, *Działalność gospodarcza gmin w portach morskich*, Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002, s. 116.

nych procesów w małych portach rybackich była zróżnicowana, co wpłynęło na zmianę ich znaczenia.

Reforma Wspólnej Polityki Rybackiej, która będzie obowiązywać od 2014 roku – zmieniająca podejście do regulacji nakładu połowowego, może wpłynąć na dalszą redukcję floty rybackiej, a z nią na znaczenie małych portów morskich.

Głównym celem artykułu jest wskazanie roli integracji europejskiej w rozwoju działalności rybackiej małych portów morskich w Polsce. Przedstawione zostaną także przyczyny zmieniającego się znaczenia portów oraz miejsc wyładunku połowów.

Poruszana w pracy problematyka jest aktualna oraz bardzo ważna. Zmiany zachodzące w małych portach morskich, a szerzej w polskim rybołówstwie, wpływają na dochody oraz zatrudnienie w sektorze. Wykazują one przy tym dużą dynamikę, co powoduje, że literatura przedmiotu wymaga ciągłego uzupełniania. Ponadto, przedmiotem większości opracowań naukowych są duże porty morskie. Rola mniejszych struktur portowych jest niedoceniana, i to pomimo tego, iż są one jednym z głównych czynników stymulujących rozwój lokalny².

W artykule wyodrębniono zakres rzeczowy, czasowy oraz terytorialny. Zakres rzeczowy koncentruje się na najważniejszych determinantach rozwoju działalności rybackiej małych portów morskich³, do których zaliczamy: liczebność floty rybackiej, wielkość połowów, urządzenia i obiekty oraz infrastrukturę portową. W artykule ukazane zostaną także przewidywane konsekwencje wprowadzenia do polskiego rybołówstwa Zbywalnych Koncesji Połowowych (ZKP). Ich rolą jest dostosowanie nakładu połowowego do dostępnych zasobów. Może to doprowadzić do dalszej redukcji floty rybackiej stacjonującej w małych portach morskich.

Zakres terytorialny obejmuje osiem małych portów morskich⁴, tj.: Dziwnów, Kołobrzeg, Darłowo, Ustkę, Łebę, Władysławowo, Jastarnie oraz Hel.

---

² J. Miszczuk, *Problemy małych i średnich portów morskich z punktu widzenia administracji państwowej*, w: *Małe porty morskie oraz ich otoczenie lokalne i regionalne*, XV Sejmik Morski, Wydawnictwo FOKA, Szczecin 1999, s. 67–74.

³ A. Grzelakowski, K. Krośnicka, *Strategia rozwoju małych portów morskich polskiego wybrzeża*, Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia 2005, s. 18–21.

⁴ Pominęto natomiast największe porty morskie, tj. Szczecin, Świnoujście, Gdynie i Gdańsk. Ich znaczenie dla rybołówstwa jest znacznie mniejsze, aniżeli małych portów morskich, dla których funkcja rybacka należy do głównych, jeśli nie najważniejszych obszarów działalności. Do badań nie przyjęto także najmniejszych struktur – mniejszych portów oraz przystani morskich. Co

Umiejscowione są one na terenie dwóch nadmorskich województw, tj.: zachodniopomorskiego oraz pomorskiego. Reprezentują każdy odcinek polskiego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Wymienione struktury portowe należą do najważniejszych ośrodków rybołówstwa, w których koncentruje się większość wyładunków ryb. Skala zmian, jaka dotknęła działalność rybacką badanych portów, była zróżnicowana.

Zakres czasowy ograniczony został do lat 2004–2012. W roku 2004 rozpoczął się proces intensywnych zmian w polskim sektorze rybackim, wpływający na funkcjonowanie małych struktur portowych. Był on konsekwencją realizowanej przez Unię Europejską Wspólnej Polityki Rybackiej i objęcia jej zasadami polskiego rybołówstwa.

Praca bazuje na literaturze przedmiotu oraz na materiałach zgromadzonych w latach 2005–2011. W okresie tym przeprowadzono liczne badania empiryczne, głównie ankietowe i wywiady pogłębione. Skierowane były one do podmiotów zarządzających małymi portami morskimi oraz armatorów jednostek rybackich.

1. Determinanty wpływające na działalność rybacką małych portów morskich w Polsce

Wielkość polskiej floty rybackiej na przestrzeni dziesięcioleci nie ulegała większym zmianom. Jednocześnie zasoby ryb, szczególnie o podstawowym znaczeniu dla opłacalności połowów – dorszy, zmniejszały się. W związku z tym wielkość polskiej floty rybackiej stawała się coraz bardziej niedostosowana do malejących zasobów⁵. W 2004 roku w polskich portach i przystaniach morskich stacjonowało 1274 jednostek rybackich, w tym w badanych strukturach 590, co stanowiło blisko połowę floty rybackiej (tabela 1). Liczebność statków rybackich w małych portach rybackich była zróżnicowana, tj. od 31 jednostek na Helu (2,4% udziału we flocie rybackiej) do 115 jednostek w Uście (9,0% udziału we flocie rybackiej). W celu ochrony coraz bardziej przelowiowych stad ryb oraz dla podniesienia opłacalności połowów, począwszy od 2004 roku, rozpoczęto proces redukcji polskiej floty rybackiej. Był on finansowany

---

prawda w ich działalności często dominuje rybołówstwo – mają jednak marginalne znaczenie dla polskiego rybołówstwa.

⁵ Z. Karnicki, *I co dalej*, „Wiadomości Rybackie” 2007, nr 155, s. 1–3.

ze środków publicznych, głównie funduszy unijnych⁶. Do roku 2012 wykreślono na stałe z polskiego rejestru statków rybackich 479 jednostek, co stanowiło 38% potencjału połowowego z 2004 roku. Zmiany dotknęły szczególnie badane porty morskie, gdzie z eksploatacji wycofano 239 jednostek, co stanowiło 41% ich wielkości z 2004 r. Skala ich redukcji w poszczególnych portach była zróżnicowana i wahała się od 26% w Jastarni do 64% w Dziwnowie. W pozostałych strukturach rybackich z eksploatacji wycofano relatywnie mniej jednostek, tj. 240, co stanowiło 35% ich liczebności z 2004 roku.

Tabela 1

Liczba statków rybackich stacjonująca w badanych strukturach portowych (w roku 2004 oraz w 2012) oraz zmiana ich wielkości (2012/2004)

Nazwa portu	Wielkość wylądunku ryb oraz ich zmiana					
	2004		2012		Zmiana	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba (2004 – 2012)	% (2012/2004)
Dziwnów	56	4,4	20	2,5	-36	-64
Kołobrzeg	106	8,3	58	7,3	-48	-45
Darłowo	69	5,4	43	5,4	-26	-38
Ustka	115	9,0	75	9,4	-40	-35
Łeba	48	3,8	31	3,9	-17	-35
Jastarnia	62	4,9	46	5,8	-16	-26
Władysławowo	103	8,1	58	7,4	-45	-44
Hel	31	2,4	20	2,5	-11	-35
Razem badane porty	590	46,3	351	44,2	-239	-41
Pozostałe porty i przystanie	684	53,7	444	55,8	-240	-35
Ogółem porty i przystanie	1274	100,0	795	100,0	-479	-38

Źródło: opracowanie własne na podstawie: System Informacji Rybołówstwa Morskiego, Rejestr statków rybackich.

Na podjęcie przez armatorów decyzji o wycofaniu się z zawodu wpływało wiele czynników⁷. Najważniejszymi z nich były rekompensaty wypłacane za złomowanie jednostek rybackich. Należały one do jednych z najwyższych

⁶ B. Pieńkowska, *Pomoc finansowa dla sektora rybołówstwa w okresie programowania 2007–2013*, „Wiadomości Rybackie” 2009, nr 169, s. 12–13.

⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli wykorzystania środków wspólnotowych z Finansowego Instrumentu Wspierania Rybołówstwa na restrukturyzację rybołówstwa morskiego*, Szczecin, czerwiec 2006.

w UE⁸. Kolejnym czynnikiem było przywiązanie rybaków do zawodu. Było ono mniejsze w portach zachodniego wybrzeża⁹, dlatego też zostało ono dotknięte największą redukcją floty rybackiej. Nie bez znaczenia była struktura połowów jednostek rybackich. Z reguły to dorsze¹⁰ decydowały o ekonomiczności połowów, w związku z czym, relatywnie mniej z eksploatacji wycofano jednostek specjalizujących się w ich połowach.

Jeśli chodzi o połowy, to w 2004 roku wyniosły one 119 895 ton, w tym w badanych strukturach portowych 98 102 ton, co stanowiło 82% całkowitych połowów (tabela 2). Świadczy to o dominującej roli małych portów morskich w polskim rybołówstwie. Przy tym wyładunki w badanych strukturach były relatywnie większe, aniżeli ilość stacjonującej w nich floty rybackiej. Wynikało to z faktu, iż parametry techniczne małych portów morskich (głębokość torów wodnych i basenów portowych oraz dostępność infrastruktury i suprastruktury), umożliwiały obsługę wszystkich rodzajów statków rybackich. Dlatego też stacjonowały w nich, prócz części małych jednostek, wszystkie duże statki rybackie. Te drugie charakteryzowały się o wiele wyższymi zdolnościami połowowymi. Udział poszczególnych portów w całkowitych wyładunkach, w 2004 roku był zróżnicowany i wynosił od 1,1% w Jastarni do 25,1% w Kołobrzegu. Charakteryzowały się one przy tym dużą koncentracją. Do czterech portów (Kołobrzeg, Władysławowo, Hel oraz Ustka) rybacy dostarczali przeszło 73% połowów.

W 2012 roku wielkość wyładunków ryb morskich wyniosła 82 532 ton. Zmniejszyła się więc o 31% w stosunku do 2004 roku. Wpłynęły na to niższe limity połowowe przyznawane polskiemu rybołówstwu oraz niepełne ich wykorzystanie. Niższe limity były konsekwencją coraz bardziej przełowionych zasobów oraz planów ich odbudowy. Poprawa stanu stad ryb, wymagało w początkowym okresie zmniejszenia połowów. Natomiast niepełne wykorzystywanie kwot połowowych dotyczyło głównie dorszy. Było spowodowane głównie niskimi cenami ich zbytu, niewłaściwym podziałem kwot połowowych pomiędzy poszczególne klasy jednostek rybackich oraz bardziej rygorystyczną kontrolą

---

⁸ Wysokość rekompensat uzależniona była od wielkości statku rybackiego oraz jego wieku. Dlatego też relatywnie najwięcej ubyło dużych kutrów rybackich, których wiek pozwalał jeszcze na wieloletnie połowy.

⁹ Stąd największa redukcja floty rybackiej w porcie dziwnowskim.

¹⁰ W polskim rybołówstwie morskim głównymi gatunkami ryb są: dorsze (gatunek denny) sproty oraz śledzie (gatunki pelagiczne).

połowów po wejściu Polski do Unii Europejskiej¹¹. Nie bez znaczenia była struktura redukcji polskiej floty rybackiej, w ramach której wycofano z eksploatacji dużą część jednostek uniwersalnych, o największych możliwościach połowowych. Potencjał mniejszych jednostek rybackich niejednokrotnie nie pozwalał na wykorzystanie przyznanych im kwot połowowych.

W badanych małych portach rybackich nastąpił mniejszy regres wylądunków – o 30%, aniżeli w pozostałych strukturach rybackich – o 36%. Wystąpiło więc nieznaczne zwiększenie koncentracji wylądunków w małych portach morskich (z 82% do 83%). Świadczy to o stopniowym wzroście ich znaczenia. Natomiast porównując dane liczbowe dotyczące wielkości floty rybackiej oraz wylądunków ryb w 2012 roku, można stwierdzić, iż w badanych portach morskich nastąpił wzrost efektywności wykorzystania potencjału jednostek rybackich.

Tabela 2

Wielkość wylądunków ryb w badanych strukturach portowych (w roku 2004 oraz w 2012) oraz zmiana ich wielkości (2012/2004)

Nazwa portu	Wielkość wylądunku ryb oraz ich zmiana					
	2004		2012		Zmiana	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba (2012 – 2004)	% (2012/2004)
Dziwnów	2258	1,9	1273	1,5	-985	-44
Kołobrzeg	30 089	25,1	21 405	25,9	-8684	-29
Darłowo	4519	3,8	1268	1,5	-3251	-72
Ustka	10 144	8,5	8711	10,6	-1433	-14
Łeba	1822	1,5	1624	2,0	-198	-11
Jastarnia	1315	1,1	891	1,1	-424	-32
Władysławowo	29 312	24,3	12 232	14,8	-17 080	-58
Hel	18 643	15,5	21 103	25,6	2460	+13
Razem badane porty	98 102	82,7	68 507	83,0	-29 595	-30
Pozostałe porty i przystanie	21 793	17,3	14 025	17,0	-7768	-36
Ogółem porty i przystanie	119 895	100,0	82 532	100	-37 363	-31

Źródło: opracowanie własne na podstawie: System Informacji Rybołówstwa Morskiego, Rejestr statków rybackich oraz Analiza stanu infrastruktury w portach rybackich i przystaniach pod kątem dalszych potrzeb inwestycyjnych, MIR, Gdynia 2012.

¹¹ P. Nowaczyk, *Wpływ redukcji polskiej floty rybackiej na wielkość połowów głównych gatunków ryb*, w: Zeszyty Naukowe SGGW, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2013, nr 101, s. 81–94.

W roku 2012 wystąpiły zmiany w wielkościach wyładunków ryb w poszczególnych portach¹². W siedmiu z nich nastąpiło zmniejszenie wyładunków, a w jednym jego wzrost. Portem tym był Hel. Mimo że wielkość floty stacjonującej w porcie zmniejszyła się o 35%, to wyładunki zwiększyły się o 13%. Było to następstwem wielu okoliczności. Najważniejsza z nich, to zwiększająca się w ostatnich latach liczba jednostek rybackich korzystających z portu, lecz w nim niestacjonujących. W 2012 roku udział takich jednostek sięgnął blisko 80%. To z kolei wynikało z uruchomienia w porcie w 2009 roku Lokalnego Centrum Pierwszej Sprzedaży Ryb¹³ i obowiązującego od marca 2011 roku, wymogu wyładunku dorszy wyłącznie w miejscach, w których są one zlokalizowane. Wzrost znaczenia Helu był także następstwem poczynionych w porcie inwestycji ułatwiających obrót rybami pelagicznymi¹⁴. Zdecydowanie dominowały one w strukturze wyładunku ryb w porcie. Wzrost obrotu rybami byłby jeszcze większy, gdyby uwzględnić zawijające na Hel jednostki zagraniczne. Pomimo iż ich udział w wyładunkach był niewielki, z roku na rok rósł.

W pozostałych badanych portach wyładunki zmniejszyły się od 11% w Łebie, do aż 72% w Darłowie. Relatywnie najmniejszy ich regres (w stosunku do wycofanych z eksploatacji jednostek rybackich), nastąpił w Ustce oraz w Kołobrzegu (tabela 3). Spowodowane było to utworzeniem w tych portach LCPSR. Swoją działalność rozpoczęły w Ustce w 2005 roku, a w Kołobrzegu w roku 2009 oraz w 2011. Jednakże wpływ ich funkcjonowania na wyładunki był znacznie mniejszy, niż w przypadku portu na Helu. W przypadku omawianych portów, Lokalne Centra Pierwszej Sprzedaży Ryb, w znacznie mniejszym stopniu przyciągały jednostki rybackie z innych portów oraz przystani morskich. Ich wyładunki stanowiły od kilku do kilkunastu procent całkowitych obrotów rybami realizowanych w portach. Trudno określić przyczyny zróżnicowanej roli LCPSR w rozwoju małych portów morskich. Mogły się na to złożyć:

---

¹² *Analiza stanu infrastruktury w portach rybackich i przystaniach pod kątem dalszych potrzeb inwestycyjnych*, MIR, Gdynia 2012.

¹³ Lokalne Centra Pierwszej Sprzedaży Ryb stanowiły jeden z elementów organizacji rynku rybnego. Ich budowa była w części finansowana ze środków unijnych. Spełniały wiele funkcji. Obowiązująca w nich aukcyjna forma sprzedaży ryb, przyczyniała się do wzrostu ich cen. W konsekwencji korzystali na tym armatorzy. Dodatkowo, wyeliminowanie pośrednich ogniw dystrybucji, obniżało ceny ryb w sprzedaży detalicznej. Z kolei możliwość skupu i przechowywania ryb w szczytach połowów, zapobiegało nadmiernemu spadkowi ich cen. Więcej na temat funkcji LCPSR: Aukcja Rybna w Ustce, Krajowa Izba Producentów Ryb, www.kipr.org.pl/aukcja-rybna-w-ustce.html (28.11.2013).

¹⁴ Do 2012 roku w system wyładunku ryb pelagicznych zostały wyposażone porty na Helu oraz we Władysławowie. Były one częściowo współfinansowane ze środków unijnych.

większa redukcja floty rybackiej w części środkowego wybrzeża (szczególnie specjalizującej się w połowach ryb pelagicznych), większe zagęszczenie portów i przystani morskich na mierzei helskiej, dominująca rola ryb pelagicznych w strukturze wyładunków na Helu¹⁵ oraz zróżnicowane wyposażenie portów w urządzenia przeładunkowe¹⁶.

Niewielkie znaczenie dla omawianych portów miały wyładunki z jednostek zagranicznych. Choć podobnie jak na Helu, ich udział stopniowo rósł.

Z drugiej strony relatywnie największy regres wyładunków nastąpił w porcie we Władysławowie oraz w Darłowie. W pierwszym z nich wycofano z eksploatacji stosunkowo najwięcej kutrów rybackich specjalizujących się w połowach ryb pelagicznych, których zdolności połowowe były największe. Ponadto, coraz rzadziej zawiązywały do niego jednostki rybackie z innych portów i przystani morskich. Prawdopodobnie spowodowane było to, opóźnieniami w rozpoczęciu działalności przez LCPSR. Nastąpiło ono dopiero w 2011 roku. Tak więc wpływ LCPSR na wyładunki, mógł nie mieć jeszcze pełnego odzwierciedlenia w statystykach. Jeśli natomiast chodzi o wyładunki ryb z zagranicznych jednostek, to przez ostatnie lata ich wielkość rosła dość dynamicznie. W 2012 roku stanowiły już przeszło 20% całkowitych wyładunków realizowanych w porcie. Gdyby je uwzględnić, to regres działalności rybackiej w porcie byłby o wiele mniejszy.

Tabela 3

Relacja zmiany wielkości wyładunków ryb do zmiany liczby jednostek rybackich (2012/2004) w %

Nazwa portu	Relacja zmiany wielkości wyładunków do zmiany liczby jednostek		
	2012/2004 w %		Wartości współczynnika
	Zmniejszenie ilości wyładunków w %	Redukcja jednostek rybackich w %	
Dziwnów	-44	-64	0,7
Kołobrzeg	-29	-45	0,6
Darłowo	-72	-38	1,9
Ustka	-14	-35	0,4

¹⁵ W portach w Kołobrzegu i w Ustce, większe znaczenie w wyładunkach posiadały gatunki limitowane. Zniechęcało to rybaków do korzystania z ich usług, ze względu na kontrolną funkcję LCPSR.

¹⁶ Porty w Ustce i w Kołobrzegu nie dysponowały pompami ciśnieniowymi do wyładunku ryb pelagicznych.

Nazwa portu	Relacja zmiany wielkości wyładunków do zmiany liczby jednostek		
	2012/2004 w %		Wartości współczynnika
	Zmniejszenie ilości wyładunków w %	Redukcja jednostek rybackich w %	
Łeba	-11	-35	0,3
Jastarnia	-32	-26	1,2
Władysławowo	-58	-44	1,3
Hel	+13	-35	-0,4
Razem badane porty	-30	-41	0,7
Pozostałe porty i przystanie	-36	-35	1,00
Ogółem porty i przystanie	-31	-38	0,8

Objaśnienie: wartości współczynnika zostały uzyskane w wyniku podzielenia wartości z drugiej kolumny (odnoszących się do % zmian ilości wyładunków ryb w roku 2012 w porównaniu z rokiem 2004) przez odpowiadające im wartości z trzeciej kolumny (odnoszące się do % zmian redukcji jednostek rybackich w roku 2012 w porównaniu z rokiem 2004). Im niższa (wyższa) wartość współczynnika, tym mniejszy (większy) regres wyładunków w stosunku do wycofanej z eksploatacji floty rybackiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rejestr Statków Rybackich, Analiza stanu infrastruktury w portach rybackich i przystaniach pod kątem dalszych potrzeb inwestycyjnych, MIR, Gdynia 2012.

W porcie darłowskim, podobnie jak we władysławowskim, znaczny regres wyładunków spowodowany był, przede wszystkim, wycofaniem z eksploatacji dużych kutrów specjalizujących się w połowach ryb pelagicznych (w 2012 roku zniknęły praktycznie wyładunki śledzi i szprotów w porcie). Drugą przyczyną było uruchomienie LCPSR dopiero w 2011 roku. Stąd zmniejszająca się liczba odwiedzających port jednostek połowowych z innych struktur rybackich. Wybierały one sąsiadujące porty, w których funkcjonowały już LCPSR, tj. Kołobrzegu lub Ustki. Jednakże od wielu lat rosły w porcie wyładunki ryb z zagranicznych jednostek. W 2012 roku aż trzykrotnie przewyższyły wyładunki z polskich jednostek. Sumując jedno z drugimi, okazałoby się, że wyładunki w porcie darłowskim nie zmalały, a wzrosły o 12%. Tak więc port w Darłowie byłby drugim po Helu, w którym pomimo znacznej redukcji macierzystej floty rybackiej, wzrosły wyładunki ryb. Przyczyn tak dużej atrakcyjności portu dla zagranicznych statków rybackich należy doszukiwać się w bliskości łowisk oraz specjalizacji portu w obsłudze jednostek do połowów dorszy.

Także w pozostałych badanych strukturach portowych (Dziwnów, Łeba, Jastarnia), spadła wielkość wyładunków ryb. Najmniejszy regres nastąpił w porcie w Łebie, większy w Dziwnowie, a największy w Jastarni. W dwóch pierwszych portach, relatywnie najmniejszy spadek wyładunków spowodowany

był lepszym wykorzystaniem kwot połowowych na dorsza – gatunku dominującego w strukturze połowów. Z kolei w Jastarni, główną przyczyną znacznego spadku połowów, były atrakcyjniejsze warunki zbytu ryb w blisko położonym porcie na Helu. Jednakże znaczenie wyżej wymienionych portów dla rybołówstwa polskiego było znacznie mniejsze. Ich udział w całkowitych wyładunkach ryb w 2012 roku wyniósł niespełna 5%.

Należy zauważyć, iż polskie jednostki rybackie, w ramach przyznaných im kwot połowowych, dostarczały ryby także do zagranicznych portów. Były to głównie szproty wykorzystywane do celów przemysłowych. Ich wielkość w latach 2004–2012 wykazywała niewielkie zróżnicowanie. Średniorocznie stanowiły one ok. 35% wyładunków realizowanych w polskich portach morskich. Zważywszy na fakt, iż w połowach szprotów specjalizują się duże jednostki rybackie, miejscami ich stacjonowania były w zdecydowanej większości badane struktury portowe¹⁷. Natomiast z drugiej strony, systematycznie rosły wyładunki jednostek zagranicznych w polskich portach. W 2012 roku stanowiły blisko 10% udziału w połowach realizowanych przez polską flotę rybacką. Ze względu na parametry techniczne, miejscem ich wyładunku były wyłącznie małe porty morskie, szczególnie te, w których działalność prowadziły LCPSR. Zważywszy na omówione okoliczności, tj. połowy polskich jednostek rybackich realizowane w zagranicznych portach oraz połowy zagranicznych jednostek realizowane w polskich portach, znaczenie badanych struktur portowych w polskim rybołówstwie jeszcze bardziej wzrasta.

2. Perspektywy rozwoju działalności rybackiej małych portów morskich w Polsce

W badanych strukturach portowych nastąpiła największa redukcja jednostek rybackich. Pomimo tego wzrósł w nich wolumen wyładunków ryb oraz wykorzystanie potencjału połowowego. Wydaje się, że opisane zależności będą zachodzić także w przyszłości. Uruchomienie Lokalnych Centrów Pierwszej Sprzedaży Ryb, które przyczyniają się do koncentracji wyładunków, planowane

---

¹⁷ Ich obsługa wymaga bowiem odpowiedniej infra- oraz suprastruktury, którą dysponują tylko małe porty morskie.

są w Łebie, Dziwnowie oraz w Kołobrzegu¹⁸. Jedynym więc portem, wśród badanych struktur, w którym w niedalekiej przyszłości nie planuje się budowy LCPSR, jest Jastarnia. Ewentualne wprowadzenie obowiązku wyładunku ryb pelagicznych wyłącznie w miejscach, w których działalność prowadzą LCPSR, jeszcze bardziej zwiększyłoby znaczenie małych portów morskich¹⁹. Występujące w nich atrakcyjniejsze warunki sprzedaży ryb mogłyby się przyczynić do wzrostu wyładunku połowów z jednostek zagranicznych. Jest to tym bardziej możliwe, iż potencjał infrastrukturalny badanych struktur portowych nie był w pełni wykorzystany.

Jednocześnie w okresie badawczym nastąpił wyraźny proces ich modernizacji²⁰. We wszystkich badanych małych portach morskich poprawił się stan techniczny nabrzeży. W niektórych z nich dokonane w ostatnich latach inwestycje były jedynymi o tak dużej skali od początku ich powstania. W większości przypadków doszły one do skutku wyłącznie dzięki całkowitemu wsparciu finansowemu ze środków Unii Europejskiej²¹. Natomiast wyposażenie portów w nowoczesną suprastrukturę (głównie urządzenia do wyładunku ryb pelagicznych), może przyczynić się do delokalizacji wyładunków, ale tylko wyłącznie pomiędzy badanymi portami²².

Reforma Wspólnej Polityki Rybackiej, której jednym z głównych celów jest dostosowanie nakładu połowowego do dostępnych zasobów, wchodzi w życie począwszy od 2014 roku. Jej nowością, która może wpłynąć na zmianę znaczenia małych portów morskich, będzie mechanizm Zbywalnych Koncesji Połowowych. Jego głównym celem ma być ograniczenie nadmiernego potencja-

---

¹⁸ Budowę LCPSR prócz wymienionych portów, planują także: Świnoujście, Gdańsk Pleniewo, Krynica Morska II oraz Chłopy. Co oznacza, że także w tym strukturach może zwiększyć się koncentracja wyładunków ryb, choć nie na taką skalę jak w badanych małych portach morskich.

¹⁹ W przypadku szprotów, wyższa cena uzyskana z ich sprzedaży w LCPSR, mogłaby zmniejszyć wyładunki ryby w portach zagranicznych. Podniosłoby to dodatkowo rolę małych portów morskich.

²⁰ J. Zieziula, P. Nowaczyk, *Wybrane aspekty funkcjonowania morskich portów rybackich w Polsce*, PTE, Szczecin 2011, s. 89–91.

²¹ J. Zieziula, P. Nowaczyk, *Udział strukturalnych funduszy unijnych w finansowaniu małych portów morskich w Polsce*, w: *Polityka spójności Unii Europejskiej. Doświadczenia, wnioski i rekomendacje na lata 2014–2020*, t. I, red. B. Józwiak, M. Sagan, T. Stępniewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 229–247.

²² W mniejszych strukturach portowych raczej nie dokonuje się wyładunku ryb pelagicznych. Nie są one wyposażone w niezbędną supra- oraz infrastrukturę do obsługi jednostek specjalizujących się w połowach tych gatunków ryb.

łu połowowego²³. Dotychczasowe metody jego redukcji nie przynosiły zamierzonych efektów. Pochłaniały przy tym dużo środków publicznych, z których wypłacane były rybakom rekompensaty za tymczasowe zaprzestanie połowów w celu ochrony przelowionych łowisk. Niestety, hojne subsydiowanie nie skłaniało ich do rezygnacji z zawodu. W nowym podejściu, to mechanizmy wolnego rynku, a nie ingerencja państwa, mają doprowadzić do zrównoważonych połowów.

W polskim rybołówstwie potencjał połowowy jednostek specjalizujących się w połowach szprotów i śledzi jest raczej adekwatny do zasobów²⁴. Został on w istotny sposób zredukowany w latach 2004–2012. Natomiast problemem jest jeszcze flota dorszowa. Wydaje się, że jej potencjał jest nadal zbyt duży. Jednocześnie jest przy tym rozdrobniona i mało efektywna. Są to jedne z ważniejszych przyczyn, dla których wykorzystanie limitów połowowych, pomimo możliwości, staje się coraz niższe. Mechanizm Zbywalnych Koncesji Połowowych ma w sposób naturalny wyeliminować z działalności rybaków mało efektywnych, nie zainteresowanych połowami. Dzięki temu pozostali będą dysponować większymi kwotami połowowymi, co podniesie ekonomiczność ich działalności.

Choć prawo unijne narzuca państwu członkowskiemu regulacji nakładu połowowego za pomocą ZKP, to w polskim rybołówstwie powstają korzystne warunki do jego wprowadzenia²⁵. Zbywalne Koncesje Połowowe z pewnością ograniczyłyby wielkość floty rybackiej specjalizującej się w połowach dorszy. W takiej sytuacji, należałoby się spodziewać zmniejszenia znaczenia portów, w wyładunkach w których dominują dorsze, tj. Darłowa, Jastarni, Łeby oraz Dziwnowa.

Podsumowanie

W okresie badawczym integracja europejska w sposób wyraźny wpłynęła na funkcjonowanie małych portów morskich w Polsce. Przyczyniła się do re-

---

²³ Więcej na temat problemów w rybołówstwie Unii Europejskiej, zob. Komisja Europejska, *Reforma Wspólnej Polityki Rybackiej – przekazywalne koncesje połowowe*, www.ec.europa.eu/fisheries/reform/docs/tfc_pl.pdf (09.10.2013).

²⁴ A. Malkowska, *Droga ku zrównoważonemu rybołówstwu Morza Bałtyckiego na przykładzie Polski*, w: XXV Sejmik Morski, Zeszyty Naukowe nr 589, „Ekonomiczne Problemy Usług” 2010, nr 49, s. 275–285.

²⁵ Program Operacyjny „Rybnictwo i Morze – projekt”, MRiRW, Warszawa 2013.

dukcji floty rybackiej oraz zmniejszenia wyladunku ryb. Jednakże regres działalności rybackiej w badanych strukturach portowych był zróżnicowany i wynikał nie tylko z mniejszych limitów połowowych przyznawanych polskiemu rybołówstwu. W portach wyposażonych w nowoczesne urządzenia przeładunkowe, oraz na terenie, których zlokalizowane były punkty sprzedaży ryb (LCPSR), regres wyladunków był mniejszy. Zwiększało to ich rolę. Tak samo, jak wyladunki ryb z zagranicznych jednostek rybackich, które z roku na rok rosły. Z drugiej strony, wyladunki ryb w zagranicznych portach przez polskie jednostki, obniżały znaczenie polskich portów morskich. Przy tym nastąpiło wzmocnienie znaczenia małych portów morskich w stosunku do pozostałych miejsc wyladunku ryb.

Wydaje się, że flota rybacka specjalizująca się w połowach ryb pelagicznych została dostosowana do stanu zasobów. Problemem może być rozdrobiona i mało efektywna flota dorszowa. Możliwość wprowadzenia od 2014 roku innowacyjnego mechanizmu ZKP może zmniejszyć znaczenie portów, w których koncentrują się wyladunki dorszy. Natomiast planowana budowa LCPSR wzmocni rolę portów, w których one powstaną. Ich znaczenie wzrosłoby jeszcze bardziej, gdyby wprowadzono obowiązek wyladunku ryb pelagicznych w portach wyposażonych w LCPSR. Należy spodziewać się zwiększania roli portów wyposażonych w nowoczesne urządzenia przeładunkowe. Z kolei odnowiony i niewykorzystany potencjał infrastrukturalny stanowi szansę na przyłączenie do polskich portów jednostek zagranicznych.

Bilans integracji europejskiej dla polskich portów należy ocenić pozytywnie. Co prawda doprowadziła ona do redukcji floty rybackiej, ale w sytuacji malejących zasobów było to nieuniknione. Przy tym rezygnujący z zawodu armatorzy otrzymali wysokie rekompensaty finansowe. Natomiast niewątpliwą korzyścią płynącą z integracji była poprawa organizacji rynku rybnego (LCPSR), wyposażenie portów w nowoczesne urządzenia i obiekty oraz poprawa stanu technicznego infrastruktury. Wzajemna możliwość korzystania z łowisk i portów zagranicznych, poprawiała dochodowość działalności połowowej. Podniesienie jego poziomu będzie miało także na celu wprowadzenie do polskiego rybołówstwa innowacyjnego mechanizmu ZKP.

Literatura

- Analiza stanu infrastruktury w portach rybackich i przystaniach pod kątem dalszych potrzeb inwestycyjnych*, MIR, Gdynia 2012.
- Aukcja Rybna w Ustce, Krajowa Izba Producentów Ryb*, www.kipr.org.pl/aukcja-rybna-w-ustce.html (28.11.2013).
- Brocki W., *Ogólna charakterystyka wspólnej polityki rybackiej*, w: *Wybrane zagadnienia wspólnej polityki rybackiej w Unii Europejskiej. Potrzeby i możliwości adaptacji wspólnej polityki rybackiej przez polską gospodarkę rybną*, red. J. Zieziula, Wydawnictwo Ekspert – SITR, Koszalin 2000.
- Grzelakowski A., Krośnicka K., *Strategia rozwoju małych portów morskich polskiego wybrzeża*, Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia 2005.
- Karnicki Z., *I co dalej*, „Wiadomości Rybackie” 2007, nr 155.
- Reforma Wspólnej Polityki Rybackiej – przekazywalne koncesje połowowe*, www.ec.europa.eu/fisheries/reform/proposals/index_pl.htm (9.10.2013).
- Malkowska A., *Droga ku zrównoważonemu rybolówestwu Morza Bałtyckiego na przykładzie Polski*, XXV Sejmik Morski, Zeszyty Naukowe nr 589, „Ekonomiczne Problemy Usług” 2010, nr 49.
- Malkowski A., *Wsparcie lokalnej przedsiębiorczości społecznej. Prezentacja wybranych dostępnych źródeł finansowania*, w: *Przedsiębiorczość społeczna dla technika i inżyniera – PESTI*, Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, Szczecin 2012.
- Miszczuk J., *Problemy małych i średnich portów morskich z punktu widzenia administracji państwowej*, w: *Małe porty morskie oraz ich otoczenie lokalne i regionalne*, XV Sejmik Morski, Wydawnictwo FOKA, Szczecin 1999.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli wykorzystania środków wspólnotowych z Finansowego Instrumentu Wspierania Rybolówestwa na restrukturyzację rybolówestwa morskiego*, Szczecin, czerwiec 2006.
- Nowaczyk P., *Wpływ redukcji polskiej floty rybackiej na wielkość połowów głównych gatunków ryb*, Zeszyty Naukowe SGGW, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2013, nr 101.
- Pieńkowska B., *Pomoc finansowa dla sektora rybolówestwa w okresie programowania 2007–2013*, „Wiadomości Rybackie 2009”, nr 169.
- Program Operacyjny „Rybacko i Morze – projekt, MRiRW, Warszawa 2013.
- Rejestr Statków Rybackich, www.ec.europa.eu/fisheries/fleet/index.cfm (9.10.2013).
- Szczurek W., *Działalność gospodarcza gmin w portach morskich*, Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Zieziula J., Nowaczyk P., *Wybrane aspekty funkcjonowania morskich portów rybackich w Polsce*, PTE, Szczecin 2011.
- Zieziula J., Nowaczyk P., *Udział strukturalnych funduszy unijnych w finansowaniu małych portów morskich w Polsce*, w: *Polityka spójności Unii Europejskiej. Doświadcze-*

nia, wnioski i rekomendacje na lata 2014–2020, t. I, red. B. Józwik, M. Sagan, T. Stępniewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.

The significance of European integration in the development of small fishing ports in Poland

Summary

European integration has significantly influenced the functioning of small fishing ports in Poland. Their role has been diminished, which resulted in the reduction of the fishing fleet and smaller landing of fish. This was, however, inevitable, as the resources were decreasing. Undoubtedly an advantage related to the integration was the improvement in organization of the fish market, and modernization of ports. Had it not been for EU funding, the ports could not be modernized on such a scale. Moreover, integration possibilitated mutual access to national fishing grounds and fish landing sites.

Poland's membership in the EU had a positive impact on the development of fishing activity in small sea ports. Concentration of investments in the researched structures strengthened their role with respect to other fish landing sites, especially marinas. Introduction of the innovative TFC system in Polish fishery might lead to a reduction in cod-specializing fleet, but at the same time it could improve the profitability of fishing.

Keywords: European integration, small fishing ports, fishery.

Translated by Piotr Nowaczyk

MARIANNA GRETA, EWA TOMCZAK-WOŹNIAK
Łódź

Wpływ euroregionalizacji na dezagraryzację wsi i rolnictwa

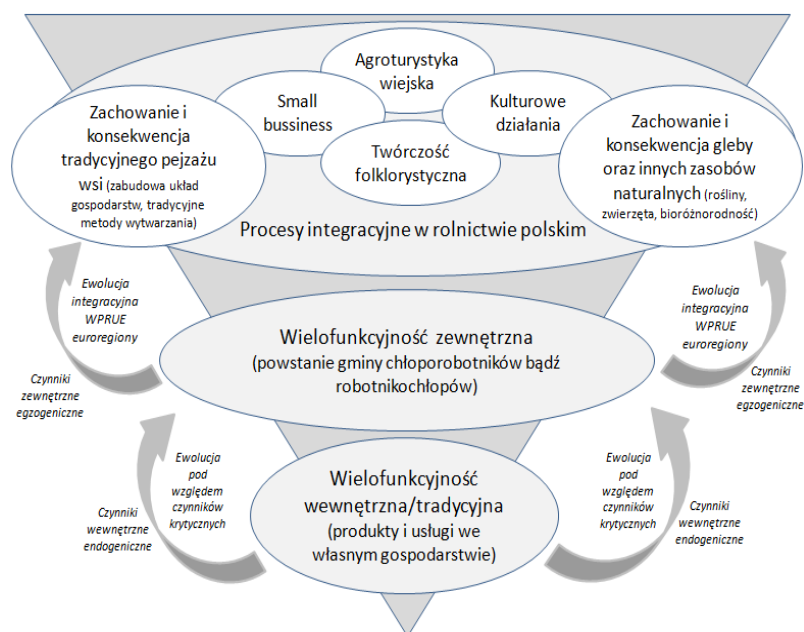
Wprowadzenie

Euroregionalizacja jest procesem głęboko już wpisanym w europejskie procesy integracyjne. Towarzyszy im od początku powstania Wspólnot Europejskich (WE), rozwijając i ukazując coraz to nowe możliwości oddziaływania na funkcjonowanie gospodarek krajów tam gdzie funkcjonują euroregiony. Euroregionalizacja jest procesem złożonym i mającym wielokierunkowe oddziaływanie. Analiza euroregionalizacji wymaga bowiem rozpatrywanie jej w kontekście integracji, polityki regionalnej, regionów, strategii rozwojowej, czy też polityk wspólnotowych. Siła oddziaływania euroregionów idzie nie tylko w kierunku przełamania skutków peryferyjności obszarów, ale także w kierunku pobudzania przedsiębiorczości lokalnej. Na terenach typowo rolniczych przedsiębiorczość ta to tzw. proces dezagraryzacji (Halamska 2011), czyli wieś wielofunkcyjna. Owa wielofunkcyjność, czyli dezagraryzacja, urzeczywistnia się m.in. poprzez tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich i zmniejszanie uzależnienia mieszkańców wsi od dochodów typowo rolniczych.

Wielofunkcyjność wiejska nie jest zupełnie nową kategorią i osiągnięciem ostatnich lat. Dawna tradycyjna wieś też była wielofunkcyjna tylko inaczej niż obecna. Proces ten przejawiał się w funkcjach produkcyjnych i socjalnych, które wykonywał wielofunkcyjny rolnik w obrębie własnego gospodarstwa. Potem te funkcje przejęły jednostki gospodarcze usytuowane poza wsią, zaś osoby bę-

dące w gospodarstwach rolnych zaczęły podejmować w różnym wymiarze, zarówno czasu pracy jak i umiejętności, zajęcia poza gospodarstwem lub poza wsią. A zatem rolnik realizował swą przedsiębiorczość poza gospodarstwem rolnym.

Transformacja systemu społeczno-gospodarczego w Polsce oraz rozpoczęty proces dostosowań do członkostwa w Unii Europejskiej (UE), a dziś już akcesja, również zmodyfikowały pojęcie wielofunkcyjności i dezagraryzacji. Aktualnie w ich rozumieniu pozostaje m.in.¹ agroturystyka czy turystyka wiejska, chociaż nie tylko, bo np. produkty, i usługi twórczości folklorystycznej, czy twórczość kulturowa, bądź przedsiębiorczość w zakresie surowców lokalnych (żwir, drewno, glin) to również przedsiębiorczość wiejska wpisująca się w wielofunkcyjność.

Rys. 1. Ewolucja wielofunkcyjności w rolnictwie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wiedzy własnej o prezentowanych zagadnieniach.

¹ A. Radwan, L. Paluch, *Zróżnicowanie infrastruktury i jakości środowiska naturalnego regionów wschodniej Polski*, w: K. Michałowski, *Wpływ roli zrównoważonego rozwoju na politykę państwa i regionu*, Problemy Regionalne i Lokalne, t. 2, Wydawnictwo WSE w Białymstoku, Białystok 2009, s. 40–45.

Rozważania o ewolucji wielofunkcyjności wiejskiej i czynnikach ją determinujących zaprezentowano na zamieszczonym rysunku 1. Natomiast przyjęty w tytule artykułu temat pobudza do wielu pytań i dyskusji, które trudno nawet zasygnalizować w wąskich ramach opracowania. W związku z tym, jako cel niżej zamieszczonych treści przyjęto przybliżenie pojęcia euroregionu oraz dokonanie analizy możliwości jego wpływu na pobudzanie wielofunkcyjności poprzez samą strukturę euro regionalną oraz „przyciąganie” szczególnych środków finansowych i realizowanie szczególnych programów operacyjnych. W przygotowaniu opracowania wykorzystano metodę badania dokumentów oraz metoda analizy piśmiennictwa i materiałów źródłowych.

1. Krótka charakterystyka euroregionu i możliwości jego wpływu na wielofunkcyjność

Euroregion jest zinstytucjonalizowaną współpracą transgraniczną, która łączy we współdziałania sąsiadujące ze sobą obszary graniczne państw sąsiedzkich. Jest strukturą zorganizowaną, posiada instytucje, które przyjmują na siebie obowiązki współpracy w regionie transgranicznym². To m.in. stawia go wyżej w hierarchii organizowania współdziałania granicznego od współpracy transgranicznej będącej jedynie umową o sąsiedzkim współdziałaniu terenów i społeczności lokalnych w obszarach przy granicach państwowych.

Zbliżanie Polski do zjednoczonej Europy uruchomiło wiele różnych procesów, w tym euroregionalizację i „wybuch” euroregionów na wszystkich polskich pograniczach. Euroregiony są wciąż nie do końca odgadniętym i zbadanym fenomenem oddziaływania na obszary, które obejmują jak też na społeczność euroregionalną. Potraktować je więc można z jednej strony, jako czynniki (narzędzia) oddziaływujące na pobudzanie przedsiębiorczości lokalnej, a z drugiej strony samo zaistnienie struktury euroregionalnej jest wyrazem nowej przedsiębiorczości w regionie. Warto więc wciąż badać euroregiony, które znacznie zmieniły swoje znaczenie. Do niedawna (szczególnie w Polsce, skromna literatura lat 90.) podawano, iż euroregiony służą do nawiązywania kontaktów po obu stronach granicy i to jest ich podstawowe zadanie. Euroregiony tworzą lobby, a ich siła oddziaływania nie jest wielka, ale będzie rosła.

---

² Z. Przybyła, *Euroregiony – nowy element narodowej i międzynarodowej polityki*, w: B. Wiśniarski, *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 562–567.

Patrząc z perspektywy przeszło dwudziestu lat (pierwszy polski Euroregion Nysa utworzono w 1991 r.) trudno zgodzić się z tą argumentacją, chociaż była w niej optymistyczna zapowiedź rosnącej siły, która spełnia się na naszych oczach. Euroregiony przejęły działania kulturowe, ekologiczne, turystyczne i gospodarcze na peryferyjnych obszarach granic państwowych. Na typowo rolniczych obszarach przejęły funkcje wprowadzania wielofunkcyjnego rozwoju tychże terenów, eliminując bądź ograniczając takie czynniki hamujące rozwój wielofunkcyjny³, jak:

- brak środków finansowych,
- niedorozwój infrastruktury,
- brak niezbędnych instytucji,
- niski stan skolaryzacji,
- małe aspiracje ludności wiejskiej,
- brak odwagi w podejmowaniu ryzyka,
- mały stopień przedsiębiorczości.

Bliższą prezentację wpływu euroregionów na czynniki hamujące wielofunkcyjność polskiego rolnictwa w stosunku do doświadczeń europejskich zawiera tabela 1.

Tabela 1

Euroregion a przezwyciężanie czynników hamujących wielofunkcyjny rozwój polskiej wsi i rolnictwa.

Czynnik hamujący	Oddziaływanie euroregionalne
<i>Brak środków finansowych</i>	Unijna pomoc strukturalna zarówno z polityki regionalnej, jak i rolnej oraz z ogólnych jak i przede wszystkim szczególnych programów operacyjnych (PO Polska Wschodnia, Europejska Współpraca Terytorialna) oraz Inicjatyw Wspólnotowych przeznaczonych dla euroregionów (w tym zarówno INTEREG, jak też LEADER)
<i>Niedorozwój infrastruktury</i>	Unijna pomoc strukturalna zarówno kierowana do regionów, jak też przede wszystkim do euroregionów, w tym głównie w ramach PO Infrastruktura i Środowisko
<i>Niski stopień solaryzacji</i>	Funkcją euroregionu jest rozwój społeczny oraz aktywizowanie ludności euroregionalnej przez uruchamianie różnego rodzaju inicjatyw np. szkolenia, doradztwo, wystawy, spotkania, czy nawet zakładanie dwujęzycznych szkół, bądź współpracę tzw. nauczycieli wędrujących (np. zachodnie polskie pogranicze)
<i>Małe aspiracje ludności</i>	Euroregion wzmaga poczucie więzi, tożsamości, dziedzictwa, prze-

³ E. Tomczak, *Pomoc Unii Europejskiej w procesie przekształceń strukturalnych gospodarstw rolniczych*, rozprawa doktorska, Politechnika Łódzka 2011, s. 192–201.

Czynnik hamujący	Oddziaływanie euroregionalne
<i>wiejskiej</i>	łamuje wzajemne animozje i uprzedzenie, uświadamia poczucie własnej wartości, co wynika z filozofii istnienia euroregionu
<i>Brak odwagi w podejmowaniu ryzyka</i>	Euroregion wraz ze swym utworzeniem zbliżają ludność transgraniczną, niejako automatycznie wpaja w nią sens ponadgranicznego współdziałania
<i>Mały stopień przedsiębiorczości</i>	Euroregion pobudza do wspólnego działania gdyż jest wyrazem uświadomienia jedności i wspólnoty interesów przez granice państwowe, które zmieniają w czynnik jednoczący wysiłki euroregionalnych mieszkańców. W ten sposób pobudza chęć i sens do rozwijania przedsiębiorczości, która dalej mu uprzywilejowane wsparcie w funduszowej pomocy strukturalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Greta, *Transborder Cooperation, Euroregion and EU Regional Policy In the Context of Lisbon Strategy (Selected Examples of Polish Euroregions)*, Technical University of Lodz, Łódź 2008, s. 46 i dalsze.

Należałoby zauważyć, iż silne oddziaływanie na obszary zeuroregionalizowane zawdzięcza region swojemu zorganizowaniu przy pomocy instytucji (prezydium, sekretariat, tematyczne grupy robocze). W ten sposób staje się zwartą strukturą znaczącą w środowisku lokalnym. Znaczenie euroregionów na mapie Starego Kontynentu podnoszą również ich wspólne struktury organizacyjne lobbujące za nimi w Brukseli. W tym kontekście należałoby wspomnieć o Stowarzyszeniu Europejskich Regionów Granicznych (SERG).

SERG działa od początku lat 70. i ma siedzibę w Gronau (Niemcy). Celem stowarzyszenia jest m.in. rozpoznawanie problemów regionalnych, określanie ich szans i możliwości rozwojowych, a ponadto:

- reprezentowanie wspólnych problemów regionów granicznych, w tym szczególnie powiązanych w euroregiony wobec państw narodowych oraz na forum zjednoczonej Europy,
- inicjowanie, wzmacnianie i koordynowanie współpracy pomiędzy europejskimi regionami granicznymi i transgranicznymi, tworzenie i udoskonalanie sieci regionów granicznych,
- wymiana doświadczeń i informacji w celu wyodrębniania wspólnych interesów, koordynowania ich realizacji oraz rozwiązywania problemów z jakimi borykają się euroregiony⁴. (Greta 2013)

SERG realizuje powyższe cele poprzez:

⁴ M. Greta, *Euroregiony polskie w procesie integracji europejskiej oraz w przewyżczeniu peryferyjności i dysproporcji regionalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

- wdrażanie programów i projektów oraz zdobywanie i zarządzanie odpowiednimi funduszami (SERG jest jednym z realizatorów programów unijnych),
- organizowanie imprez (konferencji, spotkań) poświęconych problemom regionów granicznych i trans granicznych,
- rozwijanie działalności Centrum Europejskich Regionów Granicznych i Transgranicznych i ścisłej współpracy z Unią Europejską oraz Radą Europy,
- informowanie opinii publicznej i środowisk politycznych o sprawach związanych z obszarami granicznymi,
- doradztwo dla regionów zrzeszonych w Stowarzyszeniu⁵. (Report The Committee of the Regions 2006)

Rozwój znaczenia SERG dla euroregionów powoduje, iż stowarzyszeniu przypisuje się „misję” specjalną o czym informuje tabela 2.

Tabela 2

„Misja specjalna” SERG.

Misja SERG	Na czym polega dany rodzaj misji
SERG – Europa	<ul style="list-style-type: none"> - jedyna organizacja o zasięgu europejskim, reprezentująca regiony graniczne i trans graniczne - rzecznik polityczny wszystkich regionów granicznych i transgranicznych na poziomie europejskim - platforma europejska, napęd i punkt konsultacyjny w zakresie wszystkich aspektów współpracy transgranicznej
SERG – aktywny punkt serwisowy	<ul style="list-style-type: none"> - punkt konsultacyjny w zakresie tworzenia struktur i programów transgranicznych oraz rozwiązywania problemów praktycznych - punkt spotkań i źródło informacji dotyczących wszystkich ogólnych i tematycznych kwestii, związanych ze współpracą transgraniczną - platforma wymiany najlepszych doświadczeń w zakresie projektów transgranicznych
SERG – sieci	<ul style="list-style-type: none"> - skupienie wspólnych przekonań, strategii i przedsięwzięć dla regionów granicznych i trans granicznych - inicjator i stymulator sieci, partnerstwa regionów granicznych i trans granicznych - instrument podejmowania w mini-sieciach specjalnych zagadnień dotyczących regionów transgranicznych

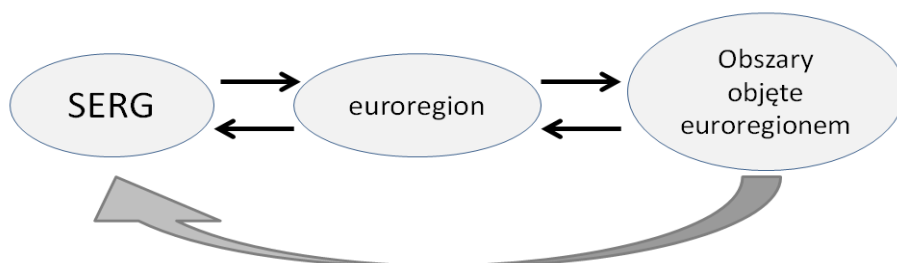
⁵ *Report The Committee of the Regions and the Implementation and Monitoring of the Principles of Subsidiarity and Proportionality In teh Light of the Constitution for Europe*, Committee of the Regions, Luxemburg, OOEPC 2006.

Misja SERG	Na czym polega dany rodzaj misji
SERG – organizacja niezastąpiona	<ul style="list-style-type: none"> – dla wzmocnienia dalszego rozwoju współpracy transgranicznej – jako kluczowy element integracji europejskiej, przy zachowaniu regionalnej różnorodności

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.cor.eu.int; www.are_regions_europe_org; ale także wykorzystano Przewodnik LACE; M. Greta, *Euroregiony polskie w procesie integracji europejskiej...*, op.cit, s. 81 oraz Z. Przybyła, *Wybrane kwestie realizacji współpracy transnarodowej na szczeblu lokalnym*, w: *Problemy rozwoju ekonomicznego pogranicza polsko-białoruskiego*, Państwowy Uniwersytet im. J. Kupały w Grodnie, Grodno 2005, s. 48–51.

SERG odgrywa niezwykle istotną rolę, bowiem bez tej organizacji regiony transgraniczne, czy euroregiony, miałyby znacznie ograniczone możliwości istnienia na forum europejskim (SERG – Europa), praktycznie nie miałyby dostępu do informacji i wymiany doświadczeń (SERG – punkt serwisowy), nie byłyby przygotowane do tworzenia sieci współpracy ze swoimi ponadgranicznymi partnerami (SERG – sieci), a nadto SERG jest ważnym ogniwem integracji europejskiej (SERG – organizacja), gdyż to euroregiony umacniają integrację oraz często do niej prowadzą.

Duże doświadczenie SERG w zagadnieniach problemowych, a do takich należy rolnictwo i jego wielokierunkowe oddziaływanie na poszczególne euroregiony, które zrzeszone są w SERG, powoduje to, że euroregiony stają się skutecznym narzędziem oddziaływania na tereny, które obejmują swym wpływem. A zatem organizacja euroregionalna, jaką jest SERG, wpływa na dojrzałość, skuteczność, specjalizację euroregionu, a ten oddziałuje na obszary będące w składzie euroregionu.

Rys. 2. Interakcje euroregionu i jego wyższych struktur instytucjonalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wiedzy własnej o prezentowanych zagadnieniach.

Na rysunku zaprezentowano interakcje jakie zachodzą między euroregionem a jego instytucjonalizacją, dzięki której SERG jest poinformowany o lokalnych problemach euroregionów, a dalej może je także reprezentować na forum Unii Europejskiej.

Skuteczność oddziaływania samych euroregionów, do czego dochodzi jeszcze szczególne poparcie ze strony ich pomysłodawców, czyli Niemiec, powoduje, iż euroregiony są uprzywilejowanymi regionami w UE. Przejawia się to na różne sposoby, ale m.in. w pomocy strukturalnej. W związku z powyższym, w dalszej części opracowania zwrócono uwagę na niektóre aspekty z tym związane, tj. wybrane inicjatywy wspólnotowe, a głównie INTERREG A oraz LEADER.

2. Inicjatywy Wspólnotowe w aspekcie rolnictwa wielofunkcyjnego

Inicjatywy Wspólnotowe mają w Unii Europejskiej stałe miejsce i historię jako środki finansowe powoływane do realizacji zadań trudnych i obsługiwania regionów problemowych⁶ (Tomczak, Kaźmierska 2009). Ich przegląd dowodzi, iż trafiały one dość często na tereny rolnicze właśnie przez euroregion i oddziaływały na wyeksponowanie jego rolniczych, endogenicznych możliwości rozwojowych o charakterze wielofunkcyjności. W tym miejscu warto by zaprezentować, te które najbardziej „przysłużyły się” rolnictwu, tj. INTERREG A oraz LEADER. Informacje o nich zawarto w tabeli 3.

Tabela 3

Zasięg geograficzny i tematyczny INTERREG A oraz LEADER.

Zasięg geograficzny	Zasięg tematyczny
Wszystkie obszary przygraniczne wzdłuż wewnętrznych i zewnętrznych granic UE w tym przede	– promocja regionów przybrzeżnych, wiejskich i miejskich dotycząca m. in.: tworzenia planów zagospodarowania przygranicznych obszarów, ochrony obszarów leśnych jak i całego środowiska, promocja aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich – wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości i małych firm dotyczące

⁶ E. Tomczak, A. Kaźmierska, *The European Commission as a Representative of the Common Values of the Member Countries of the European Union*, w: *Socio-Economic Aspects of the European Union*, red. M. Greta, M. Sekieta, R. Stanisławski, Technical University of Lodz, Łódź 2009.

Zasięg geograficzny	Zasięg tematyczny
wszystkim obszary objęte euroregionami	<p>m. in.: tworzenia programów doradczych i inwestycyjnych dla sektora MSP, wprowadzania nowych produktów turystycznych</p> <ul style="list-style-type: none"> – promocja integracji rynku pracy i integracji społecznej dotycząca m. in.: działań na rzecz wdrażania paktów odnośnie zatrudnienia, mających na celu społeczną integrację – współpraca odnośnie rozwoju technologicznego, kultury, edukacji, zdrowia, badań naukowych, skutkującej np. tworzeniem nowych miejsc pracy – ochrona środowiska dotycząca m.in. działań monitoringowych, prewencyjnych, promocyjnych w zakresie korzystania z alternatywnych źródeł energii – podstawowa infrastruktura dotycząca m.in.: poprawy więzi między przygranicznymi regionami – współpraca obejmujące dziedzinę prawa i administracji dotycząca m.in.: projektów pilotażowych, szkoleń personelu granicznego, ograniczenia problemów w funkcjonowaniu jednolitego rynku po obu stronach granicy – współpraca między instytucjami i obywatelami dotycząca m.in.: szkoleń językowych, finansowania przedsięwzięć mających na celu integrację mieszkańców
Obszary typowo rolnicze państw członkowskich UE, tak regiony wewnętrzne, jak i na granicach, w tym przede wszystkim euroregiony	<ul style="list-style-type: none"> – strategie dotyczące rozwoju obszarów wiejskich. Obszar wiejski, który zakwalifikował się do wsparcia musiał być jednorodny pod względem społecznym, ekonomicznym i geograficznym oraz musiał być zamieszkały przez co najmniej 10 tys. osób, ale nie więcej niż 100 tys. osób. Strategie musiały dotyczyć chociaż jednego z tematów znajdujących się w wytycznych do programów ustanowionych przez Komisję Europejską. Musiały mieć również charakter pilotażowy i tym samym wprowadzać nowe rozwiązania dla problemów występujących na obszarze. Tematy wymienione w wytycznych dotyczyły np.: konkurencyjności produktów na obszarze wiejskim, dostępu do nowych technologii, wykorzystania <i>know-how</i>, wykorzystania zasobów naturalnych – współpraca pomiędzy obszarami wiejskimi. Współpraca odbywała się na poziomie jednego kraju i na poziomie ponadnarodowym i polegała na wymianie <i>know-how</i> oraz wdrażaniu projektów opracowywanych przez lokalne grupy zadaniowe – sieciowanie. Sieciowanie wiązało się z wymianą doświadczeń, praktyk i wiedzy na terenach wiejskich bez względu na realizację dwóch poprzednich działań

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>; http://ec.europa.eu/regional_policy/urban2/pdf/URBAN12_a3_final_3c.pdf oraz M. Greta, *Euroregiony polskie w procesie integracji europejskiej...*, s. 81.

Inicjatywa INTERREG zwłaszcza w komponencie A jest kierowana do euroregionów, a w swym zasięgu tematycznym, albo bezpośrednio wspiera rolnictwo w jego przedsiębiorczym wymiarze, albo pośrednio promując rozwój różnych form infrastruktury gospodarczej, społecznej czy też transportowej, dzia-

lania edukacyjne, kulturowe itp. INTERREG A ma wyłącznie transgraniczny charakter, gdzie przeważają obszary wiejskie⁷.

Inicjatywa LEADER to w założeniu swym inicjatywa typowo rolno-przedsiębiorcza, a stawiane wymogi terytorialne powodują, iż zaznacza swą aktywność w euroregionach. Tym samym to euroregion oddziałuje na pobudzanie aktywności wielofunkcyjnej na wsi. Inicjatywa LEADER wspomaga realizację osi Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) przyjętych i realizowanych w perspektywie finansowej 2007–2013 (także aktualnie, bo realizacja tej perspektywy trwa do 2015 r.) Tak więc wspomaga:

- poprawę konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- poprawę środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,
- jakość życia na obszarach wiejskich oraz zróżnicowanie działalności gospodarczej,
- oś LEADER.

Czwarta oś LEADER (którą aktywnie wspiera Inicjatywa Wspólnotowa o tej nazwie) jest podejściem praktycznym, przyczyniającym się do aktywizacji wiejskich społeczności m.in. przez włączenie partnerów gospodarczych i społecznych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw mających swój odzew m.in. w Lokalnych Grupach Działania (LGD). Podstawą funkcjonowania i aktywności LGD jest opracowanie Lokalnych Strategii Rozwoju (LSR) i realizacja wynikających z nich działań innowacyjnych łączących zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe, historyczne oraz wiedzę i umiejętności przedstawicieli z różnych sektorów gospodarowania. LGD są obecne w polskich euroregionach i skutecznie oddziałują na aktywizację obszarów wiejskich, zwłaszcza dotyczy to naszego wschodniego pogranicza.

Podsumowanie

Wielofunkcyjność na stałe wpisała się w mapę rozwojową rolnictwa zjednoczonej europy, która rozwija się uwzględniając wymogi Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), która dziś przybrała już postać Wspólnej Polityki Rozwoju Wsi i Obszarów Wiejskich (WPRWiOW), co też wskazuje na jej strukturalny wy-

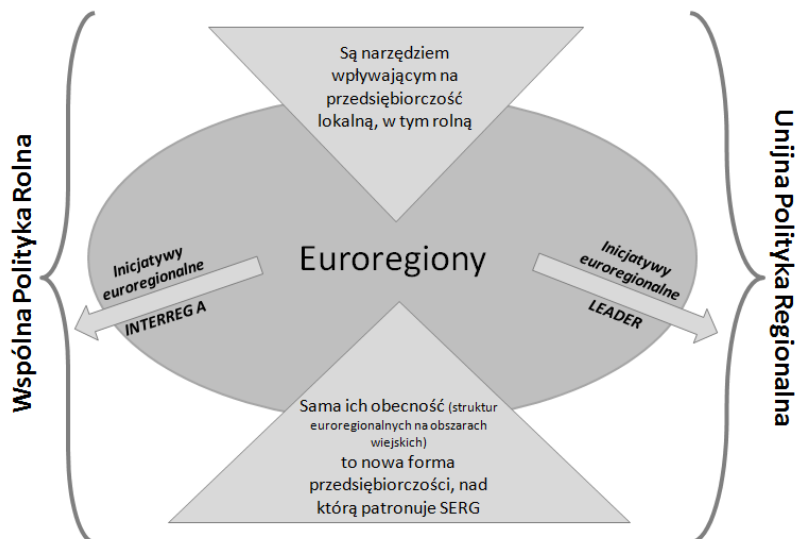
---

⁷ M. Greta, *Institutional, Legal and Financial Aspects of the Functioning of Euroregions and Their Activity in the Youngest Polish Euroregions as well as in the Oldest One: Białowieża Forest, Szeszupa, Lyna-Lava and Neisse*, Technical University of Lodz, Łódź 2011, s. 55 i dalsze.

miar. Na słusność i szanse dla rolnictwa jako wielofunkcyjnego wskazują też stawiane po 2013 roku wyzwania, jak m.in.:

- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego i wysokiej jakości produktów,
- stosowanie wysokich norm ochrony środowiska naturalnego,
- konieczność tworzenia nowych miejsc pracy,
- wykorzystanie źródeł odnawialnych.

Powyższe spostrzeżenia dotyczą również polskiego rolnictwa. Jednym z aspektów oddziaływania na polskie rolnictwo w kierunku pobudzania jego wielofunkcyjności, w rozumieniu współczesnym i integracyjnym, są euroregiony oraz Inicjatywy Wspólnotowe trafiające do euroregionalnych obszarów wiejskich. Rozważania pozwoliły autorom na stwierdzenie, iż konstrukcja, założenia i podjęte działania euroregionalne w pełni przyczyniają się do stymulowania przedsiębiorczości lokalnej, w tym przede wszystkim na obszarach wiejskich. Ponadto już sama obecność struktur euroregionalnych na obszarach wiejskich stanowi nową formę przedsiębiorczości, nad którą patronuje SERG. Pomimo przyjętych norm publikacyjnych, w celu syntetycznego podsumowania wyników rozważań, autorzy pozwolili sobie na zamieszczenie w tym miejscu samodzielnie przygotowanego schematu.

Rys. 3. Euroregion a wielofunkcyjność wiejska

Źródło: opracowanie własne na podstawie wiedzy własnej o prezentowanych zagadnieniach.

Literatura

- Greta M., *Euroregiony polskie w procesie integracji europejskiej oraz w przewyżczeniu peryferyjności i dysproporcji regionalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Greta M., *Institutional, Legal and Financial Aspects of the Functioning of Euroregions and Their Activity in the Youngest Polish Euroregions as well as in the Oldest One: Bialowieza Forest, Szeszupa, Lyna-Lava and Neisse*, Technical University of Lodz, Łódź 2011.
- Greta M., *Transborder Cooperation, Euroregion and EU Regional Policy In the Context of Lisbon Strategy (Selected Examples of Polish Euroregions)*, Technical University of Lodz, Łódź 2008.
- Halamska M., *Transformacja wsi 1989–2009: zmienny rytm modernizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 2 (44).
http://ec.europa.eu/regional_policy/urban2/pdf/URBAN12_a3_final_3c.pdf.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- Przybyła Z., *Euroregiony – nowy element narodowej i międzynarodowej polityki*, w: B. Winiarski, *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Przybyła Z., *Wybrane kwestie realizacji współpracy transnarodowej na szczeblu lokalnym*, w: *Problemy rozwoju ekonomicznego pogranicza polsko-białoruskiego*, Państwowy Uniwersytet im. J. Kupały w Grodnie, Grodno 2005.
- Radwan A., Paluch Ł., *Zróżnicowanie infrastruktury i jakości środowiska naturalnego regionów wschodniej Polski*, w: K. Michałowski, *Wpływ roli zrównoważonego rozwoju na politykę państwa i regionu*, t. 2, „Problemy Regionalne i Lokalne”. Wydawnictwo WSE w Białymstoku, Białystok 2009.
- Report The Committee of the Regions and the Implementation and Monitoring of the Principles of Subsidiarity and Proportionality In teh Light of the Constitution for Europe*, Committee of the Regions, Luxembourg, OOPEC 2006.
- Tomczak E., Kaźmierska A., *The European Commission as a Representative of the Common Values of the Member Countries of the European Union*, w: *Socio-Economic Aspects of the European Union*, red. M. Greta, M. Sekieta, R. Stanisławski, Technical University of Lodz, Łódź 2009.
- Tomczak E., *Pomoc Unii Europejskiej w procesie przekształceń strukturalnych gospodarstw rolniczych*, rozprawa doktorska, Politechnika Łódzka, Łódź 2011, [niepublikowana].

The influence of the euroregionalization on deagrarianization of villages and farmings

Summary

The article according to the purpose is presenting the attempt of grabbing hold of the influence of the euroregionalization on the multifunctionality of the village and farmings. That influence was presented taking into consideration of determinants of the multifunctionality including Euroregion, which is heightening their influences, and is eliminating negative effects in this regard. It is direct influence of the Euroregion on deagrarianization. It should also be noticed that it is also an indirect influence described here using the institution to the euroregional (SERG) and of Community Initiatives (INTERREG A and LEADER). Deliberations allowed to state, that Euroregions, using a wide range of the instrumentation of the regional policy and community initiatives, are a tool stimulating the local entrepreneurship including agricultural entrepreneurship. From the other side already the presence of euroregional structures is a new form of the entrepreneurship in country areas.

Keywords: de-agrarianization, farming, regional policy, Euroregion.

Translated by Marianna Greta and Ewa Tomczak-Woźniak

DAWID OLEWNICKI

Warszawa

Zmiany w szkółkarstwie ozdobnym w ujęciu ogólnopolskim i wojewódzkim

Wprowadzenie

Rośliny stanowią bardzo ważny element życia każdego człowieka. Ich istnienie zapewnia nie tylko niezbędne pożywienie, ale również umożliwia społeczeństwu życie bliżej natury, a także zaspokojenie potrzeb estetycznych¹. Rośliny wpływają także na nasze zdrowie poprzez fitoremediację powietrza w pomieszczeniach i gleby na ulicach, jak również poprzez ogrodoterapię czy aromaterapię². Wzrost poziomu zamożności, zmiany tendencji architektonicznych, infrastruktury, warunków pracy i zagospodarowania czasu wolnego, powodują iż coraz większą wagę przywiązujemy do obecności roślin w naszym najbliższym otoczeniu³. Od początku lat 90. XX wieku w Polsce wzrasta popyt na rośliny ozdobne, co związane jest ze wzrostem zamożności społeczeństwa jak również z tym, że konsumenci mają coraz większy wybór gatunków i odmian. Generalnie w dzisiejszych czasach na całym świecie ro-

---

¹ M. Czekalski, *Ogólna uprawa roślin ozdobnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2010.

² A. Grabowska, *Ceny detaliczne ozdobnego materiału szkółkarskiego w poszczególnych województwach oraz w całym kraju*, praca magisterska, SGGW, Warszawa 2013.

³ M. Grabowska, *Znaczenie i wykorzystanie roślin w przestrzeni życiowej człowieka*, praca magisterska SGGW, Warszawa 2009.

śnie znaczenie roślin ozdobnych jako elementu dekoracyjnego w ogrodach, na balkonach i na pozostałych terenach zieleni.

Opisany powyżej wzrost zainteresowania roślinami ozdobnymi ma swoje implikacje w rozwoju produkcji tego asortymentu zarówno w Polsce, jak i na świecie. Produkcja roślin ozdobnych jest dziedziną odgrywającą ważną rolę w polskiej produkcji ogrodniczej, a pośrednio w produkcji całego sektora rolnego⁴. W szerszym pojęciu jest to produkcja roślin ozdobnych pod osłonami oraz w gruncie, produkcja nasion, sadzonek, roślin cebulowych i szkółkarskich roślin ozdobnych⁵. Szkółkarstwo ozdobne dostarcza konsumentom pełen asortyment ozdobnego materiału roślinnego począwszy od siewek, poprzez sadzonki i rozsady bylin, do krzewów i drzew przeznaczonych do zagospodarowania miejskich i wiejskich terenów zieleni oraz ogrodów⁶. Mimo rosnącej roli sektora roślin ozdobnych w gospodarce rolnej, wiedza o krajowym rynku roślin ozdobnych jest ograniczona i oparta głównie na szacunkach, a dostępne oficjalne dane są bardzo ogólne i niepełne. Jak podkreślają Olewnicki⁷ oraz Jabłońska i współautorzy⁸, w ostatnich latach przy generalnym wzroście popytu na rośliny ozdobne, poświęca się temu zagadnieniu bardzo mało uwagi szczególnie w krajowej statystyce.

Celem niniejszej pracy było określenie zmian zachodzących w szkółkarstwie Polskim oraz w przedsiębiorstwach zajmujących się rozmnażaniem roślin w wybranych latach okresu 2002–2013, a także określenie perspektyw rozwoju tego segmentu rynku w najbliższej przyszłości. Jako tło do powyższej oceny opisano w pracy przemiany zachodzące w badanym segmencie rynku po transformacji ustrojowej.

---

⁴ L. Jabłońska, *Pozycja Polski w świecie jako producenta roślin ozdobnych*, „Roczniki Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2008, t. X, z. 4, s. 124–129.

⁵ L. Jabłońska., *Określenie perspektyw polskiego kwaciarstwa na podstawie długookresowej analizy porównawczej rozwoju Polski i Holandii*, Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa 1995.

⁶ P. Fundowicz, *Rozwój ozdobnego szkółkarstwa w Polsce i jego stan na tle innych krajów*, praca magisterska, Katedra Ekonomiki i Organizacji Ogrodnictwa, SGGW, Warszawa 1993.

⁷ D. Olewnicki, *Przemiany w gospodarce ogrodniczej w Polsce w latach 1965–2008 oraz perspektywy jej rozwoju*, praca doktorska SGGW, Warszawa 2011.

⁸ L. Jabłońska, L. Gunerka, D. Olewnicki, *Przemiany strukturalne w polskim ogrodnictwie w latach 2002–2010*, „Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2013, nr 100 (3).

1. Metodyka

Analizy w niniejszym opracowaniu zostały przeprowadzone na podstawie danych uzyskanych z Głównego Urzędu Statystycznego w tym z Powszechnych Spisów Rolnych 2002 i 2010, a także Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). W analizach posłużono się również danymi pochodzącymi z katalogów szkółkarskich wydawanych przez Związek Szkółkarzy Polskich. Na podstawie danych GUS oraz katalogów szkółkarskich analizowano zmiany zachodzące w szkółkarstwie polskim pomiędzy 2002 i 2010 rokiem, a więc latami w których były przeprowadzone spisy rolne. Analizowano m.in. ogólną liczbę gospodarstw i powierzchnię upraw szkółkarskich, udział powierzchni gruntów zajmowanych przez członków związku, jak również ich liczby w ogólnej liczbie i powierzchni szkółek w Polsce.

Na podstawie danych uzyskanych z Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) analizowano zmiany w liczbie zarejestrowanych przedsiębiorstw zajmujących się rozmnażaniem roślin w Polsce i poszczególnych województwach w latach 2009–2013. Należy podkreślić, że od 2009 roku obowiązuje nowa klasyfikacja przedsiębiorstw zarejestrowanych w PKD. Od tego roku przedsiębiorstwa zajmujące się rozmnażaniem roślin (w tym także roślin szkółkarskich) klasyfikowane są w PKD pod kodem 01.30.Z. Według KRS kod ten obejmuje przedsiębiorstwa zajmujące się uprawą roślin do rozmnażania, uprawą roślin ozdobnych, włączając darń do przesadzania, uprawą roślin dla cebulek, bulw i korzeni; sadzonek i szczepów, uprawą grzybni, włączając podłoże z wsianą grzybnią, a także uprawą szkółkarską, z wyłączeniem szkółek leśnych. Należy wyraźnie zaznaczyć, że dostępne dane traktują zbiorczo wszystkie przedsiębiorstwa zajmujące się rozmnażaniem roślin, jednak wyodrębnienie konkretnej grupy przedsiębiorstw jest niezwykle trudne. Przedstawione analizy mają na celu ukazanie ogólnych tendencji na rynku tych przedsiębiorstw. W powyższych analizach posłużono się prostymi metodami matematyczno-statystycznymi, a do przedstawienia wyników użyto form graficznych. Wyniki zostały ukazane za pomocą wskaźników procentowych.

W pracy dokonano również oceny lokalizacji gospodarstw szkółkarskich należących do Związku Szkółkarzy Polskich oraz przedsiębiorstw zajmujących się rozmnażaniem roślin w Polsce. Podstawą do tych badań było założenie, że lokalizacja przedsiębiorstwa wynika z popytu panującego na lokalnym rynku, i jest jednym z kluczowych czynników determinujących poziom jego konkuren-

cyjności. W związku z tym wyznaczono współczynnik lokalizacji Florence'a (F), który stosowany jest m.in. do oceny rozmieszczenia przedsiębiorstw w stosunku do bazy surowcowej i skupisk konsumentów.

$$F = \frac{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (s_i - u_i)}{100},$$

gdzie:

s – struktura procentowa pierwszego badanego zjawiska wg jednostek przestrzennych,

u – struktura procentowa drugiego badanego zjawiska wg jednostek przestrzennych,

n – liczba jednostek przestrzennych.

Wskaźnik ten może przybierać wartości z przedziału $0 \leq F \leq 1$, gdzie wartość 0 oznacza pełną zgodność terytorialnego rozmieszczenia dwóch porównywalnych cech, zaś wartość $F = 1$ oznacza terytorialną przeciwstawność.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano także dane i materiały wtórne, pochodzące z publikacji naukowych, których zakres badań obejmował podobną tematykę.

2. Szkołkarstwo ozdobne w Polsce i Europie

Stopniowy wzrost zainteresowania walorami dekoracyjnymi roślin ozdobnych w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej, spowodowany był przemianami urbanizacyjnymi szczególnie w miastach w drugiej połowie XX wieku. W latach 1952–1985 populacja mieszkańców miast wzrosła o około 115%, zaś powierzchnia terenów zieleni w miastach aż o 674% Matejek (1987). Szczególnie zwiększone zainteresowanie materiałem szkołkarskim nastąpiło po transformacji systemowej. W latach 90. można było zaobserwować bardzo szybki rozwój budownictwa jednorodzinnego, zwiększyła się również znacznie liczba działek rekreacyjnych oraz zamkniętych osiedli mieszkaniowych o wysokim standardzie. Lokalne władze zaczęły przywiązywać coraz większą wagę do zagospodarowania przestrzennego miast, uwzględniając tereny zieleni, takie

jak parki czy skwery⁹. Od końca lat 80. aż do początku XXI wieku odnotowano w Polsce bardzo dużą dynamikę wzrostu powierzchni upraw szkółkarskich. Areał upraw materiału szkółkarskiego wzrósł bowiem w latach 1985–2002 ponad trzykrotnie. Po znacznym wzroście produkcji materiału szkółkarskiego, jego dynamika zmniejszyła tempo w ostatnich latach. Rynek częściowo nasycił się, lecz nie oznacza to zaprzestania rozwoju. Polska ma szansę na dalszy rozwój sektora szkółkarskiego dzięki rozwojowi eksportu do krajów północnych i wschodnich, przede wszystkim Rosji, ponieważ wyprodukowane w Polsce rośliny z dużą łatwością aklimatyzują się w tamtejszych warunkach. Polscy szkółkarze należą do liczących się producentów na rynku europejskim choć eksportują aż 30 razy mniej materiału niż wiodący w tym zakresie Holendrzy¹⁰. Jak podaje Brown¹¹ powołując się na dane Eurostatu w 2000 roku produkcja kwiatów, roślin ozdobnych oraz materiału szkółkarskiego zajmowała w Europie 209 746 ha, zaś w 2010 zaobserwowano zmniejszenie się powierzchni produkcyjnej wyżej wymienionych upraw o ok. 8% a więc do 193 659 ha. Przedstawione dane dotyczą produkcji ogółem w 27 krajach europejskich, natomiast biorąc pod uwagę poszczególne kraje zmiany w areale upraw pomiędzy 2000 a 2010 zachodziły z różną dynamiką. Spośród wszystkich krajów Holandia jest największym producentem tego asortymentu. Również w tym kraju bardzo wyraźnie zwiększył się areał upraw z 37 736 do 44 700 ha, tj. o 18%. Natomiast w Niemczech zaobserwowano odwrotną sytuację, w wyniku której produkcja roślin ozdobnych zmniejszyła się o 14%, w Wielkiej Brytanii o 28%, zaś we Włoszech nawet o 1/3.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w Polsce w 2010 roku powierzchnia szkółek produkujących ozdobne drzewa i krzewy wynosiła aż 6747 ha. Należy podkreślić iż krajowa produkcja tego asortymentu charakteryzuje się znacznym rozdrobnieniem, a w wielu przypadkach stanowi jedynie dodatkowe źródło dochodów gospodarstwa, które specjalizuje się w produkcji innego rodzaju asortymentu. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 roku

---

⁹ A. Marosz, *Zmiany w strukturze produkcji szkółkarskiego materiału ozdobnego w Polsce w latach 1989–2000*, Materiały VIII Konferencja Szkółkarska: „Aktualne problemy w szkółkarstwie ozdobnym”, Rogów 2003; L. Jabłońska, *Pozycja Polski w świecie jako producenta roślin ozdobnych*, „Roczniki Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2008, t. X, z. 4.

¹⁰ L. Jabłońska, *Ekonomiczne aspekty rozwoju sektora kwiaciarskiego w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.

¹¹ D. Brown, *Zmiany w szkółkarstwie europejskim w ciągu ostatnich 10 lat*, w: *Szkółkarstwo – perspektywy rozwoju*, Referaty Międzynarodowej Konferencji z okazji XX lecia Związku Szkółkarzy Polskich, Ożarów Mazowiecki 17–18 listopada 2012.

uprawę drzew i krzewów ozdobnych prowadzono w 3203 gospodarstwach, na powierzchni 3834 ha rolnych, zaś średnia powierzchnia szkółki roślin ozdobnych wynosiła w tym roku 1,20 ha. Natomiast w ciągu kolejnych ośmiu lat powierzchnia zwiększyła niemal 2-krotnie, zaś liczba gospodarstw pozostała na podobnym poziomie. Wzrosła natomiast średnia powierzchnia szkółek w Polsce do 2,1 ha, chociaż jak podkreśla Grabowska¹² z analiz wynika, że aż w 67% gospodarstw, areal upraw szkółkarskich nie przekroczył 1 ha. Podobne tendencje dotyczące stagnacji bądź zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych przy wzroście powierzchni jednostek produkcyjnych obserwuje się we wszystkich krajach UE¹³, choć w wyniku uwarunkowań przyrodniczych i wielkości przekształceń strukturalnych mają one zróżnicowaną strukturę agrarną¹⁴.

W tym miejscu należy podkreślić, iż duży wkład w rozwój szkółkarstwa ozdobnego wniósł Związek Szkółkarzy Polskich. Jego celem jest integracja środowiska szkółkarskiego w Polsce, upowszechnianie nowoczesnych metod produkcji oraz wiedzy potrzebnej do prowadzenia przedsiębiorstwa szkółkarskiego, a także promowanie norm jakościowych i zasad etyki zawodowej. Związek Szkółkarzy Polskich stara się przypominać, że rozwojowi miast, budowie infrastruktury publicznej czy industrializacji powinna towarzyszyć dbałość o stan środowiska życia człowieka i zrównoważony rozwój naszego kraju¹⁵. Z przeprowadzonych badań wynika, że pomimo niewielkiego udziału szkółek należących do ZSzP w ogólnej liczbie gospodarstw szkółkarskich w Polsce wynoszącego w 2010 roku 4%, udział powierzchni zajmowanej przez te szkółki w ogólnej powierzchni upraw szkółkarskich w Polsce wynosił aż 27%. Był jednak mniejszy niż w 2002 r. kiedy to powierzchnia szkółek należących do ZSzP stanowiła ponad 1/3 powierzchni wszystkich szkółek w Polsce (tabela 1).

¹² A. Grabowska, *Ceny detaliczne ozdobnego materiału...*

¹³ C. Diepen, R. Rabbing, *Changes in agriculture and land use in Europe*, „European Journal of Agronomy” 2000, nr 13, s. 85–100. <http://scholar.google.pl>, za L. Jabłońska i in., *Przemiany strukturalne w polskim ogrodnictwie w latach 2002–2010*, „Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa I Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2013, t. 100, z. 3, s. 63–72.

¹⁴ J. Babiak, *Zmiany w strukturze rolnictwa Unii Europejskiej*, „Roczniki Integracji Europejskiej” 2010, nr 4, s. 89–91.

¹⁵ M. Majewski, *Katalog szkółek*, Wydawnictwo ZSzP, 2013, <http://www.zszp.pl/>.

Tabela 1

Charakterystyka polskiego szkółkarstwa w 2002 i 2010 roku

Wyszczególnienie	2002	2010
Powierzchnia upraw szkółkarskich (ha)	3834	6747
Liczba szkółek ogółem (szt)	3202	3223
Udział powierzchni szkółek w produkcji ogrodniczej (%)	0,9	1,2
Średnia powierzchnia w 1 gospodarstwie (ha)	1,2	2,1
Udział szkółek z ZSzP w ogólnej liczbie szkółek w Polsce (%)	3,4	4
Udział powierzchni szkółek z ZSzP w ogólnej powierzchni (%)	34,5	27

Źródło: opracowanie własne wg Powszechnych Spisów Rolnych 2002, 2010 oraz katalogów Związku Szkółkarzy Polskich.

Z dostępnych danych wynika, że w 2013 r. gospodarstwa szkółkarskie należące do ZSzP w największym stopniu zlokalizowane były głównie w czterech województwach Polski tj. mazowieckim, łódzkim, lubelskim i śląskim. W pozostałych województwach ich liczba wahała się w granicach od 1 do 9. Należy zaznaczyć, że w województwie Podlaskim nie stwierdzono ani jednej szkółki należącej do ZSzP, zaś w podkarpackim tylko jedną (rys.1). Powyższe analizy sugerują, że rozmieszczenie tych szkółek, które zrzeszającą producentów najwyższej jakości drzew, krzewów, pnączy oraz bylin w Polsce uwarunkowane jest czynnikami demograficznymi województwa i popytem na rynku lokalnym. Na podstawie powyższych analiz określono wskaźnik Florence'a, pomiędzy liczbą mieszkańców danego województwa, a liczbą szkółek należących do ZSzP. Z przeprowadzonych badań wynika, że w 2013 r. wskaźnik ten wyniósł $F = 0,27$, a więc zgodnie z teorią lokalizacji przestrzennej, wartość ta mieści się w przedziale $[0,25; 0,49]$ i informuje o średnim stopniu rozproszenia i koncentracji terytorialnej, a badaną cechę określa się jako niezbyt zlokalizowaną, chociaż należy przyznać, że uzyskana wartość jest bliska przedziałowi $[< 0,25]$, który wskazuje na mały stopień koncentracji terytorialnej, a więc proporcjonalnego dopasowania liczby badanych obiektów do skupisk konsumentów danego województwa.

Rys. 1. Lokalizacja gospodarstw szkółkarskich należących do Związku Szkółkarzy Polskich (ZSzP) w 2013 roku

Źródło: opracowanie własne wg katalogu szkółek ZSzP 2013.

3. Rynek przedsiębiorstw zajmujących się rozmnażaniem roślin

Prowadzenie produkcji szkółkarskiej w Polsce nadal nie jest związane z obowiązkiem rejestracji w Polskiej Klasyfikacji Działalności i konieczności prowadzenia działalności gospodarczej, jednak część producentów decyduje się na prowadzenie gospodarstwa w formie zarejestrowanego przedsiębiorstwa, dzięki czemu mogą uzyskiwać dodatkowe wsparcie unijne oraz rozszerzać możliwości handlu swoimi produktami np. o duże sieci sklepów. Mimo opisywanego wcześniej wzrostu popytu na materiał szkółkarski, w latach 2009–2013 liczba przedsiębiorstw zajmujących się rozmnażaniem tego asortymentu, nie wykazywała wyraźnej tendencji bądź to rosnącej lub malejącej. Ulegała natomiast nieznacznym wahaniom. W 2013 roku na polskim rynku funkcjonowało 721 zarejestrowanych firm z tej branży, a więc jedynie o ponad 2% więcej niż w 2009 roku. *Gros* analizowanych firm, to firmy małe zatrudniające do 9 pra-

owników, a ich udział w ogólnej liczbie badanych przedsiębiorstw w 2013 r. przekraczał 92%.

Tabela 2

Struktura i dynamika zmian polskich przedsiębiorstw z zakresu rozmnażania roślin w zależności od liczby zatrudnianych pracowników w 2009 i 2013 roku

Wyszczególnienie	0–9		10–49		50–249		>250		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
2009	650	92,2	44	6,2	10	1,5	1	0,1	705	100
2013	663	92	47	6,5	10	1,4	1	0,1	721	100
Dynamika 2009 = 100%	102,0	X	106,8	X	100,0	X	100,0	X	102,2	X

Źródło: opracowanie własne wg GUS–PKD.

Jak zaznaczają Godlewska-Majkowska i Poniatowska-Jaksch za Puciato¹⁶ umiejscowienie przedsiębiorstwa w danym punkcie przestrzeni współdecyduje o dostępie do istotnych czynników wytwórczych, rynków zbytu, a także umożliwia funkcjonowanie w strukturach sieciowych, np. poprzez tworzenie zgrupowań kooperacyjnych lub koncentracyjnych. Lokalizacja przedsiębiorstwa wpływa również na możliwość korzystania z atrakcyjnych rozwiązań fiskalnych, organizacyjnych i prawnych oraz na dostęp do środków finansowych o charakterze publicznym lub pomocowym, np. w ramach funduszy strukturalnych UE. Z przeprowadzonych badań wynika, że w 2013 roku najczęściej zarejestrowanych firm tego typu funkcjonowało podobnie jak w przypadku gospodarstw z ZSZP w województwach śląskim, wielkopolskim, łódzkim i mazowieckim, a ich łączny udział w całej strukturze wynosił prawie 56% (tabela 3). Jednak pomiędzy badanymi latami, największy wzrost liczby przedsiębiorstw zaobserwowano w woj. lubelskim i małopolskim, który wynosił odpowiednio 52,4% i 30,8%. Należy również zaznaczyć, że w województwie świętokrzyskim liczba badanych firm zmniejszyła się pomiędzy analizowanymi latami aż o 40%.

Biorąc natomiast pod uwagę stopień lokalizacji przedsiębiorstw rozmnażania roślin w stosunku do skupisk konsumentów w poszczególnych województwach, stwierdzono iż obydwie analizowane cechy są bardzo zgodne terytorial-

¹⁶ D. Puciato, *Ocena stopnia koncentracji przestrzennej obiektów hotelarskich w Polsce*, *Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 2011, nr 1, s. 229–237.

nie. W 2013 roku występował niski stopień koncentracji terytorialnej liczby omawianych firm w stosunku do liczby ludności w poszczególnych województwach, a więc rozmieszczenie tych jednostek jest bardzo równomierne pod względem województw. Wskaźnik Florence'a w 2013 roku wyniósł dla badanych zmiennych $F = 0,22$.

Tabela 3

Zmiany i struktura przedsiębiorstw z zakresu rozmnażania roślin w Polsce i poszczególnych województwach w latach 2009 i 2013

Wyszczególnienie		2009		2013		Dynamika zmian
Lp.	Województwo	liczba	%	liczba	%	2009 = 100%
1	Dolnośląskie	27	3,8	20	2,8	74,1
2	Kujawsko-pomorskie	25	3,5	21	2,9	84,0
3	Lubelskie	21	3,0	32	4,4	152,4
4	Lubuskie	29	4,1	26	3,6	89,7
5	Łódzkie	81	11,5	76	10,5	93,8
6	Małopolskie	52	7,4	68	9,4	130,8
7	Mazowieckie	72	10,2	74	10,3	102,8
8	Opolskie	37	5,2	33	4,6	89,2
9	Podkarpackie	14	2,0	13	1,8	92,9
10	Podlaskie	16	2,3	16	2,2	100,0
11	Pomorskie	26	3,7	29	4,0	111,5
12	Śląskie	119	16,9	144	20,0	121,0
13	Świętokrzyskie	10	1,4	6	0,8	60,0
14	Warmińsko-mazurskie	31	4,4	30	4,2	96,8
15	Wielkopolskie	115	16,3	109	15,1	94,8
16	Zachodniopomorskie	30	4,3	24	3,3	80,0
Ogółem	POLSKA	705	100,0	721	100,0	102,2

Źródło: opracowanie własne wg GUS-PKD.

Podsumowanie

Szkółkarstwo ozdobne to obecnie jeden z najszybciej rozwijających się działów produkcji ogrodniczej w Polsce. W wyniku opisywanego w literaturze wzrostu zamożności mieszkańców oraz rosnącego popytu na rośliny ozdobne w Polsce, pomiędzy 2002 a 2010 rokiem bardzo wyraźnie zwiększyła się powierzchnia upraw szkółkarskich bo niemal dwukrotnie, przy tylko nieznacznej zmianie liczby gospodarstw. Do rozwoju szkółkarstwa z pewnością przyczynia się Związek Szkółkarzy Polskich, który poprzez swoje działania wpływa na wzrost popytu na rośliny ozdobne. Warto podkreślić, iż pomimo niewielkiego

udziału gospodarstw szkółkarskich należących do ZSzP w ogólnej liczbie gospodarstw szkółkarskich w Polsce, wynoszącej w 2010 roku 4%, udział powierzchni zajmowanej przez te szkółki w ogólnej powierzchni upraw szkółkarskich w Polsce wynosił aż 27%. W przypadku przedsiębiorstw zajmujących się rozmnażaniem roślin w Polsce pomiędzy 2009 i 2013 rokiem nie zaobserwowano istotnych zmian w ogólnej ich liczbie w kraju. Zmiany zachodzą natomiast w ujęciu regionalnym, zwiększa się rejonizacja przedsiębiorstw. Ponad połowa badanych firm w Polsce funkcjonowała w 2013 roku w województwach śląskim, wielkopolskim, łódzkim i mazowieckim.

Przeprowadzone analizy wskazują, że rozmieszczenie gospodarstw szkółkarskich należących do Związku Szkółkarzy Polskich, a więc gospodarstw będących liderami na rynku szkółkarskim jest stosunkowo dobrze dopasowane do liczby skupisk konsumentów danego województwa. Również dobrze dopasowana do skupisk konsumentów jest liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw z zakresu rozmnażania roślin, a więc jest odpowiedzią na skalę popytu panującą w poszczególnych regionach kraju.

Literatura

- Babiak J., *Zmiany w strukturze rolnictwa Unii Europejskiej*, „Roczniki Integracji Europejskiej” 2010, nr 4.
- Brown D., *Zmiany w szkółkarstwie europejskim w ciągu ostatnich 10 lat*, w: *Szkółkarstwo – perspektywy rozwoju*, Referaty Międzynarodowej Konferencji z okazji XX lecia Związku Szkółkarzy Polskich, Ożarów Mazowiecki 17–18 listopada 2012.
- Czekalski M., *Ogólna uprawa roślin ozdobnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław 2010.
- Fundowicz P., *Rozwój ozdobnego szkółkarstwa w Polsce i jego stan na tle innych krajów*, praca magisterska, Katedra Ekonomiki i Organizacji Ogrodnictwa, SGGW, Warszawa 1993.
- Grabowska M., *Znaczenie i wykorzystanie roślin w przestrzeni życiowej człowieka*, praca magisterska SGGW, Warszawa 2009.
- Grabowska A., *Ceny detaliczne ozdobnego materiału szkółkarskiego w poszczególnych województwach oraz w całym kraju*, praca magisterska, SGGW, Warszawa 2013.
- Jabłońska L., *Określenie perspektyw polskiego kwaciarstwa na podstawie długookresowej analizy porównawczej rozwoju Polski i Holandii*, Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa 1995.
- Jabłońska L., *Ekonomiczne aspekty rozwoju sektora kwaciarskiego w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.

- Jabłońska L., *Pozycja Polski w świecie jako producenta roślin ozdobnych*, „Roczniki Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2008, t. X, z. 4.
- Jabłońska L., Gunerka L., Olewnicki D., *Przemiany strukturalne w polskim ogrodnictwie w latach 2002–2010*, „Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2013, nr 100 (3).
- Majewski M., *Katalog szkólek*, Wydawnictwo ZSzP, 2013, <http://www.zszp.pl/>.
- Marosz A., *Zmiany w strukturze produkcji szkółkarskiego materiału ozdobnego w Polsce w latach 1989–2000*, Materiały VIII Konferencja Szkółkarska: „Aktualne problemy w szkółkarstwie ozdobnym”, Rogów 2003.
- Matejek E., *Development of urban greenery in Poland in the post-war period. Horticultural economics*, Xth International Symposium of Horticultural economics, Warsaw Agricultural University, „Acta Horticulture” 223, 1987.
- Olewnicki D., *Przemiany w gospodarce ogrodniczej w Polsce w latach 1965–2008 oraz perspektywy jej rozwoju*, praca doktorska SGGW, Warszawa 2011.
- Puciato D., *Ocena stopnia koncentracji przestrzennej obiektów hotelarskich w Polsce*, Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 1, 2011.

Changes in the nursery of ornamental plants in Poland and the provinces

Summary

This paper shows the changes in Polish ornamental nurseries and in the number of companies involved in the reproduction of plants. Ornamental Nursery is now one of the fastest growing branches of horticultural production in Poland. Between 2002 and 2010 the area planted nursery increased almost twice, while the number of companies involved in plant breeding has improved in recent years, a small change.

Keywords: ornamentals, ornamental nurseries, market of enterprises.

Translated by Dawid Olewnicki

WIOLETA SOBCZAK, LILIANA JABŁOŃSKA, LIDIA GUNERKA
Warszawa

Zmiany strukturalne w produkcji ogrodniczej w trzech makroregionach Polski

Wprowadzenie

Polskie rolnictwo charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem regionalnym¹. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w strukturze agrarnej. Różnorodność ta wynika głównie z uwarunkowań przyrodniczych oraz poziomu przekształceń strukturalnych². W 2005 roku Polska była w czołówce państw Unii Europejskiej z najbardziej rozdrobnioną strukturą gospodarstw³. Znaczne rozdrobienie jakim charakteryzuje się polskie rolnictwo wpływa niekorzystnie na warunki gospodarowania. W związku z powyższym w krajach Unii Europejskiej, w tym także w Polsce dąży się do zmniejszenia liczby gospodarstw, a w zamian do wzrostu ich przeciętnej wielkości⁴. W celu zwiększenia spójności i zminimalizowania różnic regionalnych Wspólnota podjęła inicjatywę

---

¹ G. Gorzelak, *Polskie regiony w procesie integracji europejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2002, nr 2–3.

² C. Csaki, Z. Lerman, *Land and Farm Structure in Poland. The Department of Agricultural Economics and Research*, The Hebrew University of Jerusalem, 2001; J. Babiak, *Zmiany w strukturze rolnictwa w Unii Europejskiej*, „Roczniki Integracji Europejskiej” 2010, nr 4.

³ J. Bożek, *Typologia krajów Unii Europejskiej pod względem podobieństwa struktury agrarnej*, „Oeconomia” 2010, nr 9 (3).

⁴ C. Diepen, R. Rabbiange, *Changes in agriculture and land use in Europe*, „European Journal of Agronomy” 2000, 13; C. Csaki, A. Nucifora, *The Agrarian Economies of Central-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States: an Update on Status and Progress in 2001*, „ECSSD Environmentally and Socially Sustainable Development Working Paper” 2001, nr 36.

wsparcia programów mających na celu zacieranie się różnic społeczno-gospodarczych w państwach członkowskich⁵. Efektem tego ma być wzrost liczby największych gospodarstw, tzn. z powierzchnią powyżej 50 ha. Pozytywnym jest, że corocznie tych gospodarstw przybywa. W Polsce największa ich liczba znajduje się w północnej części kraju i równocześnie właśnie na tym obszarze następuje najszybsza poprawa struktury agrarnej. Zupełnie inaczej wygląda sytuacja na obszarach Polski południowo-wschodniej, gdzie występują głównie gospodarstwa o niewielkiej powierzchni. Warto podkreślić, że w przypadku produkcji ogrodniczej ich największa koncentracja znajduje się w na obszarach Polski środkowej⁶. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w historii, gdzie poprzez zabory wykształciły się różne systemy gospodarowania, uzależnione od modelu funkcjonowania państwa zaborczego. Stąd też regionalizacja w polskim rolnictwie ma charakter długofalowy i jego zmiana jest powolna. Wśród aktualnych przyczyn powolnego tempa zmian w strukturze agrarnej polskich gospodarstw należy wymienić przerost zatrudnienia i utajone bezrobocie w rolnictwie. Wielu ludzi obecnie prowadzących gospodarstwa, bardzo często mało rentowne, byłoby gotowe podjąć pracę w innym sektorze, dołączając jednocześnie swoje grunty do gospodarstw większych i bardziej rentownych⁷. Obecny stan struktury agrarnej utrudnia również rozwój ogrodnictwa, który stanowi ważny element polskiego rolnictwa.

Celem pracy było zbadanie zmian strukturalnych w produkcji ogrodniczej wspomnianych wyżej makroregionów oraz ich ocena w relacji do przemian w krajowym ogrodnictwie.

1. Metodyka

W pracy analizowano zmiany w użytkowaniu gruntów, na których prowadzona jest produkcja ogrodnicza, w trzech makroregionach Polski. Do pierwszego regionu (I) zakwalifikowano województwo zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie. Drugim makroregionem (II) określono obszary z centralnej Polski, mianowicie województwo wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie

⁵ J. Bożek, *Typologia krajów Unii Europejskiej...*

⁶ J. Bożek, D. Bogocz, *Przestrzenne zróżnicowanie struktury agrarnej województw w ujęciu dynamicznym*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, Tarnów 2012.

⁷ J. Bożek, *Typologia krajów Unii Europejskiej...*

i mazowieckie, zaś jako trzeci makroregion (III) wyodrębniono obszary województw podlaskiego, lubelskiego oraz podkarpackiego. Przeprowadzone analizy dotyczyły zmian jakie nastąpiły pomiędzy dwoma ostatnimi Spisami Rolnymi w areale upraw, ilości gospodarstw i średniej powierzchni upraw w pojedynczym gospodarstwie specjalizujących się w produkcji ogrodniczej oraz w powierzchni upraw głównych gatunków owoców i warzyw. Zmiany te badano na tle zmian w całym krajowym ogrodnictwie, a poprzedzono je analizą zmian strukturalnych w sektorze rolnym badanych regionów oraz całego kraju. W pracy przyjęto określenia i pojęcia stosowane w klasyfikacji ogrodniczej Głównego Urzędu Statystycznego. W analizach posłużono się metodami matematyczno-statystycznymi, mianowicie indeksami o podstawie stałej, które posłużyły do zanalizowania zmian w czasie, zarówno w przypadku liczby gospodarstw jak i w powierzchni upraw, a także wskaźnikami procentowymi obrazującymi zmiany w strukturze użytkowania gruntów. Jako materiał źródłowy wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego oparte na wynikach Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 i 2010 roku, uzupełnione o dane zawarte w raportach Głównego Urzędu Statystycznego sporządzonych na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, a także dane z roczników statystycznych GUS dotyczących produkcji roślinnej.

2. Wyniki badań

2.1. Zmiany w wykorzystaniu gruntów rolniczych

Przeprowadzone analizy wykazały, że pomiędzy 2002 a 2010 rokiem powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce zmniejszyła się o 6,5% do poziomu 18,1 mln. Spowodowane było to zmniejszeniem się powierzchni użytków rolnych, których areal w 2010 roku był mniejszy o 8,1% niż w 2002 roku. Podobna sytuacja wystąpiła również na terenie trzech głównych regionów Polski (tabela 1). Największy spadek miał miejsce na obszarze województw regionu III czyli podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego. Tu w ciągu 8 lat powierzchnia użytków rolnych spadła o 9,6%. Mniej niż w skali kraju, bo o około 6,6%, zmniejszyła się powierzchnia użytków rolnych na obszarze II i III, czyli w Polsce centralnej i wschodniej. W skali kraju w znacznie większym stopniu zmniejszyła się powierzchnia gruntów ornych, bo aż o 15,7%, przy czym pod

zasiewami jedynie o 3,2%. Odmienne było w badanych regionach, gdzie odnotowano wzrost areалу gruntów ornych, ale już w przypadku powierzchni pod zasiewami wzrost ten miał miejsce jedynie w regionie I. W regionie II i III areal gruntów pod zasiewami obniżył się, w tym ostatnim nawet o 8,2%. Przy spadkowej tendencji powierzchni gruntów pod zasiewami, wzrosła w całym kraju, w tym we wszystkich trzech badanych regionach, powierzchnia upraw sadowniczych. Największa zmiana nastąpiła w regionie województw zachodniopomorskiego, lubuskiego i dolnośląskiego, gdzie w przeciągu 8 lat areal sadów uległ prawie potrojeniu. Niższy wzrost, bo o niecałe 50% miał miejsce na terenie województw podlaskiego, lubelskiego oraz podkarpackiego, zaś najmniejszą dynamiką wzrostu w latach 2002–2010 charakteryzował się obszar województw kujawsko-pomorskiego, łódzkiego i mazowieckiego, w przypadku których powierzchnia upraw sadowniczych zwiększyła się jedynie o 23%. Biorąc pod uwagę całkowity krajowy areal, to wzrósł on o 38,0%, w konsekwencji czego w 2010 roku wyniósł 374 tys. ha.

Zmiany jakie nastąpiły w areale gruntów wykorzystywanych rolniczo, pociągnęły za sobą zmiany w strukturze użytków rolnych. Wzrósł zarówno udział gruntów pod zasiewami, jak i sadów, z tym, że w przypadku sadów skala wzrostu była bardziej wyraźna. O ile udział krajowej powierzchni pod zasiewami w powierzchni gospodarstw wzrósł w analizowanym okresie z 55,7% do 57,7%, to udział sadów z 1,4% do 2,0%. Analogiczną sytuację odnotowano w omawianych regionach, przy czym największa zmiana została zaobserwowana na terenie województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego oraz dolnośląskie, gdzie udział powierzchni pod zasiewami zwiększył się o 5,4 pkt procentowe, a powierzchni sadów wzrósł 2,8-krotnie. Jeśli chodzi o pozostałe dwa regiony, to wzrost udziału powierzchni pod zasiewami był większy w regionie centralnej polski (o 0,8 pkt proc) niż polski wschodniej (o 0,2 pkt proc), natomiast udział sadów odwrotnie – silniej wzrósł w regionach wschodnich (o 60%) niż centralnych (o 30%).

Tabela 1

Powierzchnia gruntów w gospodarstwach rolnych w Polsce w 2002 i 2010 roku według kierunków użytkowania

Wyszczególnienie		Powierzchnia gospodarstw ogółem	Użytki rolne			
			ogółem	grunty orne		sady
				ogółem	pod zasiewami	
Powierzchnia (w tys. ha)						
Kraj	2002	19 325,4	16 899,3	13 066,5	10 764,3	271,0
	2010	18 070,0	15 534,0	11 015,0	10 427,7	374,1
I region	2002	2795,8	2533,3	2056,5	1559,0	14,4
	2010	2722,6	2373,8	2188,3	1664,3	40,4
II region	2002	7110,7	6320,6	5054,5	4471,5	143,7
	2010	6779,7	5898,4	5700,5	4314,2	176,9
III region	2002	4137,6	3530,6	2559,9	2103,8	60,4
	2010	3785,1	3177,0	3004,1	1933,3	90,4
Dynamika zmian (indeks: 2002 = 100%)						
Kraj		93,5	91,9	84,3	96,8	138,0
I region		97,3	93,7	106,4	106,7	280,9
II region		95,3	144,8	112,7	96,4	123,1
III region		91,4	89,9	117,3	91,8	149,5
Struktura powierzchni (w %)						
Kraj	2002	100,0	87,4	67,6	55,7	1,4
	2010	100,0	85,9	60,9	57,7	2,0
I region	2002	100,0	90,6	73,5	55,7	0,5
	2010	100,0	87,1	80,3	61,1	1,4
II region	2002	100,0	88,8	71,0	62,8	2,0
	2010	100,0	87,0	84,0	63,6	2,6
III region	2002	100,0	85,3	61,8	50,8	1,4
	2010	100,0	83,9	79,3	51,0	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i 2010.

W 2010 roku na terenie Polski było 2 278 tys. gospodarstw rolnych i była to liczba mniejsza o 22,4% niż w 2002 roku (tabela 2). Tendencję spadkową w liczbie gospodarstw możemy zauważyć również w badanych trzech regionach. Najsilniej, o 25,9%, zmniejszyła się liczba gospodarstw w regionie zachodniej Polski (I), a w najmniejszym stopniu, o 15,6%, w regionach wschodnich (III). W Polsce centralnej w 2010 roku było o 22,3% gospodarstw mniej. Pozytywnym jest, że spadek ten był większy aniżeli w przypadku areалу upraw, ponieważ oznacza to powiększenie przeciętnej wielkości pojedynczego gospodarstwa. W efekcie powyższych zmian średnia powierzchnia użytków rolnych w polskim gospodarstwie w 2010 roku wynosiła 6,82 ha, czyli prawie 20% więcej niż w 2002 roku. Podobnie o nieco ponad 20% wzrosła średnia po-

wierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie na terenie regionu centralnego (II), przy czym w wielkościach absolutnych areal ten jest wyższy niż średnia krajowa. W 2010 roku wynosił 8,46 ha. W większym stopniu zwiększyła się średnia powierzchnia użytków rolnych w regionie zachodnim kraju (I), bo o ponad 26% i tu w dalszym ciągu poziom tej średniej jest największy. W 2010 roku przeciętnie jedno gospodarstwo dysponowało arealem 11,97 ha użytków rolnych. Najmniejsze gospodarstwa znajdują się na obszarze wschodniej Polski (III), jak również tu w najmniejszym stopniu powiększyły się one. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie wzrosła z 4,79 ha do 5,10 ha, czyli tylko o 6,5%.

Tabela 2

Liczba gospodarstw rolnych i średni areal użytków rolnych w 1 gospodarstwie

Rok	Liczba gospodarstw rolnych (tys. sztuk)				Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie (ha)			
	kraj	region			kraj	region		
		I	II	III		I	II	III
2002	2933,0	267,62	897,25	737,80	5,70	9,47	7,04	4,79
2010	2278,0	198,37	696,90	622,70	6,82	11,97	8,46	5,10
Dynamika zmian (indeks: 2002 = 100%)								
2010	77,67	74,12	77,67	84,40	119,65	126,40	120,17	106,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i 2010.

2.2. Zamiany powierzchni użytkowanej ogrodnictwo

W latach 2002–2010 nastąpiły również zmiany w produkcji ogrodnictwa. Jak już wspomniano, znacznie (o 38,15%) wzrosła powierzchnia uprawy drzew i krzewów owocowych. Zmianie tej towarzyszył spadek liczby gospodarstw, co skutkowało wzrostem średniej powierzchni gospodarstwa (tabela 3). W 2010 roku średnia powierzchnia gospodarstwa sadowniczego w Polsce wynosiła 1,31 ha, czyli o 52,3% więcej niż w 2002 roku. Największa zmiana nastąpiła na obszarze województw I makroregionu, gdzie średnia powierzchnia wzrosła w przeciągu 8 lat ponad 5-krotnie i wynosiła w 2010 roku 2,58 ha. Był to wynik aż 2,8-krotnego wzrostu całkowitego areалу sadów (głównie duże nasadzenia sadów owocowych), przy spadku o 43% liczby gospodarstw. Najmniejszy wzrost średniego areалу nastąpił na obszarze III makroregionu, gdyż w 2010 roku był on jedynie o 34% większy niż w 2002 roku. Inaczej przedstawia się sy-

tuacja w przypadku produkcji ogrodniczej prowadzonej na gruntach ornych, której areal w latach 2002–2010 obniżył się. Krajowa powierzchnia uprawy warzyw gruntowych spadła o 18,56%, zaś truskawek o 11,51%. Ale jeszcze w większym stopniu, odpowiednio o 82,1% i 71,4%, zmniejszyła się liczba gospodarstw, efektem czego był bardzo duży wzrost średniego areалу uprawy warzyw i truskawek w pojedynczym gospodarstwie. Ten pierwszy zwiększył się z 0,28 ha do 1,27 ha (4,5 razy), a drugi z 0,19 ha do 0,60 ha (3,2 razy). W obu przypadkach największy spadek areálu i liczby gospodarstw był w III makroregionie, odpowiednio o 43,3% i 33,4% oraz 83,28% i 77,6%. Wyraźnie mniejszy spadek powierzchni uprawy warzyw (o 21,4%) i truskawek (o 5,7%) miał miejsce w makroregionie I, ale towarzyszył mu wzrost liczby gospodarstw (o 10,2% i 54,1%). Jest to jedyny makroregion, w którym obniżyła się średnia powierzchnia plantacji warzyw i truskawek. W przypadku II makroregionu spadek upraw dotyczył tylko warzyw gruntowych i jedynie o 8,9%, natomiast w przypadku upraw truskawek odnotowano wzrost powierzchni upraw o 8,1%. Przy wyraźnym zmniejszeniu się liczby gospodarstw (o 28,4% i 64,7%), w obu typach upraw wzrósł średni areal przypadający na 1 gospodarstwo – z 1,54 ha do 1,96 ha oraz z 0,26 ha do 0,80 ha.

Tabela 3

Liczba gospodarstw oraz powierzchnia użytkowana ogrodniczo

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw (tys. szt.)			Powierzchnia uprawy (tys. ha)			Średnia powierzchnia uprawy (ha)		
	warzywa gruntowe	truskawki	sady	warzywa gruntowe	truskawki	sady	warzywa gruntowe	truskawki	sady
	Kraj								
2002	617,2	196,15	316,80	171,30	37,96	271,00	0,28	0,19	0,86
2010	110,2	56,18	284,60	139,50	33,59	374,10	1,27	0,6	1,31
	I region								
2002	50,39	11,97	21,74	13,25	3,34	11,12	0,26	0,28	0,51
2010	55,53	18,45	12,12	10,41	3,15	31,34	0,19	0,17	2,58
	II region								
2002	174,37	61,88	91,81	83,78	16,30	124,90	1,54	0,26	1,36
2010	38,93	21,90	66,45	76,35	17,63	143,83	1,98	0,80	2,16
	III region								
2002	222,43	74,28	71,19	27,16	9,27	33,97	0,16	0,14	0,47
2010	28,76	16,83	62,47	15,38	6,17	39,40	0,53	0,41	0,63
	Dynamika zmian 2010 (indeks: 2002 = 100%)								

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw (tys. szt.)			Powierzchnia uprawy (tys. ha)			Średnia powierzchnia uprawy (ha)		
	warzy- wa grun- towe	tru- skawki	sady	warzy- wa grun- towe	tru- skawki	sady	warzy- wa grun- towe	tru- skawki	sady
Kraj	17,8	28,6	89,6	81,4	88,4	138,1	453,5	315,7	152,3
I region	110,2	154,1	55,7	78,6	94,3	281,6	73,1	57,1	505,8
II region	22,33	35,3	72,3	91,1	108,1	115,1	128,6	307,6	158,8
III region	12,93	22,7	87,7	56,6	66,5	115,9	331,3	292,8	134,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i 2010.

W przeciągu analizowanego 8-letniego okresu nastąpiły istotne zmiany w strukturze gatunkowej produkcji warzywniczej. Przede wszystkim zmniejszeniu uległ areal upraw podstawowych gatunków, w tym najsilniej marchwi, ogórków oraz kapusty. W skali kraju areal uprawy w każdym z tych 3 przypadków zmniejszył się o około 40% (tabela 4). Podobna sytuacja wystąpiła w badanych trzech makroregionach. Warto jednak zauważyć, że zarówno w I makroregionie, jak i w III, jeszcze silniej niż przypadku wspomnianych gatunków spadła powierzchnia upraw pomidorów. W 2010 roku na obu terenach powierzchnia ta była prawie o 67% mniejsza niż w 2002 roku. Na obszarze III makroregionu w porównaniu do całego kraju nastąpił również znacznie większy spadek uprawy cebuli. Był on prawie 2 razy większy niż w pozostałych analizowanych makroregionach. W najmniejszym stopniu ograniczono uprawę podstawowych gatunków warzyw w makroregionie centralnym (II), równocześnie powiększając o 46,6% areal upraw warzyw pozostałych. W I i III makroregionie również zwiększono powierzchnię uprawy warzyw pozostałych, ale mniej, bo odpowiednio o 26,9% i tylko o 3,1%.

Tabela 4

Powierzchnia uprawy poszczególnych gatunków warzyw gruntowych

Wyszczególnienie		Polska		I region		II region		III region	
		ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%
Kapusta	2002	27 039	100	2420	100	12 160	100	4088	100
	2010	16 766	62,0	1151	47,5	8165	67,1	1330	32,5
Kalafior	2002	9772	100	304	100	3951	100	2745	100
	2010	8516	87,1	202	66,4	3712	93,9	2409	87,7
Cebula	2002	27 698	100	1836	100	18 109	100	2691	100

Wyszczególnienie	Polska		I region		II region		III region		
	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	
	2010	22 409	80,9	1676	91,2	16 034	88,5	1110	41,7
Marchew	2002	27 767	100	1818	100	13 703	100	4652	100
	2010	16 396	59,0	1286	70,7	8740	63,7	1981	42,5
Pomidor	2002	8749	100	393	100	4940	100	1960	100
	2010	5624	64,2	132	33,5	4336	87,7	650	33,1
Ogórek	2002	18 187	100	1523	100	9223	100	2588	100
	2010	10 913	60,0	739	48,5	6022	65,2	943	36,4
Pozostałe razem	2002	41 857	100	4117	100	17 853	100	6204	100
	2010	53 121	126,9	4926	119,6	26 180	146,6	6400	103,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i 2010.

W okresie pomiędzy Powszechnymi Spisami Rolnymi z 2002 i 2010 roku nastąpiły zmiany również w strukturze upraw sadowniczych. W przypadku sadów z drzewami owocowymi, wśród podstawowych gatunków najbardziej wzrosła powierzchnia upraw czereśni, bo w skali kraju o 41% (tabela 5). Zmiana ta była największa na obszarze pierwszego makroregionu, gdzie w przeciągu analizowanego 8-lecia wzrosła o ponad 63%, przy wzroście jedynie o 7,6% na obszarze III makroregionu. Wzrost upraw nastąpił również w przypadku jabłoni, aczkolwiek była to zmiana znacznie mniejsza niż w przypadku poprzedniego gatunku, bo na obszarze całego kraju w 2010 roku sady jabłoniowe zajmowały powierzchnię jedynie o 12,4% większą niż w 2002 roku. Gdy przyjrzymy się zmianom w poszczególnych makroregionach widoczne jest, że na obszarze I makroregionu zmiana ta była bardzo duża. Tu areal sadów jabłoniowych zwiększył się w latach 2002–2010 2,2-krotnie. W pozostałych dwóch makroregionach był to wzrost jedynie o nieco ponad 8%. W I makroregionie zmniejszyła się natomiast powierzchnia sadów wiśniowych (o ok. 30%), śliwowych i gruszowych (po ok. 13%). Sadów gruszowych ubył też w dwu pozostałych regionach, zaś śliwowych w II, a wiśniowych w III makroregionie. W skali kraju zmniejszyła się jedynie powierzchnia uprawy grusz (o 7,3%). Interesującym jest ogromny wzrost arealu sadów pozostałych gatunków owoców, który w skali kraju był 5,5-krotny, a w makroregionie zachodnim (I) aż 19-krotny. Był to efekt dużych nasadzeń sadów orzechowych, wspieranych dopłatami z UE.

Tabela 5

Powierzchnia uprawy drzew owocowych w sadach wg gatunków

Wyszczególnienie		Polska		I region		II region		III region	
		ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%	ha	indeks 2002 = 100%
Ogółem drzewa	2002	215 333	100	33 056	100	56 926	100	33 978	100
	2010	266 751	123,8	55 744	168,6	66 228	116,3	39 470	116,1
Jabłonie	2002	147 091	100	5989	100	88 774	100	23 224	100
	2010	165 452	112,4	13 335	222,6	96 244	108,4	25 222	108,6
Grusze	2002	8258	100	519	100	4623	100	1190	100
	2010	7660	92,7	455	87,6	4330	99,6	1145	96,2
Śliwy	2002	16 513	100	1095	100	7991	100	2418	100
	2010	16 953	102,6	954	87,1	7676	96,0	2468	102,0
Wiśnie	2002	29 367	100	1821	100	16 820	100	5105	100
	2010	31 940	108,7	1290	70,8	19 205	114,1	4750	93,0
Czereśnie	2002	8105	100	979	100	4680	100	657	100
	2010	11 461	141,4	1598	163,2	7246	154,8	707	107,6
Pozostałe razem	2002	5999	100	721	100	2032	100	1389	100
	2010	33 286	554,8	13 710	1901,5	9131	95,0	5178	372,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i 2010.

Podsumowanie

W okresie pomiędzy Powszechnymi Spisami Rolnymi z 2002 roku i 2010 roku w polskim sektorze rolnym nastąpił wzrost znaczenia ogrodnictwa. Potwierdzeniem tego jest fakt, iż powierzchnia użytkowana ogrodniczo wzrosła w badanym 8-leciu o 13,8%, w efekcie czego wzrósł również udział tego obszaru w użytkach rolnych z 2,9% w 2002 roku do 3,6% w 2010 roku. Do tej zmiany przyczynił się głównie wzrost powierzchni upraw sadowniczych oraz plantacji krzewów owocowych. Spadła natomiast powierzchnia upraw truskawek oraz warzyw gruntowych. Największy wzrost upraw sadowniczych nastąpił na obszarze drugiego makroregionu mianowicie województw kujawsko-pomorskiego, łódzkiego i mazowieckiego. Wśród upraw sadowniczych największą dynamiką wzrostu powierzchni upraw charakteryzowały się czereśnie, których obszar wzrósł w latach 2002–2010 o ponad 41,4%. Zmiany powierzchni upraw zarówno sadowniczych jak i warzywniczych oraz spadek liczby gospodarstw przyczyniły się do wzrostu średniej powierzchni gospodarstw zajmujących się produkcją ogrodniczą. Gdzie w skali całego kraju w analizowanym okresie zwiększyła się ona o w przypadku warzyw gruntowych ponad 4,5 razy, truskawek

ponad 3-krotnie, zaś w przypadku upraw sadowniczych o ponad 50%. Przeprowadzone badania wykazały także istotne różnice w strukturze produkcji ogrodniczej we wskazanych regionach, wynikające z różnic gospodarowania na tych obszarach.

Literatura

- Babiak J., *Zmiany w strukturze rolnictwa w Unii Europejskiej*, „Roczniki Integracji Europejskiej” 2010, nr 4.
- Bożek J., Bogocz D., *Przestrzenne zróżnicowanie struktury agrarnej województwa w ujęciu dynamicznym*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, Tarnów 2012.
- Bożek J., *Typologia krajów Unii Europejskiej pod względem podobieństwa struktury agrarnej*, „Oeconomia” 2010, nr 9 (3).
- Csaki C., Lerman Z., *Land and Farm Structure in Poland. The Department of Agricultural Economics and Research*, The Hebrew University of Jerusalem, 2001.
- Csaki C., Nucifora A., *The Agrarian Economies of Central-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States: an Update on Status and Progress in 2001*, „ECSSD Environmentally and Socially Sustainable Development Working Paper” 2001, nr 36.
- Diepen C., Rabbiange R., *Changes in agriculture and land use in Europe*, „European Journal of Agronomy” 2000, nr 13.
- Gorzela G., *Polskie regiony w procesie integracji europejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2002, nr 2–3.
- <http://departments.agri.huji.ac.il/economics/lerman10.pdf> (18.11.2013).
- Powszechny Spis Rolny 2010. Raport z wyników województwa mazowieckiego*, GUS, Warszawa 2011.
- Użytkowanie gruntów. Powszechny Spis Rolny 2010*, GUS, Warszawa 2011.

Structural changes in the horticultural production in the three Polish macroregions

Summary

Summary: In the paper was analyzed the changes in horticultural production in the three Polish macroregions in 2002–2010 years. Research was carried out in the light of developments in agriculture and horticulture all over the country. The changes in the structure of the area, area of crops, the number of farms, and the average area of crops

in the selected branches of horticulture was analyzed. The results indicate that in 2002–2010 on the analyzed areas has increased the importance of horticulture. Mainly through increase in the importance of fruit production, including through an increase in the average area of crops. Despite the positive changes, in the regions horticultural production is still significantly fragmented.

Keywords: horticultural production, Polish macroregions, structural changes.

Translated by Wioleta Sobczak

MONIKA ŚPIEWAK-SZYJKA, MAŁGORZATA SAAR
Szczecin

Analiza bieżącego stanu sektora innowacyjności w województwie zachodniopomorskim oraz perspektywy rozwoju w świetle nowego programowania finansowego Unii Europejskiej 2014–2020

Wprowadzenie

Współczesne przedsiębiorstwa i organizacje działają w otoczeniu bardzo silnej konkurencji. Aby zapewnić sobie warunki prawidłowego funkcjonowania i rozwoju, muszą szybko reagować na zachodzące na rynku zmiany poprzez wprowadzanie nowych wyrobów lub nowych technologii wytwarzania produktów oraz stosując odpowiednie formy marketingu.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się niskim poziomem nakładów na sferę badań i rozwoju (B + R). Mimo inwestycji i wsparcia otrzymanego w okresie 2007–2013, wciąż występują niedostatki infrastruktury badawczej i niski jest udział nakładów na prace badawczo-rozwojowe w przedsiębiorstwach. Barrierami rozwoju innowacyjności w regionie są m.in. duże koszty finansowe takiej działalności oraz bardzo wysoki odsetek mikro i małych firm, które posiadają ograniczoną zdolność do tworzenia nowych rozwiązań technologicznych.

Szansą na rozwój innowacyjności jest nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej (UE) 2014–2020, która ma na celu ograniczenie dysproporcji w rozwoju gospodarczym pomiędzy Polską a państwami wysoko rozwiniętymi.

Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy oraz wspieranie mechanizmów kreowania innowacyjnych rozwiązań traktowany jest priorytetowo w Unii Europejskiej. Rozwój szeroko pojętej innowacji jest we współczesnej Europie często traktowany jako odpowiedź na falę kryzysu, jaka nawiedziła globalną gospodarkę po 2008 roku. Wzrost znaczenia innowacji jako czynnika decydującego o pozycji konkurencyjnej kraju i regionu powoduje, że istotnym elementem dla rozwoju konkurencyjności polskich regionów jest zapewnienie wysokiego i stabilnego poziomu innowacji i stworzenie niezbędnych warunków do jej absorpcji¹.

1. Istota innowacji oraz rola poszczególnych podmiotów w kształtowaniu innowacyjności

Źródeł innowacyjności w lokalnych gospodarkach należy szukać w sieciach zależności pomiędzy przedsiębiorstwami, sektorem publicznym, uczelniami wyższymi i innymi instytucjami wspierającymi przedsiębiorczość, a każdy z tych podmiotów może mieć znaczący wpływ na stymulowanie rozwoju innowacji. Od tych trzech zasadniczych grup uczestników procesów innowacyjnych zależy efektywność innowacyjności lokalnej gospodarki.

Pierwsza z wymienionych grup to sektor przedsiębiorstw. Polskie przedsiębiorstwa charakteryzują się niskim poziomem innowacyjności, co może być spowodowane okresem transformacji, podczas którego restrukturyzowano całe sektory gospodarki, a powstała luka technologiczna była wypełniana modyfikacją działań poprzez zakup maszyn i urządzeń, z pominięciem prowadzenia prac badawczo-rozwojowych.

Drugim zasadniczym uczestnikiem procesów innowacyjnych jest sektor instytucji wspierających działania przedsiębiorcze. Instytucjom otoczenia biznesu należy przypisać szczególną rolę w kontekście powiązań i współpracy, ponieważ stanowią one istotne dla regionu centra wspierania rozwoju przedsiębiorczości i konkurencyjności, wpływające m.in. na wzrost świadomości innowacyjnej, transfer wiedzy czy komercjalizację nowych technologii. Przyszłość regionu jest uzależniona od aktywności własnych środowisk wyspecjalizowa-

---

¹ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020; Regiony, miasta, obszary wiejskie*, dokument przyjęty przez radę ministrów dnia 13 lipca 2010 r., Warszawa 2010, s. 39–43.

nych w działaniach na rzecz poprawy poziomu innowacyjności oraz wzrostu lokalnej przedsiębiorczości².

Kolejną grupę stanowi sektor publiczny. Istotną rolę w tym zakresie odgrywają samorządy terytorialne, a w wymiarze ogólnokrajowym Ministerstwo Gospodarki oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz agencje rządowe, zwłaszcza Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości i Agencja Rozwoju Przemysłu. Mają one na celu wspieranie i promocję przedsięwzięć i programów proinnowacyjnych o zasięgu centralnym i regionalnym, wspomaganie organów administracji rządowej i samorządowej w zbieraniu i przetwarzaniu danych o potrzebach gospodarki w zakresie innowacyjności, wspieranie instytucji otoczenia przedsiębiorstw działających na rzecz wzrostu innowacyjności oraz nadzorowanie, koordynacja i wspieranie działań Krajowej Sieci Innowacji³.

W nowej gospodarce opartej na wiedzy istotne jest wyczulenie na zmiany rynkowe oraz szybkość reakcji na te zmiany, dlatego jest ona tak bardzo powiązana z branżą internetową i telekomunikacyjną. Podstawą gospodarki opartej na zaawansowanych technologiach jest kapitał intelektualny, który ma często dużo większą wartość niż inne aktywa w przedsiębiorstwie. Aby osiągnąć założony cel, jakim jest zrównoważony rozwój lokalnej przedsiębiorczości, konieczne są inwestycje w kapitał intelektualny, rozbudowę systemu informacji, jego technologii, ale także procedur organizacyjnych.

Działalność innowacyjna została opisana przez ustawodawcę jako *związana z przygotowaniem i uruchomieniem wytwarzania nowych lub udoskonalonych materiałów, wyrobów, urządzeń, usług procesów lub metod, przeznaczonych do wprowadzenia na rynek albo do innego wykorzystania w praktyce*⁴.

Literatura określa innowacyjność jako skłonność do odchodzenia od sprawdzonych sposobów działania na rzecz tworzenia i wprowadzania nowości,

---

² Por. P. Niedzielski, P. Narękiwicz, M. Pluciński, M. Skweres-Kuchta, *Innowacyjność i struktury klastrowe w województwie zachodniopomorskim*, Transport – Spedycja – Logistyka, Szczecin 2008, s. 19.

³ Krajowa Sieć Innowacji(KSU) to grupa usługodawców w zakresie doradztwa o charakterze proinnowacyjnym w ramach Krajowego Systemu Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw. KSU działa od 1996 roku z inicjatywy Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw (obecnie PARP), na mocy ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o utworzeniu Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (DzU 2000, nr 109, poz. 1158, z późn. zm.) powołującej PARP.

⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej, DzU 2005, nr 179, poz. 144.

poszukiwania nowych pomysłów i rozwiązań oraz szybkiego ich wprowadzania do praktyki⁵ a innowację jako narzędzie wykorzystujące zmiany w otoczeniu do kreowania nowości z punktu widzenia jednostki w celu jej rozwoju⁶.

Według OECD (205) innowacja jest to wprowadzenie lub zastosowanie nowego lub znacząco usprawnionego produktu (wyrobu lub usługi), procesu, nowej metody marketingowej lub organizacyjnej do praktyki biznesowej, organizacji pracy lub relacji zewnętrznych⁷. Innowacja jest ekonomicznym wykorzystaniem nowego pomysłu. Może dotyczyć wprowadzenia na rynek nowego towaru lub modyfikacji już istniejącego. Innowacja technologiczna natomiast, to wykorzystanie nowej lub lepszej techniki produkcji. Może też polegać na zastosowaniu nowej lub zmodyfikowanej metody zarządzania przedsiębiorstwem⁸. Realizacja procesu innowacyjnego prowadzi do przekształcenia koncepcji lub wyników badań w innowację, a przez to – do podniesienia efektywności danej organizacji. Innowacje dzielą się na takie, które dotyczą:

- procesów technologicznych, czyli usprawnień metod wytwórczych pozwalających obniżać koszty,
- produktów, czyli przyczyniające się do wyższej jakości produktów czy nowych ich asortymentów dostosowanych do potrzeb rynku, pozwalających uzyskać wyższe ceny,
- systemów zarządzania i organizacji przedsiębiorstw, zapewniające wyższą jakość i efektywność procesom decyzyjnym,
- zastosowania nowych materiałów i surowców bardziej ekonomicznych,
- wykrycia i rozwoju nowych rynków⁹.

W niniejszej publikacji autorki skoncentrowały się na analizie innowacji produktowych i procesowych. Innowacja produktowa jest to wprowadzenie na rynek wyrobu lub usługi, które są nowe lub istotnie ulepszone w zakresie swoich cech lub zastosowań¹⁰. Innowacje procesowe natomiast to nowe lub znaczą-

---

⁵ J. Penc, *Encyklopedia zarządzania*, Łódź 2008, s. 247.

⁶ P. Niedzielski, P. Narętkiewicz, M. Pluciński, M. Skweres-Kuchta, *Innowacyjność i struktury klastrów...*, s. 14.

⁷ E. Skawińska, R.I., Zalewski, *Klasy biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów*, PWE, Warszawa 2009, s. 91.

⁸ J. Black, *Słownik ekonomii*, Warszawa 2008, s. 147.

⁹ *Nowy słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, red. Z. Dowgiałło, Warszawa–Szczecin 2004, s. 143.

¹⁰ Por. *Raport o sytuacji Mikro i małych firm w roku 2013*, red. T. Kierzkowski Bank Pekao, Warszawa 2014, s. 73.

co ulepszone metody wytwarzania lub dystrybucji wyrobów i usług¹¹. Innowacje procesowe obejmują także nowe lub istotnie ulepszone techniki, urządzenia i oprogramowanie w działalności pomocniczej, takiej jak zaopatrzenie, księgowość, obsługa informatyczna i prace konserwacyjne¹².

2. Analiza wyników badań dotyczących innowacyjności w Polsce i w Europie

Wyniki badań działalności innowacyjnej przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie¹³ wskazują, że w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz przedsiębiorstwach z sektora usług wyższy był udział tych firm, które w latach 2009–2011 wprowadziły innowacje procesowe, niż innowacje produktowe. W porównaniu do lat 2008–2010 odsetek podmiotów, które wprowadziły innowacyjny produkt oraz proces zmniejszył się zarówno w przedsiębiorstwach przemysłowych, jak i z sektora usług.

Zaprezentowane poniżej zestawienia dotyczą przedsiębiorstw aktywnie innowacyjnych oraz innowacyjnych w zakresie innowacji produktowych i procesowych.

Przedsiębiorstwo aktywne innowacyjnie to takie, które w badanym okresie wprowadziło przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową albo realizowało w tym okresie przynajmniej jeden projekt innowacyjny, który został przerwany lub zaniechany w trakcie badanego okresu (niezakończony sukcesem), lub nie został do końca tego okresu ukończony (tzn. jest kontynuowany)¹⁴. Rysunek 1 wskazuje, że 14,1% zachodniopomorskich przedsiębiorstw przemysłowych było na przestrzeni lat 2009–2011 aktywnie innowacyjnymi. Znacznie gorzej prezentują się wyniki firm usługowych, które plasują województwo zachodniopomorskie na ostatnim miejscu (6,6% firm można uznać za aktywne innowacyjnie).

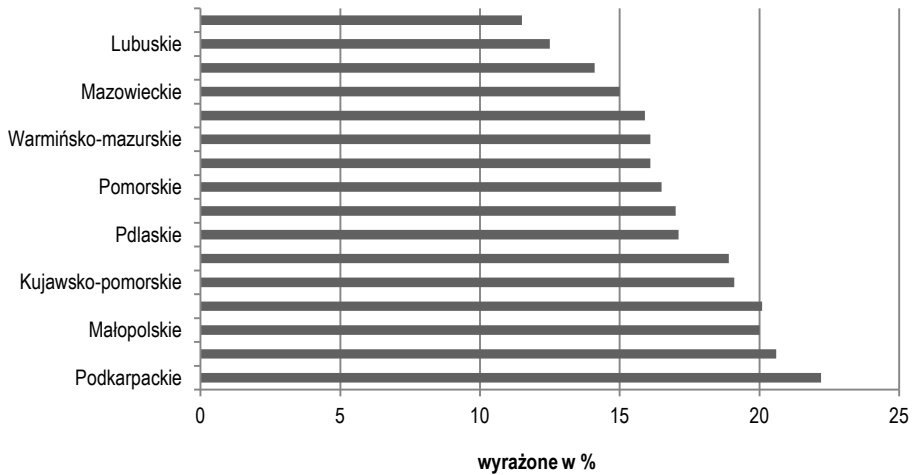
---

¹¹ Ibidem.

¹² L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 30.

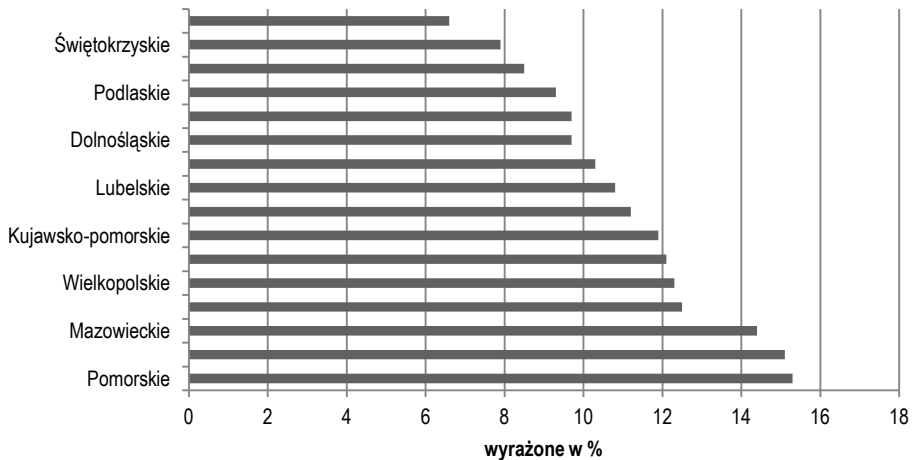
¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 21 i nast.

Rys. 1. Przedsiębiorstwa przemysłowe aktywne innowacyjnie w latach 2009–2011 według województw

Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 23.

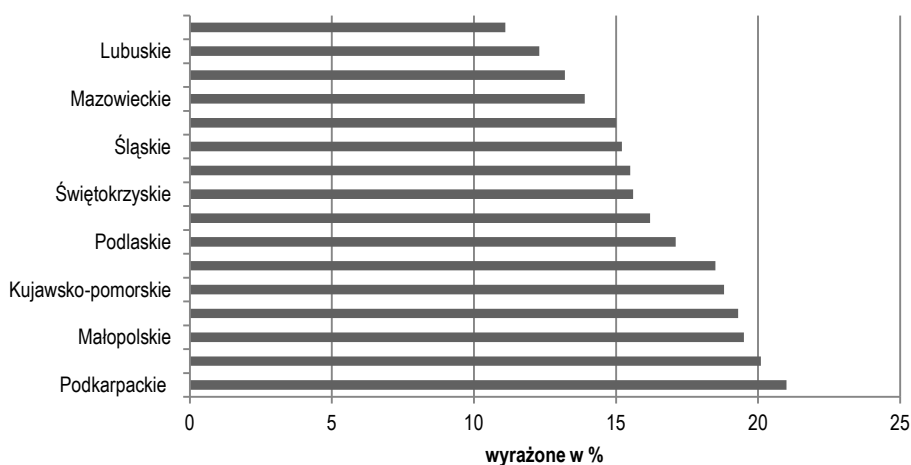

Rys. 2. Przedsiębiorstwa z sektora usług aktywne innowacyjnie w latach 2009–2011 według województw

Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 24.

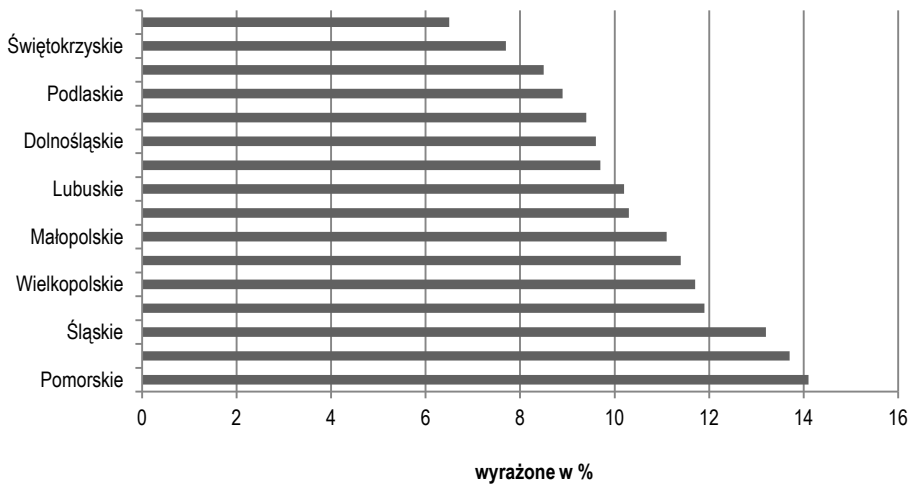
Przedsiębiorstwo innowacyjne w zakresie innowacji produktowych i procesowych – jest to przedsiębiorstwo, które w badanym okresie wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację produktową lub procesową (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces)¹⁵. W ogólnym zestawieniu zachodniopomorskie przedsiębiorstwa przemysłowe zajmują trzecią od końca pozycję, ponieważ zaledwie nieco ponad 13% firm dokonało istotnych zmian w swojej działalności. Podobnie jak w przypadku zastawienia firm aktywnie innowacyjnych, również i w tym przypadku firmy usługowe z Pomorza Zachodniego wypadły najslabiej z wynikiem 6,5%. Niski poziom innowacyjności wśród zachodniopomorskich przedsiębiorstw wynika w dużym stopniu z braku środków finansowych na badania i rozwój oraz bardzo dużego odsetka mikro i małych firm w strukturze przedsiębiorstw. Niewielkie przedsiębiorstwa posiadają często ograniczoną zdolność do planowania strategicznych działań rozwojowych.

Rys. 3. Przedsiębiorstwa przemysłowe innowacyjne w latach 2009–2011 według województw

Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 29.

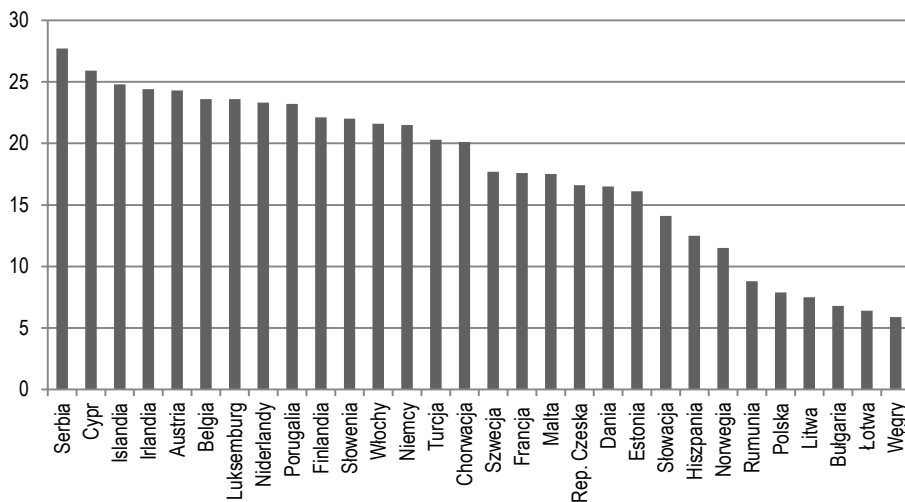
¹⁵ L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw...*, s. 21 i nast.

Rys. 4. Przedsiębiorstwa z sektora usług innowacyjne w latach 2009–2011 według województw

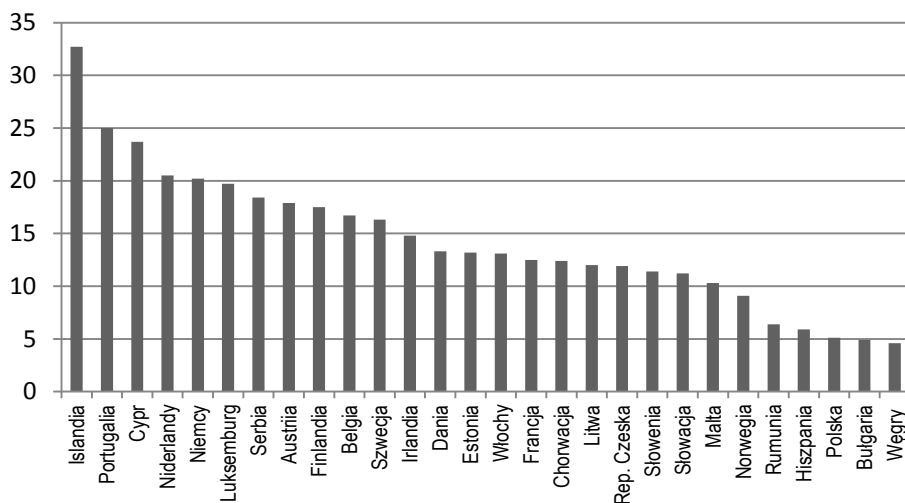
Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 24.

Niestety również Polska w porównaniu z innymi krajami europejskimi plasuje się na ostatnich pozycjach. Prawie 8% polskich przedsiębiorstw przemysłowych wprowadziło w badanym okresie innowacje produktowe i procesowe co stanowi ponad trzykrotnie mniejszy wynik w porównaniu z liderami rankingu. Analogicznie zaledwie 5% przedsiębiorstw z sektora usług wprowadziło takie innowacje, a w porównaniu z Islandią (32,7%) czy Portugalią (25%), Polska osiągnęła zdecydowanie słabszy wynik.

Rys. 5. Przedsiębiorstwa przemysłowe, które w latach 2008–2010 wprowadziły innowacje produktowe i procesowe według wybranych krajów Europy

Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 34.

Rys. 6. Przedsiębiorstwa z sektora usług, które w latach 2008–2010 wprowadziły innowacje produktowe i procesowe według wybranych krajów Europy

Źródło: L. Dzida, A. Masłowska, M. Orczykowska, U. Orzechowska, J. Piotrowska, D. Rozkrut, M. Wegner, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012, s. 35.

Wyniki badań Głównego Urzędu Statystycznego potwierdzają ankiety przeprowadzone wśród mikro i małych firm w Polsce przez ekspertów z Banku Pekao SA opublikowanych w Raporcie za 2013 rok. W badanym okresie ¼ ankietowanych potwierdziła fakt wdrożenia innowacji produktowych w okresie ostatnich 12 miesięcy od momentu przeprowadzenia wywiadu, natomiast 27% przedsiębiorców planuje w ciągu najbliższego roku takie innowacje wprowadzić. W przypadku innowacji procesowej 16% badanych zadeklarowało jej wprowadzenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy, ale aż 21% deklaruje wprowadzenie innowacji w ciągu najbliższego roku¹⁶.

Dużo skromniej przedstawia się wartość nakładów na innowacje. Prawie 2/3 firm, które deklarowały wprowadzenie innowacji zarówno produktowej jak i procesowej, wydało na ten cel kwotę mniejszą niż 10 000 zł. Jedynie 3% firm wydało na ten cel kwotę powyżej 100 000 zł. Inwestycje w innowacje są finansowane głównie ze środków własnych. Z kredytów na wdrażanie innowacji skorzystało zaledwie 11% firm. Taka sytuacja wynika głównie z niewielkich kwot przeznaczanych na tego typu działania.

W najbliższym roku plany przedsiębiorców w tym zakresie są dużo bardziej odważne. Aż 18% firm planuje sfinansować inwestycje kredytem bankowym, a 11% chciałoby skorzystać z dotacji unijnych¹⁷.

Analizując powyższe dane statystyczne oraz biorąc pod uwagę fakt konieczności rozwoju gospodarki opartej na wiedzy tak, by polskie przedsiębiorstwa mogły konkurować na arenie międzynarodowej, nowa perspektywa Unii Europejskiej na lata 2014–2020 kładzie szczególny nacisk na współpracę pomiędzy ośrodkami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami i komercjalizację wyników badań naukowych.

---

¹⁶ *Raport o sytuacji Mikro i małych firm...*, s. 73–78.

¹⁷ *Ibidem*.

3. Programy krajowe i regionalne (na podstawie RPO województwa zachodniopomorskiego) mające na celu wzrost innowacyjności

3.1. Poziom krajowy

Jednym z priorytetów polityki Spójności w Unii Europejskiej na lata 2014–2020 jest inteligentny rozwój, rozumiany jako rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji. Stanowi on jeden z trzech priorytetów strategii Europa 2020. Innowacyjność europejskiej gospodarki, zwłaszcza na tle Stanów Zjednoczonych ale także innych krajów wysoko rozwiniętych jest niewystarczająca¹⁸. Celem Unii Europejskiej jest przeznaczanie na działalność badawczo-rozwojową 3% PKB w 2020 roku. Podobne zapisy znajdują się w Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz w regionalnych strategiach rozwoju i dotyczą wzmocnienia i wykorzystania gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia jego mieszkańców¹⁹. Stworzenie w Polsce środowiska sprzyjającego innowacjom powinno być jednym z priorytetowych kierunków rozwoju kraju. Dokumentami służącymi temu celowi będą m.in. Program Operacyjny Inteligentny Rozwój (PO IR) 2014–2020²⁰ oraz regionalne programy operacyjne.

W PO IR główny nacisk zostanie położony na wykorzystanie istniejących zasobów oraz konsolidację potencjału jednostek naukowych w ramach sieci powiązań i wspólnych projektów. Głównym celem programu będzie wspieranie innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki, poprzez zwiększenie nakładów na działalność badawczo-rozwojową, w szczególności poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw w obszarach innowacyjności i działalności B + R,
- podniesienie jakości i interdyscyplinarności badań naukowych i prac rozwojowych,
- zwiększenie stopnia komercjalizacji oraz umiędzynarodowienia badań naukowych i prac rozwojowych.

---

¹⁸ Udział wydatków na działalność badawczo-rozwojową w PKB wynosi w UE ok. 2%, podczas gdy w USA ok. 3%, a w Korei Płd. ok. 3,7%.

¹⁹ *Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014–2020*, Warszawa 2014, s. 16 i nast.

²⁰ PO IR będzie finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a alokacja środków wyniesie 8 614,1 mln EUR.

W celu zrealizowania powyższych działań program będzie koncentrował się m.in. na:

- rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw,
- wspieraniu tworzenia inicjatyw gospodarczych,
- podniesieniu jakości prac B + R oraz pozycji krajowych jednostek naukowych w ramach Europejskiej Przestrzeni Badawczej,
- wsparciu działań odpowiadających na potrzebę pogodzenia wzrostu gospodarczego i poprawy wyników ekonomicznych przy jednoczesnym ograniczeniu wykorzystania zasobów i zmniejszeniu presji na środowisko.

W ramach PO IR wyróżnić można następujące osie priorytetowe:

1. Oś priorytetowa (OP) I: *Wsparcie prowadzenia prac B + R przez przedsiębiorstwa oraz konsorcja naukowo-przemysłowe*, która obejmie tworzenie warunków infrastrukturalnych dla prowadzenia działalności B + R przez przedsiębiorstwa dla projektów o wartości powyżej 25 mln EUR.
2. Oś priorytetowa II: *Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach*, m.in. poprzez badania, prace rozwojowe oraz programy wspierające regionalne inteligentne specjalizacje.
3. Oś priorytetowa III: *Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw*, w ramach której pomocą zostaną objęte projekty przedsiębiorstw o wysokim potencjale innowacyjnym. Wsparcie będzie ukierunkowane na projekty polegające na rozwoju technologii, która nie została jeszcze skomercjalizowana i wykorzystana w praktyce o wartości powyżej 25 mln EUR.
4. Oś priorytetowa IV: *Zwiększenie potencjału naukowo-badawczego*. Celem tej osi będzie stymulowanie współpracy nauki z biznesem poprzez bony innowacyjne. Przedmiotem wsparcia będzie zakup usługi polegającej na opracowaniu nowego produktu lub usługi, projektu wzorniczego, nowej technologii produkcji albo na znaczącym ulepszeniu wyrobu lub technologii produkcji.

3.2. Poziom regionalny

Podobną rolę we wspieraniu podejmowania działań innowacyjnych odegrają regionalne programy operacyjne. W 2011 roku został przygotowany dokument pt. *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Zachodniopomor-*

skiego na lata 2011–2020²¹. Strategia wskazuje kierunek wykorzystania kapitału ludzkiego w Województwie Zachodniopomorskim, a także wyższych uczelni i instytucji otoczenia biznesu. *Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020* jest jednym z elementów realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*. Program, którego celem jest umożliwienie dofinansowania projektów z funduszy strukturalnych będzie dotyczył różnych dziedzin począwszy od gospodarki, a kończąc na spójności społecznej. *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020* dużą uwagę poświęca zagadnieniom innowacyjności, a zwłaszcza konieczności podniesienia jego poziomu w województwie, ponieważ bez niego przedsiębiorstwa nie będą w stanie w przyszłości uczestniczyć w gospodarce opartej na wiedzy²². Zgodnie z *Regionalną Strategią Innowacyjności Województwa Zachodniopomorskiego* niezbędnym elementem będzie wzmocnienie obszarów badawczych oraz stworzenie systemu wielokierunkowego transferu i komercjalizacji technologii oraz rozwiązań innowacyjnych. W tym celu, w ramach pierwszej Osi priorytetowej *Gospodarka – Innowacje – Technologie* RPO 2014–2020 przeznaczono 20,4% alokacji finansowej, a na działania II Osi Priorytetowej *Rozwój społeczeństwa informacyjnego* 2,5%, co daje łączną kwotę ponad 366 mln EUR na najbliższe lata. Regionalny Program Operacyjny wraz z programami krajowymi będzie realizował cele rozwojowe regionu uzgodnione pomiędzy Polską a Komisją Europejską w ramach Umowy Partnerstwa.

Głównym celem I Osi Priorytetowej *Gospodarka-Innowacje-Technologie* jest podniesienie poziomu innowacyjności i konkurencyjności regionu, dzięki wykorzystaniu potencjału regionalnych i inteligentnych specjalizacji. Na obszarze województwa zachodniopomorskiego zaplecze badawczo-rozwojowe nie jest w pełni dostosowane do potrzeb nowoczesnej gospodarki, a ciężar współpracy sfery B + R z gospodarką spoczywa głównie na uczelniach wyższych. Cel Tematyczny (CT) 1. *Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji* wymaga m.in. działań na rzecz rozwoju B + R poprzez wsparcie inwestycji w infrastrukturę jednostek naukowych, które umożliwią świadczenie usług w odpowiedzi na faktyczne zapotrzebowanie zachodniopomorskich przedsiębiorstw. Pierwszym Priorytetem Inwestycyjnym (PI) w ramach celu 1 jest *wzmacnianie infrastruktury B + R (...) i możliwości rozwoju sektora B + I*

²¹ *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2011–2020*, Szczecin 2011.

²² *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, Szczecin 2010.

oraz promowanie centrów kompetencji, w szczególności tych o znaczeniu europejskim. Program jest dedykowany zarówno dla uczelni wyższych, jednostek naukowych jak również dla przedsiębiorców i partnerstw pomiędzy nimi. PI *Promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B + I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B + R i szkołami wyższymi* ma na celu podniesienie potencjału B + R w przedsiębiorstwach poprzez m.in. tworzenie i rozwój infrastruktury B + R w przedsiębiorstwach czy wsparcie wdrożenia własnych lub zakupionych wyników badań naukowych do kwoty 25 mln zł. Na poziomie krajowym, w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój podobne działania będą mogły liczyć na wsparcie, ale przekraczają kwotę zagwarantowaną w ramach RPO.

Priorytet Inwestycyjny dotyczący wspierania tworzenia i rozszerzenia zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług ma na celu wzrost konkurencyjności i innowacyjności sektora MŚP poprzez wdrażanie innowacji produktowych i procesowych w MŚP, inwestycje w wysoko innowacyjnych przedsiębiorstwach oraz wsparcie dostępu przedsiębiorstw do kapitału zewnętrznego poprzez rozwój instrumentów finansowych. Doceniając znaczenie instytucji otoczenia biznesu w procesie wspierania zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji zostaną przeznaczone środki finansowe również na profesjonalizację usług świadczonych przez te instytucje²³.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza stanowi podstawę do sformułowania następujących wniosków:

1. Aby zapewnić sobie warunki prawidłowego funkcjonowania i rozwoju, przedsiębiorstwa muszą szybko reagować na zachodzące na rynku zmiany poprzez wprowadzanie nowych wyrobów lub nowych technologii wytwarzania produktów oraz stosując odpowiednie formy marketingu.
2. Wyniki badania działalności innowacyjnej przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie wskazują, że w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz przedsiębiorstwach z sektora usług wyższy był udział tych firm, które w latach 2009–2011 wprowadziły innowacje procesowe, niż in-

---

²³ Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014–2020, Projekt, Szczecin 2014.

- nowacje produktowe. W porównaniu do lat 2008–2010 odsetek podmiotów, które wprowadziły innowacyjny produkt oraz proces zmniejszył się zarówno w przedsiębiorstwach przemysłowych, jak i z sektora usług.
3. Zachodniopomorskie przedsiębiorstwa przemysłowe pod względem innowacyjności w porównaniu z innymi województwami zajmują trzecią od końca pozycję, bowiem zaledwie nieco ponad 13% firm dokonało istotnych zmian w swojej działalności. Niski poziom innowacyjności wśród zachodniopomorskich przedsiębiorstw wynika w dużym stopniu z braku środków finansowych na badania i rozwój oraz bardzo dużego odsetka mikro i małych firm w strukturze przedsiębiorstw. Niewielkie przedsiębiorstwa posiadają często ograniczoną zdolność do planowania strategicznych działań rozwojowych.
  4. W zakresie innowacyjności Polska w porównaniu z innymi krajami europejskimi plasuje się na ostatnich pozycjach. Prawie 8% polskich przedsiębiorstw przemysłowych wprowadziło w badanym okresie innowacje produktowe i procesowe co stanowi ponad trzykrotnie mniejszy wynik w porównaniu z liderami rankingu.

Literatura

- Black J., *Słownik ekonomii*, Warszawa 2008.
- Dzida L., Masłowska A., Orczykowska M., Orzechowska U., Piotrowska J., Rozkrut D., Wegner M., *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2009–2011*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2012.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020; Regiony, miasta, obszary wiejskie*, dokument przyjęty przez radę ministrów dnia 13 lipca 2010 r., Warszawa 2010.
- Niedzielski P., Narękiwicz P., Pluciński M., Skweres-Kuchta M., *Innowacyjność i struktury klastrów w województwie zachodniopomorskim*, Transport – Spedycja – Logistyka, Szczecin 2008.
- Nowy słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, red. Z. Dowgiałło Warszawa–Szczecin 2004.
- Penc J., *Encyklopedia zarządzania*, Łódź 2008.
- Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014–2020*, Warszawa 2014.
- Raport o sytuacji Mikro i małych firm w roku 2013*, red. T. Kierkowski, Bank Pekao, Warszawa 2014.
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2011–2020*, Szczecin 2011.

Skawińska E., Zalewski R.I, *Klasy biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów*, PWE, Warszawa 2009.

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, Szczecin 2010.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej DzU 2005, nr 179, poz. 144.

Analysis of the current state of the innovation sector in Western Pomerania and development prospects of the new financial programming of the European Union 2014–2020

Summary

Companies and organizations should be focused on developing new products and innovations. Only such have a chance to compete on today's competitive market . The first part of the publication presents the current state of development of innovative activities in particular provinces divided into product and process innovation among industrial and service companies. Westpomeranian region ranks last in those classifications. The second part of the article presents proposed tools to be used by the region in the years 2014 – 2020 in order to reduce disparities in comparison with the leaders of the ranking. A confrontation of European countries in terms of product and process innovation among industrial and services companies is also presented, but Poland is ranked the bottom of the ranking. The tool that will be instrumental in strengthening the process of innovative activities in Poland in the coming years will be the Operational Programme of Smart Development.

Keywords: product and process innovation, industrial and service companies.

Translated by Małgorzata Saar

BARTOSZ MICKIEWICZ, PIOTR PRUS, ANTONI MICKIEWICZ
Szczecin

Analiza porównawcza instrumentów wsparcia WPR w ramach wieloletniej perspektywy finansowej 2014–2020 w stosunku do WPR 2007–2013

Wprowadzenie

Wspólna polityka rolna stanowi źródło zainteresowania dla wielu badaczy, nie tylko z zakresu nauk ekonomicznych czy politycznych, ale także nauk agronomicznych oraz socjologicznych. WPR skierowana jest na obszary wiejskie, które dominują we wszystkich krajach członkowskich oraz dotyka swą problematyką wiele gospodarstw rolnych. Według Oskama, Meestera i Silvisa nadal istnieją wspólne zasady dla rolnictwa, żywności i dobrostanu zwierząt, mimo występowania różnic w odniesieniu do występowania szczegółowych warunków w państwach członkowskich. Ze względu na reformy polityki dokonywanej w sposób ewolucyjny, warto badać różne aspekty tej polityki w odniesieniu do rodzajów polityki i jej uwarunkowań społeczno-gospodarczych¹.

Prace nad wypracowaniem projektu reformy wspólnej polityki rolnej na lata 2014–2020 podjęto stosunkowo wcześniej (2008), a więc natychmiast po zakończeniu prac nad przeglądem WPR (Health-Check). Przegląd miał charakter ogólnych wytycznych, który zmierzał do modyfikacji wyzwań, jakie powstawały na rynkach rolnych w obszarze Wspólnoty Europejskiej. Zgodnie z postano-

---

¹ A. Oskam, G. Meester, H. Silvis, *UE Policy agriculturnale, food and rural areas*, Wageningen 2010.

wieniami podjętymi w ramach reformy Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) z 2003 r. Komisja Europejska została zobowiązana do oceny funkcjonowania zreformowanej polityki rolnej UE oraz jej uproszczenia. W ramach tych zobowiązań przygotowano funkcjonowanie zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*). W przeglądzie potwierdzono potrzebę częściowego oderwania płatności od produkcji (*partial decoupling*).

Państwa członkowskie zostały zobowiązane do zorganizowania dyskusji, przeprowadzenia seminariów i konferencji, w celu wypracowania określonego stanowiska rządowego. Podczas kolejnych prezydencji sprawowanych przez kraje członkowskie, problematyka WPR zawsze była przedmiotem posiedzenia Ministrów UE ds. Rolnictwa i Rybołówstwa. Przykładowo podczas obrad tych ministrów podział biegł na linii dopłat bezpośrednich, które istotnie różniły między UE-15 a NUE-12. W trakcie Prezydencji Czeskiej (2009) w konkluzji proponowano rozważyć alternatywy wobec obecnie stosowanych historycznych okresów i danych referencyjnych. Wskazano, że bez szybkiego odejścia od dotychczasowego podziału środków na koperty krajowe, niemożliwa będzie poprawa skuteczności i efektywności tej polityki wspólnotowej. WPR powinna być polityką prostą i stabilną, musi być zrozumiała dla rolników i podatników, a bez jej znacznego uproszczenia nie będzie to możliwe.

Parlament Europejski (PE) na posiedzeniu plenarnym w 2010 r. przyjął rezolucję w sprawie przyszłości Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r. Dokument nie miał mocy legislacyjnej, ale odzwierciedlał stanowisko eurodeputowanych w debacie nad reformą WPR. Sytuacja uległa zmianie po wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego. Obecnie Parlament Europejski współdecyduje, wraz z rządami państw członkowskich o przyjęciu aktów prawnych regulujących kształt WPR na lata 2014–2020. Przyjęta rezolucja była następstwem prac Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi PE dotyczących przyszłego kształtu WPR.

Z punktu widzenia formalnego prace na forum UE nad reformą WPR rozpoczęły się w momencie opublikowania przez Komisję Europejską wspólnego dokumentu Komisji PE, Rady UE, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie WPR do 2020 r, pod tytułem „Sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnymi”. Idea tego komunikatu sprowadzała się do stwierdzenia, że zreformowana WPR będzie promować inteligentny i zrównoważony wzrost, poprzez efektywne wykorzystanie zasobów, będzie zmierzać do utrzymania bazy produkcji żywności, ochrony ekosystemów i różnorodności

biologicznej. W świetle dyskusji w Radzie (2011) oraz po konsultacjach publicznych, Komisja przygotowała projekty siedmiu nowych rozporządzeń, które będą regulować funkcjonowanie WPR do 2020 r².

1. Materiał i zakres badań

Wspólna Polityka Rolna należy do jednych z najstarszych i najdłużej funkcjonujących polityk w ramach wspólnoty europejskiej. Cechą charakterystyczną 50-letniej historii był proces adaptacji tej polityki do ciągle zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych, które stawiały nowe wyzwania, związane zwłaszcza z zapewnieniem większego bezpieczeństwa żywności, zachowania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, podniesienia jakości ochrony środowiska czy rozwijaniem konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki na obszarach wiejskich. O randze WPR świadczy fakt udziału w budżecie Unii Europejskiej, który co prawda stopniowo spadał z 40% w latach 2007–2013 do około 30% w latach 2014–2020.

Początkowo Wspólna Polityka Rolna realizowana była w mało liczebnej grupie państw (UE–15), stąd nie napotykała na takie trudności, jak obecnie są jej udziałem, gdy w stosunkowo szybkim czasie liczebnie wzrosła do UE–27, a w połowie 2013 do tego grona dołączył kolejny członek (Chorwacja). Swoim zasięgiem obejmuje – poza Bałkanami – niemal całą Europę, gdzie występują nie tylko odmienne krainy geograficzne, ale także systemy gospodarowania i rodzaje produkcji rolniczej.

Nowe kraje członkowskie domagają się takich samych praw i poziomu wsparcia, jakie występują w dawnych krajach UE–15. Dylematy te rozstrzygnęła Wspólnota Europejska, która przy znaczącym udziale środowisk naukowych, przygotowała szereg nowych rozwiązań legislacyjnych i rozporządzeń.

Podstawowym celem opracowania było porównanie wysokości wsparcia finansowego, jakie skierowano w ramach UE na WPR w dwóch okresach programowania. W opracowaniu uwagę skupiono na porównaniu poziomu wsparcia, jaki uzyskały kraje wspólnoty w latach 2013–2014 w stosunku do nowej perspektywy finansowej na lata 2014–2020. Porównanie dokonano między pań-

---

² A. Mickiewicz, B.M. Wawrzyniak, *Wspólna Polityka Rolna na lata 2014–2020 w świetle projektów rozporządzeń Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji Europejskiej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2012, nr 3.

stwami członkowskimi oraz między dwoma filarami WPR. Przy analizie brano pod uwagę fakt, że pojawiły się nowe kierunki wydatkowania, które nie występowały w poprzedniej perspektywie finansowej. Tych nowych instrumentów wsparcia WPR nie poddano analizie, ponieważ jak dotąd nie zostały wprowadzone w życie (tabela 1).

W dniu 17 grudnia 2013 r. Parlament Europejski i Rada UE przyjęła pięć rozporządzeń dotyczących wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, finansowania wspólnej polityki rolnej, płatności bezpośrednich, organizacji rynków produktów rolnych oraz przepisów przejściowych dotyczących PROW oraz dopłat bezpośrednich w zakresie ich stosowania w 2014 r. Przyjęcie aktów prawnych umożliwi finalizację prac nad przygotowaniem przepisów wykonawczych na poziomie UE (Komisja Europejska) i krajowym (sejm) koniecznych dla wdrożenia zmian WPR. Państwa członkowskie muszą także podjąć szereg decyzji związanych z wykorzystaniem możliwości dostosowań poszczególnych instrumentów do własnych potrzeb i specyfiki rolnictwa³.

2. Pierwotne założenia finansowania Wspólnej Polityki Rolnej w wersji z 2011 r.

Finansowanie WPR od początku lat 90-tych dokonywane było za pośrednictwem tzw. dwóch filarów. Pieniądze na realizację celów WPR pochodziły ze specjalnych funduszy UE. Do 2006 r. WPR obsługiwany był z jednego funduszu, tzn. z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej, przy czym Sekcja Gwarancji odpowiedzialna była za dopłaty bezpośrednie, zaś Sekcja Orientacji za rozwój obszarów wiejskich. Od 2007 r. WPR finansowana jest z dwóch odrębnych funduszy. Pierwszy z funduszy, czyli Europejski Fundusz Gwarancji Rolnej (EFGR), finansował działania związane z płatnościami bezpośrednimi, interwencją rynkową i instrumentami weterynaryjnymi. Drugi natomiast z funduszy, tj. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), finansował działania związane z rozwojem obszarów wiejskich. Intencją nowych rozwiązań było, aby zasady finansowania były ujednocnione i uproszczone, oraz ponadto, co jest niemniej istotne, mogły być

---

³ Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

monitorowane i kontrolowane. Przyjęte nowe rozwiązania zmierzały do tego, aby wsparcie produkcji rolniczej w UE w coraz większym stopniu odbywało się poprzez dopłaty bezpośrednie dla rolnika, a w coraz mniejszym stopniu poprzez utrzymywanie wysokiego poziomu cen. Przyjęte ramy prawne przyszłej WPR przewidują utrzymanie nadal dwóch funduszy oraz dwóch filarów WPR.

Analizę porównawczą przeprowadzono poprzez odniesienie się do ram finansowych przypadających na okres 2007–2013. W latach 2007–2013 łączny budżet WPR ustalony został na poziomie 374,5 mld euro, w tym kwota finansowania w ramach I filara wyniosła 286,5 mld euro (76,4%) oraz kwota finansowania II filara na poziomie 88,3 mld euro (23,6%)⁴. Pierwotny poziom wsparcia, według wstępnych planów Komisji Europejskiej na lata 2014–2020, miał wzrosnąć do poziomu 440,2 mld euro (wzrost o 14,9%), lecz na wsparcie I i II filara, z uwagi na odmienną konstrukcję ram finansowych, wsparcie obu filarów miało rosnąć tylko o 11,5%.

Tabela 1

Projekt ram finansowych WPR na lata 2014–2020 w mld euro
(w cenach nominalnych z 2013 r.)

Wyszczególnienie	Kwota	Procent
Filar I – Płatności bezpośrednie i wydatki rynkowe	321,9	73,1
Filar II – Rozwój obszarów wiejskich	101,2	23,0
Ogółem filar I i II	423,1	96,1
Bezpieczeństwo żywności	2,5	0,6
Pomoc żywnościowa dla osób najbardziej potrzebujących	2,8	0,6
Rezerwa na wypadek kryzysu w sektorze rolnictwa	3,9	0,9
Europejski fundusz dostosowania do globalizacji	2,8	0,6
Badania i innowacje w dziedzinie bezpieczeństwa żywnościowego, biogospodarki oraz zrównoważonego rolnictwa	5,1	1,2
Fundusze dodatkowe ogółem	17,1	3,9
Budżet 2014–2020 – ogółem	440,2	100,0

Źródło: projekt Rozporządzenie PE i Rady w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania i monitorowania jej, Bruksela 2011.

⁴ P. Prus, B.M. Wawrzyniak, *Cechy charakterystyczne rolnictwa i obszarów wiejskich w 27 krajach Unii Europejskiej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2010, nr 1/2.

3. System płatności bezpośrednich w pespektywie finansowej 2014–2020 w stosunku do 2007–2013 (I filar WPR)

Płatności bezpośrednie stanowią jeden z głównych instrumentów realizacji Wspólnej Polityki Rolnej, która odpowiedzialne są za wsparcie i stabilizację dochodów rolniczych, obniżanie kosztów produkcji i zachowanie produkcji na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. System płatności obszarowej nie będzie jednolity w ramach całej Unii Europejskiej. W krajach UE–15 będzie się nadal bazować na rozwiązaniach wspierających wielkość produkcji, którą oblicza się na podstawie historycznie ustalanych wielkościach plonów referencyjnych (SPS). W toku obrad PE i Rady dla nowych krajów członkowskich (NUE–13) podjęto decyzję o utrzymaniu systemu jednolitych płatności obszarowej (SAPS). Rozróżnienie powyższe nie tylko dotyczyło metod obliczania dopłat, ale w konsekwencji prowadziło do znaczących różnic w wysokości dopłat, z niekorzyścią dla rolników z nowych krajów członkowskich. System uproszczonych płatności bezpośrednich (SAPS) będzie utrzymany do 2020 r.

Nowe regulacje przedstawione przez PE i KE zmieniają system płatności bezpośrednich. Płatności będą przyznawane rolnikom aktywnym, na podstawie całkowicie nowych uprawnień, których liczba będzie zależna od liczby zadeklarowanych hektarów. Projektowany system płatności ma być stosowany zgodnie z zasadą wzajemnej zgodności, polegającej na przestrzeganiu określonych reguł dotyczących ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i innych poczynań związanych ze zdrowiem (higiena, weterynaria). Jednocześnie wprowadzono nowe komponenty systemu płatności, takie jak: a) płatności za praktyki rolnicze korzystne dla klimatu i środowiska (zazielenienie); b) płatności dla małych gospodarstw; c) płatności dla młodych rolników; d) płatności związane z produkcją oraz e) płatności z tytułu obszarów o ograniczeniach naturalnych⁵.

Wprowadzono definicję aktywnego rolnika, która zakłada, iż są to rolnicy, których wysokość płatności bezpośrednich rocznie przekracza bądź jest równa

---

⁵ Rozporządzenie (UE) nr 1310/2013 PE i Rady z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające niektóre przepisy przejściowe w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie środków i ich rozdziału w odniesieniu do roku 2014, a także zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 oraz rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, (UE) nr 1306/2013 i (UE) nr 1308/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie ich stosowania w roku 2014.

5% łącznej sumy przychodów z działalności nierolniczej albo na gruntach rolnych, składających się na ich gospodarstwa jest prowadzona minimalna działalność określona przez państwo członkowskie (definicja ta nie dotyczy rolników, którzy otrzymali poniżej 5 tys. euro). W myśl rozporządzenia nastąpi poprawa dystrybucji wsparcia bezpośredniego pomiędzy gospodarstwami o różnych wielkościach poprzez mechanizm degresywnej redukcji płatności – dla dużych gospodarstw (*capping*), oraz wzrost stawek wsparcia jednostkowego – dla małych gospodarstw (efekt zryczałtowanej płatności dla małych gospodarstw).

Innowacje związane z zazielenieniem (*greening*), będą urzeczywistniane poprzez trzy obowiązkowe praktyki, polegające przede wszystkim na dywersyfikacji upraw, utrzymanie trwałych użytków zielonych (TUZ) oraz utrzymaniu obszarów proekologicznych (EFA). Gospodarstwa posiadające do 15 ha gruntów ornych będą wyłączone z wymogu utrzymania obszarów proekologicznych. Z kolei gospodarstwa liczące sobie do 10 ha gruntów ornych będą wyłączone z wymogu dywersyfikacji upraw. Do gospodarstw między 10 a 30 ha wymagane będą dwie różne uprawy, przy czym uprawa główna nie powinna zajmować więcej niż 75% gruntów ornych. Natomiast gospodarstwa powyżej 30 ha będą musiały realizować trzy uprawy, a dwie uprawy główne nie zajmować więcej niż 95% gruntów ornych. Kolejną nowość polega na wsparciu młodych rolników. Płatność podstawowa dla nowych młodych rolników (w wieku poniżej 40 lat) powinna być zasilana dodatkowymi 25% w pierwszych pięciu latach od rozpoczęcia przez nich działalności. Aby przyczynić się do żywotności obszarów wiejskich, poprawić ich konkurencyjność oraz ograniczyć biurokrację, przewiduje się uruchomienie programu wsparcia skierowanego do rolników prowadzących małe gospodarstwa rolne. Rolnicy z takich gospodarstw będą otrzymywać ustaloną przez państwa członkowskie płatność roczną⁶.

Podstawowym celem nowych regulacji prawnych jest znaczne ograniczenie różnic między poziomami płatności między rolnikami, regionami a zwłaszcza krajami. Nowa koncepcja płatności bezpośrednich ma na celu lepsze wykorzystanie efektu synergii z II filarem. Państwa członkowskie mają możliwość przesunięcia od 15% do 25% środków z filara II WPR na rzecz dopłat bezpośrednich. Jedną z dróg prowadzących do konwergencji jest wprowadzenie maksymalnego pułapu dopłat, które mogłyby otrzymywać duże, pojedyncze gospodarstwo. Ponadto w celu wygospodarowania dodatkowych środków, nie będzie

---

⁶ Ibidem.

przyznawana płatność osobom fizycznym czy prawnym, którzy administrują portami lotniczymi, wodociągami, stałymi terenami sportowymi czy rekreacyjnymi. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania PE i Rada zatwierdziła pułapy krajowe dopłat bezpośrednich na poszczególne lata i kraje, które obrazują możliwości zbliżenia między UE–15 oraz NUE–13⁷.

Tabela 2

Porównanie wsparcia bezpośredniego 2007–2013 w perspektywie do 2014–2020
(w mld euro)

Kraj	Płatności bezpośrednie 2007–2013	Płatności bezpośrednie 2014–2020	Różnica w procentach
Belgia	4,26	3,65	85,7
Bułgaria	2,49	5,34	214,4
Republika Czech	4,50	6,11	135,8
Dania	7,20	6,29	87,4
Niemcy	40,31	35,59	88,3
Estonia	0,49	1,01	206,1
Irlandia	9,38	8,49	90,5
Grecja	14,48	13,95	96,3
Hiszpania	32,68	34,06	104,2
Francja	58,42	52,49	89,8
Chorwacja	0,0	1,29	0,0
Włochy	26,97	26,67	98,9
Cypr	0,22	0,35	159,1
Łotwa	0,73	1,72	235,6
Litwa	1,87	3,25	173,8
Luksemburg	0,26	0,25	96,1
Węgry	6,49	8,89	136,9
Malta	0,01	0,03	300,0
Holandia	5,94	5,31	89,4
Austria	5,20	4,85	93,3
Polska	15,40	21,15	137,3
Portugalia	4,01	4,07	101,5
Rumunia	5,50	12,39	225,3
Słowenia	0,71	0,95	133,8
Słowacja	1,92	2,71	141,1
Finlandia	3,96	3,67	92,7
Szwecja	5,33	4,89	91,7
Wielka Brytania	27,83	25,00	89,8
Razem w UE–28	286,56	294,42	102,7

Źródło: obliczenia własne wg danych rozporządzeń PE i Rady (UE).

⁷ Ibidem.

Analiza powyższej tabeli wskazuje, że przy minimalnym wzroście puli środków finansowych przeznaczonych na dopłaty bezpośrednie (2,7%) między latami 2007–2013 a 2014–2020, istotny wzrost wystąpił w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia) oraz w krajach, które do UE wstąpiły w 2007 r. (Bułgaria, Rumunia). Z drugiej strony niemal wszystkie dawniejsze kraje członkowskie UE–15, poza Hiszpanią i Portugalią, otrzymały niższy poziom wsparcia w stosunku do poprzedniej perspektywy finansowej. Z uwagi na stosunkowo późne ukazanie się rozporządzeń PE i Rady, ustalono, że w 2014 r. dopłaty bezpośrednie będą wypłacane zgodnie z przepisami przejściowymi, na zasadach podobnych jak w 2013 r., zaś proekologiczne przepisy wejdą w życie w 2015 r.

W celu bliższego zobrazowania procesu konwergencji (zbliżania) przeprowadzono analizę wsparcia dla dwóch grup państw członkowskich, w których poziom wsparcia był istotnie zróżnicowany, ze szkodą dla nowych członków. Z analizy wynika, że poziom wsparcia dla krajów UE–15 będzie w poszczególnych latach stopniowo spadał do 98,0% poziomu z 2014 r. Z drugiej zaś strony dla nowych krajów NUE–13 płatności będą mieć stałą tendencję wzrostową, dochodząc do poziomu wynoszącego 13,9% stanu z 2014 r. Niski w gruncie rzeczy spadek dopłat bezpośrednich w krajach UE–15 nie pozwoli na istotne zbliżenie między państwami członkowskimi, ponieważ rozpiętość dopłat nadal pozostanie na wysokim poziomie, natomiast wyznaczone koperty finansowe mają raczej charakter kosmetyczny, a nie procesu gruntownej przebudowy systemu wsparcia bezpośredniego.

Tabela 3

Analiza zmiany poziomu wsparcia dopłat bezpośrednich między UE–15 a NUE–13 w latach 2014–2020 (w mln euro)

Grupa krajów	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ogółem
UE–15 – razem	33 132,1	32 998,8	32 850,1	32 706,6	32 588,5	32 470,2	32 470,0	229 216,5
UE–15 – procent	100,0	99,6	99,1	98,7	98,3	98,0	98,0	
NUE–13 –razem	8549,8	8925,0	9278,8	9425,1	9580,2	9735,2	9735,2	65 229,3
NUE–13 –procent	100,0	104,4	108,5	110,2	112,0	113,9	113,9	
Ogółem	41 681,8	41 923,9	42 128,9	42 131,8	42 168,6	42 205,4	42 205,4	294 445,8
Procent	100,0	100,6	101,1	103,5	101,2	101,3	101,3	

Źródło: obliczenia własne wg danych rozporządzeń PE i Rady (UE).

Unia Europejska reprezentuje sobą dużą różnorodność, jeśli chodzi o pułapy dopłat bezpośrednich. Zjawisko powyższe ma swoje uwarunkowania w zasłóściach historycznych, które nawarstwiały się w poszczególnych latach. Najwyższe pułapy dopłat ma sześć krajów założycielskich Wspólnoty, w tym przykładowo Belgia i Holandia po 400 euro/ha lub Niemcy około 370 euro/ha. Niższe pułapy wsparcia bezpośredniego wynegocjowały kraje, które później przystąpiły do EWG (około 300 euro/ha). Nowe państwa członkowskie negocjowały swój udział w 2002 r. i startowały z bardzo niskiego pułapu, które były wspierane z budżetów krajowych. Polska doszła do poziomu 215 euro/ha, przy czym w trzech krajach nadbałtyckich nie osiągnęły poziomu 100 euro/ha. Jeszcze niższy poziom wsparcia uzyskały kraje przystępujące do UE w 2007 r. (Bułgaria i Rumunia). Proces stopniowego wyrównywania dopłat ma zakończyć się w 2020 r., przy czym dopłaty nie mogą być niższe niż 196 euro na hektar. W przypadku, gdy dopłaty bezpośrednie do hektara będą niższe od 90% średniej unijnej, wówczas wyrównanie dopłat będzie finansowane przez wszystkie państwa członkowskie, w których są one powyżej średniej unijnej.

4. Kierunki wsparcia rozwoju obszarów wiejskich (II filar WPR) w latach 2014–2020 na tle 2007–2013

W rozporządzeniu PE i Rady z 2013 r. nakreślono nową strategię rozwoju obszarów wiejskich, która wskazuje jako niezbędne skoncentrowanie się na ograniczonej liczbie podstawowych priorytetów związanych z ich rozwojem. Priorytety związane będą z transferem wiedzy i innowacji, rentownością i konkurencyjnością gospodarstw rolnych oraz promowaniem innowacyjnych technologii. Zastosowane instrumenty polityki dotyczyć będą inwestycji, infrastruktury, ekosystemów, jak również wsparcia dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, środków ochrony środowiska i środków w zakresie zmiany klimatu. Większa uwaga skierowana będzie na innowacyjne pomysły w biznesie i działania władzy na szczeblu lokalnym. Będą uruchomiane nowe kanały dystrybucji, które stanowią wartość dodaną do zasobów lokalnych. Ważne jest również wsparcie na rzecz rozwoju sprzedaży bezpośredniej i budowa rynków lokalnych. Nowość w tej kwestii polega na tym, że rozporządzenie w sprawie rozwoju obszarów wiejskich opierają się na podejściu strategicznym, polegającym na tym, że państwa członkowskie opracują strategię i pro-

gramy na podstawie analizy SWOT. Nowy mechanizm realizacji ma na celu zwiększenie skuteczności tego podejścia strategicznego, poprzez ustanowienie wspólnych celów i niezbędnych dostosowań.

W odniesieniu do wsparcia rozwoju obszarów wiejskich proponuje się silniejsze powiązanie z innymi politykami, w szczególności z polityką spójności, poprzez włączenie II filara WPR we Wspólne Ramy Strategiczne i Kontrakt Partnerski, ukierunkowanie pomocy na realizację z góry określonych mierzalnych celów programu z naciskiem na efekty realizacji programów. Określając wspólne zasady dotyczące wszystkich funduszy we wspólnych ramach strategicznych, II filar WPR powinien umożliwić działania w sposób skoordynowany i komplementarny z I filarem, wzmocnienie zaś powinno nastąpić poprzez efekt synergii.

W ramach polityki rozwoju obszarów wiejskich, wyznaczono sześć priorytetów, w tym: a) wspieranie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich; b) zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami; c) wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie; d) odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem; e) wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym; f) wspieranie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. Wszystkie te priorytety mają przyczyniać się do osiągnięcia celów przekrojowych w zakresie innowacyjności, środowiska oraz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej. Programy mogą być ukierunkowane na mniej niż sześć priorytetów, jeśli jest to uzasadnione na podstawie analizy sytuacji pod względem mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń (analizy „SWOT”) oraz ewaluacji *ex ante*.

Każdy kraj musi przygotować program (PROW) ukierunkowany przynajmniej na cztery priorytety i szereg podpriorytetów, zastępujących dotychczasowe osie tematyczne. Wśród podprogramów można wymienić działania ukierunkowane na młodych rolników, niewielkie gospodarstwa rolne, obszary górskie, kobiety na obszarach wiejskich, czy też związanych z łagodzeniem skutków zmiany klimatu/dostosowania się do nich, różnorodnością biologiczną oraz

krótkimi łańcuchami dostaw. W ramach niektórych podprogramów dostępne będą wyższe poziomy wsparcia.

Wśród długoterminowych celów strategicznych wymieniono zwiększenie konkurencyjności rolnictwa, zapewnienie zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi i jako nowość, działanie na rzecz klimatu i rozwoju terytorialnego. Według danych Komisji Europejskiej, sektor rolny odpowiada za 14% emisji gazów cieplarnianych związanych z działalnością człowieka w skali światowej. Rolnictwo przyczynia się głównie do emisji metanu i podtlenku azotu, wpływający na ocieplenie klimatu, który jest znacząco większy od wpływu samego dwutlenku węgla. Do kolejnych ważnych decyzji można zaliczyć fakt podjęcia w ramach polityki spójności zadań na rzecz obszarów wiejskich. Działania realizowane w ramach polityki spójności dotyczyć będą: 1. infrastruktury technicznej, w tym wodno-kanalizacyjnej, drogowej i kolejowej, 2. dostęp do Internetu szerokopasmowego, 3. przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, 4. rozwój przedsiębiorczości, 5. poprawa dostępu do usług publicznych (np. przedszkola) oraz 6. poprawa dostępu do rynku pracy dla mieszkańców wsi.

Przeprowadzona analiza poziomu kwot wsparcia PROW jaka przypadająca na lata 2007–2014 w stosunku do lat 2014–2020 wskazuje na występowanie zjawiska wzrostu środków skierowanych do UE–15 i malejących środków stawianych do dyspozycji dla NUE–13. Całkowita kwota wsparcia finansowego na lata 2007–2013 wynosiła 88,3 mld euro w skali wszystkich 27 państw Unii Europejskiej. Kwoty przypadające na poszczególne kraje były istotnie zróżnicowane i zależały od wielu czynników, jak obszar użytków rolnych, liczba ludności rolniczej, charakterystyka struktury gospodarstw rolnych, stan środowiska naturalnego, występujące sieć osiedleńcza, obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania i od wiele innych czynników. Środki EFRROW nie były jedynymi funduszami wspierającymi rozwój obszarów wiejskich. Wymagały zaangażowania publicznych środków krajowych, pozwalające na prawidłową realizację wyznaczonych celów i zadań. Do działań, które nie wymagały udziału własnego należały renty strukturalne, ułatwienie startu młodym rolnikom, pakiety rolnośrodowiskowe i wspieranie gospodarstw na obszarach ONW.

Tabela 4

Podział wsparcia unijnego na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w mld euro)

Kraj	PROW 2007–2013	PROW 2014–2020	Zmiany w procentach
Belgia	0,42	0,55	130,9
Bulgaria	2,61	2,34	89,6
Republika Czech	2,82	2,17	76,9
Dania	0,45	0,63	140,0
Niemcy	8,11	8,22	101,3
Estonia	0,71	0,72	101,4
Irlandia	2,34	2,19	93,6
Grecja	3,71	4,19	112,9
Hiszpania	7,21	8,29	114,9
Francja	6,44	9,91	153,9
Chorwacja	0,0	2,32	0,0
Włochy	8,29	10,43	125,8
Cypr	0,16	0,13	81,2
Łotwa	1,04	0,97	93,3
Litwa	1,74	1,61	92,5
Luksemburg	0,09	0,10	111,1
Węgry	3,81	3,45	90,5
Malta	0,08	0,10	125,0
Holandia	0,49	0,61	124,5
Austria	3,91	3,94	100,8
Polska	13,23	10,94	82,7
Portugalia	3,93	4,06	103,3
Rumunia	8,02	8,01	99,9
Słowenia	0,90	0,84	93,3
Słowacja	1,97	1,89	95,9
Finlandia	2,08	2,38	114,4
Szwecja	1,83	1,74	95,1
Zjednoczone Królestwo	1,91	2,58	135,1
Razem w UE–28	88,30	95,31	107,9

Źródło: obliczenia własne wg danych rozporządzeń PE I Rady (UE).

Przy wzroście puli środków na PROW wynoszący w skali UE 7,9%, największy przyrost kwot wsparcia zanotowano we Francji (53,9%), w Danii (40,0%), Wielkiej Brytanii (36,1%) oraz Belgii (30,9%). Zjawisko wzrostu instrumentów wsparcia na rozwój obszarów wiejskich należy rozpatrywać na tle danych dotyczących dopłat bezpośrednich (tabela 1), gdzie właśnie wymienione kraje dotknęły największe cięcia. Można to zjawisko interpretować w ten sposób, że zanotowane ubytki w I filarze WPR, zostały pokryte znacznym wzrostem kwot w II filarze WPR.

Potwierdzeniem spostrzeżeń, że funkcję rekompensaty ubytków środków w I filarze, pełni tę rolę II filar, znajdujemy przy analizie wsparcia PROW w poszczególnych latach. W przypadku krajów UE–15 notujemy co prawda niewielki, ale stały wzrost kwot wsparcia w latach 2014–2020. Zupełnie odmiennie zjawisko występuje w przypadku krajów NUE–13, które stopniowo i systematycznie tracą kwoty wsparcia finansowego.

Tabela 5

Analiza poziomu wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w poszczególnych latach
(w mln euro)

Grupa krajów	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ogółem
UE–15 – razem	8526,1	8532,6	8539,1	8545,8	8552,6	8559,8	8559,8	59 815,8
UE–15 – procent	100,0	100,1	100,2	100,3	100,3	100,4	100,4	
NUE–13 – razem	5092,0	5086,1	5080,0	5073,9	5067,6	5061,0	5053,1	35513,7
NUE–13 – procent	100,0	99,9	99,8	99,7	99,5	99,4	99,2	
Ogółem	13 618,1	13 618,7	13 619,1	13 619,7	13 620,2	13 620,8	13 621,9	95 338,5
Procent	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Źródło: obliczenia własne wg danych rozporządzeń PE i Rady (UE).

W ujęciu kwotowym (w mln euro) ubytki w ramach I filara WPR dla krajów UE–15, co prawda nie zostały w pełni zrekompensowane przyrostami w ramach II filara, ale takie decyzje nie przybliżają nas do konwergencji między „starymi” a „nowymi” państwami członkowskimi.

Podsumowanie

Prace nad nową, zreformowaną WPR trwały stosunkowo długo, przy udziale wszystkich państw członkowskich, środowisk naukowych i organizacji społeczno-zawodowych rolników. Wypracowanie konsensusu wymagało udziału trzech partnerów, a mianowicie Parlamentu Europejskiego, Rady UE oraz Komisji Europejskiej. Takie procedowanie było efektem zmian w procesie decyzyjnym, jakie wprowadził Traktat z Lizbony. Prace nad reformą były ściśle powiązane z negocjacjami wieloletniego budżetu UE na lata 2014–2020. Przy-

jęte akty prawne mają duży ciężar gatunkowy i oznaczają kompleksową, a przy tym istotną reformę unijnej polityki rolnej. Realizacja Wspólnej Polityki Rolnej oznacza przyjęcie nowych rozwiązań legislacyjnych, zawartych w ramach prawnych dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Polityka rozwoju obszarów wiejskich prowadzona będzie w ścisłej koordynacji z innymi politykami rozwojowymi, za pośrednictwem unijnych wspólnych ram strategicznych oraz tzw. umowy o partnerstwie.

Przeprowadzana analiza o charakterze ogólnym wskazuje, że uzyskanie konwergencji na poziomie Wspólnoty w 2020 r. nie zostanie urzeczywistnione. W procesie wyrównywania poziomów do średniej unijnej w obecnej perspektywie finansowej, najbardziej zyskają kraje nadbałtyckie oraz Bułgaria, Rumunia i Chorwacja. Pozostałe kraje będą swoje pułapy kształtować w zależności od tego, ile środków z II filara WPR zdecydują się przetransformować do I filara WPR. Lukę z pomniejszonego II filara WPR będzie można z kolei uzupełniać funduszami spójności, głównie w sferze infrastruktury.

Ulegnie zmianie konstrukcja programów rozwoju obszarów wiejskich, gdzie zamiast 4 osi tematycznych i 22 działań, pojawi się od 4 do 6 priorytetów i 18 podprogramów tematycznych. Nie będą kontynuowane takie popularne działania jak renty strukturalne, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE czy zwiększenie wartości dodanej produkcji rolniczej. W zakresie II filara WPR PE i Rada zaproponowała uproszczenie narzędzi interwencji, w celu skoncentrowania się na wspieraniu konkurencyjności, innowacji i podejmowania działalności przez młodych rolników (wymiana pokoleniowa).

Literatura

- Mickiewicz A., Wawrzyniak B.M., *Wspólna Polityka Rolna na lata 2014–2020 w świetle projektów rozporządzeń Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji Europejskiej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2012, nr 3.
- Oskam A., Meester G., Silvis H., *UE Policy agricole, food and rural areas*, Wageningen 2010.
- Prus P., Wawrzyniak B.M., *Cechy charakterystyczne rolnictwa i obszarów wiejskich w 27 krajach Unii Europejskiej*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2010, nr 1/2.
- Rozporządzenie (UE) nr 1310/2013 PE i Rady z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające niektóre przepisy przejściowe w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

(EFRROW) oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie środków i ich rozdziału w odniesieniu do roku 2014, a także i zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 oraz rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, (UE) nr 1306/2013 i (UE) nr 1308/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie ich stosowania w roku 2014.

Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.

Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009.

Comparative analysis of support instruments of CAP in period of long-term financial perspective 2014–2020 towards to CAP 2007–2013

Summary

The paper focuses on comparison of financial support level between years 2014–20120 and 2007–2013. The analysis was made between 2 pillars of CAP and among the EU Members States. The results show that in I pillar of CAP, which concerned mainly direct payments, the increase of means for new Member States (NUE–13) in comparison to EU–15 was observed. Analyzing the quota of support in II pillar of CAP, which covered rural areas development there was noticed adversative occurrence. In period of 2007–2013 payments from I pillar was 286,5 billion euro and in the next perspective they were increased to 294,4 billion euro (2,7%). And the budget of II pillar of CAP was increased from 88,3 billion euro to 95,3 billion euro (9,7%).

Keywords: Common Agricultural Policy, direct payment, rural areas development, union support.

Translated by Bartosz Mickiewicz

MAGDALENA WOJARSKA, RENATA MARKS-BIELSKA,
KAROLINA BABUCHOWSKA
Olsztyn

Instytucje otoczenia biznesu w województwie warmińsko- mazurskim – próba typologii z uwzględnieniem konkurencyjności i innowacyjności¹

Wprowadzenie

Współcześnie zarówno w teorii, jak i w badaniach empirycznych coraz większego znaczenia nabierają poszczególne instytucje oraz struktury instytucjonalne gospodarki w oddziaływaniu na toczące się w niej procesy ekonomiczne. Wynika to ze skierowania uwagi na rolę instytucji w gospodarce, zwiększonego zainteresowania rozwijającym się instytucjonalizmem oraz włączaniem do ekonomii głównego nurtu twierdzeń nowej ekonomii instytucjonalnej, a co jest z tym związane – stosowanie interdyscyplinarnego podejścia we współczesnych badaniach ekonomicznych².

---

¹ Artykuł powstał w oparciu o bazę danych utworzoną podczas *Badania Instytucji Otoczenia Biznesu pod kątem konkurencyjności i innowacyjności świadczonych usług wraz z rekomendacjami* przeprowadzonego na zlecenie Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego w ramach projektu pn. *Regionalny System Usług – Sieć InnoWaMa*, Priorytet VIII Regionalne Kadry Gospodarki, Działanie 8.2. Transfer Wiedzy, Poddziałanie 8.2.2. Regionalne Strategie Innowacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Zgoda na wykorzystanie danych nr PR.III.0744-2-8/7/2010.

² D. Miłaszewicz, *Jakość instytucji a wzrost gospodarczy*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, nr 9 http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip19-2011/SiP-19-1.pdf.

Instytucje obejmują reguły (włączając w to normy działania, wg których toczą się interakcje między podmiotami) oraz organizacje (które wprowadzają w życie reguły i kodeksy postępowania, w celu osiągnięcia pożądaných rezultatów)³. Zadaniem instytucji jest ustanawianie standardów (normatywnych i poznawczych) stabilizujących sekwencje decyzji i zachowań oraz określających zasadność i sensowność działań. Odpowiednie rozwiązania instytucjonalne ułatwiają przepływ informacji, wzmacniają prawa własności i kontrakty, regulują konkurencję. Stwarzają społeczeństwu możliwości i bodźce do zaangażowania w efektywną działalność rynkową⁴.

Gospodarka to nie tylko mechanizm rynkowy, lecz także struktura instytucjonalna, w której poszczególne instytucje tworzą mechanizm alokacji zasobów. Większość ekonomistów uznała jedno z podstawowych twierdzeń nowej ekonomii instytucjonalnej, mówiące o tym, że instytucje w długim okresie określają tempo rozwoju gospodarczego.

Świat instytucji odgrywa ogromną rolę w tworzeniu klimatu dla rozwoju teorii i praktyki myśli innowacyjnej⁵. Zdaniem Poniatowicz⁶, wśród wielu czynników, odpowiednio rozwinięta sfera instytucjonalna wspierania rozwoju oraz transferu innowacji i postępu technologicznego istotnie wpływa również na regionalną konkurencyjność.

Analizy podejmowane w ramach niniejszego opracowania koncentrują się na instytucjach otoczenia biznesu (IOB), tj. organizacjach, których zadaniem jest kreowanie i przestrzeganie instytucji traktowanych jako reguły gry. Głównym celem rozważań była próba wyodrębnienia typów IOB w woj. warmińsko-mazurskim uwzględniając ich konkurencyjność i innowacyjność, a także konkurencyjność i innowacyjność świadczonych przez nie usług.

---

³ *World Development Report. Building Institutions for Markets*, Oxford University Press, Oxford 2002.

⁴ M. Zalesko, *Instytucjonalizacja rynku rolnego w Polsce*, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2006, s. 7–8.

⁵ A. Kukliński, *Klimat innowacji a rozwój regionów*, w: *Wspieranie procesów innowacyjnych w gospodarce regionu*, red. M. Stefański, WSEiI, Lublin 2009, s. 11–19.

⁶ M. Poniatowicz, *Regionalna konkurencyjność gospodarki i czynniki ją kształtujące*, w: *Innowacje techniczne i zmiany strukturalne w procesie transformacji polskiej gospodarki*, red. A.H. Jasiński, M. Kruk, t. 1, Białystok 1999, s. 217–225.

1. Instytucje otoczenia biznesu w świetle przeglądu literatury

Początek XXI w. przyniósł w Polsce dynamiczny rozwój instytucji otoczenia biznesu, który wynika ze złożoności procesów gospodarczych zachodzących w dzisiejszej rzeczywistości. Wzrastająca konkurencja i wąska specjalizacja produkcji wymuszają na przedsiębiorcach korzystanie z usług specjalistów przede wszystkim z takich dziedzin jak: reklama, doradztwo różnego typu, marketing, *public relations*, prace badawczo-rozwojowe itp.⁷. Przedsiębiorstwa coraz częściej bywają uzależnione od zewnętrznych źródeł danych, dlatego nie bez znaczenia jest ich pozytywna, niemalże symbiotyczna współpraca z organizacjami zajmującymi się kreowaniem i transferem wiedzy⁸. Ponadto IOB wspierają działalność małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), które ze względu na swoje specyficzne cechy są szczególnie istotne z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego – wymagają w związku z tym priorytetowego traktowania i pomocy⁹.

Instytucje otoczenia biznesu to instytucje *non-profit*, a więc niedziałające dla zysku lub przeznaczające zysk na cele statutowe. Instytucje te posiadają bazy materialną, techniczną, zasoby ludzkie i kompetencje niezbędne do realizacji usług na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

H. Mizgajska¹⁰ podzieliła IOB na cztery główne typy, tj.: jednostki świadczące usługi na rzecz MŚP, organizacje przedsiębiorców, organizacje pozarządowe działające na rzecz MŚP oraz instytuty badawcze i placówki akademickie. Bardziej szczegółowy podział zaproponowała W. Burdecka¹¹, która do IOB zaliczyła: agencje rozwoju regionalnego i lokalnego; ośrodki szkoleniowo-doradcze; organizacje reprezentujące przedsiębiorców; instytucje proinnowacyjne działające na rzecz innowacyjności (centra transferu technologii, instytuty i ośrodki badawczo-rozwojowe pełniące rolę centrów); ośrodki innowacji i przedsiębiorczości (do których są zaliczane inkubatory przedsiębiorczości i inkubatory technologiczne, centra lub parki naukowo-technologiczne, które

---

⁷ S. Dołzbłasz, http://www.umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/_temp_/ksiazka4.pdf (20.04.2010).

⁸ *Innowacyjność oknem na świat*, red. M. Chmielewska-Rutkowska, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2004.

⁹ Ibidem.

¹⁰ H. Mizgajska, *Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2002.

¹¹ W. Burdecka, *Instytucje otoczenia biznesu. Badanie własne*, PARP, Warszawa 2004.

wspierają kreowanie nowych i przedsiębiorczych postaw); fundusze pożyczkowe i poręczeniowe.

Sprawnie funkcjonujące IOB mogą odegrać istotną rolę w rozwoju regionu – rozwój gospodarczy wymaga bowiem nie tylko silnych przedsiębiorstw, ale również współdziałania innych podmiotów w celu stworzenia stabilnych podstaw rozwoju. Na rozwój przedsiębiorczości znaczący wpływ ma otoczenie, w którym funkcjonują przedsiębiorstwa. Tworzenie przyjaznego klimatu inwestycyjnego i udzielanie wsparcia przypisuje się w dużym stopniu instytucjom otoczenia biznesu. Organizacje te, będąc inicjatorem wielu przedsięwzięć, stają się partnerami władz regionalnych i lokalnych. To partnerstwo przynosi wspólne projekty służące rozwojowi i innowacyjności gospodarki. Zdaniem I. Pietrzyk¹² sprawność instytucji w regionie, a także kooperacja między nimi a przedsiębiorstwami jest jednym z ważniejszych czynników rozwoju jednostek terytorialnych. Efekt synergii wynikający ze współpracy wszystkich partnerów sceny gospodarczej wzmacnia i przyspiesza rozwój, który dokonuje się przez wzrost wartości poszczególnych przedsiębiorstw i umacnianie ich pozycji rynkowej. Dialog samorządu z IOB może przynieść korzyści w postaci przyjaznego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości, zrozumienia potrzeb przedsiębiorców, likwidacji znacznej liczby barier rozwoju przedsiębiorczości, jak również lepsze zrozumienie zasad funkcjonowania samorządu i ograniczeń ustawowych w zakresie wsparcia udzielanego przez tę instytucję¹³.

Instytucje Otoczenia Biznesu występują w podwójnej roli – oddziałują na sytuację ekonomiczną podmiotów gospodarczych, ale także same są organizacjami, które potrzebują wsparcia i poprawy konkurencyjności.

W ostatnich dwóch dekadach cechą, która w istotny sposób decyduje o konkurencyjności podmiotów jest innowacyjność. To właśnie zdolność do tworzenia, a także wprowadzania nowych rozwiązań wpływa na przewagę konkurencyjną jednostek. Produkt oferowany przez instytucje otoczenia biznesu jest specyficzny, a jego szczególny charakter wynika z jednej strony z potrzeb obsługiwanych jednostek – najczęściej przedsiębiorstw, a drugiej strony jest warunkowany charakterem samej instytucji. IOB zajmują się wspieraniem, promocją i pośrednictwem w transferze technologii i wiedzy. Pełnią funkcje po-

---

¹² I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

¹³ B. Filipiak, J. Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Centrum Doradztwa i Informacji, Difin, Warszawa 2009.

średnictwa w dostępie, zwłaszcza małych firm do zewnętrznych zasobów wiedzy, doradztwa, finansów i nawiązywania współpracy z różnymi partnerami. Inną ważną rolą firm pośredniczących jest pomoc obejmująca diagnozowanie potrzeb, transfer i adaptację obcych rozwiązań do rzeczywistych warunków firm. Pomoc tę realizują m.in.: parki naukowe, centra innowacji, centra transferu technologii, inkubatory i ośrodki szkoleniowo-doradcze. Drugą grupę stanowią instytucje, które udzielają wsparcia finansowego (np. fundusze poręczeniowe, czy pożyczkowe). Są one ważnym źródłem finansowania zewnętrznego przedsięwzięć innowacyjnych¹⁴.

W dynamicznie zmieniającej się gospodarce rynkowej osiągnięcie trwałego sukcesu przez IOB staje się zadaniem bardzo trudnym. Coraz częściej klasyczne narzędzia marketingu nie są już tak skuteczne i nowatorskie jak dawniej. Dlatego też, instytucje te stoją przed problemem, w jakim zakresie konkurować. W warunkach konkurencji muszą koncentrować się na poziomie obsługi, badaniach rynku i satysfakcji klientów. Nawiązanie stałego kontaktu z klientem, precyzyjne definiowanie jego oczekiwań i potrzeb, wyprzedzanie oczekiwań i potrzeb potencjalnych klientów przez wprowadzanie innowacji w działalności IOB może stać się sposobem na wzmocnienie ich pozycji konkurencyjnej.

2. Założenia metodyczne badań

Realizacja problemu badawczego dotyczącego typologii IOB z punktu widzenia konkurencyjności i innowacyjności wymagała zastosowania kilku metod, które umownie można podzielić na dwie grupy, tj. (1) metody gromadzenia oraz (2) przetwarzania i analizy danych.

Podstawowe źródło informacji stanowiły badania pierwotne zrealizowane za pomocą ankiety pocztowej/mailowej w II połowie 2010 r. Zbudowany na potrzeby badań kwestionariusz ankiety składał się z 32 pytań (w większości półotwartych), dotyczących takich kwestii jak: ogólna charakterystyka instytucji, ich innowacyjność i konkurencyjność oraz innowacyjność i konkurencyjność świadczonych przez nie usług. Badanie miało charakter badania pełnego, tzn. objęto nim wszystkie zidentyfikowane instytucje otoczenia biznesu prowadzące

---

¹⁴ A. Pawlik, *Analiza funkcjonowania ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w regionie świętokrzyskim*, w: *Innowacyjność w skali makro i mikro*, red. B. Kryk, K. Piech, Instytut Wiedzy i Innowacji, 2009, s. 219–228.

działalność w woj. warmińsko-mazurskim (126 jednostek). Podstawę konstruowania teleadresowej bazy IOB stanowiły:

- informacje pochodzące z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- strony internetowe Krajowego Rejestru Sądowego, instytucji pozarządowych, Stowarzyszenia Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości, Agencji Rozwoju Przemysłu, Stowarzyszenia KLON/JAWOR, Ministerstwa Gospodarki,
- wiedza zespołu badawczego.

Z ogólnej liczby 126 wysłanych kwestionariuszy, kompletne i prawidłowo wypełnione formularze otrzymano od 55 instytucji¹⁵, co dało współczynnik zwrotu równy 43,7%. Szczegółową strukturę zwrotności ankiet w podziale na podregiony i powiaty woj. warmińsko-mazurskiego zawarto w tabeli 1.

Tabela 1

Struktura badanej populacji (liczba zidentyfikowanych IOB) oraz współczynnik zwrotu kwestionariuszy ankietowych

Powiat	Liczba IOB	Zwrotność ankiet (w %)	Powiat	Liczba IOB	Zwrotność ankiet (w %)
podregion elbląski: 45 IOB (zwrotność ankiet 36%)					
braniewski	6	33	nowomiejski	1	0
działdowski	5	40	ostródzki	8	25
elbląski	1	100	m. Elbląg	15	47
iławski	9	22			
podregion olsztyński: 60 IOB (zwrotność ankiet 50%)					
bartoszycki	4	25	nidzicki	3	33
kętrzyński	5	0	olsztyński	6	50
lidzbarski	4	25	szczygieński	4	50
mrągowski	2	100	m. Olsztyn	32	63
podregion ełcki: 21 IOB (zwrotność ankiet 35%)					
ełcki	7	29	piski	3	33
giżycki	3	33	gołdapski	3	33
olecki	3	67	węgorzewski	1	0

Źródło: opracowanie własne.

Zmierząc do wyodrębnienia typów IOB (grup jednostek podobnych do siebie ze względu na poziom i strukturę opisujących je cech), zgromadzony

¹⁵ Przy założeniu poziomu ufności rzędu 0,95; szacowanej wielkości frakcji = 0,5; błędu maksymalnego = 0,1; próba reprezentatywna z populacji 126 jednostek wynosi 54 IOB.

w trakcie badań pierwotnych materiał empiryczny poddano procedurze grupowania za pomocą uogólnionej metody k -średnich. Metoda ta może być stosowana do zmiennych ilościowych oraz jakościowych i należy do grupy metod optymalizujących dany podział obiektów ze względu na przyjęte kryterium. Punkt wyjścia stanowi tu wstępny podział zbioru obiektów Q_i ($i = 1, \dots, m$) na k skupień¹⁶ stąd nazwa.

Metoda k -średnich składa się z następujących etapów¹⁷:

- a) ustalenie maksymalnej liczby iteracji i liczby k stanowiącej liczbę podzbiorów;
- b) dokonanie losowego wyboru k obiektów z analizowanego zbioru i uznanie ich za środki analizowanych podzbiorów;
- c) przydzielenie pozostałych obiektów do grupy, dla której odległość Euklidesa między danym obiektem a środkiem ciężkości jest najmniejsza;
- d) wyznaczenie dla każdej z tak utworzonych podgrup nowego środka ciężkości, a następnie sprawdzenie czy każdy z obiektów jest bliższy środkowi własnej grupy, czy odrębnej – w drugim przypadku obiekt przesuwany jest do grupy, do której środka ma najbliżej;
- e) wyznaczenie, po przesunięciu obiektów, nowego środka ciężkości w grupach, po czym ma miejsce powtórzenie procedury opisanej w kroku czwartym, aż osiągnięta zostanie dopuszczalna liczba iteracji lub optymalny podział zbioru obiektów.

W każdej wersji metody k -średnich liczba podzbiorów zostaje niezmienna, a tylko w toku kolejnych iteracji zmienia się skład tych podgrup¹⁸.

Charakteryzując poszczególne typy IOB posłużono się także zaproponowanym przez Kuzela (2005) wskaźnikiem ważności¹⁹. Jego konstrukcję oparto

---

¹⁶ A. Malina, S. Wanat, *Analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia ludności w Polsce w latach 1990–1997*, w: *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, red. A. Zeliaś, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2000.

¹⁷ E. Wędrowska, *Miara ilości informacji jako instrument zarządzania zasobami danych*, praca doktorska, Katedra Statystyki i Informatyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.

¹⁸ A. Sokołowski, *Metody stosowane w data mining*, <http://www.statsoft.pl/czytelnia/dm/MethodyStosowaneWDM.pdf> (3.02.2011).

¹⁹ Wskaźnik ważności (W) wyznaczono wg formuły: $W = \sum_{i=0}^k n_i \cdot w_i / k \cdot N$, gdzie: i – indeks oceny; n_i – liczba wskazań danego czynnika na i -tym miejscu; k – maksymalna ocena w skali od 0 do k ; N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie; w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i .

na ocenach cech istotnych z punktu widzenia przyjętego celu badań²⁰. Respondenci dokonując rangowania operowali skalą 0–3, gdzie 0 oznaczało poziom nieistotny, 1 – niski, 2 – średni, 3 – wysoki. Wskaźnik przyjmuje wartości z przedziału $<0; 1>$ i informuje o tym jaką część punktów maksymalnie możliwych do zdobycia ankietowali przyznali danej odpowiedzi.

3. Ogólna charakterystyka IOB woj. warmińsko-mazurskiego

Zgodnie z informacjami zawartymi w części metodycznej, materiał empiryczny opisujący sytuację IOB w regionie warmińsko-mazurskim pochodził od 55 podmiotów: stowarzyszeń (38,9% ogółu) i fundacji (18,5%), spółek (13,0%) i uczelni wyższych (9,3%), a także jednostek badawczo-rozwojowych (1,9%).

Zmierzając do uszczegółowienia charakterystyki badanej próby, bazując na definicji autorstwa W. Burdeckiej (2004), przyjęto że w ramach dozwolonych prawem form organizacyjnych mogły występować różne kategorie, tj.: agencje rozwoju regionalnego/lokalnego, ośrodki doradczo-szkoleniowe, fundusze poręczeniowo-kredytowe, organizacje reprezentujące przedsiębiorców, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra transferu technologii i innowacji, ośrodki badawczo-rozwojowe, centra obsługi inwestorów, inkubatory technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, parki naukowo-technologiczne, oraz parki przemysłowe. Dodatkowo, respondenci uzupełnili powyższe zestawienie o jednostkę dydaktyczną, agencję zatrudnienia, specjalną strefę ekonomiczną oraz fundusz pożyczkowy.

Ze zgromadzonych w trakcie badań informacji wynika, że w strukturach większości instytucji (41) pojawiała się jedna kategoria – głównie organizacja reprezentująca przedsiębiorców (41,5%) oraz ośrodek doradczo-szkoleniowy (17,1%). W pozostałych przypadkach (11) stwierdzono występowanie kilku (od 2 do 4) komponentów, np. ośrodka doradczo-szkoleniowego i ośrodka wspierania przedsiębiorczości; ośrodka doradczo-szkoleniowego, organizacji reprezentującej przedsiębiorców i ośrodka wspierania przedsiębiorczości lub ośrodka wspierania przedsiębiorczości, inkubatora technologicznego oraz inkubatora przedsiębiorczości. W najbardziej rozbudowanych organizacjach (spółce akcyj-

---

²⁰ Cechy te są wymienione w dalszej części opracowania.

nej, izbie gospodarczej i samorządzie gospodarczym) działalność ośrodka doradczo-szkoleniowego i ośrodka wspierania przedsiębiorczości współistniała z:

- agencją rozwoju regionalnego i funduszem poręczeniowo-kredytowym,
- organizacją reprezentującą przedsiębiorców i funduszem poręczeniowo-kredytowym,
- agencją rozwoju regionalnego i organizacją reprezentującą przedsiębiorców.

Aktywność większości badanych organizacji koncentrowała się na sferze szkoleniowo-edukacyjnej (42,6% ogółu wskazań). Ponadto, analizowane jednostki świadczyły usługi doradczo-informacyjne w zakresie finansów (22,2%) oraz pozostałych obszarów funkcjonowania przedsiębiorstw (25,9%), zajmowały się reprezentowaniem przedsiębiorców przed urzędami administracji publicznej i innymi instytucjami (13,0%), udzielały pomocy finansowej (13,0%) i oferowały usługi doradczo-informacyjne z zakresu technologii (11,1%). Z kolei najrzadziej wskazywanymi obszarami działalności były audyty technologiczne i organizacja targów (po 3,7%).

Cechą charakterystyczną większości IOB w woj. warmińsko-mazurskim była dywersyfikacja działalności polegająca na wprowadzaniu do oferty podstawowej kilku (średnio trzech) usług dodatkowych. Najczęściej było to wsparcie doradczo-informacyjne w zakresie finansów i technologii (po 33,3% ogółu wskazań), a także stymulowanie współpracy między przedsiębiorstwami i działalność szkoleniowo-edukacyjna (po 31,5%), kojarzenie partnerów gospodarczych (27,5%), udostępnianie infrastruktury instytucjonalnej (sale szkoleniowe, laboratoria itp.) (25,9%) oraz reprezentowanie przedsiębiorców przed urzędami administracji publicznej i innymi instytucjami (24,1%).

Przeciętny wiek analizowanych organizacji to ok. 26 lat. Badania wykazały, że ponad połowa instytucji (66,0%) powstała w latach 1990–2010, choć zdarzały się i takie podmioty (24,0%), które prowadziły działalność powyżej 51 lat – były to cechy i stowarzyszenia.

Przestrzenny zakres działania poddanych analizie podmiotów ograniczał się głównie do rynku regionalnego (łącznie 67,0% wskazań), rzadziej krajowego (12,0%) i sporadycznie międzynarodowego (6,0%). Głównym źródłem finansowania IOB były: bieżąca działalność (34,0%), fundusze europejskie (24,0%) oraz składki członkowskie (20,0%).

Podstawę kadrową instytucji stanowili pracownicy etatowi (średnio na podmiot przypadało 14 osób, w tym 6 kobiet), którzy często (45 jednostek) wspomagani byli przez osoby dodatkowe. W większości przypadków (47,7%)

były one zatrudnione na umowę zlecenie lub umowę o dzieło i świadczyły usługi w zakresie obsługi prawnej i rachunkowej, a także pomagały instytucji wywiązywać się z obowiązków – chodzi tu o konsultantów, doradców, trenerów, wykładowców itd. Kolejną formą wsparcia kadrowego organizacji byli stażyści (30,8%), którzy obsługiwali sferę administracyjno-biurową instytucji oraz wykonywali nieskomplikowane prace podstawowe, typu proste analizy ekonomiczne czy wypełnianie wniosków o dofinansowanie

4. Typologia IOB z punktu widzenia konkurencyjności i innowacyjności

W celu uporządkowania IOB tworzących 55-elementowy zbiór zróżnicowanych jednostek, a także określenia ich typów (profilu) w obszarze innowacyjności i konkurencyjności, zastosowano procedurę k-średnich, której podstawę stanowiły zmienne subiektywne zgrupowane w następujących obszarach:

X_1 – ocena zasobów organizacji,

X_2 – ocena poziomu konkurencyjności instytucji,

X_3 – ocena czynników determinujących poziom konkurencyjności,

X_4 – ocena poziomu innowacyjności instytucji,

X_5 – ocena czynników utrudniających funkcjonowanie,

X_6 – ocena czynników determinujących konkurencyjność usług,

X_7 – ocena innowacyjności działalności podstawowej,

X_8 – ocena konkurencyjności działalności podstawowej.

Jako optymalny wariant klasyfikacji uznano podział 55-elementowego zbioru operacyjnych jednostek taksonomicznych na trzy skupienia zawierające instytucje podobne do siebie pod względem poziomu analizowanych elementów. Jako że celem grupowania było ustalenie podobieństwa pomiędzy obiektami, nie zaś ich hierarchizacja, przypisane skupieniom oznaczenia należy traktować jako umowne.

We wszystkich zbiorach wyodrębnionych podczas procedury badawczej znaleźli się przedstawiciele każdego z trzech podregionów NUTS 3 woj. warmińsko-mazurskiego. Najliczniejsze skupienie, pierwsze, utworzyły 23 instytucje, wśród których dominowały jednostki z podregionu olsztyńskiego (56,5%). Drugie w kolejności pod względem wartości współczynnika struktury były IOB z podregionu elbląskiego (30,4%), natomiast na trzecim miejscu znalazły się in-

stytucje z podregionu ełckiego (8,7%). W skład drugiej grupy weszło 14 podmiotów, w tym 6 z podregionu olsztyńskiego i po 4 z dwóch pozostałych NUTS 3 woj. warmińsko-mazurskiego. Trzeci zbiór składał się 18 instytucji, głównie z podregionu olsztyńskiego (55,6%), następnie elbląskiego (38,9%) i ełckiego (5,6%). Zmierając do określenia typów instytucji otoczenia biznesu w woj. warmińsko-mazurskim z punktu widzenia ich konkurencyjności i innowacyjności, a także konkurencyjności i innowacyjności świadczonych przez nie usług posłużono się podejściem zaproponowanym przez Wędrowską i Wojarską²¹. Zgodnie z nim, uogólnione profile analizowanych instytucji utworzone zostały na podstawie wariantów cech stanowiących podstawę grupowania. Kryterium przyporządkowania zmiennych do poszczególnych poziomów natężenia (od „żaden” do „wysoki”) stanowił najwyższy odsetek wskazań. Wyniki analizy zestawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Warianty cech opisujących sytuację IOB woj. warmińsko-mazurskiego

X	Stopień nasilenia cechy			
	żaden	niski	umiarkowany	wysoki
SKUPIENIE I				
X ₁	x _{1,3} ; x _{1,9} ;		x _{1,1} ; x _{1,2} ; x _{1,4} ; x _{1,5} ; x _{1,6} ; x _{1,7} ; x _{1,10} ; x _{1,12} ; x _{1,15} ;	x _{1,2} ; x _{1,8} ; x _{1,11} ; x _{1,3} ; x _{1,14} ;
X ₂				x _{2,1} ;
X ₃		x _{3,3} ; x _{3,11} ; x _{3,13} ; x _{3,14} ;	x _{3,1} ; x _{3,4} ; x _{3,6} ; x _{3,7} ; x _{3,9} ; x _{3,10} ; x _{3,11} ; x _{3,15} ; x _{3,16} ; x _{3,17} ; x _{3,18} ; x _{3,19} ; x _{3,20} ; x _{3,21} ; x _{3,22} ; x _{3,23} ;	x _{3,1} ; x _{3,2} ; x _{3,5} ; x _{3,8} ; x _{3,12} ; x _{3,17} ;
X ₄			x _{4,1} ;	
X ₅	x _{5,1} ;	x _{5,3} ; x _{5,7} ; x _{5,8} ; x _{5,9} ; x _{5,10} ;	x _{5,4} ; x _{5,5} ; x _{5,6} ; x _{5,12} ; x _{5,13} ; x _{5,14} ;	x _{5,2} ; x _{5,11} ; x _{5,12} ;
X ₆		x _{6,6} ;	x _{6,1} ;	x _{6,2} ; x _{6,3} ; x _{6,4} ; x _{6,5} ;
X ₇	x _{7,1} ; x _{7,2} ; x _{7,3} ; x _{7,4} ; x _{7,5} ; x _{7,6} ; x _{7,7} ; x _{7,8} ; x _{7,9} ; x _{7,10} ; x _{7,11} ; x _{7,12} ; x _{7,13} ;			
X ₈	x _{8,1} ; x _{8,2} ; x _{8,3} ; x _{8,4} ; x _{8,5} ; x _{8,6} ; x _{8,7} ; x _{8,8} ; x _{8,9} ; x _{8,10} ; x _{8,11} ; x _{8,12} ; x _{8,13} ;			
SKUPIENIE II				

²¹ E. Wędrowska, M. Wojarska, *Wykorzystanie metod WAP do wyodrębniania profili lokalnej polityki ekonomicznej*, w: *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. R. Broll, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2005, s. 333–340.

X	Stopień nasilenia cechy			
	żaden	niski	umiarkowany	wysoki
X ₁	x _{1,1} ; x _{1,2} ; x _{1,3} ; x _{1,4} ; x _{1,8} ; x _{1,9} ; x _{1,10} ; x _{1,12} ;		x _{1,5} ; x _{1,6} ; x _{1,8} ; x _{1,11} ; x _{1,13} ; x _{1,15} ;	x _{1,7} ; x _{1,13} ; x _{1,14} ;
X ₂			x _{2,1} ;	
X ₃	x _{3,1} ; x _{3,2} ; x _{3,3} ; x _{3,4} ; x _{3,5} ; x _{3,6} ; x _{3,7} ; x _{3,8} ; x _{3,9} ; x _{3,10} ; x _{3,11} ; x _{3,13} ; x _{3,14} ; x _{3,15} ; x _{3,16} ; x _{3,17} ; x _{3,18} ; x _{3,19} ; x _{3,20} ; x _{3,21} ; x _{3,22} ; x _{3,23} ;			x _{3,12} ;
X ₄	x _{4,1} ;			
X ₅	x _{5,1} ; x _{5,2} ; x _{5,3} ; x _{5,4} ; x _{5,5} ; x _{5,6} ; x _{5,7} ; x _{5,8} ; x _{5,9} ; x _{5,10} ; x _{5,11} ; x _{5,12} ; x _{5,13} ; x _{5,14} ;			
X ₆	x _{6,1} ; x _{6,2} ; x _{6,3} ; x _{6,4} ; x _{6,5} ; x _{6,6} ;			
X ₇	x _{7,1} ; x _{7,2} ; x _{7,3} ; x _{7,4} ; x _{7,5} ; x _{7,6} ; x _{7,7} ; x _{7,8} ; x _{7,9} ; x _{7,10} ; x _{7,11} ; x _{7,12} ; x _{7,13} ;			
X ₈	x _{8,1} ; x _{8,2} ; x _{8,3} ; x _{8,4} ; x _{8,5} ; x _{8,6} ; x _{8,7} ; x _{8,8} ; x _{8,9} ; x _{8,10} ; x _{8,11} ; x _{8,12} ; x _{8,13} ;			
SKUPIENIE III				
X ₁	x _{1,3} ;		x _{1,4} ;	x _{1,1} ; x _{1,2} ; x _{1,5} ; x _{1,6} ; x _{1,7} ; x _{1,7} ; x _{1,8} ; x _{1,9} ; x _{1,10} ; x _{1,11} ; x _{1,12} ; x _{1,13} ; x _{1,14} ; x _{1,15} ;
X ₂				x _{2,1} ;
X ₃			x _{3,13} ; x _{3,14} ; x _{3,18} ; x _{3,19} ;	x _{3,1} ; x _{3,2} ; x _{3,3} ; x _{3,4} ; x _{3,5} ; x _{3,6} ; x _{3,7} ; x _{3,8} ; x _{3,9} ; x _{3,10} ; x _{3,11} ; x _{3,12} ; x _{3,15} ; x _{3,16} ; x _{3,17} ; x _{3,20} ; x _{3,21} ; x _{3,22} ; x _{3,23} ;
X ₄			x _{4,1} ;	x _{4,1} ;
X ₅	x _{5,1} ;	x _{5,3} ; x _{5,6} ; x _{5,7} ; x _{5,9} ; x _{5,10} ;	x _{5,2} ; x _{5,4} ; x _{5,5} ; x _{5,8} ; x _{5,10} ; x _{5,11} ; x _{5,12} ; x _{5,13} ; x _{5,14} ;	x _{5,12} ;
X ₆			x _{6,6} ;	x _{6,1} ; x _{6,2} ; x _{6,3} ; x _{6,4} ; x _{6,5} ;
X ₇	x _{7,2} ; x _{7,3} ; x _{7,4} ; x _{7,5} ; x _{7,6} ; x _{7,7} ; x _{7,8} ; x _{7,9} ; x _{7,10} ; x _{7,11} ; x _{7,12} ; x _{7,13} ;		x _{7,1} ;	
X ₈	x _{8,2} ; x _{8,3} ; x _{8,4} ; x _{8,5} ; x _{8,6} ; x _{8,7} ; x _{8,8} ; x _{8,9} ; x _{8,10} ; x _{8,11} ; x _{8,12} ; x _{8,13} ;			x _{8,1} ;

Legenda do tabeli 2:

X₁ – ocena zasobów organizacji: x_{1,1} – urządzenia niezbędne do prowadzenia działalności (komputery, sprzęt multimedialny itp.); x_{1,2} – pozostałe zasoby majątkowe (budynki, lokale, grunty itp.); x_{1,3} – środki transportu; x_{1,4} – finanse; x_{1,5} – struktura organizacyjna; x_{1,6} – umiejętności zarządcze; x_{1,7} – informacja i wiedza; x_{1,8} – kwalifikacje zatrudnienia; x_{1,9} – zarządzanie jakością; x_{1,10} – posiadana marka; x_{1,11} – pozytywny wizerunek firmy (reputacja); x_{1,12} – trwałe więzi kooperacyjne; x_{1,13} – doświadczenie w branży; x_{1,14} – lokalizacja; x_{1,15} – plany rozwoju/strategie działania;

X₂ – ocena poziomu konkurencyjności instytucji: x_{2,1} – ocena poziomu konkurencyjności instytucji;

X₃ – ocena czynników determinujących poziom konkurencyjności: x_{3,1} – marka; x_{3,2} – wizerunek; x_{3,3} – system zarządzania jakością; x_{3,4} – poziom kosztów; x_{3,5} – terminowość świadczonych usług; x_{3,6} – wielkość obsługiwanego rynku; x_{3,7} – posiadane informacje o rynku i potrzebach klientów; x_{3,8} – kultura organizacyjna; x_{3,9} – zróżnicowanie świadczonych usług; x_{3,10} – specjalizacja (koncentracja na wybranych usługach); x_{3,11} – koncentracja na wybranych segmentach rynku; x_{3,12} – doświadczenie; x_{3,13} – wdrażane innowacje; x_{3,14} – działalność badawczo-rozwojowa; x_{3,15} – koordynacja działań wewnątrz Instytucji; x_{3,16} – *know-how*; x_{3,17} – zasoby kadrowe; x_{3,18} – zasoby finansowe; x_{3,19} – pozostałe zasoby Instytucji; x_{3,20} – strategie funkcjonowania Instytucji; x_{3,21} – współpraca z innymi podmiotami; x_{3,22} – korzystanie z usług innych instytucji otoczenia biznesu; x_{3,23} – korzystna polityka władz regionalnych/lokalnych;

X₄ – ocena poziomu innowacyjności instytucji: x_{4,1} – ocena poziomu innowacyjności instytucji;

X₅ – ocena czynników utrudniających funkcjonowanie: x_{5,1} – brak barier; x_{5,2} – niedostateczny popyt; x_{5,3} – niedobór wykwalifikowanych pracowników; x_{5,4} – problemy finansowe; x_{5,5} – niedostateczna infrastruktura Instytucji; x_{5,6} – brak strategii rozwoju Instytucji; x_{5,7} – wysokie obciążenia na rzecz budżetu; x_{5,8} – zbyt intensywna konkurencja na rynku; x_{5,9} – brak odgórnej koordynacji działań IOB; x_{5,10} – wadliwy system przepływu informacji pomiędzy IOB a organami administracji publicznej; x_{5,11} – niejasne, niespójne i niestabilne przepisy prawne; x_{5,12} – niepewność ogólnej sytuacji gospodarczej; x_{5,13} – polityka władz regionalnych; x_{5,14} – polityka władz lokalnych;

X₆ – ocena czynników determinujących konkurencyjność usług: x_{6,1} – różnorodność; x_{6,2} – jakość; x_{6,3} – cena; x_{6,4} – dostępność; x_{6,5} – kompleksowość; x_{6,6} – poziom innowacyjności;

X₇ – ocena innowacyjności działalności podstawowej: x_{7,1} – działalność szkoleniowo-edukacyjna; x_{7,2} – usługi doradczo-informacyjne (finanse); x_{7,3} – usługi doradczo-informacyjne (technologia); x_{7,4} – usługi doradczo-informacyjne (pozostałe obszary działania przedsiębiorstw); x_{7,5} – pomoc finansowa; x_{7,6} – kojarzenie partnerów gospodarczych; x_{7,7} – stymulowanie współpracy między przedsiębiorstwami; x_{7,8} – wdrażanie poddziałań RPO; x_{7,9} – organizacja targów; x_{7,10} – organizacja uczestnictwa w targach, misjach gospodarczych itp.; x_{7,11} – audyty technologiczne; x_{7,12} – reprezentowanie przedsiębiorców przed urzędami administracji publicznej i innymi instytucjami; x_{7,13} – udostępnianie infrastruktury instytucjonalnej (sale szkoleniowe, laboratoria, inne lokale);

X₈ – ocena konkurencyjności działalności podstawowej: x_{8,1} – działalność szkoleniowo-edukacyjna; x_{8,2} – usługi doradczo-informacyjne (finanse); x_{8,3} – usługi doradczo-informacyjne (technologia); x_{8,4} – usługi doradczo-informacyjne (pozostałe obszary działania przedsiębiorstw); x_{8,5} – pomoc finansowa; x_{8,6} – kojarzenie partnerów gospodarczych; x_{8,7} – stymulowanie współpracy między przedsiębiorstwami; x_{8,8} – wdrażanie poddziałań RPO; x_{8,9} – organizacja targów; x_{8,10} – organizacja uczestnictwa w targach, misjach gospodarczych itp.; x_{8,11} – audyty technologiczne; x_{8,12} – reprezentowanie przedsiębiorców przed urzędami administracji publicznej i innymi instytucjami; x_{8,13} – udostępnianie infrastruktury instytucjonalnej (sale szkoleniowe, laboratoria, inne lokale).

Źródło: opracowanie własne.

Z zestawienia zaprezentowanego w tabeli 2 wynika, że spośród 85 cech opisujących sytuację IOB pierwszego skupienia, większość (38,8%) charakteryzowała się nateżeniem umiarkowanym. Dotyczyło to przede wszystkim wartościowania zasobów organizacji, czynników determinujących poziom konkurencyjności oraz barier utrudniających funkcjonowanie.

Ogólnie, respondenci ocenili podmioty charakteryzowanej grupy jako wysoce konkurencyjne (52,2% wskazań) i średnio innowacyjne (47,8%).

Mocną stroną badanach instytucji były przede wszystkim zasoby niematerialne, tj. doświadczenie w branży ($W = 0,91$), reputacja (0,87) i lokalizacja (0,80). Najmniej punktów uzyskały natomiast: zarządzanie jakością (0,41) oraz środki transportu (0,35). Powyższe przełożyło się na ocenę czynników determinujących konkurencyjność instytucji – najważniejsze okazało się doświadczenie (0,93). Wysokie noty otrzymały również: kultura organizacyjna (0,87), wizerunek (0,84), terminowość świadczonych usług (0,83) oraz zasób informacji o rynku i potrzebach klientów (0,80). Z kolei za najmniej istotne ankietowani uznali: system zarządzania jakością (0,45), wdrażane innowacje (0,45) i działalność badawczo-rozwojową (0,36).

Głównymi barierami, z którymi zmagaly się IOB pierwszego skupienia były problemy finansowe (0,78), niejasne, niespójne i niestabilne przepisy prawa (0,77) oraz niepewność ogólnej sytuacji gospodarczej (0,75). Z drugiej strony, ze zgromadzonych danych wynika, że badane organizacje nie narzekały na niedostatek wykwalifikowanych pracowników (0,49), system przepływu informacji pomiędzy IOB a organami administracji publicznej (0,45) i brak odgórnej koordynacji działań IOB (0,38).

Instytucje pierwszego zbioru specjalizowały się głównie w działalności szkoleniowo-edukacyjnej (21,7% IOB) oraz doradztwie finansowym (17,4%). Dodatkowo, udzielały informacji w pozatechnologicznych obszarach funkcjonowania przedsiębiorstw (47,8%). Zdaniem respondentów oba najczęściej pojawiające się obszary działalności podstawowej charakteryzowały się umiarkowanym poziomem konkurencyjności. Miała na to wpływ ich jakość ($W = 0,80$), dostępność (0,78) i cena (0,71). Nieco niżej oceniona została innowacyjność oferowanych usług. Co prawda, 60,0% badanych określiło innowacyjność oferty szkoleniowo-edukacyjnej jako średnią (w przypadku konkurencyjności odsetek wskazań wyniósł 80,0), ale aż 75,0% respondentów uznało, że innowacyjność usług doradczo-informacyjnych w zakresie finansów była niska.

Przechodząc do charakterystyki IOB zgrupowanych w drugim zbiorze należy podkreślić odmienny – od dwóch pozostałych skupień – układ poszczególnych cech. Z zestawienia zawartego w tabeli 2 wynika, że większość ankietowanych wyceniła ponad 90% zmiennych na 0 pkt. Różnice widoczne są również w wartościach współczynników ważności, które są niższe niż w dwóch pozostałych grupach instytucji. Najwyżej ocenianymi elementami były zasoby organizacji, a w szczególności informacja i wiedza ($W = 0,79$) oraz lokalizacja ($0,74$).

Instytucje, które zostały przyporządkowane do tej grupy odznaczały się umiarkowaną konkurencyjnością (50,0% ogółu wskazań) i w większości przypadków (35,7%) brakiem innowacyjności. Podobnie, jak w przypadku IOB pierwszego skupienia, tak i tu, czynnikiem, który w największym stopniu determinował konkurencyjność organizacji było doświadczenie ($W = 0,67$).

Niekorzystna sytuacja analizowanej grupy podmiotów mogła być spowodowana m.in. brakiem strategii rozwoju instytucji. Był to jednocześnie najwyżej wyceniony czynnik utrudniający funkcjonowanie organizacji ($W = 0,36$). Na drugim miejscu uplasowały się problemy finansowe ($0,29$) i zaraz po nich niejasne, niespójne i niestabilne przepisy prawne ($0,26$) oraz niepewność ogólnej sytuacji gospodarczej ($0,24$).

Podstawowa aktywność charakteryzowanych IOB koncentrowała się na usługach szkoleniowo-edukacyjnych (28,6% jednostek) i doradczo-informacyjnych w pozostałych sferach prowadzenia przedsiębiorstw (bez finansów i wsparcia technologicznego) (28,6%). Dodatkowo instytucje zajmowały się stymulowaniem współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami (35,7%) i kojarzeniem partnerów gospodarczych (28,6%). Szczegółowa analiza odpowiedzi udzielanych przez respondentów zatrudnionych w IOB ze wskazanych obszarów wykazała umiarkowaną konkurencyjność obu działalności podstawowych (50,0% wskazań dla oferty szkoleniowo-edukacyjnej i 75,0% dla doradztwa). Ogólnie, poziom konkurencyjności usług determinowany był ich jakością ($W = 0,45$), kompleksowością ($W = 0,45$) i dostępnością ($W = 0,43$). Jeżeli chodzi o innowacyjność, to w przypadku pierwszej dziedziny trudno było określić poziom z uwagi na duże rozproszenie wyników, a druga połowa respondentów (ale tylko z IOB zajmujących się wymienionymi działalnościami) uznała za wysoce innowacyjną.

Sytuacja organizacji zgrupowanych w trzecim zbiorze wydaje się być przeciwieństwem skupienia drugiego. Tym razem większość respondentów

znacznej liczbie zmiennych (69,4%) przyporządkowała natężenie średnie lub wysokie. Na najwyższym poziomie uplasowały się cechy z zakresu oceny zasobów oraz czynników determinujących poziom konkurencyjności instytucji i jej oferty.

Analizowana grupa IOB charakteryzowała się przede wszystkim wysoką konkurencyjnością (83,3% wskazań). Co do innowacyjności, to głosy ankietowanych rozdzieliły się równo pomiędzy poziom umiarkowany i wysoki (po 38,9% wskazań).

Zasobami, dzięki którym instytucje osiągały przewagę na rynku były: doświadczenie w branży ($W = 1,00$), kwalifikacje pracowników (0,98), umiejętności zarządcze (0,94), informacja i wiedza (0,94), reputacja (0,94) i urządzenia niezbędne do prowadzenia działalności (komputery, sprzęt multimedialny itp.) (0,93). Jako główne czynniki determinujące poziom konkurencyjności wskazane zostało posiadane przez organizację doświadczenie, a także terminowość świadczonych usług (w obu przypadkach $W = 1,00$). Oprócz nich ważne okazały się również: wizerunek (0,96), współpraca z innymi podmiotami (0,94) i kultura organizacyjna (0,93).

Także i ta grupa IOB w codziennym funkcjonowaniu zmagala się z wieloma przeciwnościami – najwyższe noty otrzymały (podobnie jak w pierwszym zbiorze): niejasne niespójne i niestabilne przepisy prawne (0,74), problemy finansowe (0,70) i niepewność ogólnej sytuacji gospodarczej (0,70).

Trzon działalności instytucji zgrupowanych w zbiorze trzecim stanowiły usługi szkoleniowo-edukacyjne (83,3% IOB) oraz doradztwo (z pominięciem finansów i technologii) (38,9%). Dodatkowo, instytucje zajmowały się udostępnianiem infrastruktury instytucjonalnej (sale szkoleniowe, laboratoria i inne lokale) (50,0%). Konkurencyjność usług podstawowych w obu przypadkach określona została jako wysoka (80,0% wskazań w pierwszym obszarze i 71,4% w drugim). Wynikało to przede wszystkim z ich jakości ($W = 0,96$), kompleksowości (0,87) i różnorodności (0,81).

Odmienne, innowacyjność usług oceniona została dużo niżej, tj. na poziomie średnim w przypadku działalności dydaktycznej (53,3% wskazań) i na poziomie niskim w przypadku doradztwa (42,9%).

Podsumowanie

Główną rolę w procesie rozwoju gospodarczego krajów i regionów odgrywają silne, tj. konkurencyjne i innowacyjne przedsiębiorstwa. Na kondycję ekonomiczną podmiotów gospodarczych wpływa bardzo wiele różnorodnych czynników, zarówno o charakterze makro, jak i mikroekonomicznym, a jednym z nich są sprawnie funkcjonujące instytucje otoczenia biznesu.

Przeprowadzona analiza i uzyskane wyniki umożliwiły wyodrębnienie i charakterystykę trzech typów IOB. Z badań wynika, że instytucje wspierające przedsiębiorców w woj. warmińsko-mazurskim prezentowały zróżnicowany poziom zarówno innowacyjności, jak i konkurencyjności. Relatywnie najlepsza sytuacja w tym zakresie panowała w instytucjach zgrupowanych w skupieniu III. Znalazło się tam 18 podmiotów, które najwyżej oceniły każdy z analizowanych wymiarów – wskaźnik ważności dla subiektywnej oceny poziomu konkurencyjności instytucji wyniósł 0,94, natomiast w odniesieniu do innowacyjności 0,70. Podmioty z tej grupy, znacznie wyżej od innych oceniały pozostałe cechy stanowiące podstawę typologii, tj. przede wszystkim: zasoby organizacji, czynniki determinujące poziom konkurencyjności organizacji i jej oferty oraz bariery ograniczające rozwój. Na drugim biegunie znalazło się 14 IOB przyporządkowanych do skupienia II. W tym przypadku wskaźnik ważności w odniesieniu do poziomu konkurencyjności wyniósł 0,60, a innowacyjności 0,50. Ta grupa organizacji relatywnie najniżej wyceniła zarówno posiadane zasoby, jak i czynniki dynamizujące działanie.

Przeprowadzona analiza ukazała także dualną naturę IOB – są to zarówno podmioty wspierające, jak i wymagające wsparcia. Niestety obie te natury są ze sobą nierozzerwalnie związane i wzajemnie się warunkują. Tylko silne instytucje są w stanie skutecznie oddziaływać na działalność innych podmiotów. Z tego względu tak ważne jest jednoczesne wspieranie obu sfer. Polityka regionalna prowadzona przez samorząd woj. warmińsko-mazurskiego zdaje się uwzględniać oba aspekty. Jednym z instrumentów wzmacniających siłę oddziaływania IOB na sektor MŚP była budowa Regionalnego Systemu Usług. Z kolei jako narzędzie wspierające wewnętrzny potencjał IOB wykorzystano Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury²².

---

²² Szerzej na ten temat: M. Wojarska, R. Marks Bielska, K. Babuchowska, *Innowacyjność i konkurencyjność IOB jako stymulanta rozwoju woj. warmińsko-mazurskiego*, w: *Ekonomia 2(19)*, Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław 2012, s. 103–113.

Literatura

- Burdecka W., *Instytucje otoczenia biznesu. Badanie własne*, PARP, Warszawa 2004.
- Dołzbłasz S., *Instytucje otoczenia biznesu oraz jednostki sfery B + R na obszarze województwa dolnośląskiego* www.dolnyslask.pl/fileadmin/user_ksiazka4 (19.04.10).
- Filipiak B., Ruszała J., *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Centrum Doradztwa i Informacji, Difin, Warszawa 2009.
- Innowacyjność oknem na świat*, red. M. Chmielewska-Rutkowska, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2004.
- Kukliński A., *Klimat innowacji a rozwój regionów*, w: *Wspieranie procesów innowacyjnych w gospodarce regionu*, red. M. Stefański, WSEiI, Lublin 2009.
- Kuzel M., *Współpraca przedsiębiorstw ze zlokalizowanymi w Polsce filiami światowych korporacji – wyniki badania ankietowego* www.skolar.umk.pl/pdf/Kuzel_Badanie_2005_2.pdf.
- Malina A., Wanat S., *Analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia ludności w Polsce w latach 1990–1997*, w: *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, red. A. Zeliaś, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2000.
- Miłaszewicz D., *Jakość instytucji a wzrost gospodarczy*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, nr 9 http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip19-2011/SiP-19-1.pdf.
- Mizgajaska H., *Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2002.
- Pawlik A., *Analiza funkcjonowania ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w regionie świętokrzyskim*, w: *Innowacyjność w skali makro i mikro*, red. B. Kryk, K. Piech, Instytut Wiedzy i Innowacji, 2009.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Poniatowicz M., *Regionalna konkurencyjność gospodarki i czynniki ją kształtujące*, w: *Innowacje techniczne i zmiany strukturalne w procesie transformacji polskiej gospodarki*, red. A.H. Jasiński, M. Kruk, t. 1, Białystok 1999.
- Sokołowski A., *Metody stosowane w data mining*, <http://www.statsoft.pl/czytelnia/dm/MetodyStosowaneWDM.pdf>.
- Wędrowska E., *Miara ilości informacji jako instrument zarządzania zasobami danych*, praca doktorska, Katedra Statystyki i Informatyki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Wędrowska E., Wojarska M., *Wykorzystanie metod WAP do wyodrębniania profili lokalnej polityki ekonomicznej*, w: *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. R. Broll, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2005.

Wojarska M., Marks Bielska R., Babuchowska K., *Innowacyjność i konkurencyjność IOB jako stymulanta rozwoju woj. warmińsko-mazurskiego*, „Ekonomia” 2012, nr 2 (19).

World Development Report. Building Institutions for Markets, Oxford University Press, Oxford 2002.

Zalesko M., *Instytucjonalizacja rynku rolnego w Polsce*, Wydawnictwo Wieś Jutra, Warszawa 2006.

Business environment institutions in Warmia-Mazury Province – attempt of typology in terms of competitiveness and innovation

Summary

The aim of this article is to attempt to distinguish the types of business environment institutions (BEI) in Warmia-Mazury Province in terms of their competitiveness and innovation. The basis of the typology were primary data – subjective characteristics grouped in the following areas: assessment of the organization's resources, assessment the level of competitiveness of the institution; assessment of the factors which determine the level of competitiveness; assessment of the level of innovation of the institutions; assessment of barriers; assessment of the factors which determine the competitiveness of services; assessment of innovation and competitiveness of the core activity. The use of *k*-means procedure led to the isolation of three groups of BEI which consist of different numbers of items. The characteristic of each type of BEI was conducted using importance and structure indicators.

Keywords: business environment institutions, typology, *k*-means methodology.

Translated by Magdalena Wojarska

ADAM ZYDRON, RYSZARD WALKOWIAK

Poznań

Analiza czynników wpływających na wartość nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane na przykładzie gminy Czerwonak¹

Wprowadzenie

Rynek nieruchomości stanowi istotny składnik wzrostu gospodarczego. Rynek ten jest jednak niedoskonały, ze względu na brak odpowiednich zasobów danych o czynnikach kształtujących ceny nieruchomości, a także czynnikach wpływających na atrakcyjność terenów jako podstawy kształtowania się cen rynkowych².

Podejście porównawcze jest najczęściej stosowanym podejściem do wyceny nieruchomości, w tym nieruchomości przeznaczonych na cele budowlane. Zasady wykorzystania podejścia porównawczego w wycenach nieruchomości reguluje:

- Ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- Rozporządzenie w sprawie wyceny nieruchomości,
- Standard III.7 – Wycena nieruchomości przy wykorzystaniu podejścia porównawczego.

---

¹ Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2012–2015 jako projekt badawczy nr UMO-2011/03/B/HS4/06031.

² K. Gawroński, B. Prus, *Lokalny rynek nieruchomości oraz wybrane czynniki kształtujące ceny nieruchomości rolnych i działek budowlanych na przykładzie miasta Niepołomice*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2005, s. 4, 7–8.

Podejście porównawcze wymaga określenia wag cech wpływających na wartość nieruchomości, co wiąże się z istotnymi problemami w przypadku dużej liczby cech. Problem dotyczy wyodrębnienia wagi cechy spośród wielu cech wpływających na wartość nieruchomości ujętych w jednej cenie transakcyjnej.

Cechy nieruchomości należy dobierać zgodnie z przepisami prawnymi i badaniami rynkowymi. Uwzględnianie w wycenach cech rynkowych wskazanych przez przepisy jest obligatoryjne. Wśród cech wpływających na wartość nieruchomości przeznaczonych pod budownictwo możemy wymienić: położenie, przeznaczenie w dokumentach planistycznych, stan wyposażenia w urządzenia infrastruktury technicznej, sąsiedztwo walorów przyrodniczych.

Przypisanie wag poszczególnym cechom jest zadaniem bardzo trudnym. Według Standardu III.7 wagi cech rynkowych można ustalać na trzy sposoby:

- na podstawie analizy bazy danych o cenach i cechach nieruchomości będących wcześniej przedmiotem obrotu rynkowego okresie badania cen,
- przez analogię do podobnych rodzajowo i obszarowo rynków lokalnych,
- na podstawie badań – obserwacji preferencji potencjalnych nabywców nieruchomości (dane z agencji nieruchomości).

Pierwszy sposób dotyczy sytuacji, gdy dysponujemy dużą bazą danych o transakcjach sprzedaży nieruchomości podobnych do nieruchomości wycenianych, uzupełnioną informacjami o cechach tych nieruchomości. Jeśli liczebność jest duża (rzędu kilkaset), a dane wiarygodne to dla ustalenia wag cech rynkowych, posłużyć się możemy metodami statystycznymi³. W Polsce próby zastosowania metod statystycznych do oceny wpływu cech na wartość nieruchomości prowadzili Bitner, Gawroński, Parzych.

Drugi sposób ustalania wag cech rynkowych opiera się na analogii do podobnych rodzajowo i obszarowo rynków lokalnych. Trzeci sposób ustalania wag ma charakter oceny eksperckiej.

Celem pracy jest zastosowanie metod statystycznych do określenia wag cech wpływających na wartość nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane.

---

³ J. Dydenko, *Podejście porównawcze w szacowaniu nieruchomości. Szacowanie nieruchomości*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2006, s. 310–311; R.I. Jennrich, P.F. Sampson, *Applications on stepwise regression to nonlinear estimation*, „Technometrix” 1968, vol. 10, s. 63–72.

1. Zakres przestrzenny, czasowy i przedmiotowy badań

Zakres przestrzenny pracy obejmował gminę Czerwonak. Gmina Czerwonak jest typową „sypialnią Poznania” znajduje się tu kilka dużych osiedli mieszkaniowych (ponad dziesięcioletnie Koziegłowy są drugą co do liczby ludności wsią w Polsce). Charakterystycznymi cechami, które wyróżniają gminę Czerwonak spośród gmin wiejskich są: wysoki stopień urbanizacji, oraz wysoka gęstość zaludnienia wynosząca 280 osób/km² (liczba mieszkańców około 25 tysięcy). Na uwagę zasługuje również wysoka lesistość – Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka oraz Dolina Warty zajmują 39% powierzchni gminy.

Zakres czasowy pracy obejmował lata 2004–2007 (przyjęcie takiego zakresu czasowego podyktowane było prześledzeniem zjawiska tuż po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Zakres przedmiotowy pracy obejmował dane z aktów notarialnych (670 transakcji) dotyczące kupna-sprzedaży nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane.

2. Metodyka badań

Celem pracy było modelowanie ceny 1 m² nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane w gminie Czerwonak, w latach 2004 – 2007. Cel był więc podobny do zrealizowanego w pracy Zydróna i Walkowiaka⁴ (2013), dotyczącej gminy Mosina. Podobnie jak w wyżej cytowanej pracy, do szacowania wartości 1 m² nieruchomości wykorzystano zmienne:

1. skategoryzowane (jakościowe):

- x_1 – rok,
- x_2 – lasy w odł. do 1000 m,
- x_3 – wody w odł. do 1000 m,
- x_4 – obszary chronione w odł. do 1000 m,
- x_5 – dostęp do drogi wojewódzkiej,
- x_6 – infrastruktura energetyczna wysokiego napięcia,
- x_7 – infrastruktura kanalizacyjna,
- x_8 – magistrala wodociągowa,

---

⁴ A. Zydrón, R. Walkowiak, *Analiza atrybutów wpływających na wartość nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane w gminie Mosina*, „Annual Set The Environment Protection” 2013, t. 15, s. 2911–2924.

2. ilościowe

- x_9 – odległość od lasu,
- x_{10} – odległość od Poznania,
- x_{11} – powierzchnia.

Niestety nie można było wykorzystać wprost (jak w cytowanej pracy) metody regresji krokowej wstecznej. Nie pozwalała na to struktura danych, a w szczególności brak niektórych kombinacji zmiennych i bardzo różna liczebność innych kombinacji. Przykładowo, nie zaobserwowano ani jednej działki leżącej w odległości do 1000 m od lasu, wody i obszarów chronionych jednocześnie oraz mającej dostęp do drogi wojewódzkiej, infrastruktury energetycznej wysokiego napięcia, infrastruktury kanalizacyjnej oraz magistrali wodociągowej, tzn. działki, dla której zmienne od x_2 do x_8 przyjmowałyby wartość 1. Ponadto niektóre kombinacje wartości zmiennych od x_1 do x_8 reprezentowane są bardzo licznie, a niektóre tylko przez kilka działek, np. zaobserwowano tylko jedną działkę dla kombinacji $x_2 = x_4 = x_5 = x_6 = x_7 = x_8 = 1$ i $x_3 = 0$, podczas gdy dla kombinacji $x_2 = x_4 = x_6 = x_8 = 1$ i $x_3 = x_5 = x_7 = 0$ aż 138 działek. Z tego względu najpierw przeprowadzono analizę eksploratywną danych, której celem było wykrycie ewentualnych obserwacji odstających, wyeliminowanie z modelu spośród zmiennych x_1 do x_8 jednej lub kilku najbardziej skorelowanych z pozostałymi, a zatem najmniej wnoszących do modelu ceny 1 m² działki. Następnie, wykorzystując metodę analizy kowariancji, sprawdzono, które z pozostałych zmiennych skategoryzowanych istotnie wpływają na wartość 1 m² powierzchni działki i tylko te zmienne wykorzystano do modelowania.

Dodatkowo wyodrębniono liczną grupę 230 działek jednorodnych ze względu na trzy cechy różnicujące. Mamy dla tych działek $x_2 = 1$; $x_3 = 0$ oraz $x_8 = 1$. Dla tej grupy działek zbudowano oddzielny model ceny 1 m² wykorzystując metodę regresji krokowej wstecznej.

3. Wyniki badań

3.1. Wstępna analiza danych

W wyniku wstępnej analizy eksploratywnej wykryto i usunięto sześć obserwacji odstających. Były to cztery działki o zbyt niskiej (0,62 zł) lub zbyt wy-

sokiej (165,29 zł, 404,04 zł i 414,25 zł) cenie 1 m² oraz dwie działki znacznie przewyższające pozostałe powierzchnią (2500 i 7333 m²).

Wiadomo, że model regresji powinien być jak najlepiej dopasowany do danych oraz jak najprostszy, tzn. powinien uwzględniać możliwie najmniejszą liczbę zmiennych objaśniających. Jeżeli jakaś zmienna objaśniająca jest silnie skorelowana z pozostałymi, to jej usunięcie z modelu nieznacznie tylko model ten pogorszy. W celu sprawdzenia, czy konieczne jest umieszczenie w modelu wszystkich zmiennych skategoryzowanych objaśniających cenę 1 m² działki obliczono dla tych zmiennych współczynniki korelacji nieparametrycznej γ Goodmana-Kruskala (tabela 1). Ich wartości wskazują, że zmienna x_8 , Magistrala wodociągowa, jest silnie skorelowana ze wszystkimi pozostałymi zmiennymi, zatem nie wnosi nowej informacji do modelu regresji i nie musi być w nim uwzględniana.

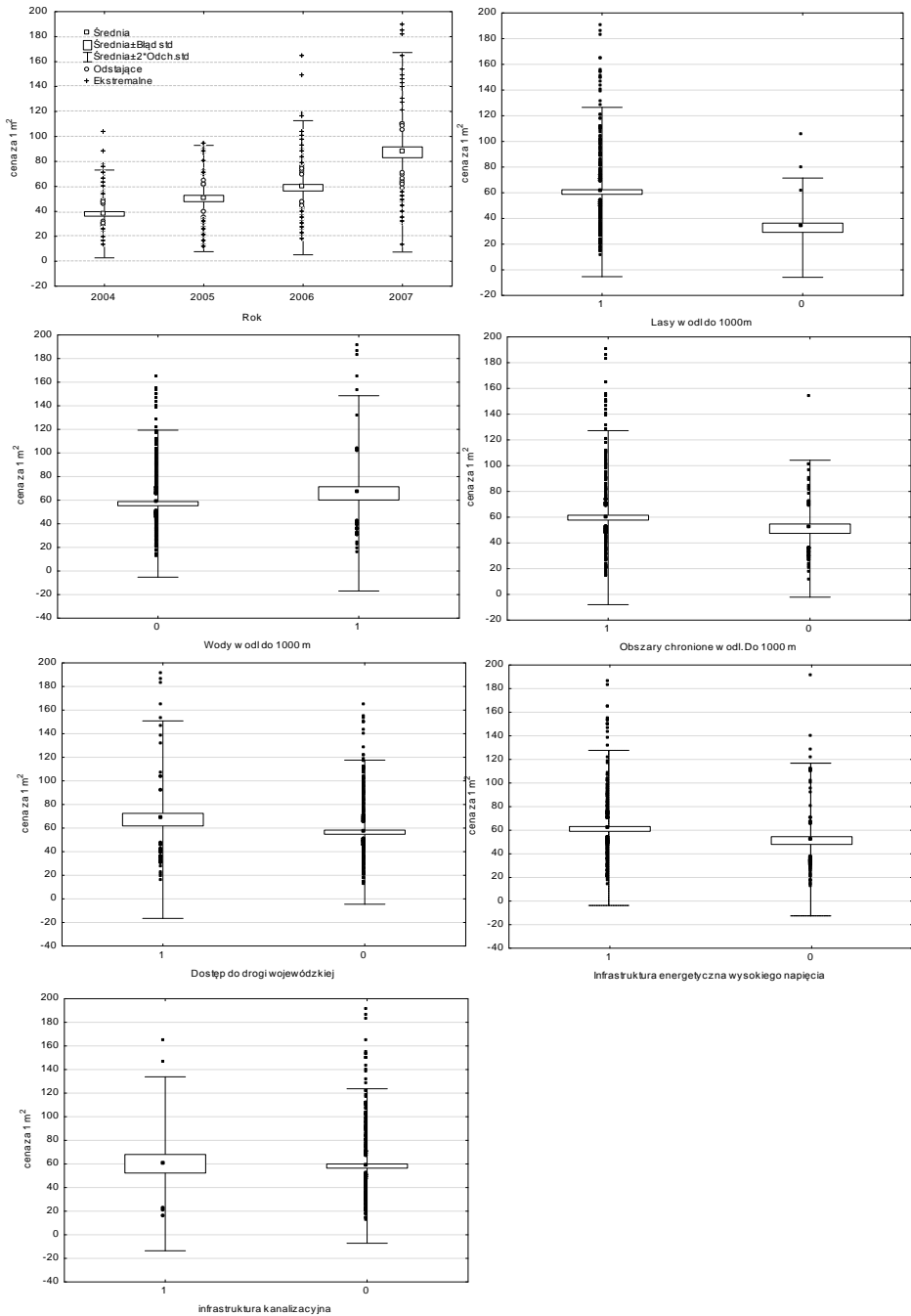
Tabela 1

Współczynniki korelacji nieparametrycznej γ Goodmana-Kruskala

	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8
x_2	0,429735	-1,00000	-0,002552	-1,00000	-0,072165	-1,00000
x_3		-0,23491	0,947386	0,77199	0,389021	1,00000
x_4			0,595889	0,12882	-0,136141	0,59475
x_5				0,87078	0,888799	1,00000
x_6					0,601982	1,00000
x_7						1,00000

Źródło: obliczenia własne.

Aby sprawdzić, czy pozostałe zmienne skategoryzowane istotnie różnicują badaną wartość 1m² obliczono statystyki podstawowe i sporządzono wykresy średnich i odchyłeń standardowych oraz przeprowadzono analizę kowariancji, w której czynnikami były lata i dana zmienna, a zmiennymi towarzyszącymi były zmienne x_9 , x_{10} i x_{11} .

Rys. 1. Statystyki podstawowe

Źródło: obliczenia własne.

Na podstawie rys. 1 i wyników analizy kowariancji, która wyeliminowała wpływ odległości od Poznania i powierzchni działki, stwierdzono, że obszary chronione w odległości do 1000 m, dostęp do drogi wojewódzkiej, infrastruktura energetyczna wysokiego napięcia ani obecność infrastruktury kanalizacyjnej nie miały istotnego wpływu na cenę 1 m² działki. Istotny natomiast był wpływ lat (trend rosnący). Ceny 1 m² działek leżących w odległości mniejszej niż 1000 m od lasu okazały się istotnie wyższe niż pozostałych. Jednak tych pozostałych działek było tylko 29 na 361 wszystkich. Działek leżących blisko wody jest niewiele, jednak ceny 1 m² działek leżących w odległości mniejszej niż 1000 m od wody okazały się istotnie wyższe niż pozostałych. Zatem, oprócz odległości od Poznania i wielkości działki, istotny wpływ na cenę 1 m² mają:

- x_1 – rok,
- x_2 – lasy w odległości do 1000 m,
- x_3 – wody w odległości do 1000 m.

3.2. Modelowanie ceny 1 m² działki

Ze względu na małą liczbę działek bez dostępu do lasu (rys. 1), pominięto te działki, a dla pozostałych tworzono model ceny 1 m² ze zmiennymi objaśniającymi:

- skategoryzowanymi:
  - x_1 – rok,
  - x_3 – wody w odległości do 1000 m,
- ilościowymi:
  - x_9 – odległość od lasu,
  - x_{10} – odległość od Poznania,
  - x_{11} – powierzchnia.

W wyniku przeprowadzonej analizy wariancji ogólnego modelu liniowego uzyskano następujący model regresji:

$$y_{ij} = r_i + w_j - 0,0163 x_9 - 0,0009 x_{10} - 0,0139 x_{11} + \varepsilon, i = 1, 2, 3, 4; j = 1, 2,$$

gdzie:

y_{ij} jest ceną 1 m² działki w i -tym roku, przy j -ej wartości zmiennej x_3 (wody w odległości do 1000 m),

$$r_i = \begin{cases} 74,6778 & \text{dla roku 2004} \\ 84,0532 & \text{dla roku 2005} \\ 97,9199 & \text{dla roku 2006} \\ 125,4412 & \text{dla roku 2007,} \end{cases}$$

$$w_i = \begin{cases} -5,3582 & \text{dla wody w odległości do 1000 m} = 0 \\ 0 & \text{dla wody w odległości do 1000 m} = 1. \end{cases}$$

Współczynnik determinacji tego modelu jest bardzo wysoki, $R^2 = 0,87$.

Z modelu tego wynika, że w gminie Czerwonak ceny działek w latach 2004–2007 generalnie wzrastały. Cena 1 m² była tym niższa im dalej od Poznania lub od lasu leżała działka oraz im większa była jej powierzchnia. Ponadto, ceny 1 m² ziemi działek leżących w odległości większej niż 1000 m od wody były średnio o 5,36 zł niższe niż leżących bliżej wody.

Dla wyróżnionej grupy 230 działek, dla których $x_2 = 1$; $x_3 = 0$ i $x_8 = 1$, a więc działek leżących w pobliżu lasu i z dala od wody, zbudowano oddzielny model ceny 1 m², wykorzystując metodę regresji krokowej wstecznej.

Otrzymano model

$$y_{ij} = r_i - 0,0138 x_9 - 0,0148 x_{11} + \varepsilon, \quad i = 1, 2, 3, 4; j = 1, 2,$$

gdzie:

y_{ij} jest ceną 1 m² działki w i-tym roku, przy j-jej wartości zmiennej x_3 (wody w odległości do 1000 m),

$$r_i = \begin{cases} 66,9682 & \text{dla roku 2004} \\ 79,4242 & \text{dla roku 2005} \\ 92,7628 & \text{dla roku 2006} \\ 113,9326 & \text{dla roku 2007.} \end{cases}$$

Współczynnik determinacji tego modelu jest jeszcze większy niż poprzednio i wynosi $R^2 = 0,89$, zatem model bardzo dobrze obrazuje badaną zależność.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy statystycznej można stwierdzić, że na analizowanym obszarze gminy Czerwonak w latach 2004–2007 na wartość nieruchomości niezabudowanych miały wpływ następujące czynniki:

- oddalenie od miasta Poznania obniżało wartość gruntu,
- położenie działki przy lesie podwyższało wartość nieruchomości,
- im większa powierzchnia działki tym mniejsza wartość nieruchomości,
- im bliżej wód powierzchniowych tym wyższa wartość nieruchomości.

Modelowanie ceny 1 m² nieruchomości niezabudowanych dowiodło, że w gminie Czerwonak ceny działek w latach analizy sukcesywnie wzrastały.

Literatura

- Bitner A., *Konstrukcja modelu regresji wielorakiej przy wycenie nieruchomości*, Acta Sci. Po., „Administratio Locorum” 2007, nr 6 (4).
- Bitner A., *O użyteczności metod satystycznych w wycenie nieruchomości*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2010.
- Dydenko J., *Podejście porównawcze w szacowaniu nieruchomości*, Szacowanie nieruchomości, Dom Wydawniczy ABC, 2006.
- Gawroński K., Prus B., *Lokalny rynek nieruchomości oraz wybrane czynniki kształtujące ceny nieruchomości rolnych i działek budowlanych na przykładzie miasta Niepolomice*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 2005, nr 4.
- Jennrich R.I., Sampson P.F., *Applications on stepwise regression to nonlinear estimation*, „Technometrix” 1968, vol. 10, s. 63–72.
- Parzych P., *Modelowanie wartości nieruchomości zurbanizowanych*, „Studia i Materiały towarzystwa Naukowego Nieruchomości” 2007, vol. 15, nr 3–4.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego (DzU, nr 207, poz. 2109 ze zm.).
- Standard III. 7 – Wycena nieruchomości przy wykorzystaniu podejścia porównawczego*, Polska Federacja Stowarzyszeń Rzeczoznawców Majątkowych, Warszawa 2004.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. DzU 2004, nr 261, poz. 2603 ze zm.).
- Zydroń A, Walkowiak R., *Analiza atrybutów wpływających na wartość nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych na cele budowlane w gminie Mosina*, „Annual Set The Environment Protection” 2013, t. 15.

Analysis of factors affecting the value of the undeveloped property for construction purposes on the example of Czerwonak

Summary

The aim of the study was to modeling price of 1 m² of undeveloped property intended for construction purposes in the municipality of flamingo in 2004–2007. The analysis uses categorical variables (qualitative): year, forests up to 1000m, protected areas within 1000m, access to the regional road infrastructure high voltage energy, infrastructure, drainage, water main and quantitative distance from the forest, distance from Poznan, surface. Based on the survey it was found that the greatest impact on the value of the property by the following factors: distance from the city of Poznan, the presence of forests and water bodies, plot.

Keywords: building plots, plots, real estate prices, factors affecting the price of the property.

Translated by Adam Zydrón, Ryszard Walkowiak

ANETA ZAREMBA

Szczecin

Marketingowe instrumenty w gospodarce nieruchomościami gmin

Gmina jako uczestnik rynku nieruchomości

Gminy są bardzo ważnym uczestnikiem rynku nieruchomości, obok innych inwestorów instytucjonalnych i indywidualnych odgrywają istotną rolę na rynku nieruchomości. Gminy posiadają osobowość prawną, biorą udział w obrocie cywilnoprawnym, zarządzają majątkiem komunalnym oraz prowadzą własne inwestycje w celu realizacji celów publicznych. Zgodnie z ustawą¹ o gospodarce nieruchomościami nieruchomości gminy oraz związków gmin mogą być przedmiotem obrotu, czyli czynnym uczestnikiem rynku nieruchomości, tj. sprzedaży, zamiany, zrzeczenia się, oddania w użytkowania wieczystego, najmu, dzierżawy, użyczenia, oddania w trwały zarząd, obciążenia prawami rzeczowymi, wniesienia tytułem aportu do spółek, przekazania jako wyposażenia tworzonych przedsiębiorstw państwowych i komunalnych oraz jako majątek fundacji. Obrót odbywa się na zasadzie umów cywilnoprawnych (za wyjątkiem oddawania w trwały zarząd).

Gminy jako podmiot odpowiedzialny za podstawowe opracowania planistyczne kreują przyszłe wykorzystania przestrzeni gminy, ale jednocześnie odgrywają specyficzną rolę w inwestowaniu w nieruchomości, poprzez udzielanie

---

¹ Art.13 pkt 1. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (DzU 1997, nr 115, poz. 741).

informacji o nieruchomościach pod inwestycje, scalaniu i podziale terenów, budowę infrastruktury technicznej czy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. O roli gmin w gospodarce nieruchomościami świadczą chociażby udział podatków od nieruchomości w dochodach własnych gmin (przykładowo stanowią od 25%–75%), oraz z niektórych podatków lokalnych i części wpływów z opłat, zmiany sposobu użytkowania obiektów i terenów, oraz przygotowywania gruntów na cele inwestycyjne. Biorąc pod uwagę fakt, że głównym i długookresowym celem działania każdej gminy jest zrównoważony i trwały rozwój lokalny, działania samorządu gminy w dziedzinie zarządzania nieruchomościami muszą odbywać się według koncepcji rynkowej, łącząc elementy planowania strategicznego z bieżącym zarządzaniem i działaniami proaktywnymi stymulującymi rozwój gospodarczy. Wśród zadań własnych każdej gminy należy kształtowanie ładu przestrzennego, gospodarka nieruchomościami, ochrona środowiska i przyrody oraz gospodarka wodna. Do zadań gminy należy pobudzanie sektora prywatnego, a zwłaszcza pozyskiwanie dla gminy inwestorów i kapitału. I stąd gminy realizują te zadania poprzez pozyskiwanie i przygotowywanie terenów w celu realizacji zadań publicznych, podnoszących atrakcyjność gminy jako miejsca inwestycji oraz opracowanie ofert lokalizacyjnych dla inwestycji potrzebnych gminie.

1. Pojęcie marketingu w gospodarce nieruchomościami gminy

Marketing w wielu wypadkach rozumiany jest, jako proces zarządzania, który pozwala rozpoznawać, przewidywać i zaspakajać potrzeby i pragnienia klientów. Przyjmując takie rozumienie terminu, marketing terytorialny można zdefiniować jako rynkową koncepcję zarządzania jednostką osadniczą – jako zarządzanie zmierzające do zaspokojenia potrzeb i pragnień mieszkańców.

Szromik w marketingowym zarządzaniu jednostką osadniczą przyjmuje następujące założenia²:

- jednostka osadnicza o określonym kształcie przestrzenno-administracyjnym jest miejscem bytowania społeczności, której potrzeby i pragnienia stanowią główne wytyczne dla organów zarządzających jej zasobami,

---

² A. Szromik, *Marketing Terytorialny*, Oficyna, Kraków 2008, s. 16–17.

- zaspokojenie pragnień i potrzeb mieszkańców jednostki osadniczej jest w dużej mierze uzależnione od jej powiązań z innymi obszarami, przyjmujących przepływ dóbr i środków pieniężnych, technologii, siły roboczej i informacji,
- potrzeby i pragnienia mieszkańców zmieniają się zwłaszcza w długim horyzoncie czasowym, dlatego powinny być systematycznie monitorowane poprzez specjalistyczne badania marketingowe,
- proces zaspakajania się bieżących i przyszłych potrzeb i pragnień mieszkańców wymaga racjonalnego gospodarowania posiadanymi przez jednostkę osadniczą zasobami materialnymi i niematerialnymi, rzeczowymi i finansowymi, ruchowymi i nieruchomymi, trwałymi i obrotowymi, własnymi i obcymi,
- zaspakajanie potrzeb i pragnień jednostki osadniczej nie może stać w sprzeczności z zaspakajaniem potrzeb indywidualnych mieszkańców lub ich mniejszych grup, ale też zaspakajanie potrzeb mniejszości nie może być sprzeczne z dążeniem do ich zaspakajania przez całą społeczność,
- jednostka osadnicza jest jednostką samorządową, co oznacza, że organ kierowniczy wywodzi się spośród mieszkańców, działa z ich upoważnienia, w ich imieniu i w ich interesie, nie może więc występować konflikt interesów między władzą a mieszkańcami.
- zaspokojenie potrzeb i pragnień jednostek i grup społecznych prowadzi do poprawy materialnych warunków ich życia, a także rozwoju duchowego. Jednocześnie zwolnienie i rozwój osób grup i większych społeczności prowadzi do rozwoju całej jednostki osadniczej. Odpowiada to popularnym stwierdzeniom: „Bogaci mieszkańcy to bogata gmina” oraz „Bogate gminy to także bogaci mieszkańcy”.

Rozszerzenie otoczenia zainteresowań marketingu doprowadziło do sytuacji, w której marketing terytorialny stał się środkiem zdobywania i trwałego wiązania z odpowiednią jednostką osadniczą różnych podmiotów i grup, dzięki wpływaniu na ich opinie, postawy i sposoby zachowania się. Wyrazem podjętych działań jest nie tylko zakup określonego dobra, ale także: zmiana tożsamości, zmiana poglądów, zmiana przynależności, zmiana sposobów zachowania się, zmiana metody działania, zmiana miejsca spędzania czasu wolnego, zmiana miejsca zamieszkania, i oczywiście zmiana alokacji zasobów.

Rozpatrując pojęcie marketingu gospodarki nieruchomościami gminy należy stwierdzić, iż jest to system aktywności samorządu gminy, który łączący

elementy planowania strategicznego z bieżącym zarządzaniem i działaniami proaktywnymi, stymulującymi rozwój gospodarczy gminy według koncepcji rynkowej w dziedzinie zarządzania nieruchomościami.

Głównym celem działań marketingowych gminy jest zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej przez stymulowanie lokalnego rozwoju gospodarczego. W praktyce marketing ten służy głównie pobudzeniu rozwoju sektora prywatnego przede wszystkim pozyskiwaniu dla gminy inwestorów i kapitału.

2. Marketingowe instrumenty gospodarowania nieruchomościami

Samorządy lokalne posiadają szereg instrumentów gospodarowania nieruchomościami, które można podzielić na:

1. Instrumenty prawno-administracyjne, do których należą przepisy zawarte w:
  - Ustawie³ z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym dotyczące przede wszystkim wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
  - Ustawie⁴ z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami dotyczące m.in kwestii obrotu nieruchomościami, wywłaszczenia nieruchomości, prawa pierwokupu, tworzenia zasobu gruntów, przygotowania terenów pod zabudowę.
2. Instrumenty planistyczne – samorząd lokalny poprzez sporządzanie odpowiednich dokumentów planistycznych może wpływać na decyzje inwestorów co do lokalizacji przedsięwzięcia gospodarczego na określonym terenie i w danej gminie. Należy wymienić wśród dokumentów planistycznych dokumenty o charakterze:
  - strategicznym (strategia rozwoju gminy i studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego),
  - regulacyjnym (miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego).
3. Instrumenty ekonomiczno-finansowe – w gospodarce rynkowej władze lokalne poprzez regulowanie stawek podatków i opłat, a także zwolnień i ulg (gminy posiadają pewien stopień swobody w ich ustalaniu) dla odpowied-

---

³ Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

⁴ Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.

nich podmiotów gospodarczych wpływają na pobudzenie rozwoju gospodarczego.

Dlatego też każda gmina musi właściwie wpisać swoją politykę w zróżnicowany i wielorako uwarunkowany krajobraz gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Przede wszystkim powinny być trafnie i realistycznie zdefiniowane cele, a wśród nich: zaspakajanie potrzeb ludności, tworzenie warunków rozwoju przedsiębiorstw, ochronę środowiska przyrodniczego. Wobec szczupłości zasobów istotne są optymalne decyzje realizacji swej polityki, samorządy terytorialne posługują się różnymi instrumentami, za pomocą których pobudzają aktywność uczestników gospodarki przestrzennej i skierują je ku celom polityki lokalnej. Rola samorządu terytorialnego w promowaniu rozwoju gospodarczego jest w pewien sposób ograniczona przez rządową strategię gospodarczą, priorytety sejmiku wojewódzkiego, a także powiatu. Niemniej jednak samorządy mogą wpływać aktywnie na swój obecny i przyszły dobrobyt dzięki tworzeniu warunków do podejmowania działalności gospodarczej, do rozwoju istniejących i powstania nowych firm oraz do przyciągania zewnętrznych inwestorów. Należy podkreślić, iż istotnym warunkiem jest racjonalna gospodarka gruntami, a przede wszystkim szybka i rzetelna inwentaryzacja własności komunalnej, racjonalny wybór sposobu zagospodarowania gruntu i warunków jakim musi sprostać inwestor. Musi towarzyszyć temu optymalne planowanie przestrzenne, gdzie plan ogólny zagospodarowania przestrzennego musi w sposób jasny i czytelny określać zasady gospodarowania przestrzenią w odniesieniu do przyjętej koncepcji rozwoju gospodarczego do preferowanych rodzajów działalności gospodarczej, chroniąc najcenniejsze walory środowiska przed ich pochopnym wykorzystaniem. Gmina musi zapewnić sprawne funkcjonowanie urzędu wobec lokalnych i zewnętrznych inwestorów polegające m.in. na sprawnym załatwieniu wszelkich formalności i łatwym dostępie do rzetelnej informacji. Dlatego też stymulowanie gospodarki lokalnej wymaga określenia marketingowej strategii wykorzystania swoich nieruchomości w sposób najbardziej zyskowy.

3. Strategia marketingowa gospodarki nieruchomościami gmin

Strategia marketingowa to po prostu zasady oraz wytyczne postępowania w określonych sytuacjach w perspektywie średnio i długookresowej. Wypracowanie takiej strategii marketingowej w gospodarce nieruchomościami wymaga

przede wszystkim określenie przyszłej struktury gospodarczej gminy (popytu nieruchomości na różne rodzaje działalności, przyszłych struktur zatrudnienia oraz najbardziej korzystnych funkcji), identyfikacji terenów do rozwoju wybranych funkcji i zagospodarowania przez określonych użytkowników, oraz możliwości wykorzystania i zarządzania nieruchomościami komunalnymi. Na podstawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy poszerzonego o strategię rozwoju społeczno-gospodarczego, gmina zbuduje strategię marketingową w gospodarce nieruchomościami.

I tak w tworzeniu strategii marketingowej powinno się uwzględnić cztery podstawowe elementy strategii marketingowych: produkt, cenę, dystrybucję i promocję.

W przypadku tworzenia oferty nieruchomości dla inwestorów wyróżnić można wiele celów operacyjnych, wśród których do najważniejszych należy zaliczyć:

- sformułowanie polityki gminy w gospodarce nieruchomościami,
- tworzenie warunków dla zorganizowanej działalności inwestycyjnej na terenie gminy,
- zwiększenie dostępności terenów pod inwestycje,
- opracowywanie ofert dla inwestorów o nieruchomościach do zabudowy i zagospodarowania,
- przygotowywanie przetargów nieruchomości gminnych przeznaczonych do zbycia. Niezbędna jest również klasyfikacja nieruchomości ze względu na:
  1. Rodzaj własności: nieruchomości prywatne, gminne, państwowe.
  2. Funkcje: mieszkaniowe, handlowo-usługowe, biurowo-administracyjne, produkcyjne, magazynowe, rekreacyjne, rolne, komunikacyjne.
  3. Lokalizację ogólną w gminie (uwzględniając podział administracyjny).

Kluczowym zestawem narzędzi marketingowych, za pomocą których kreuje się zarówno ogólne jak i szczegółowe kierunki rozwoju gminy, lokalizację adresatów ofert, a także sposoby i zasięg promocji wartości gminnych jest marketing mix (produkt, cena, dystrybucja, promocja).

Produkt gminny jako przedmiot marketingu gminnego charakteryzuje się małą podatnością na zmiany, a dostosowanie produktu do potrzeb miejscowego środowiska jest czasochłonne zarówno z punktu widzenia technicznego, organizacyjnego i prawnego. Pojęcie produktu zawiera te wartości, które stanowią trudno mierzalny zespół, np. klimat, położenie, przyroda, wielkość rynku oraz elementy, które można określić, ocenić i dopasować do wymagań inwestorów

jak: zasoby ludzkie, możliwości transportowe lub organizacyjne umożliwiające inwestorom w sposób wszechstronny ulokowanie się w gminie.

Cena jest podstawowym warunkiem pozyskiwania nieruchomości, a także podstawowym atrybutem atrakcyjności nieruchomości rozpatrywanym przez inwestora. Dobra gminne kształtowane są przez szereg specyficznych czynników politycznych, społecznych itp., które tworzą podstawy wartościowania dóbr gminnych, dlatego też samorząd terytorialny powinien stworzyć atrakcyjną i konkurencyjną strategię cenową dla inwestorów szczególnie potrzebnych w gminie poprzez różnorodną ofertę cenową nieruchomości:

- sprzedając nieruchomości po stosunkowo niskich cenach pod warunkiem spełnienia określonych przez gminy wymagań, dotyczących profilu działalności czy remontu lub modernizacji budynku,
- przekazywanie nieruchomości w użytkowanie wieczyste,
- stosując odpowiednia politykę podatkową, poprzez stosowanie ulg w podatkach i opłatach lokalnych gmina oddziałuje na poziom inwestycji.

Poziom cen jako instrument marketingu gminy może być określany przez władze gminy w celu zróżnicowania kosztów przedsięwzięć, podejmowanych na terenie gminy dla różnego mniej lub bardziej preferowanych inwestorów z zewnątrz.

Dystrybucja wartości gminnych łączy się nierozdzielnie z rozmieszczeniem działalności w przestrzeni, jak i dostępności zewnętrznej i wewnętrznej gminy. O wewnętrznej wartości systemu dystrybucyjnego decyduje planowanie przestrzenne oraz sprawność systemów komunikacyjnych, a docieranie z ofertą do potencjalnych inwestorów może odbywać się w sposób bezpośredni i pośredni. Sposób bezpośredni to inaczej sposób indywidualny w urzędzie gminy, poprzez wysyłkę do określonych osób fizycznych czy prawnych, a także prezentacji na specjalnych konferencjach czy targach natomiast sposób pośredni jest realizowany poprzez zamieszczanie ofert w prasie, kierowanie do biur pośrednictwa w obrocie nieruchomościami, do przedstawicielstw ekonomiczno-handlowych za granicą czy baz danych o projektach inwestycyjnych.

Promocja dóbr gminnych na rynku zewnętrznym polega na tworzeniu pozytywnego wizerunku i prowadzenie promocji ofert o nieruchomościach. Rola samorządu terytorialnego w promowaniu rozwoju gospodarczego służy czterem celom: dobrobytowi obywateli, stabilnej pozycji finansowej samorządu, zapewnieniu jak najlepszego poziomu usług, optymalnemu wykorzystaniu położenia geograficznego, środowiska naturalnego, walorów kulturowych itp. Przedmio-

tem promocji są nie tylko oferty nieruchomości, ale również walory i zasoby gminy stanowiącej jej atuty przyrodnicze, kulturowe, społeczne, gospodarcze. Skuteczna promocja powinna opierać się na solidnych podstawach realnej rzeczywistości, w której znajduje się promowany obszar. W planowaniu strategii działań oferowanych konieczne jest stosowanie różnych środków promocji w stosunku do wyróżnionych segmentów rynku nieruchomości takie jak: publikacje ofertowe (informator gospodarczy, folder o gminie, katalog ofert), prasa, radio, telewizja, targi gospodarcze, konferencje, seminaria. Bardzo ważnym elementem strategii marketingowej każdej gminy, choć rzadko poruszonym stanowią urzędnicy i lokalny system polityczny. Dla zdobycia inwestorów z zewnątrz bardzo ważna jest skoncentrowana obsługa administracyjno-organizacyjna, świadczona w gminie na rzecz potencjalnych klientów, przedstawiająca w sposób jednolity i całościowy wszelkie problemy związane z wejściem nowego inwestora w system gospodarczy gminy. Usługi te powinna prowadzić wyspecjalizowana komórka istniejąca przy władzach lokalnych, od której to w dużej mierze zależeć będzie efekt ekonomiczny działań marketingowych.

Podsumowanie

Koncepcja marketingu gminnego jest tym bardziej skomplikowana im więcej wartości gmina ma do zaoferowania, co niewątpliwie umożliwi podniesienie konkurencyjności wobec innych ośrodków. Dlatego też na marketing gminy patrzy się głównie przez pryzmat sprzedaży produktów, które są związane z miejscem. Marketing terytorialny jest zatem narzędziem w zarządzaniu rozwojem gminy w taki sposób, aby swego rodzaju złożony mega produkt jakim jest gmina zaspokoił zidentyfikowane potrzeby klientów w zamian za uzyskane korzyści dla gminy. Właściwe postępowanie powinno doprowadzić do zbudowania pozytywnego stosunku środowiska lokalnego, w tym bezpośrednio zainteresowanych beneficjentów końcowych i partnerów społecznych do planu rozwoju lokalnego oraz poprzez pokazywanie w wymiarze regionu, kraju i UE uzyskiwanych efektów materialnych i społecznych lokalnego planu rozwoju doprowadzać do systematycznego zwrotu konkurencyjności gminy i jego atrakcyjności inwestycyjnej turystycznej i kulturalnej.

Literatura

- Florek M., Janiszewska K., *Marketing terytorialny. Studia przypadków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2008.
- Frankowski Z., *Marketing w zarządzaniu gminą*, „Człowiek i Środowisko” 1996, nr 2.
- Helbrecht I., *Standmarketing. Konturen einer kommunikativen, Stadtentwicklungspolitik*, Kaniugowski K., *Bank hipoteczny a rynek nieruchomości*, TWIGER, Warszawa 2001, *Stadtforschung aktuell*, 44, Basell 1993.
- Szromik A., *Marketing Terytorialny*, Oficyna, Kraków, 2008.
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (DzU, nr 115, poz 741).
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (DzU, nr 809, poz.71).

Marketing tools in the economy real estate municipalities

Summary

Marketing in the real estate community is mainly based on rational municipal real estate management and activation by local real estate market in order to attract investors. The attractiveness of local real estate resources depends on their method of use, legal status, ownership structure and genre. Local authorities have instruments of community planning, economic, financial, legal and administrative means by which may affect the status changes, structure and use of land. Developing a marketing strategy in the field of municipal real estate requires the determination of the future economic structure of the community, identify areas for development of selected features and the ability to use and management of municipal property. The purpose of article is the characteristics of real estate management instruments used in local government units.

Keywords: community, marketing, real estate management.

Translated by Aneta Zaremba

JAROSŁAW KLIMCZAK, MAŁGORZATA KLIMCZAK, ANETA OMELAN,
KAMIL KLIMCZAK

Olsztyn

Lotnisko regionalne szansą rozwoju turystyki na Warmii i Mazurach

Wprowadzenie

Na atrakcyjność regionu – zarówno turystyczną, jak i inwestycyjną – decydujący wpływ ma dostępność regionu oraz jakość infrastruktury transportowej. Szanse na rozwój regionu zależą zatem w dużej mierze od rozwiązania tego problemu.

Zły stan infrastruktury transportowej w Polsce hamuje wymianę międzynarodową z krajami UE i pozostałymi krajami sąsiadującymi, ogranicza możliwość przyciągnięcia kapitału zagranicznego i zmniejsza mobilność siły roboczej. Czynnikiem ten ma również wpływ na turystykę i może doprowadzić do ograniczenia dynamiki rozwoju turystyki w regionie, a wręcz do stopniowego osłabiania tego działu gospodarki regionalnej. Utrzymywanie się tak niekorzystnej sytuacji może wpłynąć na obniżenie konkurencyjności regionalnej gospodarki i stanowić barierę w procesach rozwojowych i innowacyjnych regionu.

Województwo warmińsko-mazurskie to region Polski, który obecnie jest słabo dostępny przede wszystkim ze względu na położenie na uboczu głównych linii komunikacyjnych oraz nie najlepszą infrastrukturę drogową. Dodatkowo sytuacji tej nie poprawiają koncepcje strategiczne dotyczące rozwoju autostrad oraz dróg ekspresowych w Polsce, które omijają region Warmii i Mazur. Dłate-

go tak ważny i niezbędny staje się rozwój komunikacji lotniczej w regionie jako sposób na poprawę istniejącej sytuacji.

Warmia i Mazury to region o dużej atrakcyjności turystycznej, skłaniający do odwiedzin i spędzenia tutaj wolnego czasu. Szansą na rozwój regionu jest skuteczne rozwiązanie problemu jego dostępności zarówno dla mieszkańców Polski, jak i Unii Europejskiej oraz reszty świata. Rozwój transportu lotniczego jest gwarancją wzrostu dynamiki ruchu turystycznego w regionie, a także jego wzrostu gospodarczego.

Poniższe opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób lotnisko regionalne może stać się czynnikiem warunkującym rozwój turystyki w regionie. Powstało ono w dużej mierze na podstawie prac analitycznych prowadzonych w latach 2004–2006, które jednak z powodu nieuruchomienia planowanej inwestycji są aktualne do dzisiaj. W ramach obecnej perspektywy finansowej ze środków UE przeznaczono 37 mln euro na rozbudowę infrastruktury lotniczej na terenie portu lotniczego w Szymanach, które powinny zostać wydane do 2015 roku¹.

Zaproponowane w dalszej części artykułu rozwiązanie dotyczące utworzenia regionalnego operatora produktu turystycznego jest unikatowe w skali kraju, i po wdrożeniu w życie będzie mogło być wzorem do naśladowania przez inne regiony mające aspiracje w dziedzinie wykorzystania lotnisk regionalnych do rozwoju turystyki.

1. Koncepcja wykorzystania portu lotniczego do rozwoju turystyki

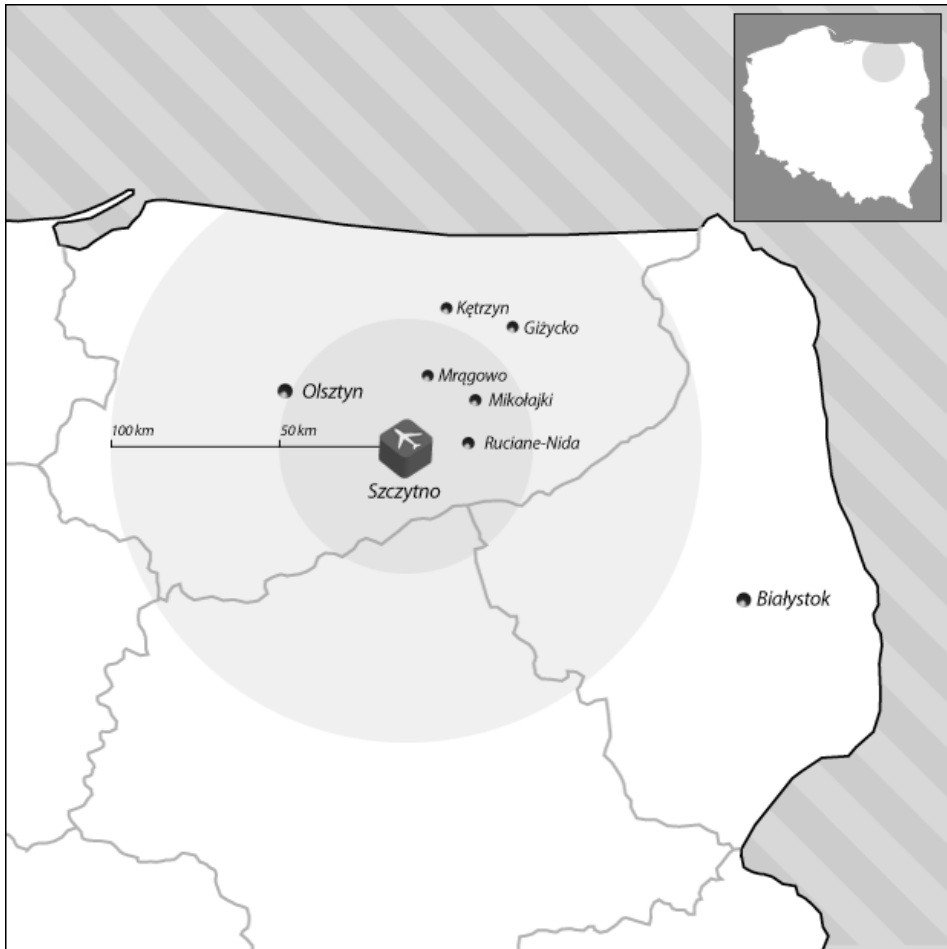
Lotnisko Szczytno-Szymany to jedyny pasażerski port lotniczy w północno-wschodniej Polsce. Port Szczytno-Szymany położony jest w centralnej części regionu, województwa warmińsko-mazurskiego, pośród wielkich kompleksów leśnych i jeziornych na Mazurach, zwanych Krainą Tysiąca Jezior, posiadających bogate zaplecze turystyczne.

Stolicą regionu jest Olsztyn, oddalony od lotniska o 58 km. Do centrum miasta Szczytna to natomiast odległość 10 km. W promieniu 70 km znajdują się

---

¹ J. Klimczak, M. Żukowski, M. Klimczak, *Perspektywy rozwoju ruchu turystycznego na Warmii i Mazurach poprzez wykorzystanie lotniska Szczytno-Szymany*, Warszawa 2011.

takie atrakcyjne ośrodki turystyczne, jak: Mrągowo, Mikołajki, Giżycko, Ruciane-Nida oraz Kętrzyn.

Rys. 1. Położenie lotniska Szczytno–Szymany oraz obszar jego bezpośredniego oddziaływania

Źródło: opracowanie własne.

Rozbudowa portu lotniczego i uruchomienie działalności lotniczej będzie miało na celu:

- rozwój turystyki w województwie warmińsko-mazurskim poprzez ułatwiony dostęp turystów krajowych i zagranicznych do północno-wschodniej części Polski,
- wskazanie możliwości rozwoju turystyki na Warmii i Mazurach w oparciu o istniejącą infrastrukturę lotniczą oraz określenie możliwości dalszego rozwoju lotniska poprzez obsługę tanich lotów oraz lotów czarterowych,
- wykreowanie pozycji lotniska jako regionalnego centrum transportu turystycznego,
- podjęcie współpracy wszystkich podmiotów zainteresowanych rozwojem regionu – władz wojewódzkich, samorządowych, organizacji i stowarzyszeń oraz podmiotów komercyjnych działających w branży turystycznej.

Warmia i Mazury to region o dużej atrakcyjności turystycznej, skłaniający do odwiedzin i spędzenia tutaj wolnego czasu. Wraz z rozwojem w Europie transportu lotniczego i jego wzrastającego znaczenia jako sposobu obsługi ruchu turystycznego, daje się zauważyć silny wpływ tego czynnika na atrakcyjność turystyczną regionu².

Coraz większego znaczenia nabiera czas, i w tym kontekście transport lotniczy wychodzi naprzeciw oczekiwaniom rynku.

Poza tym należy mieć na uwadze efekty, jakie dla gospodarki regionalnej przyniesie uruchomienie lotniska – generowanie nowych miejsc pracy (a więc zmniejszenie bezrobocia), napływ nowych inwestycji i kapitału (a więc podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu), wzrost społeczno-gospodarczy regionu.

Lotnisko ma stać się stymulatorem rozwoju regionu, a poprzez zwiększony i ułatwiony dostęp turystów krajowych i zagranicznych do Warmii i Mazur ma przyczynić się do rozwoju turystycznego regionu.

Lotnisko Szczytno-Szymany ma stać się portem lotniczym dla całego regionu Warmii i Mazur, stąd istotne jest używanie nazwy dla portu, która będzie identyfikowała cały obszar i plasowała go w umyśle konsumenta. Nazwa własna Port Lotniczy „MAZURY” wydaje się właściwa z punktu widzenia promocji całego regionu. Jest to poza tym hasło kojarzone i rozpoznawalne przez potencjalne grupy odbiorców oferty.

Transport lotniczy można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

---

² W odniesieniu do „Strategii rozwoju sieci drogowej regionu warmińsko-mazurskiego” opracowanej przez Instytut Badawczy Dróg i Mostów w Warszawie.

- transport komercyjny, który obejmuje:
  - transport pasażerski (rejsowy oraz czarterowy) oraz
  - transport towarowy,
- transport niekomercyjny:
  - *general aviation* – lotnictwo ogólne.

Z punktu widzenia kreowania ruchu turystycznego na Warmii i Mazurach, największe znaczenie ma komercyjny transport pasażerski oraz część lotnictwa ogólnego (*general aviation*), związanego z tzw. „taksówkami powietrznymi”. Dlatego najsilniejszy akcent należy postawić na rozwiązania strategiczne dotyczące kwestii stymulowania wzrostu tego ruchu. Pozostałe obszary zostały jedynie zasygnalizowane jako ważne przy budowaniu biznes planu dla Portu Lotniczego „MAZURY”.

1.1. Transport pasażerski

Ze względu na charakter regionu dominującym celem podróży pasażerów obsługiwanych przez port lotniczy „MAZURY” będzie turystyka oraz wypoczynek. Biznes, tranzyt oraz inne cele stanowiąc będą znacznie mniejszy udział w ogólnej liczbie obsługiwanych pasażerów.

Taka struktura profilu podróży podyktowana jest położeniem geograficznym lotniska, bliskością Warmii i Mazur, które ze względu na bogactwo przyrodnicze oraz możliwości, jakie stwarzają do aktywnego spędzania wolnego czasu, łączą ten region z turystyką i wypoczynkiem. W związku z powyższym najistotniejszym obszarem związanym z kreowaniem ruchu, będzie turystyka.

W tym kontekście niezwykle istotny staje się obszar stymulowania i rozwijania lotniczego ruchu turystycznego, nawiązania współpracy z tanimi liniami lotniczymi, przewoźnikami czarterowymi, dużymi touroperatorami zagranicznymi, biurami podróży. Kluczowe staje się również podjęcie współpracy z instytucjami, organizacjami oraz osobami prywatnymi działającymi bezpośrednio w regionie, a które są właścicielami bazy, tworzą lub kreują ofertę turystyczną Warmii i Mazur. Od zintegrowania działań i wysiłków podejmowanych przez te wszystkie podmioty zależy bowiem sukces funkcjonowania lotniska oraz wzrost lotniczego ruchu turystycznego w porcie „MAZURY”.

Rozwój ruchu turystycznego powinien odbywać się poprzez rozwój ruchu czarterowego (ruch nieregularny) oraz docelowo również poprzez uruchomienie

połączeń regularnych z wybranymi najważniejszymi stolicami europejskimi, a także z wybranymi regionami Polski. Oba rodzaje połączeń będą obsługiwane w przeważającej części przez tanie linie lotnicze.

W odniesieniu do rozwoju komunikacyjnego ruchu krajowego rozwój połączeń regularnych powinien opierać się głównie na połączeniach z Wrocławiem, Poznaniem, Katowicami oraz Krakowem (z częścią południową i południowo-zachodnią Polski). Wynika to w dużej mierze z usytuowania portu „MAZURY” w sąsiedztwie dwóch ważnych lotnisk: Warszawy i Gdańska, stąd też prawdopodobnie połączenia z nimi będą miały raczej marginalne znaczenie³.

Z punktu widzenia rozwoju komunikacyjnego ruchu międzynarodowego należałoby jednak rozważyć uruchomienie w porcie „MAZURY” połączeń regularnych z Warszawą. Uruchomienie takiego połączenia pozwoliłoby na rozwój lotniska i całego regionu. Poprzez Warszawę województwo warmińsko-mazurskie miałoby połączenia lotnicze niemal z całym światem.

1.2. Transport towarowy

Uzupełnienie działalności lotniska stanowić powinien transport towarowy, tzw. cargo. Stanowić będzie ono jednak prawdopodobnie niewielki procent ogółu operacji lotniczych dokonywanych w porcie. Będzie miał jednak wpływ na poprawę działalności ekonomicznej lotniska.

Cargo może być ponadto wykorzystywane do transportu żywności ekologicznej z regionu na rynki europejskie, gdzie produkty polskie cieszą się ogromnym uznaniem.

W planach organizacji przestrzeni wokół lotniska jest uruchomienie Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Uruchomienie strefy w bezpośrednim sąsiedztwie lotniska mogłoby spowodować lokowanie się w obrębie strefy prywatnego biznesu. Napływ inwestycji, w tym zagranicznych, dałby impuls dla rynku pracy.

---

³ Zgodnie z „Załoženiami planu rozwoju infrastruktury komunikacji lotniczej w województwie warmińsko-mazurskim” opracowanymi przez Zespół Roboczy ds. Infrastruktury Lotniczej, Olsztyn, kwiecień 2004.

1.3. Transport niekomercyjny

Ruch *general aviation* to tzw. lotnictwo ogólne i prac powietrznych, czyli wszystko to, co nie jest komercyjnym transportem liniowym, pasażerskim oraz towarowym⁴.

General aviation to zatem:

- podróże służbowe,
- loty szkolne i instruktażowe,
- loty przy pracach agrolotniczych,
- loty lotniczego pogotowia ratunkowego,
- loty służb, takich jak: straż pożarna, policja, służby celne, patrole służb granicznych oraz
- indywidualne loty turystyczne.

Lotnictwo ogólne to także tzw. latające taksówki – czyli lokalny transport powietrzny. „Latające taksówki” mogą być wykorzystywane do pasażerskich połączeń lotniczych z i do mniejszych miast, miejscowości regionu, tam gdzie nie ma regularnych połączeń lotniczych. Prywatne samoloty i helikoptery pasażerskie mogą dotrzeć wszędzie i o każdej porze, według rozkładu lotów, które układa podróżujący, a nie linie lotnicze. „Latające taksówki” są również często wykorzystywane do przesyłek towarowych ze względu na ogromną elastyczność takiej formy transportu w stosunku do nadającego przesyłkę.

System rozwoju lokalnych połączeń lotniczych w regionie powinien być realizowany w oparciu o system lokalnych lotnisk i lądowisk.

1.4. Działania warunkujące powodzenie projektu

Aby jednak wszystkie ww. elementy miały szansę na spełnienie i zrealizowanie, niezbędne jest:

- a) czynne uruchomienie portu lotniczego;
- b) powołanie Biura Promocji „MAZURY” działającego przy spółce lotniczej – wyraźne rozdzielenie funkcji lotniskowej oraz promocyjnej (jeżeli chodzi o strukturę), przy jednoczesnym zachowaniu ścisłej zależności między rozwojem obu działalności. Biuro miałyby zająć się działaniami związanymi

---

⁴ R.K. Mitchell, B.R. Agle, D.J. Wood, *Toward a Theory of Stakeholders*, *Academy of Management Review*, t. 22, 1997.

- z kreowaniem turystycznego ruchu lotniczego w regionie oraz promocją turystyczną województwa i samego lotniska, kontaktami z dużymi zagranicznymi touroperatorami, biurami podróży oraz branżą turystyczną działającą w regionie;
- c) zgodność i wola współpracy decydentów regionalnych (właścicieli lotniska – lotniczej spółki zarządzającej) w kierunku rozwoju lotniska;
  - d) ścisła współpraca spółki lotniczej oraz biura promocyjnego – wspólne wypracowywanie operacyjnych planów działania na dany rok, uzgodnienia co do kierunków uruchamiania połączeń lotniczych, tak by podejmowane działania promocyjne regionu odpowiadały rzeczywistej ofercie usług lotniska. Współpraca i przepływ informacji jako warunek powodzenia podejmowanych działań marketingowych powinien obejmować:
  - e) wprowadzenie systemowych rozwiązań dotyczących komunikacji lotniska z regionem – zwiększenie dostępności poprzez:
    - rozwiązanie problemu dostępności drogowej – modernizacja istniejących dróg oraz zapewnienie bezpiecznego i stałego skomunikowania lotniska z regionem,
    - stworzenie systemu komunikacji lotniczej wewnątrz regionu – skomunikowanie lotniska w Szymanach z portami i lądowiskami lokalnymi,
  - f) włączenie branży oraz stowarzyszeń i organizacji turystycznych działających w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem ROT (Regionalnej Organizacji Turystycznej) w proces kreowania oferty turystycznej regionu. ROT to podmiot „spinający” podejmowane w regionie inicjatywy dotyczące sektora turystyki, pozyskujący i dystrybuujący środki unijne na promocję oraz integrator budowania regionalnej oferty turystycznej.

1.5. Podmioty niezbędne w systemie zarządzania ruchem turystycznym w regionie

Funkcjonowanie portu lotniczego wymaga istnienia:

- infrastruktury lotniczej – całość infrastruktury umożliwiającej sprawną obsługę samolotów oraz pasażerów,
- podmiotu zarządzającego lotniskiem – przedsiębiorstwo posiadające odpowiednie certyfikaty wraz z prowadzeniem usług towarzyszących i okołolotniczych,

- podmiotu promocyjnego – struktura organizacyjna zajmująca się promocją i marketingiem ruchu turystycznego w oparciu o lotnisko oraz sprzedaż usług dla turystów korzystających z transportu lotniczego.

Uwzględniając oddziaływanie wszystkich grup partnerów rynkowych, poniżej określone zostały główne warianty utworzenia spółki marketingowej, jakie były rozpatrywane w trakcie tworzenia dokumentu. Każdy z wariantów ma swoje mocne i słabe strony, wybór jednego z nich będzie podyktowany decyzjami politycznymi, uzgodnieniem stanowiska pomiędzy najważniejszymi partnerami oraz zasobami finansowymi

2. Warianty właścicielskie utworzenia spółki marketingowej

2.1. Działalność promocyjna podlegająca wyłącznemu nadzorowi spółki lotniczej

Wariant ten zakłada wyłączny nadzór i wpływ na działalność podmiotu promocyjnego przez spółkę lotniczą. Opcje te można zrealizować poprzez utworzenie działu zajmującego się promocją wewnątrz spółki lotniczej albo przez utworzenie nowego, zależnego podmiotu. Podobne rozwiązania są stosowane w innych spółkach lotniczych obsługujących regionalne porty lotnicze. Nie uwzględniają one jednak turystycznego charakteru regionu.

Zaletą jest brak konieczności negocjacji pomiędzy partnerami tworzącymi taki podmiot, podejmowanie szybkich decyzji i zapewnienie podstawowych usług dla obsługi pasażerów.

Wadą takiego rozwiązania jest koncentracja wyłącznie na działaniach związanych ze sprzedażą biletów lotniczych. Można przyjąć, że podmiot promocyjny będzie koncentrował się wyłącznie na zapewnieniu obsługi dla spółki lotniczej, bez budowania ściślejszych powiązań z branżą turystyczną w regionie. Wymagać też będzie finansowania, szczególnie na początku działalności, wyłącznie przez spółkę zajmującą się obsługą lotniska. Ponadto na spółce lotniczej spoczywać będzie konieczność budowy struktury i doboru kadr dla działań znacznie przekraczających typową obsługę promocyjną portu lotniczego.

2.2. Działalność promocyjna podlegająca wyłącznemu nadzorowi Regionalnej Organizacji Turystycznej

W tym wariantcie zakłada się utworzenie spółki promocyjnej przez Regionalną Organizację Turystyczną. Poprzez ROT pośredni wpływ na spółkę będzie miała większość wiodących interesariuszy rynku turystycznego: Urząd Marszałkowski, samorządy oraz branża turystyczna. Pozwoli to na promocję oferty turystycznej regionu i sprzedaż gotowych pakietów.

Spółka taka powinna być powiązana ze spółką lotniczą za pośrednictwem długoterminowej umowy regulującej zasady współpracy i zakres działań obydwu podmiotów. Związek z ROT zapewni spółce udział w akcjach promocyjnych ROT.

Wadą jest brak bezpośredniego wpływu na działalność podmiotu promocyjnego ze strony spółki lotniczej oraz brak interesu w rozwoju jej działalności. Sytuacja ta stwarza też potencjalne niebezpieczeństwo dla spółki lotniczej utraty bezpośredniej kontroli nad działaniami związanymi z tworzeniem popytu na usługi lotnicze. Oddziaływanie wyłącznie ze strony branży może koncentrować działalność jedynie na tworzeniu produktów i zwiększaniu sprzedaży podmiotów turystycznych regionu.

Ponadto ROT może mieć trudności z operacyjnym zarządzaniem spółką ze względu na braki kadrowe oraz brak doświadczenia w organizowaniu takich przedsięwzięć.

2.3. Spółka promocyjna, której właścicielem jest inwestor komercyjny

Wariant ten przewiduje utworzenie podmiotu promocyjnego przez inwestora komercyjnego. Można to zrealizować poprzez powierzenie tej działalności jednemu podmiotowi lub wyborze kilku partnerów. Podmioty takie świadczyłyby usługi związane ze sprzedażą oferty turystycznej i zwiększaniem ruchu lotniczego. Podmiot taki powinien być powiązany umową ze spółką lotniczą, która określi zasady świadczenia usług przez podmiot marketingowy i relacje ze spółką lotniczą.

Zaletą tego rozwiązania jest komercjalizacja działalności, a co za tym idzie duża skuteczność oraz posiadanie wiedzy oraz zaplecza ludzkiego i techniczne-

go dla takiej działalności. Poza tym nie pociągałoby to za sobą nakładów na tworzenie spółki ze strony podmiotów publicznych.

Podmiot komercyjny jest jednak zainteresowany optymalizacją przychodów i zysków z działalności, co mogłoby wpłynąć na ograniczanie realizacji misji publicznej spółki. Poza tym powierzanie strategicznego obszaru działań dla całego regionu podmiotowi komercyjnemu może prowadzić do utraty kontroli nad promocją i sprzedażą pakietów turystycznych, wykorzystaniem środków publicznych na promocję poprzez podmiot komercyjny.

2.4. Spółka promocyjna w formule partnerstwa publiczno- -prywatnego

Wariant ten jest połączeniem mocnych stron poprzednich rozwiązań. Zakłada on połączenie interesów i współpracę podmiotów na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego.

Jego wadą jest duży nakład prac związany z tworzeniem przedsięwzięcia, określeniem konsensusu pomiędzy głównymi partnerami.

Ze względu na strategiczny charakter prowadzonej działalności oraz publiczny, jak i komercyjny charakter działań, proponuje się utworzenie podmiotu przez spółkę lotniczą, zarządzającą portem lotniczym, Regionalną Organizacją Turystyczną oraz inwestora komercyjnego.

Dzięki temu spółka lotnicza, a poprzez nią władze województwa, będą miały strategiczny wpływ na działalność promocyjną, zwiększającą ruch lotniczy w regionie. Pozwoli to także na stabilną współpracę pomiędzy spółką lotniczą i marketingową. Zabezpieczy to interesy strategiczne portu lotniczego.

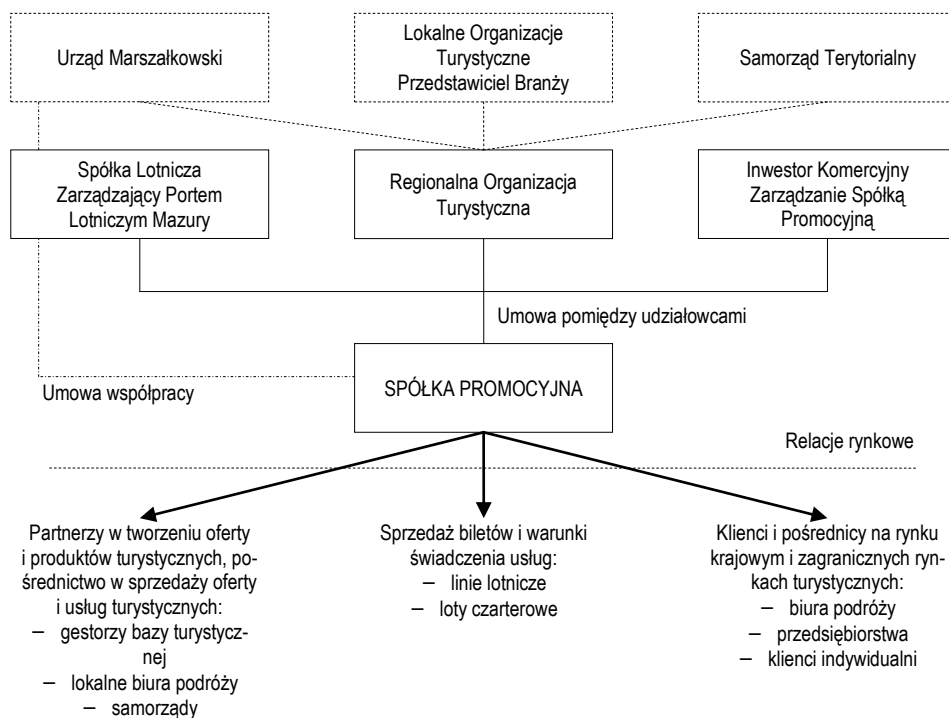
Wariant ten umożliwi również zabezpieczanie interesów promocji regionu i rozwój branży turystycznej. ROT jako udziałowiec zapewni kontrolę i wpływ ze strony sektora publicznego i przedsiębiorstw turystycznych. Pozwoli to również na bezpieczne wykorzystanie funduszy na promocję ze środków UE. Koordynacja i współpraca ze strony ROT pozwoli na budowę dobrych stosunków spółki z samorządami i podmiotami gospodarczymi.

Podmiot komercyjny, będący partnerem w przedsięwzięciu, uzyska unikalne możliwości tworzenia i sprzedaży pakietów pobytowych w obiektach, promocji oferty oraz stabilnych podstaw funkcjonowania w oparciu o umowy z partnerami.

Wariant ten umożliwi optymalizację i najszerszy zakres działań spółki promocyjnej. Budowa trwałych podstaw i konsekwentne prowadzenie promocji jest niezbędnym, jednym z najistotniejszych elementów całej strategii, który zaważy o jej powodzeniu i dlatego autorzy opracowania rekomendują go jako optymalny wariant do wdrożenia w regionie.

Strategicznymi etapami rozwoju spółki marketingowej działającej przy lotnisku w tym wariantcie jest:

- utworzenie spółki lotniczej i zgoda na udział w realizacji projektu,
- zgoda władz regionalnych i samego ROT na udział w przedsięwzięciu,
- uzgodnienia pomiędzy Urzędem Marszałkowskim, ROT i spółką lotniczą,
- określenie warunków, jakie powinien spełniać partner komercyjny,
- znalezienie partnera komercyjnego dysponującego zasobami ludzkimi, *know-how* i zapleczem technicznym,
- negocjacje i podpisanie umowy partnerskiej,
- utworzenie spółki promocyjnej,
- podpisanie umowy pomiędzy spółką lotniczą i promocyjną,
- uruchomienie działalności.

Rys. 2. Schemat relacji dotyczący rozwoju spółki promocyjnej w formule partnerstwa publiczno-prywatnego

Źródło: opracowanie własne.

3. Formuła funkcjonowania oraz obszar działalności Biura Promocji „MAZURY”

Formuła funkcjonowania Biura Promocji osadza się na wyraźnym oddzieleniu w strukturze organizacyjnej lotniska działalności lotniczej od marketingowej związanej z promocją i kreowaniem ruchu.

Za część promocyjną odpowiadać ma właśnie Biuro Promocji. Obszar zarządzania działalnością lotniskową pozostaje w gestii spółki zarządzającej lotniskiem.

Oba rodzaje działalności muszą jednak bardzo ściśle ze sobą współpracować, aby możliwe było odniesienie sukcesu rynkowego. Biuro Promocji „MAZURY” ma działać na zasadach rynkowych, tzn. ma utrzymywać się samodzielnie – generować zyski. W związku z powyższym formuła własnościowa biura, obszar i zakres działalności oraz system relacji z organizacjami i podmio-

tami turystycznymi działającymi w regionie muszą stwarzać najlepsze, najoprymalniejsze warunki do rozwoju biura. Formuła funkcjonowania stwarzać również powinna najlepsze warunki do rozwoju gospodarki turystycznej w regionie, stymulować rozwój, dawać impuls dla nowych inicjatyw turystycznych i gospodarczych na Warmii i Mazurach.

Współpraca pomiędzy spółką zarządzającą lotniskiem a Biurem Promocji jest tym ważniejsza, że jakość relacji pomiędzy obiema działalnościami przekładać się będzie na zadowolenie klientów, a tym samym na jakość usług. Spółka zarządzająca lotniskiem powinna bowiem aktywnie reagować na wszelkie sygnały docierające z rynku, dotyczące jakości obsługi swoich klientów – podróżnych, przewoźników. Za kontakty z klientami lotniska w dużej mierze odpowiadać będzie, zgodnie z zakresem zadań, właśnie Biuro Promocji, i dlatego tak ważna jest ścisła współpraca obu komórek.

3.1. Zadania Biura Promocji „MAZURY”

Biuro Promocji będzie miało za zadanie stymulowanie ruchu turystycznego na Mazury w oparciu o wykorzystanie komunikacji lotniczej na poziomie międzynarodowym, jak i regionalnym, wykorzystując lokalne lotniska oraz lądowiska (wspieranie marketingowe utworzenia sieci współpracujących ze sobą lotnisk i lądowisk lokalnych).

Biuro zajmować się będzie budowaniem kompleksowej oferty turystycznej, wykorzystującej transport lotniczy. Będzie zatem samodzielnie tworzyć pakiety programowe lub sprzedawać gotowe pakiety przygotowane przez lokalne organizacje turystyczne, lokalne biura podróży lub inne podmioty zainteresowane rozwojem turystyki na Mazurach. Poznając rynek, nawiązując szerokie kontakty międzynarodowe zarówno z tanimi przewoźnikami, jak i touroperatorami, Biuro będzie mogło tak profilować ofertę oraz standard oferowanych usług, by jak najlepiej dopasować ofertę do wymagań i potrzeb klientów. Ścisła współpraca ze spółką zarządzającą lotniskiem oraz partnerami regionalnymi i lokalnymi jest gwarantem powodzenia projektu.

Biuro zarabiać będzie na prowizji od sprzedaży oferty regionu. Sprzedaż oferty będzie poprawiała sytuację lotniska, napędzała koniunkturę gospodarczą dla regionalnego rynku turystycznego, stymulowała inwestycje, czyli wpływała na rozwój regionu.

Zadania Biura określone zostały zatem jako:

1. Tworzenie i sprzedaż pakietów turystycznych – na Warmii i Mazurach, wzorem dobrze rozwiniętych turystycznie krajów; nastąpić powinna, zapoczątkowana dobrą kampanią promocyjną, sprzedaż oferty turystycznej regionu. Biuro Promocji pakiety będzie tworzyło samodzielnie lub sprzedawać będzie gotowe pakiety przygotowane przez lokalne biura podróży oraz inne podmioty. Biuro będzie miało zatem również funkcję pośrednika w sprzedaży oferty Warmii i Mazur – ze względu na większą siłę przebicia wśród dużych touroperatorów zagranicznych oraz tanich przewoźników oraz ze względu na efekt skali.

Najistotniejsze założenia do tworzenia pakietów turystycznych i kreacji oferty programowej dla Warmii i Mazur to, poza rozwojem tradycyjnej oferty wypoczynku letniego (pakiety 1–2 tygodniowe):

- rozwój oferty całorocznej – rozwój programów i pakietów całorocznych w oparciu o zasoby regionu – korelacja z ważnymi wydarzeniami kulturalnymi oraz sportowymi odbywającymi się w województwie, a także rozwijanie oferty w kierunku przyciągnięcia nowych klientów,
  - rozwój pakietów weekendowych – zorganizowanych wycieczek 1–2 dniowych, oferujących ofertę kompleksową od przyjazdu po turystę do miejsca zakwaterowania, poprzez zapewnienie ciekawego programu wycieczki, po transfer turystów z powrotem do miejsca noclegu; kreowanie wizerunku Warmii i Mazur jako doskonałego miejsca na wypadki weekendowe przez cały rok (uruchomienie lotniska – skrócenie czasu podróży pozwoli turyście, szczególnie zagranicznemu, na przyjazdy na Warmię i Mazury również na krótkie okresy 2–3 dniowe – stymulowanie dodatkowego ruchu).
2. Promocja Mazur – kreowanie i stymulowanie ruchu turystycznego na Warmię i Mazury. Sprzedaż oferty regionu w powiązaniu z lotniskiem (zwiększona dostępność) pozwoli na uaktywnienie turystyczne Mazur przez cały rok.
  3. Zapewnienie transferu z lotniska do miejsca docelowego – Biuro dbać będzie o zapewnienie transferu podróźnego z lotniska do miejsca docelowego lub do węzła komunikacyjnego (przesiadkowego) w ramach sprzedaży swoich pakietów. Transfer podróźnego z lotniska będzie bowiem w gestii spółki zarządzającej lotniskiem, która będzie mogła zlecić obsługę podróźnego z lotniska do miejsca docelowego firmie zewnętrznej, nie musi być nią jednak Biuro Promocji.

4. Aktywne współdziałanie w zakresie promocji turystyki w regionie na styku samorząd–branża turystyczna. Wspólne z samorządem i branżą turystyczną województwa warmińsko-mazurskiego działanie w kierunku promocji regionu, wzrostu liczby podróżnych, wzrostu inwestycji oraz kreowania atrakcyjnej oferty turystycznej (całorocznej).

Aby jednak zadania stawiane przed Biurem dotyczące uaktywnienia ruchu turystycznego na lotnisku MAZURY mogły zostać zrealizowane, nastąpić musi duża kampania promocyjna Warmii i Mazur, ukierunkowana na zmianę obecnego sposobu postrzegania regionu, jak również sprofilowania oferty dostosowanej dla klienta linii lotniczych. Województwo jest bowiem postrzegane jako słabo dostępne. Nastąpić musi zatem promocja lotniska MAZURY jako węzłowego lotniska regionalnego wraz z kompleksową ofertą turystyczną rozpoczynającą się od przylotu do Szyman, poprzez zapewnienie szybkiego transferu do miejsca przeznaczenia (docelowego pobytu), zapewnienie podstawowej oferty (nocleg, wyżywienie) oraz atrakcji dodatkowych (programy, wycieczki alternatywne), aż po transfer powrotny na lotnisko i przelot do miejsca zamieszkania.

Biuro Promocji „MAZURY” działające przy lotnisku w Szymanach będzie mieć na celu kreowanie i stymulowanie ruchu turystycznego na Warmii i Mazurach. Biuro ma stymulować popyt na usługi lotnicze i kreować wizerunek województwa jako regionu, do którego można dotrzeć SZYBKO, TANIO, WYGODNIE i BEZPIECZNIE. A więc ma za zadanie zmianę obecnego wizerunku regionu, który łączył się z uciążliwą, długą podróżą samochodem lub autokarem, krętymi drogami o nienajlepszej nawierzchni.

3.2. Działania warunkujące powodzenie funkcjonowania Biura

1. Kompetentny zespół fachowców (pracowników Biura Promocji), znających rynek turystyczny, rynek tourooperatorski, rynek pośredników oraz dobrze znających region Warmii i Mazur. Zespół ten musi charakteryzować się wysokimi kompetencjami w obszarze marketingu, promocji, budowania oferty, komunikacji i negocjacji, zarządzania marką oraz znać języki obce.
2. Długofalowa relacja współpracy pomiędzy Biurem Promocji „MAZURY” a spółką zarządzającą lotniskiem oparta na jasno określonych zasadach. Pozwoli to na zrealizowanie zakładanych celów oraz zapewni ciągłość i przejrzystość działania.

3. Integracja działań promocyjnych podejmowanych w województwie (styk samorząd–branża turystyczna). Niezbędna jest tutaj ścisła współpraca wielu podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie wizerunku regionu oraz za kształt oferty turystycznej. Są to w szczególności:
  - Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego,
  - samorządy gminne województwa warmińsko-mazurskiego,
  - Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna,
  - branża turystyczna działająca w województwie oraz samorządy (biura podróży, firmy turystyczne, właściciele bazy noclegowej, gastronomicznej, atrakcji, organizatorzy imprez itp.).
4. Aktywny udział Regionalnej Organizacji Turystycznej w działalności Biura, zapewniającej stały i bieżący kontakt z branżą turystyczną oraz samorządami. ROT jako beneficjent środków strukturalnych na promocję regionu dawałby gwarancję dobrego wykorzystania pozyskanych funduszy.
5. Aktywne i prawidłowe relacje pomiędzy wszystkimi interesariuszami i partnerami Biura.

3.3. Główni interesariusze oraz partnerzy Biura Promocji „MAZURY”

Powołanie Biura Promocji „MAZURY” powinno być rozpatrywane w kategoriach narzędzia, które czemuś, komuś służy. Jak zdefiniować to „coś” (cel, interes, oczekiwanie) i zidentyfikować tego „kogoś” (*stakeholder* czyli interesariusz) oraz określić, czy i jakie relacje istnieją, powinny istnieć pomiędzy nimi?

Definicji pojęcia interesariusz jest wiele. Przyjmujemy tu, że jest nim podmiot, który jest lub może być pod wpływem, wpływa lub może potencjalnie wpływać na daną organizację.

Główni interesariusze oraz partnerzy Biura Promocji zostali określani jako:

- a) Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna (ROT);
- b) Lokalne Organizacje Turystyczne województwa warmińsko-mazurskiego (LOT-y);
- c) gestorzy indywidualni (osoby prywatne oraz samorząd) – właściciele bazy noclegowej, gastronomicznej, atrakcji turystycznych, organizatorzy imprez.

- d) firmy transportowe (państwowe i prywatne) – zapewniające transfer z lotniska do miejsca docelowego lub dogodnego punktu przesiadkowego w ramach sprzedanych pakietów;
- e) spółka lotnicza – spółka zarządzająca lotniskiem;
- f) touroperatorzy, biura podróży polskie i zagraniczne.

3.4. Relacje z głównymi partnerami, interesariuszami Biura Promocji

Biuro Promocji „MAZURY” będzie miało funkcję integratora wszelkich inicjatyw regionalnych i lokalnych podejmowanych w regionie, aktywnie współpracującego z organami samorządowymi, instytucjami oraz podmiotami prywatnymi w kierunku promowania i sprzedaży oferty turystycznej Warmii i Mazur, w tym kompleksowych pakietów turystycznych.

Główni partnerzy, interesariusze Biura Promocji oraz relacje pomiędzy podmiotami:

1. Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna (ROT):
  - promocja lotniska poprzez promowanie regionu – działanie realizowane w ramach projektu promocyjnego; promowanie kompleksowych rozwiązań komunikacji lotniczej podejmowanych w regionie, w tym rozwiązań lotniczej komunikacji „taksówkowej” jako elementu wychodzącego naprzeciw oczekiwaniom turysty – otwarcie regionu na potrzeby turystów, wprowadzanie nowych rozwiązań, by ułatwić turyście dotarcie na Mazury, pozwalając tym samym na dłuższy pobyt na miejscu (skrócenie czasu i uciążliwości podróży); wspólna promocja lotniska oraz regionu (lotnisko jako część Warmii i Mazur) podczas targów turystycznych, szczególnie targów zagranicznych (udostępnianie powierzchni wystawienniczej) – dotarcie do klienta „hurtowego”, uaktywnienie połączeń czarterowych,
  - promowanie połączeń regularnych – profil promocji skierowany do klienta indywidualnego; lotnisko poza ruchem nieregularnym powinno docelowo starać się uruchomić regularne połączenia lotnicze z najważniejszymi stolicami europejskimi oraz wybranymi miastami w kraju. ROT powinna aktywnie wspierać działania promocyjne podejmowane w zakresie uruchomienia tanich regularnych połączeń,
  - promocja Biura – promowanie i zachęcanie podmiotów lokalnych do włączania się w projekt, do aktywnej współpracy z Biurem, do zgłaszania

- produktów turystycznych, które mogą być włączane w pakiety ofertowe. Uwiarygodnienie Biura w oczach lokalnych podmiotów, nadanie rangi,
- promocja przez Internet – zapewnienie przez ROT Biura Promocji możliwości sprzedaży oferty Biura on-line – zwiększenie dostępności oferty.
2. Lokalne Organizacje Turystyczne (LOT-y):
- tworzenie regionalnych i lokalnych pakietów turystycznych – współtworzenie oferty turystycznej sprzedawanej w formie pakietów przez Biuro Promocji,
  - kontakty z lokalnymi władzami, lokalnymi gestorami – LOT-y jako integrator inicjatyw lokalnych oraz podmioty koordynujące działania promocyjne w regionie,
  - tworzenie imprez – kreowanie imprez wizerunkowych o charakterze promocyjnym.
3. Gestorzy indywidualni (osoby prywatne oraz samorząd):
- sprzedaż oferty – sprzedaż oferty własnego obiektu, atrakcji, imprezy nie w formie pakietowej, czyli współpraca z Biurem w celu sprzedaży miejsc noclegowych własnych obiektów, oferty gastronomicznej, atrakcji,
  - kreowanie produktów – uczestniczenie w procesie budowania oferty produktowej – tworzenie pakietów – gestorzy indywidualni mogą bowiem samodzielnie tworzyć całościowe pakiety pobytowe lub zorganizowane pakiety wycieczkowe i sprzedawać je Biuru Promocji, które obuduje je jedynie ofertą przelotu i transferu do konkretnego obiektu, miejsca.
4. Firmy transportowe (państwowe i prywatne):
- transfer z lotniska – podjęcie długofalowej współpracy z firmami transportowymi, które będą miały za zadanie zapewnienie podróznemu transportu z lotniska do miejsca docelowego pobytu lub dogodnego punktu przesiadkowego.
- Spółka lotnicza:
- współpraca w zakresie kreowania ruchu lotniczego – podjęcie długofalowej współpracy pomiędzy spółką zarządzającą lotniskiem a Biurem Promocji, opartej na ścisłych relacjach w zakresie sprzedaży biletów lotniczych. Biuro Promocji przejąłoby ciężar związany z wytworzeniem ruchu turystycznego na Warmię i Mazury w oparciu o komunikację lotniczą,
  - współpraca w zakresie podnoszenia standardu obsługi – poprzez bezpośrednie relacje z rynkiem zewnętrznym Biura Promocji.
5. Touroperatorzy, biura podróży polskie i zagraniczne:

- sprzedaż pakietów lub opcjonalnie sam przelot, pojedyncze produkty.

Podsumowanie

Region warmińsko-mazurski ma rozpoznawalną markę w kraju i zagranicą. Dużym sukcesem zakończyła się kampania promocyjna „Mazury Cud Natury”, która w wydatny sposób wpłynęła na poprawienie postrzegania walorów turystyczno-przyrodniczych Warmii i Mazur.

W ramach dofinansowania środkami Unii Europejskiej w regionie powstała sieć ponad 100 hoteli, które posiadają ponad 10 tysięcy miejsc noclegowych o wysokim standardzie świadczonych usług. Jednocześnie region cieszy się złą opinią dotyczącą słabej dostępności komunikacyjnej. Uruchomienie lotniska regionalnego może stać się szansą na wykorzystanie posiadanego potencjału. Aby jednak tak się stało należy podjąć działania zmierzające do:

- zbudowanie systemu współpracy branży turystycznej,
- powołanie regionalnego operatora produktu,
- powstanie i rozwój lokalnych produktów turystycznych,
- opracowanie 7 dniowych pakietów All Inclusive , HB i innych,
- określenie głównych kierunków przyjazdów turystów i oszacowanie ilości turystów zainteresowanych wycieczkami lotniczymi,
- dotarcie do biur podróży i przewoźników lotniczych,
- opracowanie nowego produktu turystycznego „Samolotem na Warmię i Mazury”,
- wydanie wspólnego katalogu produktowego wycieczek lotniczych do regionu,
- opracowanie nowych lokalnych produktów turystycznych oferowanych w bazie hotelowej,
- wspólna promocja produktów turystycznych.

Działania te muszą zostać podjęte natychmiast i zostać zakończone najpóźniej do końca 2015 roku. Tylko wtedy będzie szansa, że po uruchomieniu lotniska uda się wdrożyć w życie nowy produkt turystyczny „Samolotem na Mazury”, z którego korzyści będzie mieć cały region.

Literatura

- Klimczak J., Żukowski M., Klimczak M., *Perspektywy rozwoju ruchu turystycznego na Warmii i Mazurach poprzez wykorzystanie lotniska Szczytno–Szymany*, Warszawa 2011.
- W odniesieniu do „Strategii rozwoju sieci drogowej regionu warmińsko-mazurskiego” opracowanej przez Instytut Badawczy Dróg i Mostów w Warszawie.
- Zgodnie z „Załoženiami planu rozwoju infrastruktury komunikacji lotniczej w województwie warmińsko-mazurskim” opracowanymi przez Zespół Roboczy ds. Infrastruktury Lotniczej, Olsztyn, kwiecień 2004.
- Mitchell R.K., Agle B.R., Wood D.J., *Toward a Theory of Stakeholders*, „Academy of Management Review” 1997, t. 22.

A Regional Airport as a Chance for Tourism Development in Warmia and Masuria

Summary

A region’s potential to attract both tourists and investments to a great extent depends on its accessibility and its transport infrastructure. Warmia and Masuria is a very attractive tourist destination. A new regional airport is supposed to stimulate further development of the region, facilitating greater and easier access for tourists both from Poland and abroad, and thus contributing to the further development of the tourism industry in the region. For this purpose a regional operator has been appointed to market the tourism product “To Masuria by Plane” and render its services to both tourists and local hotels.

Keywords: Tourism, tourism product, regional air port, regional tourism operator.

Translated by Katarzyna Ciepłińska

PIOTR GODLEWSKI
Uniwersytet Zielonogórski

Znaczenie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich

Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce według GUS zajmują 93,2% powierzchni kraju, to stanowi o ich znaczeniu ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Potencjał ten wskazuje, że turystyka wiejska powinna stanowić jeden z kluczowych kierunków rozwoju turystyki w Polsce. Podstawową przewagą konkurencyjną terenów wiejskich w stosunku do terenów zurbanizowanych jest harmonijne łączenie natury i kultury, ich wzajemne przenikanie się, które tworzy niezwykłą mieszankę atrakcji i produktów. Polska wieś stanowi jeden z ostatnich w Europie przykładów zachowania tradycyjnego krajobrazu kulturowego, o wartości którego stanowią elementy niejednokrotnie dziewiczego jeszcze nadal środowiska przyrodniczego.

Jednakże wykorzystanie tego potencjału wymaga zagospodarowania powierzchni turystycznej, wykorzystanie zasobów ludzkich, a także wykreowanie produktów turystycznych na terenach wiejskich poprzez profesjonalne kampanie promocyjne i marketingowe.

O ile w początkowym okresie rozwoju turystyki walory turystyczne traktowano jako najważniejszy czynnik destynacji odbywania podróży turystycznej, to później właśnie zagospodarowanie turystyczne stało się głównym czynnikiem wyboru kierunku wyjazdu turystycznego. Stan zagospodarowania tury-

stycznego jest podstawową przyczyną decydująca o kierunku podróży. Jednocześnie jest podstawowym składnikiem infrastruktury społeczno-gospodarczej określonego obszaru.

Obecnie głównym czynnikiem, obok walorów turystycznych, podejmowania decyzji o miejscu wypoczynku są jego standardy, a więc zagospodarowanie turystyczne, którego celem jest przystosowanie środowiska geograficznego do potrzeb turystyki.

Z problematyką zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego wiąże się problem rewitalizacji obszarów wiejskich, która ma na celu „przywrócenie do życia” wsi, które na skutek zmian polityczno-społecznych i ekonomicznych utraciły swoją dawną funkcję, a także często uległy stagnacji i degradacji ekonomicznej. Istotne jest rozeznanie, czy na określonym obszarze wiejskim istnieje szansa dla zagospodarowania zdewastowanych i niewykorzystanych obiektów i terenów pod kątem usług turystycznych i rekreacyjnych.

Zakres zagospodarowania, obok atrakcji związanych z przyrodą i związków przyrody z gospodarką, powinien uwzględniać również elementy kulturowe, przedsiębiorczość mieszkańców, specjalistyczną wiedzę, rodzaj i wielkość kapitału. Perspektywiczny plan rozwoju powinien również uwzględniać uwarunkowania demograficzne.

Prezentowana praca ma charakter rozważań teoretycznych, jest na pograniczu opracowania przeglądowego i komparatystycznego. Celem pracy jest zwrócenie uwagi na znaczenie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich, a także związku pomiędzy rozwojem turystyki wiejskiej i rewitalizacją obszarów wiejskich. Głównymi problemami podkreślonymi w pracy są: aspekty związane z wpływem zagospodarowania turystycznego na atrakcyjność i rozwój turystyki na terenach wiejskich.

Artykuł przygotowano głównie na podstawie studiów literatury, analizy dokumentów programowych Ministerstwa Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Ministerstwa Sportu i Turystyki, analiz i raportów różnych instytucji naukowych, a także analiz aktów prawnych oraz danych statystycznych GUS.

1. Zagospodarowanie turystyczne w turystyce wiejskiej

Specyficznym rodzajem turystyki jest turystyka wiejska. Tak jak każdy rodzaj turystyki jest ona w otoczeniu ekonomicznym, ale także społecznym,

kulturowym i przestrzennym. Jej charakterystyczną cechą jest niewielkie nasilenie i ograniczona przestrzeń.

Turystyka wiejska jako część ekonomii w ciągu najbliższych lat będzie jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gałęzi. Tak więc, turystyka jako dziedzina, może być ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. Według I. Sikorskiej-Wolak turystyka sprzyja aktywizacji gospodarczej i różnicowaniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, zajmuje ważne miejsce w wielofunkcyjnym rozwoju tych obszarów, umożliwia zagospodarowanie niewykorzystanych dotychczas zasobów, a w konsekwencji przyczynia się do wzrostu konkurencyjności gmin wiejskich¹.

Współcześnie nie można sobie wyobrazić powszechnej turystyki bez odpowiedniego zagospodarowania turystycznego. Zagospodarowanie turystyczne jest szeregiem działań mających na celu ochronę i przystosowanie na potrzeby ruchu turystycznego walorów turystycznych. Turysta powinien mieć możliwości dojazdu do obszarów, miejscowości i obiektów stanowiących cele podróży turystycznej. Według O. Rogalewskiego zagospodarowanie turystyczne ma zapewnić turyście niezbędne warunki egzystencji w miejscu lub na szlaku będącym celem jego podróży². Duże znaczenie przypisuje się tzw. bazie materialnej turystyki, w której wyróżnia się bazę: noclegową, żywieniową (gastronomiczną), komunikacyjną, oraz towarzyszącą. Często też zagospodarowanie turystyczne bywa utożsamiane z infrastrukturą turystyczną, na którą składają się podstawowe urządzenia, budynki oraz instytucje usługowe, których istnienie jest niezbędne do poprawnego funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa³. Zagospodarowanie turystyczne stanowi więc zespół urządzeń i instytucji, stanowiących bazę materialną i organizacyjną rozwoju turystyki obejmującą cztery podstawowe elementy: bazę noclegową, żywieniową, towarzyszącą, komunikacyjną⁴. Zagospodarowania turystyczne lub infrastrukturę turystyki w literaturze naukowej określa się jako kluczowy element obszarowego produktu turystycz-

---

¹ I. Sikorska-Wolak, *Turystyka wiejska jako wielowymiarowe zjawisko i jako przedmiot badań naukowych*, w: *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej*, red. Izabella Sikorska-Wolak, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, SGGW Warszawa 2008, s. 14–15.

² O. Rogalewski, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1974, s. 7.

³ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 2003, s. 11.

⁴ A. Panasiuk, *Ekonomika turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 113–114.

nego⁵. Z uwagi na podstawową rolę zagospodarowania turystycznego w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich, problematykę tę, w ostatnim okresie analizowało kilku badaczy⁶. Jedną z nowszych publikacji jest książka S. Iwickiego⁷, w której autor omawia sposoby zagospodarowania turystycznego różnego rodzaju jednostek przestrzennych, a także zasady lokalizacji obiektów turystycznych oraz podstawowe elementy infrastruktury technicznej i zasady sporządzania ocen oddziaływania na środowisko. Część pracy dotyczy agroturystyki, zwłaszcza problematyce tworzenia warunków do rozwoju turystyki wiejskiej z uwzględnieniem ochrony i kształtowaniu tradycyjnego krajobrazu wiejskiego.

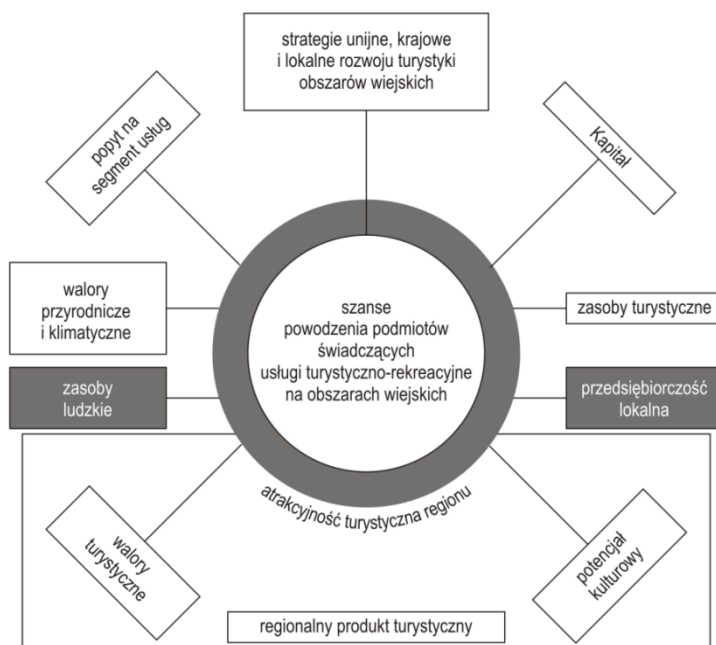
Jednakże powodzenie działań związanych z rozwojem turystyki i rekreacji w tym także zagospodarowania turystycznego na terenach wiejskich uzależnia się od wielu czynników.

---

⁵ S. Wodejko, *Ekonomiczne podstawy turystyki*, WSiP, Warszawa 1998, s. 25.

⁶ Patrz rozdziały opublikowane w materiałach z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Zagospodarowanie turystyczne, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007; D. Jaremen, A. Rapacz, *Wpływ regionalnych organizacji turystycznych na zagospodarowanie turystyczne obszarów recepcji*; A. Lewandowska, *Specyfika infrastruktury turystyki uzdrowiskowej na przykładzie uzdrowisk statutowych województwa zachodniopomorskiego*; E. Marszałek, *Koncepcja turystycznego i rekreacyjnego zagospodarowania Odry*; Ł. Nawrot, *Ocena zagospodarowania turystycznego w wybranych regionach Polski*; R. Przeorek-Smykała, *Zróżnicowanie zagospodarowania turystycznego regionów Polski*; M. Brojak-Trzaskowska, *Specyfika zagospodarowania turystycznego na przykładzie zasobów noclegowych województwa zachodniopomorskiego*; D. Orłowski, *Baza gastronomiczna, jako ważny element zagospodarowania turystycznego*; A. Rudzewicz, *Atrakcyjność turystyczna powiatu augustowskiego*.

⁷ S. Iwicki, *Zagospodarowanie turystyczne obszarów wiejskich*, Bydgoszcz 2010.

Rys. 1. Powodzenie działań w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji na obszarach wiejskich

Źródło: opracowanie własne. Por. też: M. Jalinik, rys. 3. Oddziaływanie czynników na powodzenie działalności turystycznej. *Podmioty turystyczne czynnikiem rozwoju obszarów wiejskich*, Prace Naukowe SGGW, nr 45, s. 217.

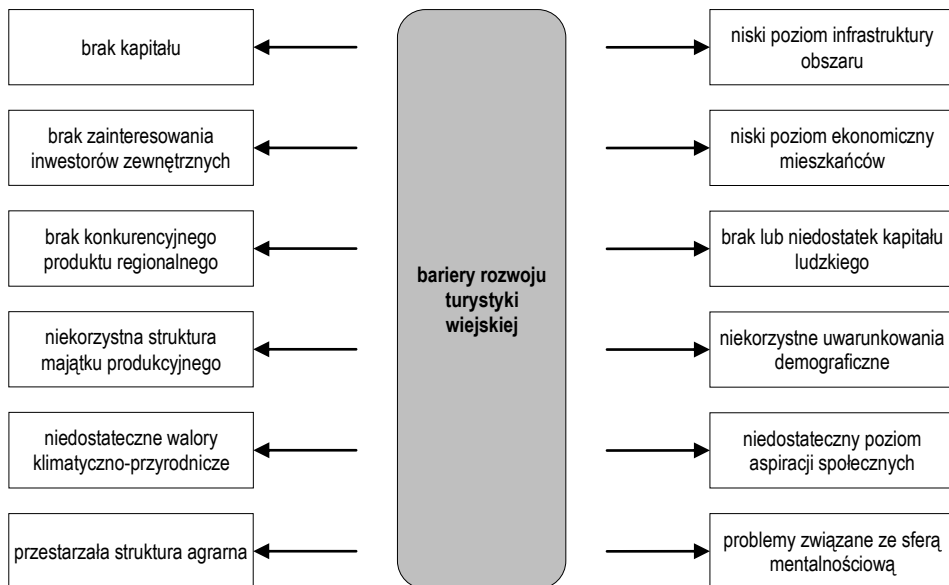
Niekiedy kluczową rolę odgrywają inne desygnaty. Na zasoby turystyczne obszarów wiejskich składają się przede wszystkim istotne cechy przyrodnicze i społeczne regionu, które w obiektywnej ocenie potencjalnych nabywców usług turystycznych i popytu na nie, stają się walorami turystycznymi. W turystyce wiejskiej możemy wyróżnić punktowe miejsca turystyczne w obszarze o niskich walorach i zagospodarowaniu turystycznym lub całe regiony turystyczne charakteryzujące się dużą atrakcyjnością⁸ związaną ze specyficznymi cechami naturalnymi lub nabytymi w procesie działań ludzi dobrami kultury. To właśnie walory turystyczne decydują o destynacji turystycznej.

W przestrzeni rekreacyjnej jak i turystyce niezbędne jest właściwe zagospodarowanie terenu. Współcześnie nie sposób wypromować istotny komercyj-

⁸ Atrakcyjność turystyczna jest zbiorem walorów turystycznych i zagospodarowania turystycznego.

nie produkt rekreacyjny czy turystyczny bez nowoczesnej bazy w zakresie infrastruktury. Zakres zagospodarowania powinien dotyczyć nie tylko atrakcji związanych z przyrodą, należy uwzględniać również elementy kulturowe, przedsiębiorczość mieszkańców, specjalistyczną wiedzę, rodzaj i wielkość kapitału. Jednakże w branży turystyczno-rekreacyjnej są to przedsięwzięcia o dużej kosztochłonności, konieczności zgromadzenia środków inwestycyjnych. Pozysskanie kapitału inwestycyjnego może być trudne w przypadku zapóźnionych, gospodarczo małych jednostek terytorialnych. Stąd też, istotne jest lokalnie rozoznanie: czy istnieją szanse zagospodarowania zdewastowanych i niewykorzystanych obiektów i terenów (w tym zwłaszcza nadających się do zagospodarowania obiektów po pegerowskich) pod kątem usług turystycznych i rekreacyjnych? W województwie zachodniopomorskim uruchomiono program rewitalizacji obszarów popegeerowskich.

Jednakże, o powodzeniu przedsięwzięć branży turystycznej decyduje wiele czynników zarówno ekonomicznych, jak i demograficznych, społecznych i psychologicznych.

Rys. 2. Bariery lokalne rozwoju turystyki wiejskiej

Źródło: opracowanie własne.

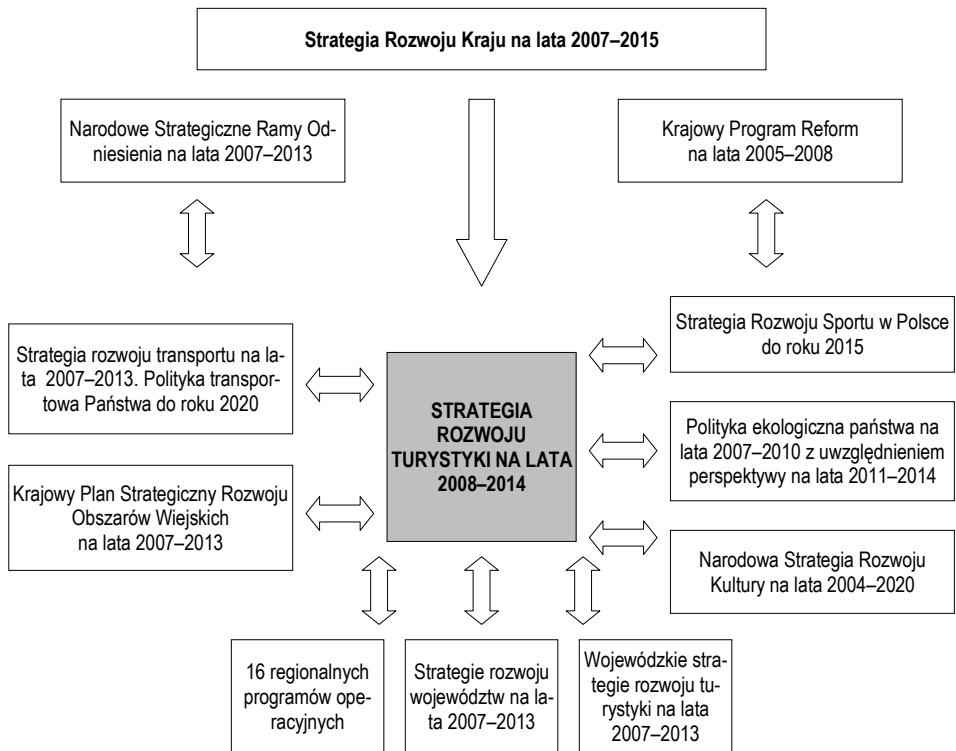
Sprawa zagospodarowania turystycznego kraju ujęta została w strategii rozwoju turystyki. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej nakłada na Ministra właściwego ds. turystyki w art. 27 a. zadania obejmujące: zagospodarowanie turystyczne kraju i mechanizmy regulacji rynku turystycznego. Zadania te znajdują swoje odzwierciedlenie w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 listopada 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Sportu i Turystyki (DzU nr 216, poz. 1602), przekazującego mu w § 1 ust. 2 pkt 2 kierowanie działem administracji rządowej „turystyka”. W budżecie państwa, wydatki przeznaczane na dział „turystyka” obejmują: upowszechnianie turystyki i pozostałą działalność (w szczególności wspieranie, wytyczanie i konserwacja szlaków turystycznych)⁹. W strategii czytamy: „Problematyka rozwoju turystyki jest jednak złożona, ze względu na zróżnicowanie obejmujących ją zjawisk i zagadnień. Turystyka nie jest jednorodną, zwartą dziedziną gospodarki; składa się na nią kilkadziesiąt samodzielnych sektorów gospodarki, powodując często implikacje natury organizacyjnej, produkcyjnej, prawnej i technologicznej”¹⁰.

Zagospodarowanie turystyczne całych regionów, czy też nawet mniejszych obszarów wiejskich wymaga kompleksowych rozwiązań i połączenia wielu podmiotów. Treści zawarte w „Strategii rozwoju turystyki na lata 2008–2014” ukazują całą złożoność problemu.

---

⁹ *Strategia rozwoju turystyki na lata 2008–2014*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, luty 2008, s. 37.

¹⁰ *Ibidem*.

Rys. 3. Otoczenie wpływające na Strategię rozwoju turystyki na lata 2007–2015

Źródło: *Strategia rozwoju turystyki na lata 2008–2014*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2008, s. 109.

Podsumowanie

Wśród wielu dziedzin mogących w sposób istotny ożywić sytuację społeczno-gospodarczą obszarów wiejskich wymienia się turystykę łącząc ją z rekreacją ruchową. Istnieją jednak silne bariery w postaci: braku kapitału, i chęci zainwestowania inwestorów zewnętrznych, brak konkurencyjnego produktu regionalnego, dodatkowo na wielu obszarach wiejskich istnieje niekorzystna struktura majątku produkcyjnego mieszkańców. Także brak lub niedostatek kapitału ludzkiego przy niekorzystnych uwarunkowaniach demograficznych, i niedostatecznym poziomie aspiracji społecznych (problemy związane ze sferą mentalnościową) skutecznie mogą uniemożliwić rozwój przedsięwzięć turystycznych.

We współczesnych standardach dla turystyki zagospodarowanie turystyczne jest najważniejszym elementem podejmowania decyzji o pobycie turystycznym. Dla większości turystów liczy się głównie obszar dysponujący odpowiednimi obiektami i urządzeniami, które stanowią bazę materialną, infrastrukturę turystyczną lub zagospodarowanie turystyczne. Funkcja zagospodarowania turystycznego mieści w sobie zarówno ochronę i bezpieczeństwo turysty, jak również zaspokojenie jego potrzeb, a więc stworzenia warunków do korzystania z walorów naturalnych i antropogenicznych. Ważna jest też infrastruktura, która sprzyjać będzie możliwościom bezkolizyjnego dojazdu do obszarów, miejscowości i obiektów, stanowiących cel podróży turystycznych.

Powodzenie działań w zakresie zagospodarowania turystycznego na obszarach wiejskich często uzależnione jest od połączenia zasobów ludzkich z przedsiębiorczością lokalną. Jednym z istotnych warunków jest występowanie walorów przyrodniczych i klimatycznych. Połączenie walorów turystycznych z potencjałem kulturowym i zdolnością wytworzenia i wykreowania regionalnego produktu turystycznego tworzy atrakcyjność turystyczną regionu w dalszej kolejności popyt na usługę. Oczywiście, jak każde przedsięwzięcie, także rozwój turystyki na obszarach wiejskich wymaga kapitału inwestycyjnego. Skala działań dotyczy strategii unijnych, krajowych i lokalnych rozwoju turystyki obszarów wiejskich. Rozwój infrastruktury możliwy jest jednak przy społecznej i mentalnej gotowości społeczności wiejskiej do nowej kultury gospodarczej i zrównoważonego rozwoju. Jedną z szans są nadal nie w pełni wykorzystane środki finansowe pochodzące z funduszy UE.

Literatura

- Brojak-Trzaskowska M., *Specyfika zagospodarowania turystycznego na przykładzie zasobów noclegowych województwa zachodniopomorskiego*, Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Gaworecki W.W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 2003.
- Iwicki S., *Zagospodarowanie turystyczne obszarów wiejskich*, Bydgoszcz 2010.
- Jalinik M., *Konkurencyjność produktów turystycznych*, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009.
- Jalinik M., *Rozwój turystyki na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo PB, Białystok 2007.
- Jalinik, M. *Determinanty rozwoju turystyki na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo PB, Białystok 2005.

- Jaremen D., Rapacz A., *Wpływ regionalnych organizacji turystycznych na zagospodarowanie turystyczne obszarów recepcji*, Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Lewandowska A., *Specyfika infrastruktury turystyki uzdrowskiej na przykładzie uzdrowisk statutowych województwa zachodniopomorskiego*, Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Marszałek E., *Koncepcja turystycznego i rekreacyjnego zagospodarowania Odry*, w: Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Mickiewicz P., *Źródła i poziom dochodów w gospodarstwach rozwojowych*, w: *Rola agrobiznesu w rozwoju obszarów wiejskich*, red. A. Mickiewicz, Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin 2001.
- Nawrot Ł., *Ocena zagospodarowania turystycznego w wybranych regionach Polski*, w: Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Orłowski D., *Baza gastronomiczna, jako ważny element zagospodarowania turystycznego*, w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 466, „Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2007, nr 9.
- Panasiuk A., *Ekonomika turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Prochorowicz M., *Rozwój działalności pozarolniczej na przykładzie gospodarstw rolnych w wybranych gminach województwa zachodniopomorskiego*, „Folia Pomerae Universitatis Technologiae Stetinensis Oeconomica” 2010, nr 284 (61).
- Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013)* Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Przeorek-Smykała R., *Zróżnicowanie zagospodarowania turystycznego regionów Polski*, w: Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Rogalewsk O., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1974.
- Rudzewicz A., *Atrakcyjność turystyczna powiatu augustowskiego*, w: Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, „Zagospodarowanie turystyczne”, część I i II, Szczecin–Skandynawia, 30 maja–1 czerwca 2007.
- Sikorska-Wolak I., *Turystyka wiejska jako wielowymiarowe zjawisko i jako przedmiot badań naukowych*, w: *Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej*, red. Izabella Sikorska-Wolak, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, SGGW, Warszawa 2008.

Strategia dla wiejskiej Europy, FAPA, Warszawa 1995.

Wodejko S., *Ekonomiczne podstawy turystyki*, WSiP, Warszawa 1998.

Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich, dokument Ministerstwa Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa 2009.

Ziobrowski Z., *Założenia polityki rewitalizacji w Polsce*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2010.

Zwoliński Ł., *Wybrane cechy demograficzne ludności wiejskiej w latach 2000–2005*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2007, nr 58.

On the importance of developments in tourism and leisure in the growth of tourism in rural areas

Summary

Rural areas of rich natural, landscape, cultural and spatial assets are Poland's sizeable potential. Among key elements that underlie success in the growth of tourism and touristic projects is the development in tourism, and thus developments in tourism combine all facilities and equipment in their entirety whose objective is to satisfy needs of tourists. Of importance to the development of countryside tourism are also social and economic relations in a given area and the condition of tourist infrastructure.

The major issues discussed in the paper are aspects relating to the impact of tourist developments on the attractiveness and growth of tourism in rural areas.

The objective of the paper is to point out the importance of touristic and leisure development in rural areas and a relationship between the development of countryside tourism and regeneration of rural areas.

Keywords: rural areas, countryside tourism, touristic and leisure development.

Translated by Zbigniew Rawicz-Lipiński

NOTA O AUTORACH

- Karolina Babuchowska – dr, Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Ewa Badzińska – dr, Katedra Nauk Ekonomicznych, Wydział Inżynierii Zarządzania, Politechnika Poznańska.
- Milena Anna Bera – dr, Zakład Ekonomii Środowiska, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Piotr Godlewski – dr hab. prof. nadzw., Zakład Społecznych Podstaw Wychowania Fizycznego i Sportu, Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Zielonogórski,
- Marianna Greta, dr hab. prof. nadzw., Katedra Integracji Europejskiej i Marketingu Europejskiego, Wydział Organizacji i Zarządzania, Politechnika Łódzka
- Lidia Gunerka – mgr inż., Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Lilianna Jabłońska – prof. dr hab., Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Monika Jaworska – dr inż., Katedra Statystyki i Ekonometrii, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.
- Jarosław Klimczak – prezes Warmińsko-Mazurskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej w Olsztynie.
- Wioletta Knapik – dr hab., Zakład Rozwoju Obszarów Wiejskich i Doradztwa, Instytut Ekonomiczno-Społeczny, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie.
- Alina Kulczyk-Dynowska – dr, Katedra Gospodarki Przestrzennej, Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.
- Renata Marks-Bielska – dr, Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Małgorzata Michalcewicz-Kaniowska – dr inż., Katedra Marketingu, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy.

- Bartosz Mickiewicz – dr hab. prof. nadzw., Katedra Nieruchomości, Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Antoni Mickiewicz – prof. zw. dr hab., Katedra Nieruchomości, Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Piotr Nowaczyk – dr, Katedra Marketingu, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Dawid Olewnicki – dr, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Marlena Prochorowicz – dr inż., Zakład Polityki Gospodarczej i Turystyki, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Piotr Prus – dr inż., Zakład Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie, Wydział Rolnictwa i Biotechnologii, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy.
- Małgorzata Saar – dr, Wyższa Szkoła Integracji Europejskiej w Szczecinie.
- Julia Sienkiewicz – dr, Zakład Polityki Gospodarczej i Turystyki, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Wioletta Sobczak – mgr inż., Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
- Monika Śpiewak-Szyjka – dr, Katedra Nieruchomości, Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
- Ryszard Walkowiak – dr hab. prof. nadzw., Wydział Rolnictwa i Bioinżynierii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu.
- Ewa Tomczak-Woźniak – dr, Katedra Integracji Europejskiej i Marketingu Europejskiego, Wydział Organizacji i Zarządzania, Politechnika Łódzka.
- Jacek Witkowski – dr, Katedra Ekonomii i Zarządzania Gospodarką, Wydział Zarządzania, Politechnika Lubelska.
- Magdalena Wojarska – dr, Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Małgorzata Zajdel – dr inż., Katedra Marketingu, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy.
- Aneta Zaremba – dr, Katedra Nieruchomości, Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Szczeciński.
- Monika Ziolo – dr, Katedra Statystyki i Ekonometrii, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.
- Dagmara Zuzek – dr inż., Zakład Ekonomii i Polityki Gospodarczej, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.

Adam Zydrón – dr inż., Instytut Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu.